

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»**

**ІННОВАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОСВІТИ,
ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗІЇ ТА ПРАГМАТИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СОЦІУМУ**

**Матеріали
VII Міжнародної
науково-практичної конференції**

19-20 травня 2023 р.

Кам'янець-Подільський, 2023

УДК 378:364.3

Головний редактор:

Мар'ян Тріпак: ректор НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри інклюзивної економіки, кібернетики і комп'ютерних наук, заслужений працівник освіти України;

Заступники головного редактора:

Ірина ГУМЕНЮК: в.о. керівника Навчально-наукового інституту економіки, управління та діджиталізації НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Оксана ПАЛІЛЮЛЬКО: в.о. керівника Навчально-наукового інституту соціо-психологічної діяльності та реабілітації НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Редакційна колегія:

Жуховський І.: проректор з розвитку, промоцій та фондів ЄС Міжнародної академії Прикладних наук в Ломжі (Республіка Польща); **Зоя ШАРЛОВИЧ:** кандидат педагогічних наук, ад'юнкт Міжнародної академії Прикладних наук в Ломжі (Республіка Польща); **Василь ЛУЧИК:** доктор економічних наук, професор, в. о. завідувача кафедри інклюзивної економіки, кібернетики і комп'ютерних наук, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Олена БАЧИНСЬКА:** в.о. завідувач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Андрій ТИМКІВ:** в.о. завідувач кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Геннадій КУЧЕРОВ:** т.в.о. завідувач кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Ольга СТОЛЯРЕНКО:** в. о. завідувача кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Samir AFIFI – Prof. Dr. International Relation - Projects Coordinator. Mining Engineering Department-Faculty of Engineering. Kütahya Dumlupınar University- DPU;** **Олександр ШЕВЧУК:** викладач кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Amit KUMAR Goel:** Assistant Professor Department of Commerce & Business Management Integral University, Lucknow; **Віолетта ГЕРАЙМОВИЧ:** к.е.н, доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі НУБІП України; **Ярослава ТОПОРІВСЬКА:** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва ТНПУ імені Володимира Гнатюка.

Рекомендовано до випуску Вченою радою Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» (протокол № 7 від 24 травня 2023 р.).

Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2023. 278 с.

Збірник містить матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму», яка відбулася 19-20 травня 2023 р. (Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський), з актуальних питань сучасної економічної науки, освіти та соціальної реабілітації в умовах інклюзії.

Відповідальність за висвітлений матеріал у публікаціях несуть автори наукових праць.

© Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» 2023

Зміст

СЕКЦІЯ I «Парадигма реабілітації в системі економіки країни».....	13
<i>Наталія Атаманюк, Софія Грищенко</i>	
Інвестиційний фонд як засіб залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу.....	13
<i>Наталія Внукова</i>	
Формування напрямів розвитку циркулярної Індустрії 4.0 в умовах обмеженості діяльності для економічного відновлення країни	15
<i>Ірина Гарбарець</i>	
Фінансова інклюзія як драйвер фінансової системи країни	17
<i>Тамара Герасимова</i>	
Соціально-економічне становище регіонів та громад в умовах воєнного стану та проблеми для економіки України.....	19
<i>Ірина Гльос</i>	
Цільові орієнтири розвитку соціальної інфраструктури регіону	22
<i>Людмила Гнатишин, Оксана Прокопишин, Катерина Пилипенко</i>	
Бухгалтерський облік у контексті євроінтеграції	24
<i>Ірина Годнюк</i>	
Сучасні ризики в обліковій системі підприємства.....	26
<i>Горин Володимир</i>	
Зелені облігації як інструмент фінансування поствоєнної відбудови та сталого розвитку територій	30
<i>Гуцул І. А., Андрій Возний</i>	
Шляхи підвищення ефективності та дієвості механізмів реалізації державної податкової політики в контексті європейської інтеграції	33
<i>Інна Гуцул, Аліна Пивовар</i>	
Зарубіжний досвід регулювання митних режимів	37
<i>Андрій Даткун</i>	
Основи організації інвестиційного менеджменту організацій	40
<i>Василь Дем'янишин</i>	
Проблеми управління публічними фінансовими ресурсами в умовах воєнного стану	42
<i>Андрій Дерлиця</i>	
Безпекові суспільні блага: альтернативний погляд на теорію державних витрат.....	44
<i>Капленко Г.В., Бронська С.Ю.</i>	
Діджиталізація банкінгу в Україні.....	47

<i>Максим Киселюк, Оксана Марунчак</i>	
Роль держави у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі	49
<i>Андрій Кізима, Арсен Щербай</i>	
Добровільна участь українців у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: новації в умовах війни	52
<i>Тетяна Кізима, Сергій Подобайло</i>	
Культура і мистецтво як об'єкт фінансової підтримки в умовах повномасштабної війни	55
<i>Олег Козак</i>	
Системи управління інвестиційною діяльністю організації.....	58
<i>Олег Коркушко</i>	
Реєстратори розрахункових операцій: новації для вітчизняного бізнесу	60
<i>Катерина Крисовата, Андрій Косташенко</i>	
Зарубіжний досвід регулювання митних режимів та перспективи його впровадження в національне законодавство	62
<i>Кришталь Г.О., Поплавський О.Ф., Панін Є.В.</i>	
Особливості формування прибутку підприємства в умовах інклюзії.....	66
<i>Тетяна Клочко, Інна Куліш</i>	
Планування розвитку персоналу у складних умовах.....	68
<i>Інна Куліш, Марія Максим'юк</i>	
Залучення громадськості до процесу прийняття рішень у демократичному суспільстві	70
<i>Amit Kumar Goel</i>	
Role of Insurance & Stock business in financial Inclusion	72
<i>Людмила Кушнір, Тетяна Кушнір, Віталій Городній</i>	
Особливості працевлаштування бухгалтерів з інвалідністю в умовах воєнного стану.....	73
<i>Олександр Лаврук</i>	
Стан та шляхи покращення кадрового складу державних службовців	75
<i>Зоряна Лободіна, Руслан Лободін, Юрій Лушней</i>	
Проблеми функціонування публічних фінансів в умовах війни.....	78
<i>Василь Лучик</i>	
Виклики і загрози розвитку штучного інтелекту	80
<i>Світлана Миронова, Софія Миронова</i>	
Вплив суспільних стереотипів на поведінку споживачів реабілітаційних послуг.....	82
<i>Вікторія Мисюк, Діана Багач, Іванна Прокоп</i>	
Роль діджитал-аудиту у повоєнному відновленні бізнесу	84

<i>Олег Окаринський</i>	
Особливості інвестиційного розвитку держави	86
<i>Іван Патокін, Марія Патокіна</i>	
Проблеми взаємодії суб'єктів запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів через митний кордон України	88
<i>Олена Петрушка, Назарій Матичак</i>	
Вплив війни на заощаджувальну поведінку дітей і молоді в Україні.....	91
<i>Оксана Присвітла, Вероніка Дороніна</i>	
Тенденції розвитку сучасних молодих людей з інвалідністю, в системі професійного спрямування «Бухгалтерський облік».....	94
<i>Андрій Рибка</i>	
Теоретичні основи фінансової безпеки країни.....	96
<i>Dr. Syed Afzal Ahmad</i>	
Unlocking opportunities: Advancing inclusivity in insurance and stock market sector	98
<i>Жанна Світайло</i>	
Менеджмент, інвестиційні та інноваційні процеси у народногосподарському комплексі при адаптації індивідуумів з інвалідністю.....	99
<i>Галина Сидор</i>	
Категоріальний апарат дослідження поняття «інклюзивні інновації»	102
<i>Ярослав Сушарник, Назар Веретюк</i>	
Вплив корпоративної соціальної відповідальності на інклюзивний розвиток громад	105
<i>Андрій Тимків</i>	
Фінансова інклюзія як об'єкт дослідження	106
<i>Володимир Титор, Аліна Беценко</i>	
Місце та роль митної служби в системі органів публічної влади	108
<i>Вадим Хіневич</i>	
Формування стратегії розвитку організації.....	112
<i>Богдана Шулюк</i>	
Інвестиційний податковий кредит як інструмент стимулювання участі бізнес-структур в інфраструктурних проєктах держави.....	114
<i>Людмила Яловега, Ольга Лега, Тетяна Прийдак</i>	
Бюджетування: змістове навантаження, підходи до складання.....	116
СЕКЦІЯ II «Освіта і гуманітарні науки в умовах інклюзії»	119
<i>Марина Бачинська</i>	
Специфіка соціально-педагогічної роботи з творчою учнівською молоддю в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	119

<i>Олена Бачинська</i>	
Реалізація принципів універсального дизайну в освітньому просторі вищої школи.....	122
<i>Таїса Боровисюк</i>	
Глибинне усвідомлення громадянської позиції шістдесятників сучасною учнівською та студентською молоддю.....	125
<i>Ірина Нитенюк, Mykhailo Simashkevych</i>	
Inclusion and Innovation as a Leading Educational Paradigm.....	127
<i>Альона Динич</i>	
Цифрові компетентності в умовах соціально-економічного розвитку.....	129
<i>Валентина Жук</i>	
Раннє втручання у системі освіти дітей з порушеннями слуху.....	131
<i>Валентина Загалевиц</i>	
Значення диференційовано- індивідуального методу групової роботи у процесі інклюзивного навчання.....	133
<i>Оксана Кравченко</i>	
Підготовка фахівців із соціального забезпечення.....	137
<i>Геннадій Кучеров</i>	
Соціально-психологічна комфортність осіб із інвалідністю у вузах.....	139
<i>Віталій Лаврук, Оксана Лаврук</i>	
Актуальні питання та сучасні методики викладання фахових фінансових дисциплін.....	141
<i>Prof. Marja Nesterova</i>	
Diversity management for sustainable society and education development.....	143
<i>Василь Пивоваров</i>	
Інклюзивне значення української мови під час воєнного стану.....	145
<i>Володимир Присакар</i>	
Формування інклюзивної культури учасників освітнього процесу як фактор успішної реалізації інклюзивної освіти.....	147
<i>Ольга Прокопова</i>	
Актуальні питання професійного навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	149
<i>Ольга Свирида</i>	
Проблемне навчання як спосіб формування професійної компетентності фахового молодшого бакалавра в умовах інклюзії.....	151
<i>Людмила Сидорук</i>	
Використання онлайн-дошки CleverMaths для вивчення геометрії.....	154
<i>Анатолій Скрипник</i>	
До витоків соціальної опіки й інклюзії в Україні (VIII-XIII ст.).....	156

<i>Оксана Старик</i>	
Гендерний підхід як рольовий аспект в освітньому середовищі	160
<i>Алла Сушарник</i>	
Впровадження інклюзивної політики на робочих місцях	162
<i>Єлизавета Тіхова</i>	
Аналіз форм та технологій викладання природничих дисциплін в умовах інклюзивної освіти	163
<i>Альбіна Файн</i>	
Сучасні технології навчання здобувачів ЗВО з інвалідністю.....	166
<i>Petra Habulin</i>	
Erasmus+ programme and SALTO Resource Centre for Inclusion and Diversity for the field of higher education	168
<i>Володимир Шевченко</i>	
Система освіти для дітей з особливими потребами в сучасному вимірі	169
<i>Олександр Шевчук</i>	
Інклюзивне навчання: основні підходи та методики	171
<i>Юрій Ямполь, Світлана Поліщук</i>	
Значення менеджменту якості освіти в інклюзивних закладах загальної середньої освіти	174
СЕКЦІЯ III «Соціальна реабілітація: сучасні умови та перспективи розвитку».....	177
<i>Людмила Валицька, Роман Ткачук</i>	
Зарубіжний досвід інклюзивної освіти.....	177
<i>Дар'я Великжаніна</i>	
Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами та їх родин в умовах воєнного часу	179
<i>Інна Гуменюк</i>	
Соціальний захист населення як напрям соціальної політики	182
<i>Наталія Жиляк, Христина Ставчанська</i>	
Аналіз зарубіжного досвіду соціально-психологічної роботи з сім'ями, які виховують дітей з ООП	184
<i>Ірина Завадська, Анастасія Станіславова</i>	
Особливості соціальної політики у початковій школі.....	187
<i>Майя Зубаль, Олександр Алексєєв, Ірина Райтаровська, Наталія Судак</i>	
Значення фізкультурно-спортивної діяльності у життєдіяльності людей з особливими потребами	189
<i>Христина Ковалюк</i>	
Особливості впливу порушень постави на розвиток рухових якостей учнів початкових класів	191

<i>Oleg Korkushko, Igor Kravchuk</i>	
The labor market in Ukraine in conditions of war	192
<i>Оксана Кравченко, Юлія Варивода</i>	
Актуальні проблеми соціальної реабілітації дітей та молоді з особливими освітніми потребами	194
<i>Юлія Михальська</i>	
Методологічні аспекти комплексної реабілітації при порушеннях функції опорно-рухового апарату	197
<i>Анатолій Михальський</i>	
Медико-психологічна реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями як складова комплексної реабілітації	199
<i>Оксана Палилюцько</i>	
Важливі напрямки соціально-педагогічної підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю	202
<i>Олена Позднякова, Євгенія Закопайченко</i>	
Критеріально-показникова характеристика соціальної компетентності підлітків з особливими потребами	205
<i>Prof. Dr. Samir Afifi, Maryna Voloshchuk</i>	
Socio-psychological Supporting of Well-being of People Affected by War in Ukraine	208
<i>Юрій Сербалюк</i>	
Соціальне законодавство України: актуальні проблеми опанування здобувачами фахової освіти	210
<i>Natallia Bahdanovich Hanssen</i>	
Interprofessional and family-professional collaboration for inclusive early childhood education and care	213
СЕКЦІЯ IV «Психологія розвитку»	218
<i>Ганна Афузова</i>	
Doomscrolling як чинник ризику для психічного здоров'я дітей і підлітків в умовах воєнної агресії	218
<i>Тетяна Борисова</i>	
Вплив культурного середовища та технологій на формування світоглядних позицій молодого покоління	220
<i>Мар'яна Буйняк</i>	
Особливості розвитку дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями.....	222
<i>Альона Годованюк, Каріна Гончарук</i>	
Танець як форма психологічного самовираження	225

<i>Олександр Гудима, Валерія Мотозюк</i>	
Психологічні ресурси підвищення стресостійкості	227
<i>Олександр Гудима, Ганна Спринська</i>	
Основні підходи до дослідження толерантності особистості	230
<i>Олена Дужева, Віктор Повстюк</i>	
Особливості розвитку стресостійкості військовослужбовців в бойових умовах	234
<i>Наталія Жияк, Тетяна Кушнір</i>	
Шляхи превенції проявів розладів харчової поведінки в інклюзивному закладі освіти	236
<i>Світлана Замрозович-Шадріна</i>	
Вплив сім'ї на формування особистості дитини	239
<i>Марина Колісник</i>	
Комунікативна креативність особистості.....	240
<i>Людмила Комарніцька</i>	
Роль здорового способу життя у формування особистості підлітка.....	242
<i>Оксана Комарніцька</i>	
Порівняння процесу соціалізації та адаптації звичайної дитини та дитини з інвалідністю	244
<i>Катерина Корнієнко</i>	
Значення сім'ї у фізичному вихованні учнів початкових класів	247
<i>Маргарита Кудінова, Ольга Кольвах</i>	
Тлумачення поняття «самотність» у психологічній літературі.....	249
<i>Денис Куриця, Олександра Коровицька</i>	
Основні підходи до поняття агресія.....	251
<i>Олена Мазур, Олександра Мазур</i>	
Необхідність психокорекційної роботи у вокальній діяльності співака	255
<i>Світлана Михальська</i>	
Психологічні особливості комунікативної сфери дітей із порушенням зору	257
<i>Ліана Онуфрієва, Марина Мала</i>	
Характеристика альтруїстичної поведінки особистості	259
<i>Наталія Панчук, Вероніка Кушнір</i>	
Теоретичний аналіз проблеми готовності студентів до здійснення професійної кар'єри	262
<i>Олена Петрук</i>	
Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти	264
<i>Олена Старинська</i>	
Психологічні механізми розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами	266

Ольга Столяренко

Основні принципи формування здорового способу життя студентської
молоді 268

Мар'ян Тріпак, Ольга Тимків

Розвиток психомоторики у дітей з особливими освітніми потребами 270

Мар'ян Тріпак, Віктор Федорчук

Множинний інтелект у контексті студентоцентричного підходу до
навчання 272

Dr. Asma Farooque

Impact of Technologies on the Psychological Development of Children and
Youth 274

Юлія Шевченко

Особливості сформованості когнітивного та поведінково-діяльнісного
компоненту соціальної компетентності у молодших школярів із синдромом
Дауна..... 276

**Шановні колеги-науковці, теоретики і практики,
дорога академспільноту!**

Ласкаво просимо учасників VII Міжнародної науково-практичної конференції з теми «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму», що проходить в Навчально-реабілітаційному закладі вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»!

Ця конференція є традиційною для нашого закладу, але нині вона відбувається в надзвичайно важкій ситуації, що виникла внаслідок кровопролитної війни росії проти України та її наслідків для нашої країни. Проте, наша присутність тут свідчить про те, що ми, як науковці, готові захищати нашу державу на інформаційному, освітньому та науковому фронті.

Наша конференція зосереджена на важливих питаннях, таких як парадигми реабілітації в системі економіки країни, освіти та гуманітарних наук в умовах інклюзії, а також сучасних умовах та перспективах розвитку соціальної реабілітації. Міжнародна науково-практична конференція

становить інноваційно-дискусійну платформу для обговорення наукової спільноти ідей, досліджень, обміну досвідом та представлення власних наукових досліджень. Вона також є чудовою можливістю для переосмислення та обміну набутим досвідом, знаходження раціональних основ майбутніх наукових проектів та шляхів їх реімплементації, науково-дослідних робіт та навчально-наукових досліджень.

Я хочу висловити подяку всім співorganizаторам конференції, зокрема Міністерству освіти і науки України, провідним університетам України та нашим міжнародним партнерам, а також громадським організаціям та всім, хто долучився до проведення нашої щорічної Міжнародної науково-практичної конференції.

Сподіваюся, що конструктивні дискусії, інформативні доповіді та приємні враження від нашої конференції надихнуть наших науковців та молодих вчених на розвиток нових ідей, задумів та підходів, спрямованих на покращення української освіти і науки.

Користуючись нагодою, я запрошую всіх відвідати наше чудове історичне місто, яке надихає до праці, розвитку та створення нових освітньо-наукових та соціально-економічних проектів для відновлення та розвитку нашої квітучої та неймовірної України.

**З повагою -
Ректор НРЗВО «Кам'янець-Подільський
державний інститут»
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри інклюзивної економіки,
кібернетики і комп'ютерних наук,
Заслужений працівник освіти України**

Мар'ян ТРИПАК

First is all I extend my heartfelt thanks to Prof. Tripak Maryan Mykolayovych Rector, Kamianets-Podilskyi State Institute of Higher Education, Ukraine for organising this conference on a very relevant and pertinent topic. The diversity of the themes covered by the think tank of the conference organisers indicated their sensitivity and sensibility towards varied issues and problems existing in the society of all nations. I am grateful to Godnyuk Iryna Valentynivna for giving me and my colleagues an opportunity for joining on such a international platform.

On behalf of the team Department of Commerce & Business Management Integral University, Lucknow, India congratulate the participants of the VI International Scientific and Practical Conference "Innovations of Partnership Interaction of Education, Economy and Social Protection in the Conditions of Inclusion and Pragmatic Rehabilitation of Society

Creating an "Inclusive Society" is the dream and goal of every organization that unites people with disabilities and helps them overcome problems and protect their rights. This requires different approaches in the field of education, finance and social development.

The diversity of the themes covered by the think tank of the conference organisers indicated their sensitivity and sensibility towards varied issues and problems existing in the society of all nations. I am grateful for giving me and my colleagues an opportunity for joining on such a international platform.

I wish all the participants of the international conference fruitful cooperation, new ideas and pleasant communication and realization of all your ideas!

Glory to Ukraine!

Assistant Professor
Department of Commerce & Business Management
Integral University, Lucknow, India

Amit Kumar Goel

СЕКЦІЯ І «ПАРАДИГМА РЕАБІЛІТАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ»

Наталія Атаманюк,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Софія Гриценко,

Здобувачка освіти

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ФОНД ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ ДОДАТКОВИХ КОШТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Інвестиційний фонд – це організація, яка залучає гроші від інвесторів та інвестує їх у різноманітні активи з метою забезпечення доходу інвесторів. Фонд може бути створений для інвестування в різні види активів, такі як акції, облігації, нерухомість, а також в інші фінансові і нефінансові активи.

В Україні існує декілька видів інвестиційних фондів, зокрема, це закриті та відкриті фонди, венчурні фонди та пенсійні фонди. Кожен вид фонду має свої особливості та переваги, інвестори можуть обирати фонди залежно від своїх потреб та ризикового профілю.

Інвестиційні фонди є ефективним засобом залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу в Україні, оскільки вони дозволяють залучати кошти від багатьох інвесторів та інвестувати їх у різноманітні активи з метою отримання високих доходів. Крім того, інвестиційні фонди можуть забезпечити додатковий капітал для розвитку бізнесу, що може бути особливо важливим для малих та середніх підприємств.

Однак, використання інвестиційних фондів також має свої ризики. Інвестори можуть не отримати очікуваний дохід або втратити свої інвестиції, якщо фонд не зможе досягти поставленої мети [3].

Інвестиційні фонди, як будь-який інший фінансовий інструмент, мають свої ризики, про які потенційні інвестори повинні знати перед вкладенням коштів. Деякі з ризиків інвестиційних фондів включають:

- Ризик зміни ринкових умов: Інвестиційні фонди можуть бути чутливі до змін на фінансових ринках, таких як падіння цін на акції або зростання процентних ставок. Це може призвести до зменшення вартості коштів інвесторів.
- Ризик ліквідності: Інвестиційні фонди можуть мати обмежену ліквідність, особливо якщо вони інвестують в активи, які важко продати, такі як нерухомість або приватні компанії. Якщо багато інвесторів вирішать продати свої паї в фонді одночасно, це може

привести до проблеми з продажем активів фонду та зменшення їх вартості.

- Ризик незалежності менеджерів: Інвестиційний фонд може бути дуже залежним від менеджерів, які приймають рішення про вибір активів для інвестування. Якщо менеджери роблять неправильні рішення або не дотримуються стратегії фонду, це може призвести до зменшення вартості коштів інвесторів.
- Ризик фронту: Ризик фронту виникає, коли менеджери інвестиційних фондів намагаються імітувати індекс ринку, купуючи активи, що входять до складу цього індексу. Якщо ці активи не ведуть себе так, як очікувалося, фонд може зазнати втрат.

Іншим ризиком інвестування в інвестиційні фонди є так звані "загальні ризики ринку". Це ризики, пов'язані зі зміною економічної ситуації в країні та світі, зміною ставок валют, рівнем інфляції, політичною нестабільністю тощо. Ці ризики можуть призвести до падіння цін акцій, зменшення прибутків інвестиційного фонду, зниження вартості часток, які знаходяться у власності інвесторів [4].

Крім того, в інвестиційному фонді можуть виникнути ризики пов'язані з вибором портфелю цінних паперів та депозитів для інвестування. Несприятлива ситуація на фондовому ринку може призвести до падіння цін на певні цінні папери, що може погіршити фінансовий результат фонду [1].

Нарешті, існує ризик ліквідності, який пов'язаний з можливістю продажу часток фонду в будь-який момент часу. Якщо інвестор вирішить продати свої частки в нерегульовані періоди, то він може зустріти проблему з ліквідністю, оскільки не завжди можна знайти покупця на відповідних умовах [5].

Отже, інвестування в інвестиційний фонд має свої ризики, інвестор повинен бути готовим до можливих втрат і бути готовим до того, що результати інвестування можуть бути непередбачуваними. Однак, при правильному підході та аналізі ринку, інвестиційний фонд може стати ефективним інструментом залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу в Україні.

Інвестиційні фонди є ефективним інструментом залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу в Україні. Вони надають можливість залучення коштів від інвесторів, які бажають інвестувати свої кошти у прибутковий проект. Завдяки інвестиційним фондам малому та середньому бізнесу стає доступним капітал для розширення бізнесу, запуску нових проектів, покращення технічного обладнання та розробки нових технологій [2].

Однак, наявні ризики інвестиційних фондів, такі як можливість втрати коштів через погані інвестиції, недостатня ліквідність, нестабільність ринків та зміна ринкових умов, також важливо враховувати. Тому, перед інвестуванням у будь-який інвестиційний фонд необхідно ретельно дослідити ризики та вигоди, зв'язані з інвестуванням в конкретний фонд.

Отже, інвестиційні фонди можуть бути корисними для розвитку бізнесу в Україні, але необхідно ретельно оцінювати ризики та підходити до вибору фонду з максимальною відповідальністю та обережністю.

Список використаних джерел:

1. Басенко О. Інвестиційні фонди: стан та перспективи розвитку в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка», (795), 2014. С. 50-56.
2. Інвестиційні фонди як інструмент залучення додаткових коштів. URL: https://www.nbu.gov.ua/UJRN/etfm_2019_1_18
3. Інвестиційні фонди. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75576953&cat_id=41108
4. Мелешко О. Інвестиційні фонди як інструмент залучення інвестиційного капіталу в Україні. Науковий вісник НЛТУ України, (27.7), 2017, С. 168-173.
5. Яковлева Н., Кузьменко О. Інвестиційні фонди: особливості структури та функціонування в Україні. Молодий вчений, (11.1), 2019. С. 277-280.

Наталія Внукова

доктор економічних наук, професор кафедри

митної справи і фінансових послуг

Харківського національного економічного

університету ім.С.Кузнеця, провідний науковий

співробітник НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрНУ, м.Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ІНДУСТРІЇ 4.0 В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ

Актуальність. Відновлення економіки України у особливий правовий період обмеженості діяльності вимагає додаткових досліджень тих процесів, які здійснюються, і діють на наступне економічне відновлення України. Програми відбудови потребують формування нових напрямів розвитку циркулярної Індустрії 4.0, яка передбачає комплексну цифровізацію та автоматизацію виробничих процесів і управління у сполученні з зеленою економікою.

Виклад основної частини. Запровадження в Україні воєнного стану вплинуло на посилення централізації не тільки в системі публічного управління, але і економіки в цілому, що звузило сферу застосування певних інструментів підприємництва і діяльності інститутів. Може існувати ризик того, що така тенденція сприятиме виникненню низки деструктивних процесів, які негативно

відобразяться на ефективності всіх сфер управління в умовах повоєнного розвитку країни [5].

Враховуючи те, що сучасний стан економіки в Україні внаслідок воєнних дій має суттєво зруйнований промисловий потенціал та пошкоджені інфраструктурні об'єкти, для відновлення яких потрібні дії із синергетичним ефектом, відбувається пошук інструментів післявоєнного відродження економіки. Закордонні дослідники [2] вважають, що суспільство стикається з багатьма викликами, але додався найбільший – це воєнний стан. Пошук напрямів відродження економіки є невідкладним завданням, тому науковцями висунуто пропозицію щодо інтеграції концепції розвитку Індустрії 4.0 і підходів циклічної економіки (ЦЕ), перехід до циркулярної Індустрії 4.0, що є актуальним євроінтеграційним дорученням. Інтегроване впровадження цих двох складових одночасно і у взаємодії може покращити дизайн систем продуктів і послуг, зосереджених на протидії подальшій втраті матеріалів, енергії, здоров'я людини та екосистем [4]. Готовність до таких дій у світі була перевірена дослідниками через розгляд великої кількості статей у базі даних SCOPUS про Індустрію 4.0 та циркулярну економіку [2], де встановлено їх тісний зв'язок із додаванням застосуванням штучного інтелекту.

Застосований підхід є ґрунтовним, але не оперативним, тому автором для експрес оцінки використано пошуковий інструмент Google Trends [5], який визначає зацікавлення цільових груп у різних країнах світу, зокрема, Україні до певних тем, а також дозволяє порівнювати таку зацікавленість.

Аналіз, проведений за останні 12 місяців по Україні (на 14 травня 2023 року), показав, що інтерес до теми Індустрії 4.0 українською мовою став статистично незначимим, що є негативним фактором. Інтерес до циркулярної економіки зростає, і має рівень 11 за 100 бальною шкалою, але регіональний розподіл по Україні не визначений, статистично значимим є інтерес до теми обмеженості діяльності, але він на рівні 1, що є зародковим.

Висновки. Формування напрямів розвитку циркулярної Індустрії 4.0 в умовах обмеженості діяльності для повоєнного економічного відновлення країни є невизначеними внаслідок низької зацікавленості цим процесом. Трансформація у господарській діяльності, яка відбувається у особливий період воєнного стану з обмеженням діяльності негативно впливає на можливості використання змін у технологіях Індустрії 4.0, з іншого боку відбувається великий поштовх для розвитку не тільки інформаційних технологій, але й зеленої економіки. У сучасних умовах недооцінюється зв'язок з технологіями циркулярної Індустрії 4.0.. Для відновлення країни необхідні інструменти координації всіх стейкхолдерів, зокрема, і публічної влади, які мають бути зацікавлені у запровадженні технологій циркулярної Індустрії 4.0.

Список використаних джерел:

1. Борщевський В., Чех М., Василиця О. Публічне управління в умовах війни: як не допустити повернення ринку обмеженого доступу в Україні на етапі

повоєнного розвитку. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. 1 (7) .С.113-125.

2. Внукова Н.М. Євроінтеграційний вплив Індустрії 4.0 на економічне відновлення країни .2023: *Національні економіки в умовах новітніх глобальних викликів: Міжнародна науково—практична інтернет-конференція*. Опубліковано 2023-02-28 URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/issue/view/44>
3. Agrawal R. et al. Progress and trends in integrating Industry 4.0 within Circular Economy: A comprehensive literature review and future research propositions // *Business Strategy and the Environment*. 2022. Т. 31. №. 1. С. 559-579. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/ bse.2910>
4. Google Trends – керівництво для користування. URL: <https://livepage.pro/knowledge-base/google-trends.html>

Ірина Гарбарець

*В.о. директора ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»*

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ДРАЙВЕР ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ КРАЇНИ

Фінансова інклюзія є процесом забезпечення доступу всіх громадян до фінансових послуг, включаючи банківські послуги, мікрофінансові послуги, страхування та інвестиційні послуги. Це означає, що незалежно від соціального стану, доходів, географічного розташування або інших факторів, всі громадяни мають можливість скористатися необхідними фінансовими послугами.

Фінансова інклюзія має велике значення для фінансової системи країни з кількох причин, перш за все економічний розвиток, далі зменшення бідності та можливість забезпечення фінансової стабільності.

Так, фінансова інклюзія суттєво впливає на економічний розвиток країни завдяки сприянню доступу до фінансових послуг для малих підприємств і підприємців, що є основою економіки багатьох країн. Це допомагає підтримувати підприємницьку активність, стимулює створення нових робочих місць і сприяє економічному зростанню.

Водночас, фінансова інклюзія зменшує вразливість економічної системи шляхом розширення бази клієнтів, які мають доступ до фінансових послуг. Це допомагає розподіляти фінансові ризики та підвищує стійкість системи в цілому.

Крім цього, фінансова інклюзія сприяє накопиченню заощаджень у населення, оскільки вона надає можливість доступу до рахунків, депозитних продуктів та інвестиційних інструментів. Це стимулює збереження та залучення фінансових ресурсів в фінансову систему, які потім можуть бути використані для інвестицій у підприємства та розвиток через механізм інвестиційного кредитування.

Саме наявність і реалізація основних положень фінансової інклюзії розширює доступ до кредиту, як джерела фінансових ресурсів для населення та підприємств, зокрема для тих, хто раніше був виключений з фінансової системи. Це дозволяє людям та підприємствам отримувати необхідний ресурс та формувати для себе мотиваційну складову.

Зменшення бідності в країні завдяки наявності фінансової інклюзії як необхідного елементу сучасної фінансової системи відбувається якраз через забезпечення доступу до різних фінансових послуг, таких як банківські рахунки, мікрофінансові кредити, страхування тощо, для людей, які раніше були виключені з фінансової системи. Це дозволяє бідним людям знижувати фінансові ризики, накопичувати заощадження та отримувати кредити на підтримку свого підприємницького діяльності або життєвих потреб.

Поряд із цим, відбувається розвиток малого бізнесу та підприємництва серед малозабезпечених верств населення. Доступ до фінансових ресурсів дозволяє їм розпочати або розширити свою діяльність, створювати нові робочі місця та збільшувати свій дохід. Це допомагає людям виходити з бідності та покращує їхні можливості для соціального розвитку.

Фінансова інклюзія суттєво сприяє у накопиченні активів та формування заощаджень, а відтак за допомогою фінансових інструментів, особи незалежно від їх матеріального забезпечення можуть ефективніше управляти своїми фінансами забезпечуючи при цьому власну фінансову безпеку. Це допомагає зменшувати бідність, оскільки люди мають доступ до різноманітних депозитних програм та фінансових продуктів, а також чітко обізнані у їх можливостях. Як наслідок цього, «фінансова інклюзія є одним із пріоритетних напрямів розвитку фінансової стабільності банків, кінцевою метою якого є збільшення рівня доступності в користуванні усіма фінансовими послугами та зростанню фінансової грамотності й обізнаності населення країни» [1].

Наявність банківських рахунків та інших фінансових інструментів дозволяє людям зберігати свої кошти у безпечному місці, отримувати страховий захист та повноцінно користуватися кредитом. Це зменшує їхню вразливість перед фінансовими кризами та непередбачуваними подіями.

Фінансова стабільність в основі якої лежить фінансова інклюзія, часто пов'язана з розвитком програм та ініціатив з підвищення фінансової грамотності. Люди, які мають доступ до фінансових послуг, отримують можливість навчитися

ефективно управляти своїми фінансами, розуміти ризики та приймати обґрунтовані фінансові рішення. Це сприяє більшій стабільності фінансової системи країни.

Таким чином, фінансова інклюзія стимулює економічний розвиток, сприяючи збільшенню доступу до фінансових ресурсів для малого бізнесу та осіб, які раніше були виключені з фінансової системи. Це допомагає підтримувати підприємництво, створювати нові робочі місця та залучати інвестиції.

Також, може сприяти зменшенню бідності, дозволяючи людям знижувати фінансові ризики, накопичувати заощадження та отримувати доступ до фінансових послуг. Це дозволяє вирватися з пастки бідності та покращує можливості для соціально-економічного зростання. Забезпечення фінансової інклюзії сприяє зміцненню фінансової стабільності в країні. Широкий доступ до фінансових послуг дозволяє краще контролювати та мінімізувати ризики, пов'язані з нераціональним використанням коштів.

Список використаних джерел:

1. Вовченко О. Фінансова інклюзія як інструмент забезпечення фінансової стабільності банків. International scientific journal «Grail of Science». № 12-13 (April, 2022). С.94-95

Тамара Герасимова

*викладач вищої категорії циклової комісії обліково-економічних дисциплін
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ РЕГІОНІВ ТА ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Спочатку пандемія COVID-19, а потім повномасштабне воєнне вторгнення російської федерації перервали процес стабільності в економіці та в бізнесі України:

по-перше, з позиції «праці»: близько 2,5 млн українців виїхали за кордон. Кількість громадян, яка перемістилася до Західної України також, вимірюється мільйонами та постійно збільшується. «За даними Інституту демографії та соціальних досліджень, станом на 1 січня 2023 року чисельність населення України становила 28 - 34 млн. Наприклад, за підрахунками мобільних

операторів на 1 січня 2023 року в Україні проживали 31,1 млн. осіб (на 5,1 млн. менше, ніж за даними операторів на 1 січня 2022 року)» [1];

по-друге, з позицій логістики: відбувається морська блокада; зупинено залізничний рух на території ведення бойових дій; зупинено авіаційних рух; актуальною залишається проблема «хаотичних» блокпостів та ін..

по-третє, з позицій бізнесу: зменшилась можливість створення продукції та послуг через брак людських та матеріальних (фізичних) ресурсів; зменшення попиту в регіонах ведення бойових дій та прилеглих до них територій через відтік населення; фізична неможливість ведення бізнесу через бойові дії, що актуально для металургійного комплексу (Маріуполь), організації посівної на частині територій тощо.

Війна загострила й проблеми досягнення стійкості регіонів і громад. Землі територіальних громад стали базовою ланкою забезпечення стійкості тилу і соціальної стабільності. З перших днів широкомасштабного російського вторгнення громади взяли на себе підтримку ЗСУ та частину їхніх функцій, забезпечення життєдіяльності громади (часто в умовах бойових дій); сприяли евакуації та розміщенню населення у відносно безпечних громадах; сприяли релокації підприємств, а головне – підтриманню стабільності в суспільстві.

«Українські громади та регіони взяли на себе один з найбільш відчутних ударів цієї війни. Одні – через тотальне знищення власної інфраструктури та втрату значної частини людського капіталу, інші – у зв'язку з необхідністю швидко адаптувати економіку до умов воєнного стану, включаючи зміну пріоритетів соціально-економічного розвитку, треті – зважаючи на велику кількість внутрішньо переміщених на їх територію осіб і релокованих підприємств, що вимагало нагального створення належних умов для їх комфортного перебування. Все це актуалізувало потребу в розробці нових підходів, як до регіональної та місцевої економічної політики в Україні загалом, так і до реалізації цієї політики на рівні окремих громад і регіонів» [2].

Релоковані підприємства – це не тільки технології та споруди, це і переїзд працівників та їх сімей. В цій ситуації головне питання: скільки людей зміг прийняти той чи інший регіон і при цьому забезпечуючи належні умови проживання для переселенців з врахуванням площі території та густоти населення, а також, без шкоди і загроз самому регіону. Всі ми українці навчилися і продовжуємо вчитися працювати в нових реаліях.

Враховуючи сьогоденні складні умови, громади регіонів на вірному шляху і з викликами війни справляються, що забезпечує практичні випробування механізмів функціонування економіки громад і регіонів нашої держави, які дадуть їм змогу успішно розвиватися й на повоєнному етапі, зокрема з урахуванням того потенціалу, який відкриває набуття Україною статусу країни – претендента на членство в ЄС.

В умовах війни економіка України не лише втратила значну частку потенціалу створення доданої вартості, але й зазнала суттєвих структурних змін. Через повномасштабне вторгнення росії прямих збитків зазнали щонайменше 109 великих та середніх підприємств України різних форм власності; загальна сума збитків оцінюється більше, ніж в 13 млрд. доларів, йдеться в дослідженні, яке оприлюднила Київська школа економіки (KSE). Найбільша частина зруйнованих та пошкоджених підприємств в шести областях: Київській та Донецькій (17% від загальної кількості), Запорізькій (14%), Харківській (13%), Луганській (10%) та Миколаївській (8%). До найбільших за розмірами активів підприємств, які зазнали прямих збитків від збройної агресії росії у 2022 році, увійшли Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Азовсталь, Нібулон, Мотор Січ.

Територіальні громади виявилися спроможними частково відновити економічні показники, що дало змогу забезпечити стійкість тилу, зокрема щодо розміщення ВПО та релокації підприємств. Стійкість громад, виявлена на тимчасово окупованих територіях, сприяла прискоренню деокупації та створила умови для швидкої стабілізації – доведенням цього є, зокрема, досвід Херсону й інших громад Херсонської області.

Враховуючи проблематику для вирішення ключових проблем - можна визначити такі наступні ключові проблеми для економіки України в умовах військового стану: суттєва зміна структури попиту та виробництва; втрата ринків збуту; втрата персоналу; руйнування економічної зв'язності через порушення логістики та ланцюжків створення доданої вартості.

Список використаних джерел:

1. Електронний Портал - Новини України за 06.04.2023 р. <https://thepage.ua/ua/news/naselennya-ukrayini-u-2023>, (дата звернення 09.05.2023 р.).
2. Електронний Портал - Громадський Простір, новини за 15.10.2022 р. URL: <https://www.prostir.ua/rssfeed/>, (дата звернення 09.05.2023 р.).

Ірина Гльос

*викладач циклової комісії обліково-економічних дисциплін
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні і спрямовані на становлення і розвиток ринкових відносин, викликають необхідність перегляду основоположних принципів формування системи державного регулювання соціальних процесів.

Проблеми реформування соціальної інфраструктури регіону повинні вирішуватися в контексті пошуку загальної регіональної моделі економічного розвитку.

Сьогоднішнє становище економіки країни і окремих регіонів є певною мірою наслідком кризи системи державного управління, яка призвела до втрати економікою таких динамічних характеристик, як стійкість і збалансованість.

Особливістю економіки України є різноманітність економічної, соціальної та етнічної ситуації в окремих регіонах країни. Регіони розрізняються як розмірами економічного потенціалу, так і здатністю до саморозвитку в умовах нових економічних відносин. Виробничо-галузеві орієнтири територій не стимулюють залучення інвестицій, створення і реалізацію нових технологій. Все це визначає унікальність регіональних ситуацій, складність використання зарубіжного досвіду в їх вирішенні. У зв'язку з цим, відсутність визначеності в державному регулюванні територіального розвитку погіршує становище регіону, ускладнює становлення ефективної структури території [2].

В даний час регулювання на рівні регіону не спирається на ресурси, механізми та принципи, які забезпечують можливість створення умов для сталого, збалансованого та соціально-орієнтованого територіального розвитку. Все це не утворює основу для стабілізації соціальної інфраструктури регіону, оскільки не визначені цільові орієнтири розвитку, без яких вихід з кризи досить скрутний.

В якості таких цілей можуть бути представлені наступні функціональні напрямки діяльності: орієнтація регулювання територіального розвитку на формування соціальної інфраструктури, яку відповідала б як комплексу наявних умов розвитку, так і цілям здійснюваних перетворень; облік специфічних особливостей регіону; формування механізмів узгодження інтересів суб'єктів регулювання; обґрунтування завдань регулювання розвитку соціальної інфраструктури виходячи, перш за все, з соціальної спрямованості розвитку, а також фінансово-ресурсного потенціалу регіону.

Під регулюванням розвитку соціальної інфраструктури в регіоні, слід розуміти спеціально організовані системні дії щодо забезпечення сталого і збалансованого функціонування галузей соціальної інфраструктури, які мають головним цільовим орієнтиром поліпшення якості і підвищення рівня життя населення [1].

Таким чином, однією з основних рис системи державного регулювання розвитку соціальної інфраструктури регіону повинна стати підтримка орієнтирів, що є факторами позитивної динаміки рівня життя.

Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури регіону поширюється на ті сфери діяльності, які мають відношення до компетенції державного рівня управління. До них відносяться: соціальна політика і вирішення проблем зайнятості; розробка державних регіональних програм розвитку; бюджетна та міжбюджетна політика, цінова і кредитна політика; розробка правових основ розвитку інфраструктури; визначення податкової політики та її диференціація.

Конкретні дії державного регулювання можуть бути явними і неявними, прямими і непрямими, загальними і селективними.

Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури регіону переслідує такі цілі: в якості вищої - забезпечення умов для соціальної безпеки і гідного рівня життя населення регіонів; в середньостроковому періоді - досягнення докризового рівня життя і стандартів споживання послуг соціальної сфери; в довготривалій перспективі - це наближення рівня і якості життя жителів регіону до стандартів постіндустріального суспільства; в якості глобальної - спільно з іншими регіонами побудова власного українського варіанту суспільства постіндустріального типу, із сучасними характеристиками якості життя народу і середовища проживання; в якості стратегічної - проведення цілеспрямованої політики розв'язання соціальних проблем.

До основних принципів державного регулювання на рівні регіону, з урахуванням розвитку мережових форм організації соціальної інфраструктури, відносяться наступні [2]: 1. дозоване поєднання державного регулювання і ринкового саморегулювання, в залежності від ступеня адаптації до них регіону і рівня розвитку галузей соціальної інфраструктури; 2. обґрунтування і реалізація процедур державного регулювання соціальної інфраструктури регіону в режимі особливої відповідальності. Процедури розподілу відповідальності повинні бути закріплені в спеціальних нормативних актах або в актах, що регламентують порядок здійснення кожного рішення; 3. рішення адміністрації регіону повинні органічно вливатися в обраний органами влади вектор розвитку соціальної інфраструктури. 4. кожне місто, район зобов'язані мати чітку і реалістичну програму розвитку своєї соціальної інфраструктури, з чітко визначеними цілями і розрахунком як регіональних, так і власних ресурсів.

Правове і адміністративне регулювання повинно здійснюватися шляхом затвердження різних юридичних актів, що регламентують права, функції та

обов'язки державних органів. До цієї сфери регулювання повинні відноситися також державні норми і нормативи соціальних послуг.

До фінансування державних контрактів доцільно залучати, крім коштів регіонального бюджету, кошти цільових фондів, банківські кредити, кошти приватних структур.

Список використаних джерел:

1. Євсєєва О. О. Формування і розвиток соціальної інфраструктури муніципальних утворень // Traectoria Nauki. International Electronic Scientific Journal. 2016. № 6 (11). URL: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/180/203> (дата звернення: 04.05.2023)
2. Калініченко О. О. Організаційно-економічний механізм розвитку соціальної сфери України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 / Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна". Київ, 2014. 20 с.

Людмила Гнатишин

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування*

Оксана Прокопишин

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування
Львівського національного університету природокористування,
м. Дубляни, Україна*

Катерина Пилипенко

*доктор економічних наук, професор кафедри економіки та готельно-
ресторанного бізнесу Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Глобалізаційні тенденції зумовлюють стрімкі зміни соціально-економічного середовища в Україні, що вимагає трансформації моделей організації процесів, які були традиційними в різних секторах господарювання. Додаткові стимули та можливості для розвитку отримує й система ведення бухгалтерського обліку, яка на сьогодні в Україні сформована, однак не адаптована до мінливого соціально-економічного простору.

Розвиток партнерства та співробітництва України з Європейським Союзом (ЄС) зумовив зобов'язання щодо зближення вітчизняного законодавства із законодавством ЄС. Зокрема, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [4] передбачено наближення законодавчого регулювання в таких сферах, як митне право, банківське право, інтелектуальна власність, бухгалтерський облік і звітність, податкова система тощо.

Однак щодо розвитку бухгалтерського обліку в Україні існують деякі перешкоди організаційно-методичного, фінансового, інституційного та нормативно-правового характеру.

Сьогодні в Україні для суб'єктів господарювання сферою регулювання бухгалтерського обліку та звітності використовуються різні напрями застосування стандартів ведення їх бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності: Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (НП(С)БО); Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ); Міжнародні стандарти фінансової звітності для підприємств малого бізнесу (МСФЗ для МП); спрощена система бухгалтерського обліку і звітності для малих підприємств; Міжнародні стандарти обліку для державного сектору. Вибір певного напрямку залежить від форми власності, сфери діяльності та розміру суб'єкта господарювання.

Стосовно застосування МСФЗ існує багато підходів. Однак у будь-якому разі запровадження міжнародних стандартів сприяє тому, що суб'єкти господарювання все рідше маніпулюють розмірами прибутку з метою приховати результати господарської діяльності. Запровадження МСФЗ в облікову практику засвідчує позитивні ефекти від їх використання.

Подальше реформування в Україні системи бухгалтерського обліку буде зумовлене змінами, що визначені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3] щодо удосконалення деяких положень» від 19.07.2022 р. № 2345-ІХ, які набули чинності з 20.08.2022 р.

Незважаючи на схожість концептуальних основ бухгалтерського обліку в Україні з МСФЗ, дані фінансової звітності вітчизняних підприємств, складеної за НП(С)БО, істотно відрізняються. Слід відзначити, що нині основною функцією бухгалтерського обліку є фіскальна, а також юридична форма відображення операцій у бухгалтерському обліку здебільшого переважає над їх економічною сутністю. Таке застосування НП(С)БО не дозволяє сформулювати правильне судження у користувачів про діяльність підприємства загалом [2].

Вимоги законодавства ЄС щодо фінансової звітності підприємств держав-членів, а також напрями вдосконалення фінансової звітності вітчизняних підприємств з метою подальшої гармонізації із законодавством ЄС дослідив С. Ф. Голов [1].

Фінансова звітність, що підготовлена за НП(С) БО, та фінансова звітність, яка підготовлена згідно з МСФЗ, дуже схожі зовні, проте через певні особливості складання фінансової звітності в нашій країні й фактичну відсутність приміток користувачі фінансової звітності часто бувають введені в оману. Крім того, в Україні для більшості непублічних компаній відсутній законодавчо встановлений обов'язковий аудит фінансової звітності, зокрема для отримання державних позик, гарантій чи участі в державних тендерах тощо.

У світі щороку збільшується кількість країн, які застосовують для складання фінансової звітності МСФЗ або заохочують до їх використання публічні компанії. Через систему звітності бухгалтерський облік має надати користувачам достовірну інформацію щодо фінансового стану та результатів діяльності компаній, не прив'язуючись особливо до державних фіскальних органів з метою задоволення їхніх потреб. Завдяки такому підходу суб'єкти господарювання зможуть здійснити повноцінний перехід на застосування МСФЗ.

Отже, запровадження Україною зарубіжного, а передусім європейського, досвіду в організації бухгалтерського обліку сприятиме оптимізації вітчизняної облікової моделі.

Список використаних джерел:

1. Голов С.Ф. Вдосконалення бухгалтерського обліку і звітності в Україні в контексті євроінтеграції. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 1. С. 3–17.
2. Засадний Б. А. Перспективи розвитку національної системи бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2019. Вип. 20. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1178>.
3. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: Закон України від 19.07.2022 р. № 2345-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2435-20#Text>.
4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 30.11.2015 р. № 72/14-612/1-2980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Ірина Годнюк
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування ім.С.Юрія,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

СУЧАСНІ РИЗИКИ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах господарська діяльність будь-якого підприємства пронизана різними видами ризиків і не обмежується лише підприємницьким (економічним) ризиком. Настання ризикової події може призвести до негативних наслідків - припинення діяльності, тому можливість передбачення ризику і його наслідків, можливості їх нейтралізації та уникнення не втрачають своєї актуальності. Зважаючи на роль і значення бухгалтерського обліку та звітності у забезпеченні системи управління, у тому числі господарськими ризиками, виникає необхідність розглядати ризик як окремий специфічний об'єкт обліку.

Будь-який бізнес здійснюється заради можливості отримати прибуток, тому власник бізнесу повинен не лише враховувати ризики під час прийняття рішень, а й якісно управляти ними, застосовувати методи і способи оцінки, мінімізації результатів впливу та нейтралізації ризиків, які частково реалізує система бухгалтерського обліку та звітності. Саме система обліку та звітності забезпечує базу реалізації ризик-менеджменту, який має на меті досягти можливості отримання максимального прибутку за оптимального співвідношення коштів, які були вкладені, доходів і ризику.

Теоретичне дослідження сутності ризику доводить, що нині не існує єдиного підходу до визначення поняття «ризик». Аналізуючи визначення поняття «ризик», можна зробити висновок, що більшість науковців, серед яких - І. Бланк, І. Вигівська, В. Вітлінський, З. Гуцайлюк, пов'язують ризик із настанням негативного результату. Але ризик не обов'язково обмежується лише негативним результатом, оскільки його оцінка здійснюється в процесі прийняття управлінських рішень, а не за кінцевими результатами. Отже, суб'єкт господарювання усвідомлює ризик під час прийняття рішення та в процесі очікування результату, який неможливо достовірно передбачити [1].

Тому ризиком варто вважати сукупність явищ, подій та факторів, що впливають на прийняття управлінських рішень та можуть зумовити як позитивний, так і негативний результат діяльності підприємства.

Для цілей бухгалтерського обліку І. М. Вигівська виділила три групи господарських ризиків за характером діяльності підприємств: підприємницькі ризики, ризики непідприємницької діяльності та ризики, притаманні будь-яким видам і формам діяльності, а також розроблено класифікацію найбільшої групи господарських ризиків - підприємницьких - за видами діяльності (ризики надзвичайної та звичайної діяльності (операційні, фінансові та інвестиційні)) [1]. Це надає можливість керівництву отримати інформацію про доходи або витрати (за видами діяльності), зумовлені здійсненням господарської операції, яка знаходилася в умовах ризику; встановити статті витрат для реалізації заходів управління ризиками діяльності та їх облікового відображення.

С. А. Дерев'яшкін в системі бухгалтерського обліку виділяє два види ризику, які мають різну економічну природу: ризики, притаманні системі бухгалтерського обліку і пов'язані з інформаційним забезпеченням процесу управління, та підприємницькі ризики, інформація про які в певній мірі знаходить своє відображення в обліку і розкривається в бухгалтерській (фінансовій) звітності.

Бухгалтерські (інформаційні) ризики, які пов'язані з викривленням інформації, виникають в системі бухгалтерського обліку і є наслідком певних подій (ризик втрат, викривлення інформації в системі бухгалтерського обліку, ризик, пов'язаний з вибором способів і методів в обліковій політиці, організаційний ризик). Ці ризики об'єктивно притаманні як системі бухгалтерського обліку, так і системі внутрішнього контролю в цілому.

Підприємницькі ризики, які відображаються в бухгалтерському обліку, - це ризики фінансово-господарського середовища, які характеризують наслідки подій, що вплинули (чи можуть вплинути) на діяльність підприємства, визнані та оцінені. Очевидно, що інформація про наслідки впливу підприємницьких ризиків на фінансово-господарську діяльність підприємства має більше значення для прийняття обґрунтованих управлінських рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами не тільки по відношенню до поточного стану, але і з врахуванням стратегії діяльності підприємства та ефективності менеджменту [2].

Прикладом таких ризиків можна назвати воєнний стан як форс-мажор. З одного боку – можливість скористатися форс-мажором (обставинами непереборної сили) для українського підприємця є перевагою. Якщо раніше форс-мажорне застереження в договорах сприймали як формальність, то тепер з'явилися дієві аргументи для того, щоб не нести відповідальності за недотримання зобов'язань, мати змогу розірвати договір або переглянути його умови. При цьому самі зобов'язання повинні виконуватись обома сторонами, форс-мажор від цього не звільняє. Тим часом існує ризик того, що іноземний контрагент відмовиться від виконання договору, бо в Україні йде війна. Для того щоб мінімізувати такий ризик, у договорах, які тільки планують укласти під час війни, варто дуже ретельно прописувати умови застосування форс-мажорного застереження.

Ще одним ризиком є процес укладання договорів з іноземними компаніями. Для українських бізнесменів електронний документообіг – звичне явище. У період пандемії навіть ті компанії, які мали у цій сфері прогалини, змушені були пройти цифровізацію. Але укладення ЗЕД-контракту в електронній формі – це значний ризик для українського бізнесу. Мова йде про скріплення договору з іноземним контрагентом електронним цифровим підписом. Адже поки що Україна не уклала жодного міжнародного договору про взаємне визнання сертифікатів відкритих ключів й електронних підписів. Підприємець, що веде діяльність, зараз ризикує значно більше, ніж будь-коли. А отже, потрібно максимально уважно ставитись як до господарського, так і до юридичного змісту контрактів, а також здійснювати постійний аудит виконання зобов'язань та розрахунків протягом строку дії договорів [3].

Обґрунтування виділення самостійного виду ризику, бухгалтерського, перебуває у двох площинах. По-перше, інформаційна система господарюючого суб'єкта включає складову і основну частину бухгалтерський облік. Тому всі аналізовані в забезпеченні інформаційної безпеки небезпеки, загрози та ризики властиві її облікової частини. По-друге, бухгалтерський облік являє собою один з видів діяльності господарюючого суб'єкта, який так само, як і виробнича, фінансова та інші види діяльності, схильний до небезпек і загроз.

Виходячи з дуалістичної природи бухгалтерського обліку (як виду діяльності та інформаційної системи) та складу ризиків, представленого вченими та фахівцями, нами виділено чотири групи бухгалтерських ризиків: інформаційні, організаційно-технічні, методичні та кадрові

Незалежно від групи, до якої включаються ризики, вони формулюються авторами, зазвичай, як дії: порушення, втрата тощо. Але вони пов'язані з порушенням облікових процедур, починаючи з розробки локальних нормативних актів, продовжуючи вибором облікових методик і завершуючи конкретними діями, які зрештою призводять до спотворення звітної інформації.

Визнання ризику як об'єкт бухгалтерського обліку передбачає його вимір у вартісної оцінки. При неможливості вимірювання ризику з достатнім ступенем надійності або ймовірність його наступу несуттєва, керівництво суб'єктом господарювання може розкрити інформацію про існуючі небезпеки і загрози бізнесу в поясненнях до фінансової звітності (додатках) або в спеціальному розділі інтегрованої звітності [5].

Одними з найбільших ризиків для бухгалтерів українських компаній, які застосовують МСФЗ, є ризик недотримання базових принципів бухгалтерського обліку під час відображення інформації про господарську діяльність у фінансовій звітності, а також ризик правильності застосування професійного судження під час відображення господарських операцій відповідно до їх сутності [4].

В умовах нестабільності та невизначеності здійснення підприємницької діяльності система бухгалтерського обліку на підприємстві є одним із важливих інструментів забезпечення безперервності діяльності компанії, що досягається шляхом забезпечення економічної безпеки. Для її досягнення необхідна тісна співпраця та взаємодія керівництва компанії та бухгалтерської служби для вдосконалення організації роботи системи бухгалтерського обліку, що сприятиме забезпеченню економічної безпеки, що не піддається впливу зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Список використаних джерел:

1. Вигівська І. М. Бухгалтерський облік діяльності підприємств в умовах ризику: організація та методика: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09; Житомир. держ. технол. ун-т. Житомир, 2010. 21 с.
2. Деревяшкин С. А. Риски в бухгалтерском учете и их классификация. Инновационное развитие экономики. 2014. № 3. С.123-128.
3. Засадний Б. А. Риски системи бухгалтерського обліку в умовах застосування в МСФЗ. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%281%29__24 (дата звернення: 08.05.2023)
4. Карзаева Н. Н. К вопросу о бухгалтерских рисках. URL:<https://elibrary.ru/item.asp?id=462539826> (дата звернення: 08.05.2023)
5. Фоміна О. В. Оцінка ризиків підприємства в системі обліку. Економічний часопис-XXI. 2015. № 3-4 (2). С. 67-70.

Горин Володимир

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна*

ЗЕЛЕНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ ПОСТВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Функціонування країни в умовах воєнного стану висуває перед органами публічного управління небачені раніше виклики, пов'язані із необхідністю ліквідації наслідків повномасштабного вторгнення з боку росії та поствоєнного відновлення країни. Активні бойові дії на значній території держави завдали катастрофічних економічних збитків, які оцінюються на сьогодні в діапазоні від 400 до 600 млрд дол., спостерігається різке зростання рівня бідності вітчизняного суспільства, загострення екологічної ситуації.

Вирішення цих проблем потребує залучення значних обсягів фінансових ресурсів, які органи публічного управління самостійно мобілізувати не в змозі. Окупація частини території країни з наявною економічною інфраструктурою, зниження активності суб'єктів економіки у прикордонних регіонах, які зазнають постійних обстрілів, ведуть до втрати економічної бази формування доходів бюджетів територіальних громад. Це вимагає пошуку громадами нетрадиційних способів та інструментів залучення фінансових ресурсів для відновлення економічних потужностей, зруйнованих війною житлового фонду і соціальної інфраструктури, вирішення проблем екології. Одним із альтернативних варіантів залучення коштів для потреб поствоєнного відновлення територіальних громад в Україні може стати емісія зелених облігацій.

Зелені облігації розглядають як альтернативну банківським кредитами та один із найбільш ефективних фінансових інструментів залучення коштів для вирішення проблем негативного антропогенного впливу на довкілля та зміни клімату. Від звичайних облігацій, як інструмента боргового фінансування, зелені облігації відрізняються своїм призначенням – залучені від їхньої емісії кошти надходять на фінансування «зелених» проектів. Головними сферами реалізації «зелених» проектів – це розвиток альтернативних джерел енергії, утилізація та перероблення відходів, енергозбереження та енергоефективність, екологічний транспорт та інші напрями, які об'єднує спільна місія – зниження негативного впливу людини на довкілля та стримування процесів зміни клімату.

Зважаючи на змістовне спрямування «зелених» проектів, розвиток ринку зелених облігацій може відіграти помітну роль у залученні коштів для відбудови інфраструктури територіальних громад у післявоєнний період. Перевагою цих облігацій є високий рівень мобільності емісії, вони дають можливість залучати фінансові ресурси на внутрішньому і зовнішньому ринку. При цьому, реалізація «зелених» проектів забезпечить відновлення інфраструктурних об'єктів на іншій

основі, на засадах енергоефективності й ощадливого використання ресурсів. Відповідно, найбільш перспективними напрямками реалізації «зелених» проектів на рівні територіальних громад є розвиток альтернативної енергетики, проекти підвищення енергоефективності, поводження з побутовими відходами та інші.

Впродовж останніх років в Україні сформоване нормативне забезпечення для розвитку ринку зелених облігацій. Зокрема, у профільному Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [3] введено поняття зелених облігацій, врегульовано основні процедури емісії цих боргових зобов'язань та визначено коло емітентів. Право розміщувати зелені облігації отримали також територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування. Відповідно до рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, у 2021 році схвалено Рекомендації щодо реалізації або фінансування проектів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій [4], де визначені обов'язкові умови такої емісії (наявність політики щодо зелених облігацій) та вимоги до проектів, які можуть бути профінансовані за рахунок залучених коштів. Важливим кроком стало також ухвалення у 2023 році рішення про створення Державного фонду декарбонізації й енергоефективної трансформації, кошти якого будуть джерелом фінансування кроссекторальної політики енергоефективності та декарбонізації, зокрема й реалізації «зелених проектів» на рівні держави, регіонів та громад [2].

Слід відзначити, що використання боргового механізму для фінансування проектів, які мають екологічну складову, в Україні практикувалось і до введення поняття зелених облігацій у правове поле. За період незалежності завдяки емісії боргових цінних паперів майже 20 крупних територіальних громад залучали кошти для фінансування проектів місцевого розвитку, значна частина з яких мали непряме екологічне спрямування, адже сприяли економії витрат ресурсів (реконструкція систем водо-, теплопостачання, вуличного освітлення, утеплення комунальних закладів, розвиток муніципального транспорту та ін.). Зрозуміло, що в період воєнного стану та високих ризиків знищення інфраструктури через ракетні удари та активні бойові дії реалізація багатьох «зелених» проектів була відкладена на невизначений період. Проте, з встановленням стійкого миру в нашій країні питання емісії зелених облігацій для фінансування зелених проектів на рівні територіальних громад постане знову.

Незважаючи на прогрес у розвитку інституційного забезпечення ринку зелених облігацій, на сьогодні все ж зберігається низка чинників, які стримують активне використання цього перспективного фінансового інструмента. Варто погодитись із думкою Я. Белова [1], що такими чинниками в сучасних умовах є:

– правова неврегульованість порядку відбору та супроводження «зелених» проектів, які фінансуються за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів. На теперішній час в Україні розроблено кілька механізмів фінансування проектів розвитку територіальних громад (проекти за рахунок коштів ДФРР, субвенції на відновлення об'єктів критичної інфраструктури, на реалізацію проектів у рамках Програми з відновлення України та ін.), проте на період воєнного стану вони

значною мірою призупинені. Крім того, правові норми, які регламентують дію цих механізмів, не враховують специфіки саме «зелених» проектів;

– відповідно до Рекомендацій щодо реалізації або фінансування проектів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій, необхідною умовою емісії зелених облігацій є проведення процедури визнання такого випуску цінних паперів зеленим відповідно до стандартів «Принципи зелених облігацій» (Green Bond Principles) Міжнародної асоціації ринків капіталу (ICMA). Це забезпечує уникнення «зеленого» камуфляжу (greenwashing), коли емітент заявляє про те, що випустив «зелені» облігації, які, насправді, не є такими. Проведення такої процедури потребує залучення верифікатора – офіційно акредитованої особи, яка здійснює незалежну перевірку емісії щодо її відповідності основним ознакам зелених облігацій. Проте, надання таких послуг дотепер не врегульовано, тому ринок їхнього надання розвивається в Україні хаотично;

– відсутність стимулів для розвитку ринку зелених облігацій, висока конкуренція з боку боргових цінних паперів держави. Як зазначає Я. Белов, у зарубіжній практиці для стимулювання використання муніципалітетами зелених облігацій як інструмента залучення коштів для проектів розвитку впроваджено ряд фіскально-бюджетних стимулів, зокрема податкові пільги для інвесторів чи часткове перекладання витрат з обслуговування цих боргових зобов'язань на державний бюджет. Водночас, інтерес інвесторів до зелених облігацій значною мірою знижується через конкурентні переваги боргових зобов'язань уряду, для яких встановлені фіскальні преференції. Отриманий власниками ОВДП дохід у формі процента не підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, що не поширюється на цінні папери, випущені органами місцевого самоврядування та іншими емітентами, зокрема й зелені облігації;

– відсутність у спеціалістів місцевого самоврядування досвіду та навиків підготовки емісії зелених облігацій, забезпечення їх відповідності стандартам. Вирішити це питання може активізація співпраці з міжнародними партнерами щодо надання консалтингових послуг у царині підготовки та проведення емісії зелених облігацій, розробки «зелених» проектів у територіальних громадах. Крім цього, активізація такої співпраці може дати додатковий ефект – просування інформації про зелені проекти в нашій країні, що в умовах загального лояльного ставлення до України через масштабне вторгнення з боку росії може сприяти підвищенню інтересу іноземних інвесторів до зелених облігацій територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Белов Я. Зелені облігації як інструмент відбудови та сталого розвитку міст України. *Дзеркало тижня*. 2022. 14 листопада. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/zeleni-oblihasiji-jak-instrument-vidbudovi-ta-staloho-rozvitku-mist-ukrajini.html>
2. Держенергоефективності: ВРУ схвалила створення Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

gov.ua/news/derzhenerhoefektyvnosti-vru-skhvalyla-stvorennia-derzhavnoho-fondu-dekarbonizatsii-ta-enerhoefektyvnoi-transformatsii

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>
4. Про схвалення Рекомендацій щодо реалізації або фінансуванню проектів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій: рішення НКЦПФР від 07.07.2021 р. № 493. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12423398>

Гуцул І. А.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім.С.І.Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м.Тернопіль*

Андрій Возний

*Студент гр. ФФАм-11,
Західноукраїнський національний університет, м.Тернопіль*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ДІЄВОСТІ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Проблема побудови ефективної податкової системи – одна із найбільш актуальних в процесі розвитку в Україні ринкових відносин та інтегрування української економіки в світовий ринок.

Дослідивши особливості трансформації національного оподаткування в умовах інтеграції та розвитку податкових інструментів у країнах ЄС, потрібно розробити пропозиції щодо податкової складової втілення євроінтеграційних намірів України [1].

Недостатня ефективність податкового адміністрування в даний час зумовлена певними причинами, серед яких доцільно виділити наступні:

1. Відсутність науково обґрунтованих підходів, врахування світового й історичного досвіду при формуванні національної податкової системи та при аналізі наслідків від її впровадження свідчать, що податкове адміністрування іноді не те що не виступає в ролі антикризового засобу, а, навпаки, є однією з причин загострення економічної кризи.

2. Зміни у податкове законодавство вносяться всупереч початковим його положенням, а поточні підзаконні акти ще більше віддаляють податкову практику від закону.

3. Корекція положень законів проводиться за результатами практики, а не виходячи з їх економічної доцільності. Рішення у сфері оподаткування

приймаються відповідно до поточних потреб у фінансуванні доходної частини бюджету.

4. Законодавча діяльність представників влади, як частина процесу управління оподаткуванням, не позбавлена від лобіювання відомчих інтересів, що, безумовно, йде не на користь національним.

5. Недостатньо узгоджуються між собою методики розрахунку і сплати окремих податків, зборів (обов'язкових платежів), що ускладнює контроль за повнотою і своєчасністю сплати їх у бюджет.

6. Відсутня цілісна система економічного планування і прогнозування, яка б забезпечувала реалізацію науково-технічної, фінансово-економічної та соціальної політики держави [2].

На ефективність податкового адміністрування негативно впливають не лише вказані чинники, незмінні його організація і процедури теж сприятимуть зниженню податкових надходжень у бюджет, збільшенню ймовірності податкових правопорушень, в результаті чого порушуватиметься баланс міжбюджетних відносин, і у кінцевому результаті зростатиме соціальна напруженість у суспільстві [3].

Реальністю є відсутність базових даних (завдання, цілі, пріоритети), які повинні стати основою ідеології податкової реформи. Діюча стратегія реформування податкової системи, як і більшість інших документів подібного плану, не дають чіткої відповіді на те, які завдання податкової політики мають стати пріоритетними для держави. Формулювання на кшталт того, що «завдання податкової політики мають бути спрямовані на побудову сучасної конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення сталого економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі» фактично нівелюють орієнтири податкової політики. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, збереження технологічної відсталості економіки реалізувати одночасно всі названі пріоритети досить складно.

Удосконалення правового механізму, розробка змін у системі законів повинна бути спрямована на функціонування ринкових саморегуляторів, які тісно пов'язані з організаційним механізмом державної податкової політики. Ураховуючи те, що ключові концепції соціально-економічного розвитку України нового десятиліття – це інновації, швидкість обслуговування і якість, для більш ефективного використання можливостей сучасних інформаційних технологій необхідно не тільки змінити застарілі структури і підходити до перебудови діяльності податкових органів за новими принципами, але і передбачити розробку норм і нормативів щодо забезпечення матеріально-технічними та фінансовими ресурсами відповідних державних установ у сфері оподаткування.

Відтак, особливу увагу варто звернути на вдосконалення механізму інформаційного забезпечення державної податкової політики при формуванні єдиного інформаційного простору України й національних телекомунікаційних мереж, що можна розглядати як цілісну систему, результатом функціонування

якої є новітні ідеї та оригінальні технології. Особливість завдання цього напрямку полягає в його технологічній складності та пов'язана з необхідністю оброблення великого обсягу різноманітної інформації, що надходить зі значної кількості джерел, високими вимогами до оперативності й форм її надання, достовірності, актуальності та безпеки [4].

Управління інформаційними системами та технологіями повинне передбачати:

- забезпечення безперебійної роботи та спільного доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем, баз даних та інших інформаційних ресурсів, що використовуються для адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів, здійснення контрольних процедур щодо дотримання податкового законодавства Державною податковою службою;

- запровадження політики управління інформаційно-телекомунікаційною системою, яка повинна передбачати прийняття середньострокової та довгострокової стратегії розвитку такої системи, державний нагляд за нею, забезпечення функціонування центрального та регіональних підрозділів інформаційно-телекомунікаційної системи, а також базуватися на результатах моніторингу потреб користувачів;

- розвиток перспективної архітектури інформаційно-телекомунікаційної системи, визначення стандартів та документації інформаційно-телекомунікаційної системи, забезпечення інтеграції і сумісності всіх її компонентів і підсистем;

- запровадження операційної політики інформаційно-телекомунікаційної системи, що повинна забезпечити створення такої системи, яка буде функціональною, зручною для використання, захищеною, передбачатиме інструкцію для користувачів та підлягатиме регулярному аудиту;

- забезпечення доступу Державної податкової служби до баз даних інших органів виконавчої влади для більш оперативного та ефективного виконання своїх функцій; забезпечення технічного та криптографічного захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах, баз даних та інших інформаційних ресурсів із впровадженням комплексних систем захисту інформації та криптографічних засобів під час обміну інформацією та доступу до баз даних інших органів виконавчої влади, проведення контрольних процедур щодо дотримання законодавства із захисту інформації та моніторингу щодо протидії кіберзагрозам через центри реагування на кіберінциденти [1].

Одним із стратегічних напрямів підтримки процесу реалізації податкової політики є розвиток персоналу. Українські реалії спонукають до визначення шляхів радикального покращання стану професійної підготовки та підвищення загального рівня професійної компетентності працівників, що дасть змогу службі у цілому ефективно працювати, забезпечуючи фінансову безпеку держави в умовах динамічного «цифрового» світу. Фахівці-податківці на всіх рівнях структури державної податкової служби повинні мати системні знання,

практичні вміння і навички, необхідні для обслуговування платників податків із дотриманням податкового законодавства [5].

Доцільність впровадження системи стратегічного податкового менеджменту в державній податковій службі незаперечна, саме вона дасть можливість підняти на якісно новий рівень роботу працівників державної податкової служби України, сприятиме прискоренню її модернізації, покращенню взаємовідносин із платниками податків, зборів та обов'язкових платежів, а також суттєво підвищить рівень довіри громадськості до державних органів управління.

Особливу увагу слід звернути на залучення зарубіжного досвіду до вирішення певного кола проблем, пов'язаних із підвищенням ефективності адміністрування податків. Практику діяльності податкових органів і методи податкового контролю зарубіжних країн можна назвати універсальними і використовувати їх для вдосконалення діяльності податкових органів в Україні. Необхідно взяти на «озброєння» такі напрями податкового контролю: налагодження довірчих відносин платника податків та податкових органів; робота над «правовою» освіченістю та поінформованістю суспільства; посилення співробітництва органів державної влади та розробка комплексних заходів протидії ухиленням від сплати податків та дотримання положень податкового законодавства; автоматизація форм податкового контролю, поліпшення методики податкового контролю [6].

Отже, підсумовуючи викладене вище слід підкреслити, що для проведення ефективної фінансової політики в Україні необхідно мати систему податкового адміністрування, механізм якого надійно забезпечував би стабільні податкові надходження до бюджетів усіх рівнів. Натомість, у період активного переходу України до ринкової економіки, інтеграції в міжнародний економічний простір, укладення міжнародних договорів і угод виникла необхідність радикальної перебудови податкових відносин шляхом проведення податкової реформи, спрямованої на створення ефективної податкової системи. Діюча система податкового адміністрування в Україні має низку недоліків, які визначають її низьку ефективність, що, у свою чергу, породжує проблему дисципліни платників податків. Необхідно створити таку систему, яка сприятиме попередженню протиправних дій платників податків, і забезпечення фінансової стабільності держави. Отже, вдосконалення податкового адміністрування є одним з першочергових завдань податкової політики України на сучасному етапі і на середньострокову перспективу.

Безперечно, пропоновані заходи модернізації розвитку податкової системи України, принципів вітчизняної податкової політики необхідно вживати з обов'язковим урахуванням сучасних процесів міжнародної податкової конкуренції та європейської податкової гармонізації, тож орієнтиром для трансформацій має бути не лише формування податкових конкурентних переваг України, але й пошук її гармонійного місця в європейському податковому просторі.

Список використаних джерел:

1. Желай О.В. Напрями вдосконалення податкового стимулювання інноваційної діяльності в системі державного регулювання. Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем», 12 березня 2020. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. С. 182-184. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2020konf/12_03_.pdf.
2. Дубинецька П. Аналіз інтегральних індексів оцінювання якості податкового регулювання в Україні. *Актуальні проблеми функціонування господарської системи України*: Матеріали XX-тої міжн.наук. конф. студ., асп. та мол. уч., 17-18 травня 2013 р. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. С. 75-77.
3. Соколовська А. Особливості податкової системи України та напрями її коригування. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 28-44.
4. Гречко А. Перспективи реформування податкової системи України в умовах Євроінтеграції. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 60-70.
5. Курносів О. Стратегічні напрями розвитку механізмів державної податкової політики. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика* : матеріали V міжнар. наук.-практ.конф., (Запоріжжя, 24 листопада. 2017 р./ за заг. ред. В.М. Огаренка, О.В. Покатаєвої та ін. Запоріжжя : КПУ, 2017. С. 129-131.
6. Мединська Т. Особливості реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ*. 2012. № 21.1.

Інна Гуцул

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім.С.І.Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м.Тернопіль*

Аліна Пивовар

*Студентка гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м.Тернопіль*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ

З метою удосконалення теоретико-методологічних та правових засад митних режимів в Україні важливим є дослідження позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання митних відносин та визначення можливості та доцільності його імплементації в національне законодавство та юридичну практику.

Україна прагне набути повноправного членства в Європейському Союзі, тому адаптація національного законодавства до права ЄС є одним із ключових

завдань публічної адміністрації. Особливе значення має адаптація національного митного права до норм та принципів митного регулювання в ЄС, адже свобода переміщення товарів є однією з фундаментальних засад об'єднання європейських держав.

У Митному кодексі України митним режимам присвячено Розділ V. У відповідності до ст. 70 МК України, з метою застосування законодавства України з питань митної справи запроваджуються такі митні режими: імпорт (випуск для вільного обігу); реімпорт; експорт (остаточне вивезення); реекспорт; транзит; тимчасове ввезення; тимчасове вивезення; митний склад; вільна митна зона; безмитна торгівля; переробка на митній території; переробка за межами митної території; знищення або руйнування; відмова на користь держави [2].

В контексті перспективи набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, існує необхідність приведення національного законодавства у відповідність до права ЄС, що в першу чергу стосується внесення змін до чинного Митного кодексу України.

У відносинах з іншими країнами митна політика ЄС є достатньо жорсткою, адже головною метою інституцій ЄС є захист національних виробників в державах-членах ЄС, забезпечення їх виходу на зовнішні ринки, включаючи ринок України.

Так, наприклад, для частини сільськогосподарської та харчової продукції ЄС і Україна застосовують безмитні тарифні квоти. Встановлення безмитних тарифних квот не означає заборону на експорт понад квоти. Зокрема, українські компанії можуть без обмежень постачати товари і понад тарифну квоту, проте ці обсяги підпадають під загальний режим імпорту в ЄС. Тобто експорт в межах квоти обкладається митом 0%, експорт понад квоту – ввізним митом, визначеним Митним тарифом ЄС.

Українські експортери активно використовують можливості безмитного експорту в рамках тарифних квот. У 2019 році вони використали можливості 32 з 40 тарифних квот, 11 з яких використані у повному обсязі та 2 використані більш ніж на 95 % (у 2018 році використовувались можливості в рамках 32 тарифних квот, у 2017 році – у рамках 29 тарифних квот, а у 2016 – у рамках 26 тарифних квот).

Повністю використано 11 тарифних квот на кукурудзу, пшеницю, ячмінь, мед, цукор, виноградний та яблучний соки, оброблені томати, оброблений крохмаль, вершкове масло, м'ясо птиці та крохмаль [1].

Українські компанії постачають зазначену продукцію і понад тарифну квоту. В свою чергу, Україна встановила безмитні тарифні квоти для 3 видів сільськогосподарських товарів з ЄС (м'ясо свинини, м'ясо птиці та цукор), а також передбачила додаткові обсяги для 2-х з них [1].

Отже, митна політика Європейського Союзу щодо України демонструє позитивні тенденції, що обумовлює необхідність подальшого удосконалення національного законодавства у сфері адміністративно-правового забезпечення

митних режимів, автоматизації процесів митного оформлення товарів, які переміщуються через митний кордон України, а також підвищення рівня професійної підготовки співробітників Державної митної служби України у відповідності до стандартів та принципів Європейського Союзу. Ключовим завданням у сфері гармонізації та адаптації національного законодавства у сфері правового регулювання митних відносин до права ЄС є усунення корупційних ризиків в законах та відомчих нормативно-правових актах, а також встановлення дієвих механізмів контролю дотримання антикорупційного законодавства суб'єктами владних повноважень.

Одним із найважливіших аспектів адаптації українського законодавства до вимог ЄС є впровадження численних змін у митній сфері. До очікуваних результатів процесу адаптації Підкомітетом Україна-ЄС з питань митного співробітництва та Міністерством фінансів України (яке є відповідальним органом публічної адміністрації за процес адаптації митного законодавства України до права ЄС) віднесено: спрощення митних процедур та сприяння торгівлі; впровадження сучасних технологій митного контролю, спрощених процедур відпуску товарів та контролю після розмитнення; передача відповідальності за видачу сертифікатів EUR. 1 від Української Торгової Палати до українського митного органу; суттєве спрощення митних формальностей для підприємств із високим ступенем довіри закладе передумови визнання статусу Уповноваженого економічного оператора (УЕО), що надається митними органами України, органами країн ЄС; спрощення руху товарів між Україною та ЄС; приєднання України до Конвенції про єдиний режим транзиту.

Дослідження сучасного стану правового регулювання митних режимів в Європейському Союзі дозволяє сформулювати висновок про те, що національне митне законодавство потребує приведення у відповідність до права Європейського Союзу шляхом гармонізації та імплементації. Особливе значення має внесення змін до чинного Митного кодексу України на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (зокрема, на виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС).

Однією з фундаментальних засад Європейського Союзу є свобода переміщення товарів, тому для України подальша інтеграція в ЄС відкриває величезний ринок збуту товарів, що є умовою розвитку національної економіки та, в першу чергу, національного виробництва.

Аналіз зарубіжного досвіду регулювання схем митного оформлення й митного контролю товарів і транспортних засобів показує, що якість митних послуг вища там, де широко застосовуються передові автоматизовані технології. Перехід до технологій електронного декларування здійснюється в усіх розвинутих країнах світу. Автоматизація процедур митного оформлення й митного контролю дозволяє:

- організувати взаємодію митного брокера під час подання декларації й отримання рішення митних органів і організацій, що здійснюють контроль, через комп'ютерну систему;

- істотно зменшити обсяг роботи співробітників митних органів з паперовими документами й скоротити час оформлення.

Таким чином, впровадження нових прогресивних технологій у сфері митного управління, оптимізація митних процедур, розширення практики інформування й консультування учасників зовнішньоекономічної діяльності, а також розвиток митної інфраструктури та її технічної оснащеності впливають на формування сприятливих умов зовнішньоекономічної діяльності, підвищення якості надання митних послуг юридичним і фізичним особам, зменшення адміністративних перешкод, зростання добробуту населення й темпів економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Безмитні тарифні квоти та їх використання. Євроінтеграційний портал. 27.09.2020 р. URL: <http://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli/bezmytni-taryfni-kvoty-ta-yihnie-vykorystannia>
2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України, 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552.

Андрій Даткун

Магістрант

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

Тема інвестиційного менеджменту залишається дуже актуальною для будь-якої організації незалежно від розміру або галузі діяльності. Інвестиційний менеджмент відіграє важливу роль у досягненні фінансової стійкості, забезпеченні зростання та розвитку організації. Так, кожна організація потребує достатнього фінансування для функціонування, розвитку нових продуктів або послуг, розширення бізнесу, інвестицій у нові технології тощо. Ефективний інвестиційний менеджмент дозволяє організації залучити потрібні кошти, включаючи зовнішні джерела фінансування, такі як інвестори, банки, фонди тощо.

Інвестиційний менеджмент допомагає організації ефективно розподіляти свої ресурси. Це означає, що кошти і активи організації використовуються в найбільш оптимальний спосіб для досягнення поставлених цілей. Інвестиційні

рішення повинні бути прийняті з урахуванням потенційного доходу, ризику та можливостей для збалансованого розвитку.

Управління ризиками є невід'ємною частиною інвестиційного процесу. Організації повинні уважно аналізувати потенційні ризики та розробляти стратегії для їх мінімізації. Це може включати диверсифікацію інвестиційного портфелю, оцінку фінансових показників, аналіз ринкових умов та конкурентного середовища.

Організації, які ефективно керують своїми інвестиціями, мають більші шанси привернути талановитих фахівців. Інвестиційний менеджмент є важливою складовою фінансової стратегії організації, і кваліфіковані спеціалісти в цій галузі є цінними активами для будь-якого підприємства.

Організації, які ефективно управляють своїми інвестиціями, зазвичай мають більшу конкурентоспроможність на ринку. Ефективне використання ресурсів та здійснення успішних інвестиційних рішень може сприяти збільшенню доходів, покращенню продуктивності і зміцненню позицій організації відносно конкурентів.

Отже, тема інвестиційного менеджменту є актуальною для організацій, оскільки вона допомагає забезпечити фінансову стійкість, ефективне використання ресурсів, мінімізацію ризиків, залучення талановитого персоналу та підвищення конкурентоспроможності.

Організація інвестиційного менеджменту в організації вимагає деяких кроків і процедур. Так, спочатку необхідно чітко визначити цілі, які організація хоче досягти через інвестиційний процес. Цілі можуть включати зростання прибутку, розширення бізнесу, введення нових продуктів або послуг, придбання активів тощо. Цілі мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними та часово визначеними (SMART-принцип) [1].

Наступним кроком є розробка інвестиційної стратегії, яка відповідає цілям організації. Це включає вибір різних видів інвестицій, таких як акції, облігації, нерухомість, венчурний капітал тощо. Стратегія повинна враховувати ризики, рентабельність та інвестиційні обмеження.

Рекомендується також створити інвестиційний комітет, що складається з кваліфікованих фахівців і представників різних функціональних відділів організації. Цей комітет буде відповідати за прийняття інвестиційних рішень, аналіз ризиків та здійснення контролю.

Інвестиційний комітет повинен проводити аналіз інвестиційних можливостей, оцінювати потенційний дохід, ризики та пов'язані фактори. Це може включати фінансовий аналіз, ринкові дослідження, оцінку проектів та інші методи.

Після аналізу інвестиційних можливостей комітет повинен приймати рішення про те, які проекти чи можливості варті інвестування. Рішення повинні бути обґрунтованими, заснованими на аналізі та стратегії організації. Після

прийняття рішення слід здійснити інвестиції та забезпечити відповідний моніторинг та контроль.

Інвестиційний процес має бути постійно моніторингом та оцінюватися з метою виявлення змін, ризиків або можливих вдосконалень. Регулярні звіти та аналіз фінансових показників допоможуть оцінити ефективність інвестицій та внести необхідні корективи в стратегію.

У деяких випадках може бути корисно залучити професіоналів, таких як фінансові консультанти або інвестиційні менеджери, які мають досвід і знання в області інвестиційного менеджменту.

Важливо також враховувати законодавчі вимоги, регуляторні обмеження та внутрішні правила організації при організації інвестиційного менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Методичні основи розроблення SMART-комплексів для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти / [Пригодій М.А., Гуржій А.М., Липська Л.В., Гуменний О.Д., Зуєва А.Б., Кононенко А.Г., Прохорчук О.М., Белан В.Ю.]. Житомир: «Полісся», 2019. 255 с.

Василь Дем'янишин

*доктор економічних наук, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Василь Дем'янишин

*аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Публічні фінансові ресурси України у мирний час складають біля половини фінансових ресурсів держави. У воєнний час станом на сьогоднішній день публічні фінансові ресурси досягли двох третин фінансових ресурсів суспільства і є визначальним джерелом забезпечення функціонування України. Суттєве збільшення частки таких ресурсів у воєнний час обумовлене скороченням фінансових ресурсів приватного сектору і ресурсів домогосподарств у результаті знищення, пошкодження суб'єктів фінансових відносин, або окупації територій, де знаходяться суб'єкти даних секторів.

Процес управління фінансовими ресурсами публічного сектору економіки регулюється Бюджетним кодексом України [1], щорічними законами про

державний бюджет, а в умовах воєнного стану – Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» [2], Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. [3], Стратегією здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. [4] та іншими законодавчими і нормативними актами України.

Проблеми управління даними ресурсами у воєнний час охоплюють всі його стадії, зокрема планування ресурсів, виконання планів, обліку та звітності, контролю.

У процесі планування наявні складні проблеми пошуку джерел публічних фінансових ресурсів, особливо державного і місцевих бюджетів, державних цільових фондів, ресурсів бюджетних установ та організацій. У зв'язку з відсутністю джерел наповнення бюджетів, пов'язаних із значним скороченням у воєнний період всіх видів доходів, дефіцит Державного бюджету України перевищив 50 відсотків його обсягу. В такому випадку покриття дефіциту можливе за умови залучення зовнішніх джерел, зокрема безоплатної фінансової допомоги іноземних держав, зовнішніх позик різних суб'єктів бюджетних відносин. Аналогічна ситуація виникла у Пенсійному фонді України та інших державних цільових фондів.

Потребують удосконалення методи планування фінансових ресурсів бюджетних установ та організацій, які б оптимально враховували потребу в таких ресурсах відповідно до особливостей функціонування установ в умовах воєнного стану з урахуванням наявної матеріально-технічної бази, віддаленості від лінії фронту та кількості постійних і переселених отримувачів публічних послуг.

Заслуговують на увагу пропозиції вчених і практиків стосовно удосконалення податкової і митної системи, дотримання загальної бюджетної дисципліни, макроекономічного та бюджетного прогнозування і планування, застосування програмно-цільового методу бюджетування, реформування міжбюджетних відносин, системи публічних заготівель, управління державними інвестиціями.

На етапах виконання планів, обліку, контролю у воєнний період потребує модернізації система бухгалтерського обліку у публічному секторі з метою забезпечення достовірності даних, які є основою для прийняття управлінських рішень, реформування системи зовнішнього та внутрішнього фінансового контролю, підвищення прозорості, доступності інформації про бюджет, активізації участі громадян на всіх стадіях бюджетного процесу.

З метою формування сучасної системи управління інформаційними технологіями передбачено створення нової моделі інформаційного середовища в системі управління публічними фінансами.

Зростання обсягів публічних фінансових ресурсів в умовах воєнного стану доцільно забезпечувати шляхом активізації державно-приватного партнерства, створення спільних господарюючих суб'єктів України із суб'єктами інших держав, оптимізації суб'єктів публічного сектору економіки відповідно до можливостей і потреб суспільства у наданні публічних послуг та задоволення потреб держави, територіальних громад. Структура таких суб'єктів повинна формуватися з урахуванням викликів воєнного стану та забезпечення збереження власності, пов'язаних з військовими діями.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.05.2023).
2. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20/conv#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
3. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
4. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-r#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

Андрій Дерлиця

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування ім. С. Юрія

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

БЕЗПЕКОВІ СУСПІЛЬНІ БЛАГА: АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПОГЛЯД НА ТЕОРІЮ ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ

Традиційний підхід до проблематики суспільних благ (public goods) базується на ідеї, що усі їх види безпосередньо приносять користь індивіду в процесі споживання. При цьому не враховується, що окремі з даних благ впливають на користь лише опосередковано: знижуючи рівень шкоди, абсорбуючи негативні ефекти, зменшуючи ризики, небезпеки та загрози. Прикладами таких суспільних благ є підтримка правопорядку, національна оборона, протипожежна безпека та ряд інших. Для характеристики даної групи благ у оборот економічної науки доцільно ввести концепт безпекових суспільних

благ (security public goods). Їх природа розкривається через призму дослідження діалектики безпеки та небезпеки, як неодмінних складових існування будь-якого суб'єкта – індивіда, підприємства, регіону, держави, наддержавного утворення.

Виділимо ключові особливі риси даних благ:

1. Потреба у постачанні безпекового суспільного блага пов'язана із існуванням його антипода – антиблага, певного джерела загрози чи небезпеки.

2. Постачання безпекового суспільного блага прямо та обов'язково не призводить до збільшення наявного рівня корисності/добробуту індивіда. Сам процес споживання таких благ суттєво відрізняється. Для прикладу, від заходів підтримки правопорядку чи боротьби зі злочинністю жодної прямої корисності індивід не отримує. Натомість розвиток негативного сценарію веде до завдання шкоди. Фактично ж раціонально діючий індивід порівнює не корисність і затрати, а співставляє між собою два види втрат: витрати на мінімізацію ризиків та загроз (шляхом податкових платежів, або індивідуальних витрат для забезпечення від потенційного джерела небезпеки), та потенційні втрати від негативних подій у випадку реалізації загроз (шкода від злочину, пожежі, зовнішнього військового вторгнення, пандемії і т.д.).

3. Відсутність прямої індивідуальної корисності призводить до складності оцінки індивідом важливості постачання даних благ. Має місце недооцінка ролі безпекових суспільних благ, адже індивід має справу із певними зовнішніми умовами, які він не може виміряти та спрогнозувати. Реальний рівень загроз по кожному виду та напрямку потребує експертної оцінки.

4. Антиблага існують об'єктивно, незалежно від бажань, ціннісних уподобань індивіда, а часто мало залежать і від його поведінки та бажання уникнути джерела небезпек. Тому аналіз феномену безпекових суспільних благ повинен опиратись не лише на постулати економічного суб'єктивізму і індивідуальної поведінки споживача, а на й об'єктивних параметрах і властивостях конкретних джерел небезпеки і потенційному рівню їх шкоди.

5. Масштаби впливу антиблаг на добробут/корисність є доволі непередбачуваними. Їх особливість полягає у надзвичайно широкому діапазоні впливу. Незабезпечення таких благ, як підтримка правопорядку, судочинство, пожежна і національна безпека може носити для особи кардинальний характер у вимірі масштабів негативу (від незначних наслідків, до втрати усіх доходів, майна, і навіть здоров'я та життя людини). Таким чином, джерела небезпеки можуть призводити до наслідків, які знаходяться далеко у від'ємній шкалі корисності. Здатність безпекових суспільних благ захищати від негативних ефектів такого масштабу (шкода здоров'ю та життю) робить їх складно оцінюваними за економічними критеріями.

6. Окреме антиблаг та джерело небезпеки може породжувати багатоваріантні загрози для усіх аспектів існування окремого індивіда та суспільства. Саме такий багатоваріантний, непередбачуваний вплив джерел

небезпеки змушує вдаватись до аналізу самого джерела та витрат на його блокування і зведення до мінімуму можливого негативного впливу.

7. Аксиомою теорії суспільних благ є те, що чисті суспільні блага надаються усім в однаковому обсязі, хоча дана теза й не заперечує відмінність індивідуальної суб'єктивної оцінки їх корисності. Із безпековими суспільними благами є певні особливості. Навіть при належному забезпеченні безпекового суспільного блага, можливою є реалізація загроз і шкоди для окремих членів суспільства. Так, навіть ефективна боротьба зі злочинністю не гарантує повну відсутність осіб, які зазнають шкоди від протиправних дій. Ефективне постачання блага “підтримка правопорядку” може вплинути тільки на загальні кількості правопорушень, постраждалих і масштаби шкоди. Проте, безпекові суспільні блага не можуть гарантувати інтереси усіх на засадах всезагальності.

8. З позиції окремого індивіда, збільшення або зменшення державних видатків на постачання певного безпекового блага впливає на його добробут через збільшення, або зменшення *ймовірності* настання певного негативного розвитку подій.

9. Пошук оптимальних масштабів державного постачання безпекового суспільного блага можливий лише з погляду на суспільство загалом на основі оцінки можливих сукупних втрат від наявних загроз у порівнянні із обсягами необхідних для їх подолання державних витрат.

Феномен безпекових суспільних благ найбільш яскраво демонструє себе на прикладі злочинної війни, розпочатої проти України. Диктаторський режим на сході, як джерело загроз, був недооцінений як міжнародним товариством, так і владою України. Країни Заходу і після агресії 2014 року та анексії Криму, намагались продовжувати діяти у парадигмі *business as usual*. Українська влада воліла наївно вірити у перспективи схеми «просто перестати стріляти», нехтуючи фінансуванням армії в умовах війни де-факто з 2014 року. Це призвело до стимулювання агресора та реалізації найгіршого сценарію – повномасштабного військового вторгнення. У такий спосіб недостатня увага забезпеченню безпекового суспільного блага «національна оборона» привела сьогодні до колосальних втрат України за найрізноманітнішими напрямками: від життів десятків тисяч цивільних і військових, до сотень мільярдів доларів економічних збитків. Країни Заходу у сукупності також уже витратили сотні мільярдів доларів на програми військової, фінансової, соціальної підтримки України та біженців за кордоном. Загалом ціна, яку уже сплатив цивілізований світ, на порядок перевищує ті необхідні «інвестиції» у безпекові зусилля (санкції, міжнародний дипломатичний тиск, вчасну передачу військових озброєнь і т.д.), які не допустили б війни.

Капленко Г.В.,

*д.е.н., професор, завідувачка кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету імені Івана Франка,*

Бронська С.Ю.,

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освіти Львівського
національного університету імені Івана Франка,
спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування,
м. Львів, Україна*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БАНКІНГУ В УКРАЇНІ

Цифрова економіка, як головна особливість сучасності, зачіпає всі сфери життя суспільства. Як тренд розвитку світової економіки і суспільства цифровізація по-різному впливає на різні сфери. А від ступеня впливу цифровізації на національне економічне та соціальне життя залежить місце кожної країни у світовому співтоваристві. З одного боку, цифровізація є безумовним драйвером розвитку сучасного суспільства, усіх його складових. Цифровізація дає багато переваг для ринку праці і зростання економіки.

Діджиталізація сучасної фінансової системи відбувається через цифрові реформи(так звану «цифровізацію») у сферах суспільного життя – освіті, медицині, публічному управлінні, в бізнесі, а відповідно, і у державних та корпоративних фінансах.

Цифровізація є важливою для економіки України, адже дозволить збільшити кількість нових робочих місць та досягти мінімум 4% додаткового зростання ВВП на рік. Для українців цифровізація означає повний доступ до цифрової інфраструктури та якісних державних і соціальних послуг [1].

Діджиталізація банкіngu є однією з найбільш важливих трансформацій, яка відбувається в Україні та світі останніми роками. Цей процес, який полягає у переході від традиційного банкіngu до більш цифрової та інноваційної форми, дозволяє банкам забезпечувати більш зручний та швидкий доступ до фінансових послуг для клієнтів та підвищує ефективність роботи фінансових установ.

Цифрова трансформація в банківській справі – це культурні, організаційні та операційні зміни через технології.

Банки надають широкий спектр послуг через онлайн-банкінг, що дозволяє клієнтам здійснювати фінансові операції без відвідування відділення банку. Основні послуги, що можна отримати через онлайн-банкінг: переведення коштів (клієнти мають змогу переказувати кошти між різними банківськими рахунками, включаючи внутрішні та міжнародні перекази); оплата рахунків (клієнти можуть оплачувати рахунки за комунальні послуги, інтернет-послуги, мобільний зв'язок та інші послуги; перегляд балансу та історії транзакцій – можливість переглядати стан рахунків та історію транзакцій в режимі реального часу); замовлення картки (клієнти мають змогу замовити нову банківську картку, а також заблокувати або замінити наявну); внесення депозитів (можливість відкривати депозити та

вносити кошти на них через онлайн-банкінг); оформлення кредиту (клієнти можуть подавати заявки на отримання кредитів та моніторити стан своєї кредитної історії); інвестування (клієнти можуть інвестувати кошти у різні фінансові інструменти, такі як фондові індекси, акції та облігації); страхування (можливість придбання страхових полісів через онлайн-банкінг) [2].

Фінтех-індустрія – це галузь, яка використовує новітні технології для покращення традиційних фінансових послуг та надання нових, інноваційних фінансових рішень. У 2021 році Національний банк України затвердив Стратегію розвитку фінтеху в Україні до 2025 року з метою створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами [3].

Одним з ключових факторів, що сприяють розвитку діджиталізації банків в Україні, є технологічний розвиток України та підвищення рівня доступу до Інтернету. На початку 2022 року Національний банк України (НБУ) оприлюднив результати перевірки діджиталізації банківської системи країни. Згідно з даними НБУ, на той час 84% банків мали мобільні додатки для клієнтів, які дозволяли здійснювати операції онлайн. Крім того, 92% банків мали інтернет-банкінг та 95% банків дозволяли проводити електронні перекази [4].

Діджиталізація банківської системи є невід’ємною складовою розвитку фінансового сектору, тому банки повинні продовжувати активно впроваджувати нові технології та функції для поліпшення обслуговування своїх користувачів та підвищення ефективності своєї роботи. Одним із головних завдань банків в сфері діджиталізації є розширення доступу до онлайн-сервісів, таких як мобільні додатки, інтернет-банкінг тощо, які дозволяють клієнтам виконувати банківські операції без візиту до банку. Однак, необхідно також забезпечити надійний та безпечний доступ до цих сервісів, щоб уникнути шахрайства та крадіжки особистої інформації. При цьому, важливо враховувати потреби та вимоги різних груп клієнтів, зокрема молоді, підприємців, осіб з інвалідністю та інших. Продовження розвитку у сфері діджиталізації є ключовим завданням для банків у сучасних умовах на принципах безпеки, надійності, доступності та зручності для обслуговування своїх користувачів. Тільки тоді банки зможуть успішно конкурувати на ринку та забезпечити зростання своїх прибутків та підвищення задоволеності клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Михайло Федоров: Цифровізація економіки дозволить досягти мінімум 4% додаткового зростання ВВП на рік. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mihajlofedorov-cifrovizaciya-ekonomiki-dozvolit-dosyagti-minimum-4-dodatkovogo-zrostannya-vvp-narik>
2. Мірошник Р. О., Кухта І. В. Діджиталізація банківської системи України в сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2023. №49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-39>

3. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
5. Що таке інтернет-банкінг? Дія.Бізнес URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/finansovij-menedzment/so-take-internet-banking>

Максим Киселюк

кандидат технічних наук,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Оксана Марунчак

викладач, ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПІДТРИМЦІ БІЗНЕСУ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Цифрова економіка швидко зростає і стає все більш важливою складовою сучасного світу. Цифрові технології та інформаційні сервіси перетворюють спосіб життя та роботу людей, а також діяльність підприємств та їх взаємодію з клієнтами та партнерами. З цими змінами постають нові виклики та можливості для бізнесу та економіки в цілому. Держава грає важливу роль у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі. Однак, не всі держави успішно впроваджують цифрові технології та забезпечують підтримку бізнесу в цифровому середовищі. Тому, виникає необхідність в дослідженні ролі держави в розвитку цифрової економіки та її підтримці бізнесу в цифровому середовищі.

Проблема ролі держави у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі є досить добре дослідженою, оскільки є актуальною в контексті сучасного світу, де цифрові технології все більше впливають на економіку та бізнес. Багато наукових досліджень присвячені розгляду питань підтримки державою цифрової економіки, розвитку інноваційних технологій, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в цифровому середовищі та іншій проблематиці. Дослідження ролі держави у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі є актуальною темою для вітчизняних дослідників. До таких дослідників можна віднести:

Олександр Данилюк – голова Ради розвитку електронної економіки при КМУ, який активно працює над розвитком цифрової економіки в Україні [5];

Віталій Галіцький - директор Інституту інформаційної безпеки та права, який вивчає питання забезпечення безпеки в цифровому середовищі [4];

Ігор Попов - експерт з питань розвитку цифрової економіки та відкритих даних, засновник спільноти opendata.org.ua [7].

Ці дослідники працюють над проблемами розвитку цифрової економіки в Україні, вивчають питання законодавчого забезпечення цього процесу, а також досліджують практичний досвід інших країн у цій галузі.

Однак, з огляду на швидкий розвиток цифрових технологій, завжди є необхідність в актуальних та детальних дослідженнях з цієї тематики.

Метою дослідження є аналіз впливу державної політики на розвиток цифрової економіки та її здатність до підтримки бізнесу в цифровому середовищі. Дослідження містить аналіз державної стратегії, програм та ініціатив щодо підтримки розвитку цифрової економіки, а також ефективності їх впровадження.

У сучасному світі з кожним роком зростає значимість цифрових технологій та їх вплив на економіку. Розвиток цифрової економіки стає ключовим фактором, який визначає конкурентоспроможність країни та її місце у світовій економічній системі. У цьому контексті важливу роль відіграє держава, яка забезпечує розвиток інфраструктури, сприяє створенню сприятливих умов для підприємництва та регулює відносини на ринку.

Цифрова трансформація вимагає не тільки нових знань та технологій, але й відповідальної державної політики, спрямованої на підтримку та розвиток цифрової економіки. Тому актуальним є дослідження ролі держави у розвитку цифрової економіки та її підтримці бізнесу в цифровому середовищі. Особлива увага приділена аналізу державних стратегій, програм та ініціатив з підтримки цифрової економіки та їх впровадженню в практику [6].

У багатьох країнах світу держава активно працює над розвитком цифрової економіки та підтримкою бізнесу в цифровому середовищі. Для досягнення цих цілей було розроблено державні стратегії, програми та ініціативи.

Однією з найбільш відомих програм є програма Digital Single Market, яку запровадила Європейська комісія. Ця програма спрямована на створення єдиного цифрового ринку в ЄС, зниження бар'єрів для бізнесу в онлайн-середовищі та підвищення рівня захисту прав споживачів. У рамках цієї програми були прийняті закони щодо захисту персональних даних, єдиного правила з питань цифрового авторського права та інших [2].

У США державні органи також працюють над розвитком цифрової економіки та підтримкою бізнесу в цифровому середовищі. Так, у 2018 році Конгрес прийняв закон про зниження податку на прибуток для компаній, які працюють у цифровій сфері, а також про розвиток швидкісного Інтернету в сільських районах. Крім того, у США діє програма National Strategy for Trusted Identities in Cyberspace, яка спрямована на підвищення безпеки ідентифікації користувачів в онлайн-середовищі [1].

Україна також не залишається осторонь цього процесу. У 2018 році була прийнята стратегія «Цифрова Україна – 2020», яка передбачає розвиток цифрової інфраструктури, зменшення регуляторного тиску на бізнес та розвиток електронної демократії. Крім того, в Україні діє програма «Дія», яка має на меті покращення взаємодії

Програма «Дія» є однією з ключових ініціатив у розвитку цифрової економіки в Україні. Вона створена з метою спрощення доступу громадян та бізнесу до державних послуг та забезпечення їх якісного та швидкого надання. Програма передбачає інтеграцію різних сфер державного управління та надання електронних послуг у єдиний державний портал «Дія».

У рамках програми «Дія» розробляються та впроваджуються різні цифрові рішення, такі як електронні сервіси для документообігу, реєстрації бізнесу, оплати податків та зборів, електронний документообіг в органах державної влади та інші. Крім того, програма «Дія» передбачає створення цифрових інфраструктур, які сприятимуть розвитку електронної комерції, електронного урядування, цифрової освіти та ін. [3].

Ефективність програми «Дія» проявляється у зростанні кількості користувачів єдиного державного порталу та електронних послуг, зменшенні часу на надання державних послуг та забезпеченні їх якісного та доступного надання. Програма дозволила скоротити кількість візитів громадян до державних установ та полегшити процедури взаємодії між громадянами та владою.

Одним із основних факторів успіху програми «Дія» є активна підтримка держави та висока залученість бізнесу та громадськості до розробки та впровадження цифрових рішень. Крім того, важливою умовою є постійне оновлення та підтримка існуючих електронних сервісів.

Аналізуючи державні стратегії, програми та ініціативи, спрямовані на розвиток цифрової економіки та підтримку бізнесу в цифровому середовищі, можна виділити кілька ключових факторів, які впливають на їхню ефективність:

- Фінансування та інвестиції – для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідне достатнє фінансування та інвестиції.
- Інфраструктура та доступ до технологій – для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідна наявність відповідної інфраструктури та доступу до технологій.
- Регулювання та правове середовище – ефективність цифрових ініціатив також залежить від правового середовища та регулювання.
- Навчання та підготовка фахівців – Для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідні кваліфіковані фахівці з відповідними знаннями та навичками.

Держава відіграє важливу роль у розвитку цифрової економіки та підтримці бізнесу в цифровому середовищі. Для ефективного впровадження цифрових технологій та створення сприятливих умов для бізнесу необхідно створювати

стратегії та програми, які передбачають розвиток інфраструктури, підвищення кваліфікації кадрів та підтримку малих та середніх підприємств.

Список використаних джерел:

1. OECD. Going Digital in Ukraine. OECD Studies on Digitalisation. OECD Publishing, Paris 2019
2. UNCTAD. Digital Economy Report 2019: Value Creation and Capture – Implications for Developing Countries. United Nations Conference on Trade and Development, Geneva. 2019
3. Азаров С. І., Чепілко І. О., Діденко І. В. Державна підтримка розвитку інноваційного підприємництва в умовах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2018. № 7. С. 8-11.
4. Галіцький В. В. Економічні аспекти функціонування ринків платних послуг в сфері цифрових технологій. *Економіка України*, (4), 2019. С. 68-77.
5. Данилюк О. Ю. Конкурентні переваги та виклики цифрової економіки України [Competitive advantages and challenges of Ukraine's digital economy]. Науковий вісник Національного університету кораблебудування. Серія: Економіка, (2), 2020. С. 5-11.
6. Малиновський О. В. Оцінка ефективності державної підтримки інноваційної діяльності в Україні. *Економіка України*. 2019. № 5. С. 58-72.
7. Попов І. В., Степанова І. В. Вплив державної політики на розвиток цифрової економіки України. *Економічний вісник Донбасу*, (3), 2019. С. 98-105.

Андрій Кізима

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

Західноукраїнського національного університету,

м. Тернопіль, Україна

Арсен Щербай

студент гр. СЗм-11 факультету фінансів та обліку

Західноукраїнського національного університету,

м. Тернопіль, Україна

ДОБРОВІЛЬНА УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ: НОВАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах важливою складовою доходів вітчизняних домогосподарств є соціальні трансферти, «які домогосподарства одержують у грошовій формі для забезпечення потреб, що виникли у зв'язку з певними подіями або обставинами (наприклад хворобою, безробіттям, виходом на пенсію,

житловими умовами, здобуттям освіти або сімейними обставинами)» [1, с. 126]. Серед таких трансфертів неабияку роль у наповненні особистих бюджетів окремих категорій громадян відіграють пенсії, які виплачуються за рахунок коштів Пенсійного фонду України.

Проте, з огляду на низку проблем, пов'язаних із дефіцитністю бюджету ПФУ, урядовці нині шукають різного роду альтернативи для забезпечення необхідних виплат у вітчизняній солідарній пенсійній системі. Відтак одним із можливих шляхів вирішення означеної проблеми може стати добровільна участь громадян у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування насамперед через здійснення добровільних і благодійних внесків, котрі можуть бути як персоніфікованими, так і знесобленими (рис. 1).

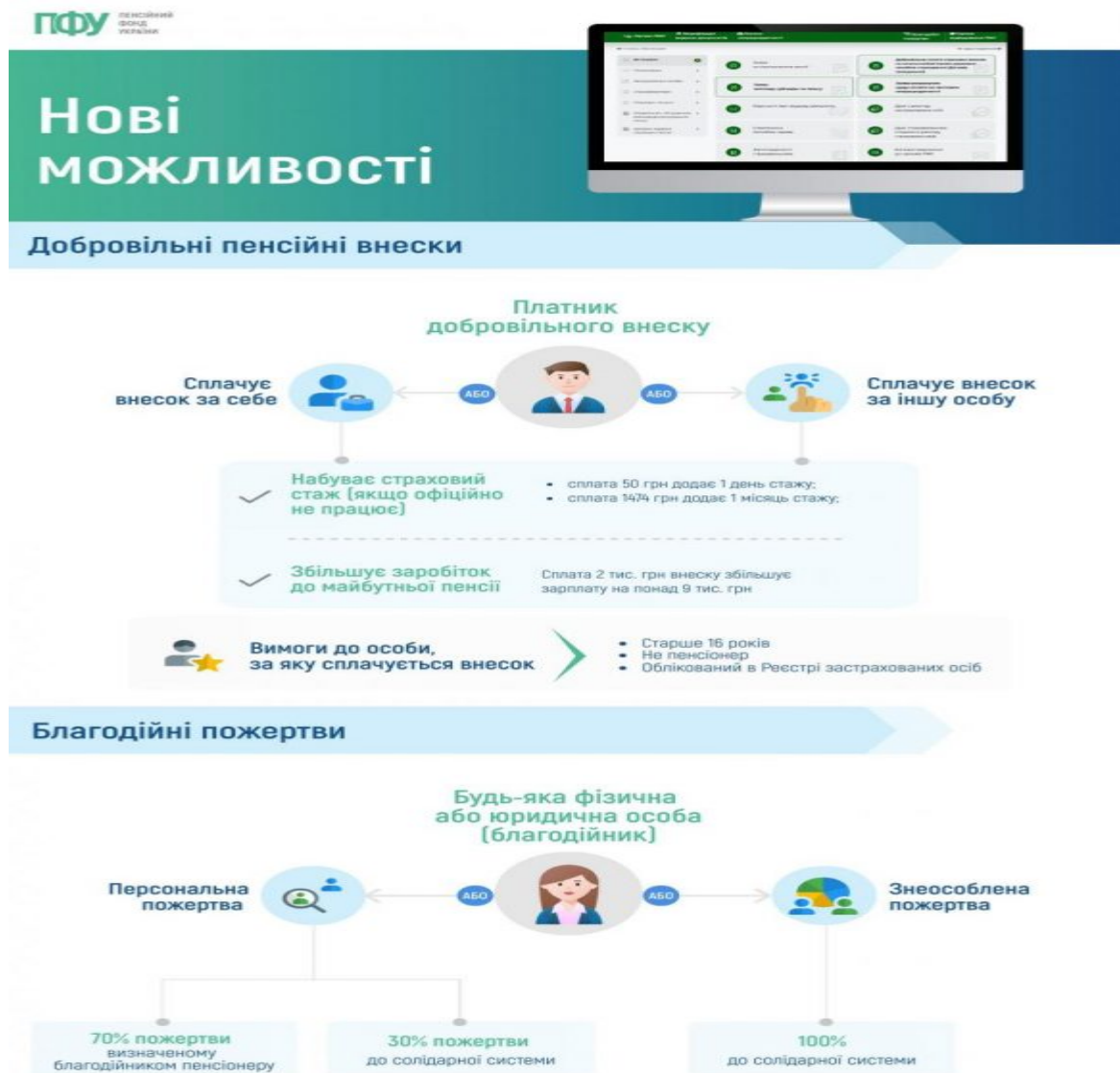

Рис. 1. Механізм сплати добровільних пенсійних внесків і благодійних пожертв в Україні [2]

Зокрема, новацією пенсійного законодавства нині є те, що, за відповідного бажання, громадянин має можливість самостійно визначати розмір, періодичність і строки сплати свого добровільного страхового внеску та укласти договір в електронній формі через портал «Дія», що, звісно ж, є дуже зручно і комфортно. Відтак можемо стверджувати, що в українців з'явилася зручна нагода «докупити» страховий стаж за умови, що його нині не вистачає для своєчасного виходу на пенсію за вітчизняною солідарною системою.

Також будь-яка юридична чи фізична особа в Україні, знову ж таки, за бажанням, може здійснювати персоналізований благодійний внесок конкретному пенсіонерові, перераховуючи кошти на його рахунок. При цьому слід акцентувати, що цією за так званою «спонсорською» схемою пенсіонер зможе отримувати лише 70% внесків, позаяк решта коштів спрямовуватиметься у бюджет Пенсійного фонду України, який нині є доволі дефіцитним. До того ж, «спонсорські» пенсії, окрім персоналізованих, можуть бути і знеособленими, тобто бізнес або громадяни можуть просто перераховувати довільні суми на виплати українським пенсіонерам без зазначення адресності.

Відтак, оцінюючи вищенаведені новації пенсійного законодавства щодо спрощення процедури залучення коштів на виплати нинішнім пенсіонерам, варто зазначити, що законодавець не дає чіткої відповіді на запитання про те, що ж буде із залученими накопиченнями у майбутньому. Адже світовою практикою доведено, що схема накопичувального пенсійного страхування успішно працює лише тоді, коли залучені кошти пізніше інвестуються у відповідні активи, що принаймні дає змогу зберегти їх від знецінення або ж, в ідеалі, суттєво примножити. Тому зазначений аспект має стати подальшим напрямком активних наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Кізіма Т.О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ : збірник наукових праць / гол. ред. П.П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. №3 (15). С. 123–129.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні : Закон України від 04.11.2022 р. № 2734-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2734-IX#Text>

Тетяна Кізіма

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Сергій Подобайло

*студент гр. ФПФм-11 факультету фінансів та обліку
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО ЯК ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

В сучасних умовах повномасштабної війни, спровокованої російською воєнною агресією, вітчизняна галузь культури і мистецтва зазнала значного відтоку талановитих митців, зменшення державного фінансування, скорочення попиту на культурно-мистецькі продукти і послуги тощо. Не секрет, що державні кошти, котрі у мирний час виділялися на галузь культури і мистецтва, нині насамперед спрямовуються на підтримку Збройних Сил України.

Проте ми вважаємо, що вітчизняна культурно-мистецька галузь має усі шанси стати потужним двигуном відновлення і розвитку України після завершення війни. Адже навіть у таких складних умовах частина українських митців продовжує працювати на батьківщині, експортуючи власний креативний продукт та підтримуючи, таким чином, національну економіку в умовах воєнного стану. Працівники вітчизняних креативних індустрій спродували безліч волонтерських ініціатив, допомагають збройним силам, цивільному населенню на деокупованих територіях, внутрішньо переміщеним особам. Тож переконані, що задля побудови ефективної взаємодії із діячами культури і мистецтва у цих надскладних воєнних реаліях вкрай необхідною є, з-поміж інших видів допомоги, і фінансова підтримка цих важливих суб'єктів національної економіки.

Проте, як свідчать результати анонімного онлайн-анкетування працівників культурно-мистецької галузі, проведеного Українським культурним фондом спільно із Міністерством культури та інформаційної політики України у 2022 році, майже половина респондентів (точніше 40%) взагалі не скористалися жодною із наявних можливостей для отримання будь-якого із видів державної чи недержавної фінансової підтримки (рис. 1).

Діаграма 13. Можливості, якими скористались респонденти та підприємства, на яких вони працюють

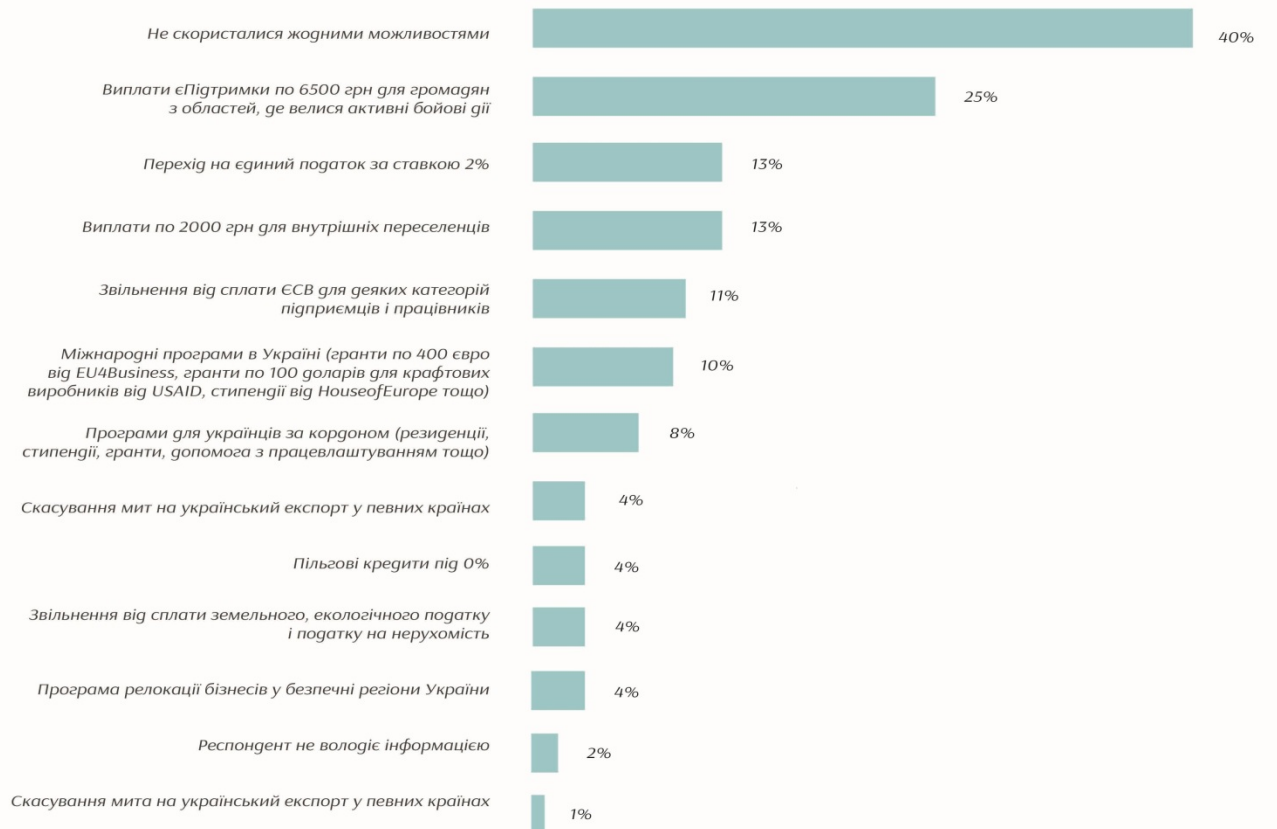

Рис. 1. Частка працівників культурно-мистецької галузі України, що скористалися можливостями отримання фінансової підтримки у 2022 році [1]

Водночас, відповідаючи на запитання про першочергові заходи, котрі зможуть допомогти галузі вижити в умовах війни та відновитися після неї, лівова частка респондентів (61%) вказали на гранти під різні проекти (рис. 2).

Діаграма 15. Які першочергові заходи від держави і донорів можуть допомогти креативним індустріям вижити під час війни та відновитися після неї

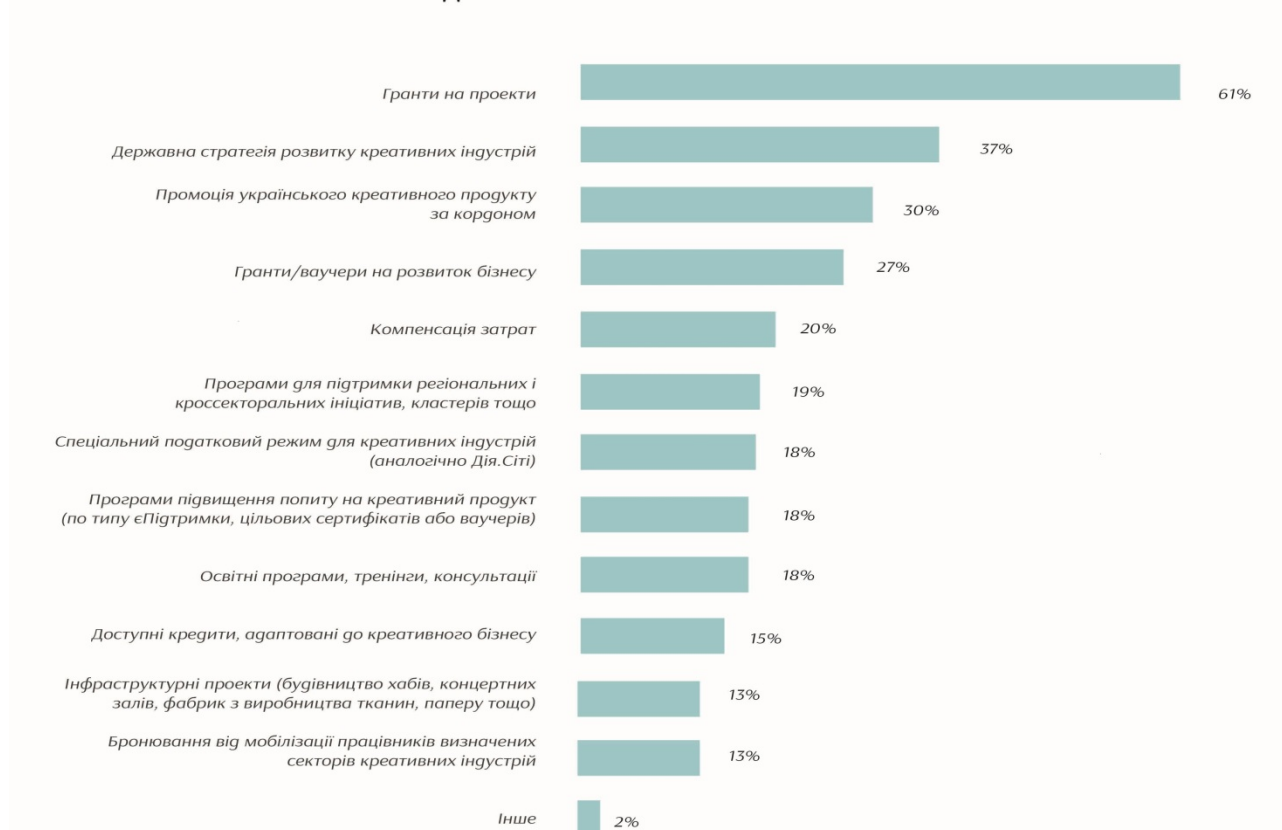

Рис. 2. Рейтинг першочергових заходів щодо фінансової підтримки галузі культури і мистецтва в Україні у 2022 році [1]

Підводячи підсумки, зазначимо, що у нинішніх умовах повномасштабної війни, а відтак – зменшення обсягів продукування культурно-мистецьких продуктів і послуг, без ефективною державної та недержавної фінансової підтримки вітчизняній галузі культури і мистецтва буде надзвичайно складно адаптуватися до нових умов функціонування через нестачу робочих кадрів і досвідчених фахівців, які, рятуючись від війни, залишили власну діяльність та країну.

Список використаних джерел:

1. Стан культури та креативних індустрій під час війни - результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України. URL : <https://ucf.in.ua/news/11082022>

Олег Козак
Магістрант

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІЗАЦІЇ

Система управління інвестиційною діяльністю організації відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного і результативного використання інвестиційних ресурсів. Вона надає рамки, процеси і інструменти для планування, моніторингу, контролю та прийняття рішень щодо інвестицій.

Система управління інвестиційною діяльністю допомагає визначити стратегічні цілі організації та вибрати оптимальні інвестиційні напрями. Вона сприяє розробці довгострокових інвестиційних стратегій, враховуючи ризики, дохідність та обмеження.

Система управління інвестиційною діяльністю надає «фреймворк» для оцінки інвестиційних можливостей та прийняття рішень. Вона включає методи аналізу, моделювання та оцінки ризиків, що допомагають визначити найбільш вигідні та ризиковані проекти для інвестування.

Система управління інвестиційною діяльністю забезпечує моніторинг і контроль за виконанням інвестиційних проектів. Вона надає механізми для відстеження фінансових показників, оцінки результативності та виявлення відхилень від запланованих цілей. Це дозволяє своєчасно реагувати на зміни у ринкових умовах та приймати коригувальні заходи.

Система управління інвестиційною діяльністю допомагає визначити необхідні ресурси для реалізації інвестиційних проектів. Вона враховує фінансові, людські та матеріальні ресурси, необхідні для успішного виконання інвестиційної стратегії.

Система управління інвестиційною діяльністю забезпечує звітність про результати інвестиційної діяльності організації. Вона надає інформацію керівництву, інвесторам та зацікавленим сторонам про досягнення, ризики та фінансові показники. Крім того, вона підтримує комунікацію між різними відділами та фахівцями, що працюють у сфері інвестицій.

Всі ці ролі системи управління інвестиційною діяльністю сприяють ефективному використанню інвестиційних ресурсів, зниженню ризиків та досягненню стратегічних цілей організації.

Система інвестиційного менеджменту організації складається з декількох ключових елементів. Основні елементи системи інвестиційного менеджменту організації включають наступні [1]:

1. Інвестиційна стратегія: Це набір довгострокових цілей і напрямків, що визначають, які види інвестицій організація планує здійснювати. Інвестиційна стратегія враховує фінансові цілі, ризики, обмеження та переваги організації.

2. Інвестиційний процес: Це послідовність кроків, які організація виконує для здійснення інвестицій. Включає в себе ідентифікацію інвестиційних можливостей, аналіз, прийняття рішень, здійснення інвестицій, моніторинг та оцінку результатів.

3. Ресурси: Це фінансові, людські та матеріальні ресурси, необхідні для реалізації інвестиційної стратегії. Ресурси включають доступні фінансові кошти, кваліфікованих працівників, інфраструктуру та технологічні засоби.

4. Аналіз і оцінка: Цей елемент включає процес аналізу і оцінки інвестиційних можливостей. Він включає фінансовий аналіз, оцінку ризиків, ринкові дослідження та інші методи, що допомагають визначити потенціал доходності та прийняти рішення про інвестування.

5. Моніторинг та контроль: Цей елемент включає систему моніторингу та контролю за виконанням інвестиційних проектів. Це охоплює відстеження фінансових показників, оцінку результативності та виявлення відхилень від запланованих цілей.

6. Звітність і комунікація: Цей елемент включає звітність про результати інвестиційної діяльності організації і комунікацію зі зацікавленими сторонами. Забезпечується підготовка фінансових звітів, звітів про виконання цілей та ефективності, а також обмін інформацією з керівництвом, інвесторами та іншими стейкхолдерами.

Ці елементи співпрацюють для забезпечення ефективного управління інвестиційною діяльністю організації та досягнення стратегічних цілей.

Список використаних джерел:

1. Краус Н.М. Інвестиційний менеджмент: навчально-методичний посібник. Полтава: Астроя, 2011. 176 с.

Олег Коркушко

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансів, обліку та оподаткування ім. С.Юрія
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

РЕЄСТРАТОРИ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ: НОВАЦІЇ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ

В минулому році Верховна Рада України не стала в черговий раз розглядати питання щодо переносу започаткування підприємцями обов'язкового застосування реєстраторів розрахункових операцій (РРО) або програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО). Тож, з 1 січня 2022 року застосування РРО або ПРРО платниками єдиного податку другої-четвертої груп стало беззаперечним. А ось платники єдиного податку першої групи відповідно до п. 296.10 Податкового кодексу України РРО або ПРРО можуть не застосовувати [1].

В лютому місяці 2022 року після повномасштабного вторгнення росії на територію України, в нашій державі було запроваджено воєнний стан. Внаслідок цього, відбулось багато змін в чинному законодавстві, в тому числі й у тих нормативно-правових актах, які регулюють питання застосування РРО.

Під час війни касові апарати (РРО, ПРРО) не відмінили і не відтермінували, але Уряд вирішив не проводити перевірки і не накладати санкції за відсутність або неправильне використання РРО. Держава залишила під пильним контролем тільки тих ФОП, хто реалізовував підакцизні товари.

Проте, враховуючи тривалий період війни і нагальні потреби економіки, Уряд вирішив повернути довоєнні вимоги, в тому числі щодо перевірок і застосування РРО (ПРРО), з 1 липня 2023 року, і вніс відповідні пропозиції у Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» (№8401) [2]. Скасування преференцій має набути чинності з 1 липня 2023 р., тобто скасовується незастосування штрафних санкцій за порушення порядку використання РРО (ПРРО). Також буде поновлена заборона на роботу програмних РРО в режимі офлайн без виданого діапазону фіскальних номерів. Це означає, що ТОВ та ФОП, що, згідно законодавства, мали використовувати РРО (ПРРО) ще з 2022 року, але фактично не виконували цієї вимоги, стикаються з ризиками виявлення цих порушень під час перевірок та накладання штрафних санкцій за них.

Зокрема, якщо під час перевірки буде виявлено порушення (непроведення розрахункових операцій через РРО чи ПРРО, або проведення без режиму програмування найменування кожного підакцизного товару із зазначенням коду товарної підкатегорії згідно з УКТ ЗЕД, ціни товару та обліку його кількості

тощо), то до підприємства (ФОП) може бути застосовано фінансову санкцію, передбачену п. 7 ст. 17 Закону № 265 «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» у розмірі триста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, незалежно від кількості встановлених таких порушень [3]. Цим же Законом встановлено й ряд інших фінансових санкцій щодо порушень використання РРО (ПРРО).

Для окремих категорій підприємців у 2023 році діє звільнення від застосування РРО (ПРРО). Так, при торгівлі на ринках за готівку РРО (ПРРО) може не застосовуватися, крім тих ФОП, що реалізують так звані ризиковані групи товарів: "складні побутові товари, що підлягають гарантійному обслуговуванню", ліки та товари медичного призначення, ювелірні вироби з дорогоцінного та напівдорогоцінного каменю, підакцизні товари (алкоголь, тютюнові вироби) тощо. Звільняються від застосування РРО (ПРРО) також ФОП 2-4 груп, що працюють в сільській місцевості, крім тих, хто продає ризикові групи товарів або має обіг більше 167 мінімальних заробітних плат.

Дозволяється не використовувати РРО (ПРРО) при деяких видах діяльності, зазначених у Статті 9 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», а також у окремому Переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів. Можна не використовувати РРО, якщо сплата приймається виключно через оплату банківських рахунків, або коли оплати приймає лише сторонній перевізник (кур'єр), а продавець отримує гроші вже від нього як юридичної особи чи ФОП.

Таким чином, з 1 липня 2023 року суб'єктам господарювання, які зобов'язані використовувати РРО (ПРРО), однак не робили цього в період воєнного стану, для уникнення штрафних санкцій, потрібно застосовувати РРО (ПРРО).

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Проект Закону України від 31.01.2023 року № 8401 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану»: Відомості ВР України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II08694I?an=1>
3. Закон України від 06.07.1995 року № 265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»: Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-vp#Text>

Катерина Крисовата

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім.С.І.Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м.Тернопіль*

Андрій Костащенко

*Студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м.Тернопіль*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ РЕЖИМІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Українське суспільство розвивається під впливом світових процесів глобалізації та інформатизації. В умовах глобалізованої економіки важливою є раціональна на науково-обґрунтована політика держави у сфері митних відносин з метою захисту національного виробника та наповнення національного бюджету. Органи публічної адміністрації повинні чітко та послідовно захищати вказані публічні інтереси української держави, яким часто протистоять приватні інтереси транснаціональних корпорацій і окремих приватних фірм та інвесторів, які зацікавлені у зменшенні податкових (митних) зобов'язань та просуванні власної продукції на український ринок.

Ключовою функцією митних режимів є фіскальна функція, яка полягає у визначенні умов оподаткування товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України, а також адмініструванні відповідних митних платежів, які включають мито (ввізне, вивізне, сезонне, спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпорتنний збір), акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції). Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються МК України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У зарубіжній практиці найбільш науково обґрунтованими й втіленими моделями управління митними послугами вважаються сінгапурська, шведська та американська. За оцінками зарубіжних експертів, застосування цих моделей призвело до зростання внутрішнього валового продукту вказаних країн на 20%.

У Сінгапурі функціонує електронна система Єдиного вікна TradeNet. Вона була введена в дію 1987 року. Система TradeNet зручна для всіх сторін взаємодії державних митних органів і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Клієнту системи зручно, оскільки скорочується час і витрати матеріальних ресурсів, що сприяє економії капіталу й зростанню товарообігу. Держава отримує додаткові податкові прибутки за рахунок зростання товарообігу. Ефективній роботі митної системи в Сінгапурі сприяє налагоджена система інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з різних питань оформлення товарів на митному кордоні. На сайті будь-який суб'єкт може отримати необхідну інформацію щодо порядку переміщення товарів через митний кордон країни в

доступній формі. Інформування й прозорість є одними з основних важелів боротьби з корупцією, яка завжди проводилась у Сінгапурі. Саме завдяки сучасній і доступній системі онлайн-інформування сінгапурська митна служба стає прозорою для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [2].

У Швеції, як і в Сінгапурі, система митних послуг організована за принципом Єдиного електронного вікна. Всі дані від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності консолідуються через державний митний орган, а потім за запитами направляються в службу ветеринарного й фітосанітарного контролю, державну податкову й банківську системи. У Швеції суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності може відправити митну декларацію шляхом простого SMS-повідомлення [3].

Окремої уваги заслуговує практика управління митними послугами в США, оскільки саме митна служба США визнана в світі, зокрема й Всесвітньою митною організацією, найбільш розвинутою. Тому доцільно розглянути можливості застосування позитивного досвіду США в процесі модернізації системи організації та діяльності митної служби України.

Крім того, США є лідером міжнародної торгівлі та взірцем якісного та швидкого митного оформлення товарів і транспортних засобів, тому на окрему увагу заслуговує досвід правового регулювання та адміністрування митних режимів в США.

До митних органів Сполучених Штатів Америки відноситься Митно-прикордонна служба США (U.S. Customs and Border Protection) і Бюро з митних питань та охорони кордонів США. Митно-прикордонна служба США входить до структури Міністерства національної безпеки США й об'єднує в собі функції цілого ряду агентств (інституцій), серед яких: митна служба, імміграційна служба, служба контролю здоров'я рослин і тварин, прикордонні війська тощо. Основною метою діяльності Митно-прикордонної служби є недопущення проникнення терористів і зброї на територію США. Служба також виконує завдання з недопущення ввезення на митну територію наркотичних засобів, контрабандних товарів, сільськогосподарських шкідників та затримання осіб, які перебувають у розшуку. Бюро з митних питань та охорони кордонів США є однією з найбільших і комплексних агенцій Департаменту національної безпеки США. До його пріоритетних завдань належать: запобігання тероризму, регулювання та спрощення міжнародної торгівлі, стягування митних платежів, захист торговельного законодавства й економічних інтересів США [3].

У рамках інтенсифікації модернізації процесів митного оформлення митні органи США виділяють наступні завдання:

- прискорення процесів митного оформлення товарів і вдосконалення якості послуг за допомогою автоматизованих систем, електронного декларування й використання інших «безпаперових» систем;
- удосконалення процедури експертизи товарів і забезпечення висококваліфікованими кадрами Митно-прикордонної служби.

Таким чином, у США Митно-прикордонна служба – це центральний державний орган, який регулює процеси імпорту та експорту товарів на митній

території США, головними його функціями є:

- нарахування обсягу мита та організація збору митних платежів у федеральний бюджет;
- здійснення функції митного контролю;
- митний нагляд за державними кордонами;
- контроль транспортних компаній, які здійснюють перевезення товарів;
- митний пасажирський контроль багажу, профілактика правопорушень на митниці, оперативне їх розслідування.

У Канаді функції правозастосування щодо виконання законодавства в галузі зовнішньоекономічної діяльності держави покладені на Агентство прикордонних служб Канади (CBSA) та Канадський міжнародний торговий трибунал (СІТ), який робить висновки про наявність чи загрозу заподіяння шкоди вітчизняним виробникам.

У Франції підпорядкована Міністерству державних рахунків Генеральна дирекція митниць і непрямих податків (*Direction generale des douanes et droits indirects*, далі – DGDDI) виконує три основні завдання: боротьба з шахрайством, підтримка економічної діяльності та сприяння оподаткуванню. Місія протидії шахрайству та міжнародному обігу заборонених предметів DGDDI підтримує захист території і громадян, національних та загальноєвропейських економічних і фінансових інтересів (протидія незаконному обігу наркотиків, контрафактної продукції, тютюнових виробів, зброї, боротьба з тероризмом і фінансуванням злочинної діяльності, боротьба з екологічними загрозами; безпека здоров'я і захист прав споживачів, природної і культурної спадщини). Економічна місія DGDDI підтримує національну економіку та французькі компанії. На підставі правил, встановлених для міжнародної торгівлі, вона контролює торгові потоки за трьома напрямками: швидкість; безпека; якість за допомогою процедур, адаптованих до потреб бізнесу. Фіскальна місія DGDDI забезпечує щороку близько 13% суми державних доходів і робить свій внесок, як і її європейські колеги, у фінансування бюджету ЄС [4].

Таким чином, розглянувши досвід США, Сінгапуру, Швеції, Канади та Франції можна виділити загальні для цих країн аспекти проведення реформ систем управління митними послугами:

- запровадження принципу «єдиного вікна»;
- автоматизація митного оформлення;
- використання систем управління ризиками;
- запровадження мобільного екстериторіального принципу митного оформлення;
- захист національного виробника та національних економічних інтересів;
- участь міжнародних структур у процесі реформ.

Отже, шляхи підвищення ефективності правового регулювання митних режимів в Україні повинні, по-перше, ґрунтуватись на загальновизначених міжнародних правилах, що регламентують зовнішньоекономічні відносини; по-друге, враховувати провідний зарубіжний досвід у цій сфері; по-третє, відповідати усталеній практиці національного законодавства; та нарешті,

будуватись на принципах спрощення та прозорості самої регламентації як митних режимів, так і в цілому всієї митної справи.

Аналіз зарубіжного досвіду регулювання схем митного оформлення й митного контролю товарів і транспортних засобів показує, що якість митних послуг вища там, де широко застосовуються передові автоматизовані технології. Перехід до технологій електронного декларування здійснюється в усіх розвинутих країнах світу. Автоматизація процедур митного оформлення й митного контролю дозволяє:

- організувати взаємодію митного брокера під час подання декларації й отримання рішення митних органів і організацій, що здійснюють контроль, через комп'ютерну систему;

- істотно зменшити обсяг роботи співробітників митних органів з паперовими документами й скоротити час оформлення.

Таким чином, впровадження нових прогресивних технологій у сфері митного управління, оптимізація митних процедур, розширення практики інформування й консультивання учасників зовнішньоекономічної діяльності, а також розвиток митної інфраструктури та її технічної оснащеності впливають на формування сприятливих умов зовнішньоекономічної діяльності, підвищення якості надання митних послуг юридичним і фізичним особам, зменшення адміністративних перешкод, зростання добробуту населення й темпів економічного розвитку.

Перспективність наукового дослідження позитивного досвіду правового регулювання митних режимів у зарубіжних країнах обумовлена постійними змінами в зарубіжних правових системах, продовженням процесів глобалізації та євроінтеграції, а також необхідністю формулювання конкретних пропозицій щодо внесення змін до національного митного законодавства з урахуванням найкращого позитивного досвіду зарубіжних країн та міжнародних стандартів у сфері правового регулювання митних режимів.

Список використаних джерел:

1. Лемеха Р.І. Теоретико-методологічні та правові засади митних режимів в Україні: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 355 с.
2. Демчук М.В. Митні правопорушення: запобігання та протидія в контексті зарубіжного досвіду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 160-165.
3. Гуцул І.А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с.
4. Фомін І.С. Шляхи вдосконалення митного регулювання в Україні щодо впливу на розвиток економіки. *Економіка і управління.* 2012. № 3. С. 5-10.

Криштал Г.О.

д.е.н, професор

завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м.Київ, Україна

Поплавський О.Ф.

здобувач вищої освіти

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м.Київ, Україна

Панін Є.В.

Голова фонду Благодійна організація «БО «БЛАГО ЛАЙФ»

м.Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Підприємства як ланки ринку та фінансової системи держави мають бути рентабельними, кредитоспроможними, а також активними на ринку інвестицій. Тому важливо управляти фінансами підприємства та залучати до структури організації ті ресурси (в тому числі і людські), які б забезпечили існування ознак успішного підприємства.

У ринковій економіці комерційні підприємства діють за принципами комерційного розрахунку. При комерційному розрахунку справжніми стають його принципи, такі як самоокупність, самофінансування, самоврядування, економічна зацікавленість і відповідальність за кінцеві результати своєї діяльності. Важливо під час переходу на комерційний розрахунок змінити і всередині підприємства. Тут слід приділити увагу роботі внутрішньогосподарських підрозділів, надати їм максимальну самостійність, забезпечити зацікавленість у розвитку виробництва [1].

Основою розрахунку економічних показників є натуральні виробничі показники. Рівень економічних показників залежить не лише від врожайності, і продуктивності, а й від обсягу витрат на виробництво і, рівня ринкових цін, кон'юнктури та інших умов збуту. Сьогодні підприємства реалізують свою продукцію за вільними (ринковими) цінами, що складаються під впливом попиту та пропозиції. Економічні показники розраховуються по всій виробленій та реалізованій продукції.

Планування виручки від реалізації продукції починається із визначення валової продукції, її товарної частини. Валова продукція підприємств включає всю створену протягом року продукцію рослинництва, тваринництва підсобних підприємств і промислів, і навіть вартість незавершеного виробництва, у розмірі його різниці початку і покляла край року.

Обсяг реалізації продукції спочатку визначається натуральних показниках, потім - вартісних. По кожному виду продукції встановлюються залишок початку

року, прихід, витрата у запланованому році й залишок наприкінці року. Обсяг продукції тваринництва, що реалізується, визначається на підставі обороту.

Виручка від продукції за окремими видами визначається множенням ціни обсягу реалізованої продукції в натуральному вираженні. Отримані підсумки підсумовуються за напрямками реалізації, за галузями та загалом по господарству.

Окрім реалізації продукції підприємства надають інші послуги. До них відносяться ремонтні роботи, перевезення вантажів для сторонніх організацій та ін. Виручка визначається по кожному виду послуг та по господарству в цілому.

За підсумками нарахованої виручки від окремих видів продукції визначається сума податку на додану вартість з діючих диференційованих за видами продукції ставкам [2].

Поточні витрати здійснюються постійно протягом усього року, а прибуток від реалізації продукції формуються в 4 кварталі. Фінансові наслідки – зростає роль кредитів.

Економічний зміст прибутку проявляється у виконуваних нею функціях.

Для підвищення ефективності роботи підприємства першорядне значення має виявлення резервів збільшення обсягів виробництва та реалізації, зниження собівартості продукції (робіт, послуг), збільшення прибутків та підвищення рентабельності.

Найважливішими чинниками зростання прибутку є зростання обсягу виробництва та реалізації продукції, впровадження науково-технічних розробок, отже, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості, поліпшення якості продукції.

Зростання прибутку залежить насамперед від зниження витрат за виробництво продукції, і навіть від збільшення обсягу реалізованої продукції.

Під резервами зростання прибутку розуміються невикористані можливості зростання прибутку підприємства.

При здійсненні фінансово-господарської діяльності підприємства всі перелічені вище фактори перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Прямий впливає на собівартість продукції, отже, з прибутку, пов'язаного з ним, наскільки раціонально і ощадливо витрачаються матеріальні ресурси, в т.ч. частка матеріальних витрат у собівартості значна і коливається від 60 до 90%.

Список використаних джерел:

1. Рубаха М. В. Моніторинг чинників впливу на фінансову стійкість. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.4. . С. 278-285.
2. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємств. Київ. 2007. 668 с.
3. Сидоренко-Мельник Г. М. Методичний аспект прогнозування фінансової стійкості підприємства. Економіка, фінанси, право. 2014. № 11/1. С. 68-71.

*Тетяна Клочко,
студентка ІV курсу,
факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету
ім. І. Франка, м. Львів, Україна*

*Інна Куліш
кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник, доцент
кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету
ім. І. Франка, м. Львів, Україна*

ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ У СКЛАДНИХ УМОВАХ

Сучасні умови постійного зростання рівня конкуренції між організаціями є запорукою успіху постійного підвищення професійних компетентностей персоналу. Дослідження та вирішення основних проблем, що стримують розвиток кадрів, є одним із нагальних завдань не лише керівництва установ та організацій, а й суспільства в цілому. Сучасна економічна та соціальна ситуація в Україні кардинально змінила уявлення та цінності та породила невизначене, часто безпідставне ставлення до багатьох цінностей та норм, у тому числі до потреб постійного розвитку особистості. Найважливішою складовою професійного розвитку персоналу став поверхневий матеріальний аспект, відповідно до якого працівник займається підвищенням професійної кваліфікації лише у разі гострої необхідності утримання на посаді або як складова збільшення обсягу оплати праці в короткостроковій перспективі. І це не враховуючи того факту, що найважливішою частиною професійного розвитку є інтелектуальний розвиток особистості та додаткові професійні компетенції. Тільки завдяки необхідному кваліфікаційному рівню працівник зможе реалізувати себе на ринку праці як успішний фахівець і в майбутньому отримувати гідну заробітну плату в бюджетній та приватній сферах господарської діяльності.

Задля досягнення означених цілей, необхідно постійно підвищувати кадровий потенціал організації (далі – КПО). КПО можна розглядати з різних точок зору (таблиця 1), наприклад, як трудові можливості підприємства, здатність персоналу до генерування ідей, створення нової продукції, його освітній, кваліфікаційний рівень, психофізіологічні характеристики і мотиваційний потенціал [1].

КПО відображує якісну сторону властивості даного ресурсу забезпечити виконання технологічного процесу створення матеріальних або нематеріальних цінностей з характеристиками, які відповідають вимогам ринку [2, с. 288].

Таблиця 1

Підходи до трактування терміну «кадровий потенціал»

Безсмертна В.В.	Кадровий потенціал – це сукупність якісних і кількісних характеристик персоналу підприємства, які включають чисельність, склад і структуру, фізичні і психологічні можливості працівників, їхні інтелектуальні і
-----------------	--

	креативні здібності, професійні знання і кваліфікаційні навички, комунікабельність і здібність до співпраці, відношення до праці та інші якісні характеристики
Берглезова Т.В.	Кадровий потенціал підприємства – вміння та навички робітників, які можуть бути використані для підвищення його ефективності в різних сферах виробництва з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту
Краснокутська Н.С.	Кадровий потенціал підприємства - це сукупність здібностей і можливостей кадрів забезпечувати досягнення цілей довгострокового розвитку підприємства
Маслов Е.В.	Кадровий потенціал підприємства – сукупна трудова дієздатність його колективу, ресурсні можливості у сфері праці облікового складу підприємства, виходячи з їх віку, фізичних можливостей, знань і професійно-кваліфікаційних навичок
Турчинов А.І.	Кадровий потенціал є персоніфікованою робочою силою, взятою в сукупності кількісних і якісних характеристик, реалізованих у певних соціально-економічних, організаційно-технічних, природно-біологічних, історичних і духовних умовах виробництва
Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І.	Кадровий потенціал – це існуючі сьогодні та передбачувані трудові можливості, які визначаються чисельністю, віковою структурою, професійними та іншими характеристиками персоналу підприємства

Джерело: [3, с. 67]

Безумовно, планування розвитку персоналу необхідно здійснювати із врахуванням бізнес-цілей та потреб організації. Означені цілі часто зосереджуються на збільшенні кількості обов'язків працівника або збільшення кількості працівників, що будуть виконувати певну роботу. Тому доцільно передбачати такі ситуації заздалегідь. Наприклад, якщо очікується розширення компанії, потрібно ретельніше дослідити наявні трудові ресурси і виділити осіб, що мають лідерські якості та є професіоналами у своїй сфері – цих осіб можна занести у кадровий резерв на підвищення. Слід при цьому врахувати потребу додаткового навчання і час, який це навчання/підготовка/перепідготовка займе для того, щоб особа максимально відповідала вимогам нової посади.

В умовах військової агресії проти України, кадровий резерв та підготовка потенційних претендентів на робочі місця та посади є надзвичайно актуальною.

Список використаних джерел:

1. Іваницька Б., Анісова Н. & Петрова А. Кадровий потенціал підприємства: фактори формування та використання. Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: <https://cutt.ly/8wqhKZvm>
2. Бачевський, Б.Є., Заблудська І.В. & Решетняк О.О. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2009. 400 с.
3. Дашко І. М. Кадровий потенціал: сутність та фактори його розвитку. Економіка та держава. 2017. № 1. С. 65-68.

Інна Куліш

*кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник, доцент
кафедри економіки та публічного управління
Львівського національного університету
ім. І. Франка, м. Львів, Україна*

Марія Максим'юк

*студентка ІV курсу,
факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету
ім. І. Франка, м. Львів, Україна*

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Відносини між владними інститутами та громадськістю часто сприймаються як такі, що від самого початку містять елементи конфлікту, а розбіжність цілей призводить до внутрішньої напруги та взаємного невдоволення. Це було цілком слушним для радянського суспільства, у якому практично усі сфери життя були під жорстким наглядом, регулювання здійснювалось командно-адміністративними методами. На цій основі у суспільстві постійно існував внутрішній супротив нав'язуваним розумінням, підходам та традиціям, особливо, враховуючи, що невідповідність між твердженнями, що поширювались засобами масової інформації та реальним життям були дуже різкими і помітними.

Демократичне суспільство базується на принципово іншій основі комунікацій, типовими рисами якої є повага, довіра, порозуміння, спільні цінності життя тощо.

У умовах демократичного режиму, держава часто виступає ініціатором розвитку громадянського суспільства. Демократизація суспільства передбачає підвищення рівня залучення громадян до процесу прийняття рішень. Засадами консолідації демократії є глибоке засвоєння суспільством демократичних норм і цінностей, а також форм політичної поведінки [1, с.29].

Особливого значення набуває комунікаційний процес і прагнення розглянути його в широкому значенні як обмін інформацією та дією в контексті відносно усталеної властивості соціуму, зафіксувати основні тенденції його розвитку, виявити існуючі можливості на перебіг подій, що особливо важливо для України у теперішніх складних умовах [2, с. 66].

Громадяни України мають право звернутися до органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, установ, організацій незалежно від форм власності, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних,

політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [3].

Передача значних владних повноважень на місцевий та регіональний рівень збільшує можливість держави виховувати в населення громадський дух. Громадян можна виховувати, формувати в них навички громадськості, необхідні для участі в управлінні [4, с.75, 77].

Важливу роль відіграє громадянський контроль за прийняттям та виконанням рішень, передача певних владних повноважень місцевому співтовариству сприяє формуванню відкритого суспільства. У такому суспільстві менше перешкод для артикуляції та агрегація інтересів, політичної комунікації. Це сприяє виявленню проблем, попередженню конфліктів, а значить і забезпеченню стабільності політичної системи. Сьогодні актуальною проблемою, що потребує вивчення, є координація діяльності громадських асоціацій з органами влади, адже вона дозволяє максимально використовувати ресурси для вирішення різних проблем [5, с. 119].

Активна участь громадян на усіх етапах розробки та втілення державної політики означає існування громадянського суспільства і посилює значущість окремого громадянина. Відповідно, рішення, що приймаються мають більшу транспарентність, враховуються думки та потреби більшої кількості жителів країни. Внаслідок такої причетності у суспільстві знижується рівень напруги, рішення, що приймаються органами державної влади та місцевого самоврядування усіх рівнів і тому робота державних інститутів сприймається як більш ефективна та спрямована в бік людей. Тому необхідно сприяти розвитку усіх векторів комунікації між владними інституціями та жителями країни.

Список використаних джерел:

1. Воронкова В.Г. Умови подолання ризиків та досягнення стабільності в українському соціумі. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць. 2007. Вип.29. С.18-30.
2. Петровський П. Відкритий політичний дискурс як умова і чинник демократичного розвитку України. Ефективність державного управління. 2006. Вип. 10. С. 164-171.
3. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96- ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.
4. Зідентоп Л. Демократія в Європі /пер. з англ.: За ред. В.Л.Іноземцева. М.: Логос, 2004. 360 с.
5. Кіндратець О. М. Громадянська активність як умова демократизації суспільства. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Вип. 38. С. 117-125.

Amit Kumar Goel

Assistant Professor

Department of Commerce & Business Management

Integral University, Lucknow India

ROLE OF INSURANCE & STOCK BUSINESS IN FINANCIAL INCLUSION

Abstract:

Insurance and equities play a significant role in promoting financial inclusion by providing individuals and businesses with access to basic financial services. They contribute as follows:

1. Insurance:

Insurance products and services help manage and mitigate risk and provide financial security to individuals and businesses. In the context of financial inclusion, insurance plays the following roles:

A. Risk Protection: Insurance protects individuals and businesses against unforeseen events such as accidents, natural disasters, medical emergencies and property damage. By providing coverage, insurance helps mitigate the financial impact of these risks and prevents individuals from falling into poverty or debt.

b. Encouraging savings: Insurance products such as life insurance and pension plans encourage individuals to save for the future. By offering attractive savings options and long-term financial security, insurance fosters a savings culture among underserved populations and promotes financial inclusion.

C. Access to credit: Insurance can facilitate access to credit for individuals and businesses. Lenders are more likely to extend loans when borrowers have insurance protection against potential defaults or losses. This allows individuals to access capital for entrepreneurial activities, education and housing, which promotes economic empowerment.

2. Stock trading (capital markets):

Stock markets and wider capital markets contribute to financial inclusion in the following ways:

A. Capital formation: Stock markets facilitate capital formation by allowing businesses to raise funds from the public. This allows companies, including small and medium-sized enterprises (SMEs), to access investment capital that can be used for expansion, R&D and innovation. By providing access to capital, stock markets support entrepreneurial activity and economic growth.

b. Wealth Creation: Stock markets provide opportunities for individuals to invest in publicly traded companies and participate in their growth. As investments appreciate over time, individuals can accumulate wealth and achieve financial goals, reducing income inequality and promoting inclusion.

C. Financial Education and Participation: Participating in the stock market requires financial literacy and education that helps individuals understand investment concepts, risks, and opportunities. By promoting financial education and enabling

participation, stock markets enable individuals to make informed investment decisions and take control of their financial future.

d. Employee Ownership: Stock markets facilitate employee ownership through employee stock ownership plans (ESOPs) and stock option programs. These schemes allow employees to own a stake in the company they work for, promoting a sense of ownership, loyalty and wealth accumulation among employees.

Overall, insurance and share trading contribute to financial inclusion by providing protection against risk, encouraging savings, facilitating access to credit, enabling capital formation, wealth creation, financial education and enabling individuals and businesses to participate more effectively in the economy.

Людмила Кушнір

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансів, обліку та оподаткування ім. С.Юрія*

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,

Тетяна Кушнір

викладач ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Віталій Городній

здобувач ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна,

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ БУХГАЛТЕРІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сучасних реалій набрали чинності тимчасові закони такі як Закон України No 2352-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин” та Закон України No 2136-IX “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану”, якими законодавці адаптували чинне трудове законодавство до викликів воєнного часу. Дія цих законів тимчасова – на період воєнного стану[1; 4].

У зв'язку з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб та збільшенням числа інвалідностей, багатьох цікавить, які документи необхідно надати роботодавцю у випадках працевлаштування та яка професія є найбільш затребуваною на ринку праці. І однією із них є професія бухгалтера, яка не потребує великих фізичних зусиль, а фахівець з інвалідністю може виконувати такі функції, в тому числі й дистанційно.

Якщо фахівець з обліку має інвалідність і вирішує влаштуватися на роботу, то потрібно пред'явити роботодавцю: свій паспорт або прирівняний документ, що

засвідчує його особу; трудову книжку; диплом про наявну у нього освіту(знання фінансового, податкового, управлінського обліку, впевнений користувач ПК: М.Е.Дос, Excel, Word, робота з офісною технікою тощо); довідку від медико-соціальної експертної комісії (МСЕК); виписку з дійсного акта МСЕК, із зазначенням наявної групи інвалідності, тривалістю, а також її причиною; спеціально розроблену індивідуальну систему для реабілітації по інвалідності.

Що відноситься до роботодавців, то відповідна стаття 18 закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» передбачає, що організації, зобов'язані надавати та організовувати місця роботи бухгалтеру з інвалідністю в необхідному обсязі(відповідна ергономіка робочого місця, у випадку потреби – пандуси тощо), для працевлаштування осіб з ОМЗ, створювати їм для цього повноцінні умови, з урахуванням індивідуальних вимог програми реабілітації, надавати відповідній службі зайнятості повну інформацію, для організації працевлаштування бухгалтера з ОМЗ, і своєчасно звітувати перед державним фондом соцзахисту[2].

Для працевлаштування осіб з ОМЗ є певні пільги. До трудового законодавства на період воєнного стану внесено зміни та прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин», який містить види пільг для працевлаштування людей які мають інвалідності: при прийомі на роботу, випробувальний термін не встановлюються для осіб з обмеженими можливостями; інвалідність є поважною причиною для припинення трудового договору, укладеного на певний період часу; при скороченні чисельності штату співробітників, переважне право залишатися в роботі на тих же умовах праці надається тим фізичним особам, які мають інвалідність через воєнні дії, та на яких діє закон України «Про відповідний статус ветеранів війни, гарантії їх соц. захист інвалідів»; особа яка має інвалідність, може відмовитися від роботи понаднормово від встановленого робочого графіка; за бажанням співробітника, може бути встановлений графік роботи на обмежений робочий день або на обмежений робочий тиждень. Крім цього, роботодавець зобов'язаний організувати відповідне навчання, перекваліфікацію, зайнятість людей з обмеженими можливостями, створення умов роботи для них, з урахуванням рекомендацій від лікарів[3].

Отже, бухгалтери з ОМЗ, повинні бути забезпечені, абсолютно рівним дотриманням прав і свобод людини у всіх сферах. Обмеження осіб які мають інвалідність, категорично заборонено, включаючи здійснення їх права на працю. Тому людям(в тому числі й бухгалтери) з обмеженими можливостями, слід створювати належні умови праці та соціальний захист, для успішної інтеграції їх в наше суспільство.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Документ 2136-ІХ, чинний, поточна редакція Редакція від 19.07.2022, підстава - 2352-

IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text><https://patrul.in.ua/doc/zak/inv/> (дата звернення 28.04.2023 р.)

2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Закон України. Редакція від № 2682-IX від 18.10.2022. URL: <https://patrul.in.ua/doc/zak/inv/> (дата звернення 30.04.2023 р.)
3. Про внесення змін до Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. Закон від 20.03.2022 р. №2121-IX (реєстр. №7151). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-> (дата звернення 29.04.2023 р.).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин». Закон (законопроект № 7251). Чинний, 01.07.2022 р. 2352-IX . URL: <http://www.golos.com.ua/document> (дата звернення 29.04.2023 р.).

Олександр Лаврук

доктор наук з державного управління, доцент, в.о. проректора з навчальної роботи НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

СТАН ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ КАДРОВОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У зв'язку із затяжною війною Україна функціонує в умовах тотального браку коштів. Попри значні обсяги міжнародної допомоги, уряду доводиться вдаватися до непопулярних заходів, щоб економити доходи та фінансувати видатки, в першу чергу оборонні. В таких обставинах держава почала економити гроші на утримання державних службовців. З початку 2023 року вона припинила виплачувати надбавки службовцям більшості органів виконавчої влади. Це призвело до хвилі звільнень. На працівників, котрі залишаються на державній службі, покладено тепер виконання набагато більше завдань при суттєвому зменшенні грошових коштів. Тому їхнє скорочення суттєво впливає на вмістимість гаманців держслужбовців, котрі раніше налаштувалися на певний рівень доходів. Усе це відчутно впливає на рівень ефективності роботи державних органів.

Отож, у 2023 році видатки на фонди оплати праці в центральних органах влади значно скоротилися. Це викликало певну напругу між Міністерством фінансів, який формує бюджет, та іншими міністерствами. У самому Мінфіні ситуація з виплатами працівникам теж погіршилась. Так видатки на фонд оплати праці цього року мають скоротитися на 10% (до 425,47 млн грн.). Видатки для Мінекономіки зменшуються на 8% порівняно з 2022 роком, або до 431,3 млн грн, МЗС – на 10% (до 275,6 млн грн), МОЗ – на 23% (до 115,6 млн грн), Мінцифри –

на 9% (до 173,7 млн грн). Для багатьох державних службовців така ситуація стала повною несподіванкою, особливо зважаючи на традиційно низький рівень зарплат.

Несподівані труднощі з фінансуванням, котрі виникли в умовах підвищеного навантаження вимог воєнного часу, ще більше загострили давно існуючу проблему українського державного сектору – кадровий голод. З початку літа 2022 року українські урядовці запропонували ідею глобальної реформи державної служби. За задумом, завдяки діджиталізації, укрупненню загальних функцій, об'єднанню міністерств та деяких відомств державний апарат мав би скоротитися наполовину. Це дозволило би зекономити бюджету до 12 млрд грн на рік. Концепцію реформи розробляло Мінцифри й презентувало на конференції з відбудови України в швейцарському Лугано. Однак, реалізація цієї реформи практично не відбулася. Зазначимо, що мета запропонованої реформи благородна, оскільки передбачає підвищення рівня ефективності роботи чиновників та урізання видатків на їхнє утримання. Імовірно, справжньою ціллю реформи є переформатування уряду та надання йому більшої суб'єктності, аби він міг своєчасно реагувати на створені війною виклики.

Як показав час реформа не стала реалізовуватися, ні змін у системі винагород службовців, ні аутсорсу окремих функцій в бюрократичному апараті не відбулося. Водночас держава почала скорочувати видатки. Наслідки зміни підходів у фінансуванні не забарилися. В останні місяці з урядових команд іде чимало спеціалістів, яким держава не встигає знаходити заміну. За даними Національного агентства з питань державної служби, у січні-березні 2023 року з центральних органів виконавчої влади, судів та місцевих адміністрацій звільнилися майже 10,5 тис працівників, а їм на заміну прийшло лише 9,9 тис осіб. Аби не втрачати особливо цінних співробітників, окремі відомства відправляють їх у простій по кілька днів на місяць, зберігаючи зарплату та надбавки. Проте зберегти фахівців вдається не всім. Кадрові проблеми стали актуальними і для ініціатора скорочення фінансування – Міністерства фінансів. За статистичними даними в цьому відомстві, за останні кілька місяців цього року, звільнилися десятки кваліфікованих фахівців із найбільш критичних напрямів.

Опосередковано це підтверджує сам Мінфін, який останнім часом активно запрошує громадян на "день відкритих дверей" або ж безпосередньо виставляє перелік вакантних посад у своїх соцмережах. Окрім цього, Мінфін шукає заступника начальника відділу співробітництва з МВФ, спеціалістів у відділ капіталізації державних банків та відділ впровадження податкових реформ. У Мінфіні зазначили, що розмір фондів оплати праці у державних органах встановили під час ухвалення бюджету на 2023 рік. При цьому кожне міністерство чи відомство самостійно вирішує, яким чином саме розподілити ці грошові кошти. До початку цих звільнень державі бракувало кілька десятків тисяч працівників. Зараз ситуація лише погіршилася. За даними НАДС, на початку 2022 року

вакантними були понад 32 тис. з понад 207 тис посад. У першому кварталі 2023 року кількість вакансій перевищила 35 тис. посад.

Багато колишніх чиновників ідуть у недержавний сектор, де працюють в тих же сферах. Там вони мають набагато менший рівень відповідальності та завантаженості і водночас вищі зарплати. Фахівці, які прийшли на державну службу з бізнесу, повертаються на попереднє місце роботи. Імовірно, вплив кадрів з державної служби лише посилюватиметься. Чим більше людей звільняється, тим більшим стає навантаження на тих, хто залишається. Це додатково мотивує змінювати роботу або менш ефективно виконувати обов'язки.

Держслужбовці переважно розуміють причини скорочення видатків на своє утримання, адже наразі пріоритетом для країни є забезпечення військових. Багато хто готовий працювати задля цієї цілі, навіть отримуючи зменшену зарплату. Проблема в тому, що не всі чиновники мають достатньо внутрішніх ресурсів та заощаджень. Але чи може країна існувати без якісної держслужби? Хтось має коректно закупити продукти харчування для військових, розв'язати питання з кризою на ринку пального, перебоями з електропостачанням, налагодженням логістики, евакуацією бізнесу. Навряд чи ці та інші завдання ефективно виконуватимуть люди, яким заледве вистачає зарплати на їжу та комунальні послуги. Очевидно, що державну службу потрібно радикально реформувати. Концепція такої реформи лежить в уряді. Головне полягає в тому, щоб не відкладати перетворення, адже невдовзі на держслужбі може не лишитися людей, котрі зможуть втілити її в життя.

Список використаних джерел:

1. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua>
2. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
3. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

Зоряна Лободіна

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна*

Руслан Лободін

*аспірант Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Юрій Лушней

*аспірант Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Турбулентність національної економіки, спричинена зовнішніми загрозами і внутрішніми структурними трансформаціями, посиленням деструктивних процесів (економічною кризою, війною), негативно впливає на функціонування фінансової системи та публічних фінансів як її важливої компоненти.

Внаслідок значних руйнувань виробничої і соціальної інфраструктури в різних регіонах України та інших чинників, зумовлених війною, у 2022 р. обсяг номінального ВВП України становив 5,19 трлн грн, а обсяг реального ВВП зменшився на 29,2% порівняно з попереднім роком [1]. Це суттєво вплинуло на обсяг і джерела формування публічних фінансових ресурсів. Зокрема, номінальний обсяг доходів Державного і місцевих бюджетів України без урахування міжбюджетних трансфертів у 2022 р. становив 2196,3 млрд грн, що на 32,13% більше, ніж у 2021 р., а номінальний обсяг доходів Державного і місцевих бюджетів України без урахування трансфертів від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ у 2022 р. становив 1715 млрд грн, що на 3,25% більше, ніж у 2021 р. [2]. «Доходи зведеного бюджету без іноземних грантів у 2022 р. ... реально скоротилися на 18,6%. Темпи зниження реальних доходів Зведеного бюджету України без іноземних грантів були помітно нижчими від темпів падіння реального ВВП у 2022 р. Такі розбіжності пояснювалися високими прибутками підприємств у 2021 р. та їх частковим зарахуванням до бюджету 2022 р., відносно швидким відновленням імпорту та позитивним впливом девальвації гривні на надходження від імпорту, неповним відшкодуванням ПДВ, збільшенням грошового забезпечення військовослужбовців і зростанням фонду оплати праці бюджетників (з нарахуваннями) із 9,5% ВВП у 2021 р. до 25,9% у 2022 р.» [3].

У структурі доходів Державного і місцевих бюджетів України у 2022 р. порівняно з 2021 р. відбулися такі зміни: зменшилася питома вага податкових надходжень з 87,46% до 61,16%, доходів від операцій з капіталом – з 0,23% до 0,13%, цільових фондів – з 0,05% до 0,02%; збільшилася питома вага неподаткових надходжень з 12,18% до 16,77%, трансфертів від ЄС, урядів

іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – з 0,08% до 21,92%.

Рівень централізації ВВП (питома вага доходів Державного і місцевих бюджетів України без урахування офіційних трансфертів у ВВП) у бюджеті держави у 2021 р. становив 31,2%, а у 2022 р. – 32,76%.

Обсяг видатків Державного і місцевих бюджетів України у 2022 р. зріс до 3043,5 млрд грн з 1844,4 млрд грн у 2021 р. або з 33,03% ВВП у 2021 р. до 57,8% ВВП у 2022 р. За рахунок доходів бюджету держави здійснено у 2022 р. 72,2% видатків порівняно з 90,1% у 2021 р.

Виклики національній безпеці зумовили необхідність перегляду стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку з метою забезпечення сталого інклюзивного зростання Української держави, визначення на їхній основі основних напрямів фіскальної політики та підвищення рівня бюджетної безпеки держави з урахуванням впливу ризиків воєнного часу. Так, у 2022 р. порівняно з попереднім роком змінилася структура видатків бюджету держави: зменшилася питома вага видатків на реалізацію загальнодержавних функцій з 13,7% до 8,16%, економічну діяльність – з 15,91% до 5,14%, охорону навколишнього природного середовища – з 0,58% до 0,17%, житлово-комунальне господарство – з 3,08% до 1,35%, охорону здоров'я – з 11,04% до 7,07%, духовний та фізичний розвиток – з 2,35% до 1,11%, освіти – з 16,97% до 9,55%, соціальний захист населення – з 19,92% до 14,96%; збільшилася питома вага видатків на оборону з 6,91% до 37,55%, громадський порядок, безпеку та судову владу – з 9,55% до 14,93%.

У 2022 р. суттєво зріс дефіцит бюджету держави – до 16,3% ВВП (у 2021 р. він становив 3,42%), що свідчить про активне застосування фінансових інструментів стимулюючої фіскальної політики (дія яких спрямована на збільшення сукупного попиту). Для фінансування дефіциту бюджету у 2022 р. використано надходження бюджетних ресурсів від боргових операцій – 851,8 млрд грн (у 2021 р. – 180,9 млрд грн), надходжень від приватизації державного майна – 1,7 млрд грн (у 2021 р. – 5,1 млрд грн) [2]. Водночас така ситуація характеризується зростанням фіскальних ризиків у сфері публічних фінансів та загроз фінансовій безпеці держави.

Однією із суттєвих проблем функціонування публічних фінансів є і неможливість здійснення бюджетного планування та прогнозування як на рівні державного, так і на рівні місцевих бюджетів – реалізація першої стадії бюджетного процесу, причиною чого є неточність визначення прогнозних макропоказників на перспективу через непередбачуваний вплив військових дій на соціально-економічні процеси.

Вирішення окреслених проблем потребує розроблення нових підходів до управління публічними фінансами в умовах війни в напрямку підвищення ефективності використання публічних фінансових ресурсів та зміни засад і пріоритетів фіскальної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Валовий внутрішній продукт у 2022 р. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Державний веб-портал бюджету для громадян Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
3. Богдан Т. Виконання бюджету-2022: головні підсумки року. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/545981_vikonannya_byudzhetu2022_golovni.html.

Василь Лучик

доктор економічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри публічного управління, менеджменту та інклюзивної економіки, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект у близькому майбутньому стане універсальною технологією. Приблизно, як зараз Інтернет чи електрика. Але чи здатний штучний інтелект у майбутньому створити конфлікт нового типу? Особливо якщо говорити про кібербезпеку. Технології надалі розвиватимуться швидко. Тому й різні ризики тільки посилюватимуться. Серед таких ризиків слід вважати фальшивий контент, дезінформація, кібератаки, упередженість, дискримінація. З'являться і нові ризики, які вже непередбачувані. Очікується, що системи штучного інтелекту використовуватимуться в цифровій інфраструктурі, тобто в оцифруванні державної та приватної системи. Але високим є ризик того, що все це провалиться, оскільки існуючі наукові дослідження не розглядали такі ризики, як етика, безпека, упередженість.

Наприкінці 2022 року 193 країни ЮНЕСКО, включно з Україною, прийняли етичні засади штучного інтелекту (ШІ). У документі визначені ключові проблеми цієї технології – посилення гендерних та етнічних упереджень, загрози для приватного життя, масове стеження тощо. Але водночас там зовсім не згаданий найпопулярніший страх, пов'язаний з ШІ – заміна людини машиною та безробіття.

Великі компанії часто використовують штучний інтелект, щоби контролювати робітників. Причини прості: оптимізація. До того ж це зручно – достатньо лише додатку на смартфоні працівника. Але програма може помилитися й навіть звільнити когось. Для цього необов'язково прогулювати роботу чи недбало ставитися до своїх обов'язків – алгоритм просто може вирішити, що ви недостатньо ефективні.

Розвиток технологій ШІ вже породив у глобальному вимірі нерівність доходів уже сьогодні. Багаті й освічені стають багатшими, а бідні й неосвічені – біднішими, і всьому виною ШІ та автоматизація. Принаймні, у США – так вважає Національне бюро економічних досліджень. Ця організація проаналізувала дані з 1980 до 2020 року і дійшла таких висновків:

техніка або повністю замінила тих, хто займався фізичною працею, або зменшила їхню зарплату. Заробіток людини без вищої освіти зараз на 15% нижчий, ніж у 1980 році;

працівники з вищою освітою та «білі комірці» не втратили в доходах за останні 40 років – вони лише зросли;

компанії автоматизували завдання, які раніше виконували люди. Це основна причина змін у зарплатах.

Дослідницькі та технологічні компанії, аналітичні центри постійно публікують доповіді, у яких обіцяють, що скоро ШІ замінить багато спеціальностей. Ось витяги з деяких:

до 2025 р. зникне 85 млн робочих місць у 26 найбільших розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Повна автоматизація праці відбудеться до 2141 року. ШІ зможе замінити хірургів приблизно через 40 років, роздрібних торговців – менш ніж через 15 років;

до 2029 р. 200 тисяч робочих місць у банківській індустрії буде знищено;

до 2030 р. від 400 до 800 млн працівників в усьому світі можуть втратити свої робочі місця через роботів та автоматизацію.

Вважається, що ШІ загрожує, насамперед тим, хто виконує рутинні дії, що повторюються. Наприклад, секретарі, кур'єри, аудиторі, співробітники бек-офісів та кол-центрів, водії, машинні оператори, працівники мереж фаст-фуду, фермери. Робочих місць може стати менше в банках та страхових компаніях, енергетиці та видобувних галузях, на виробництві та в роздрібній торгівлі. Не виключено, що під загрозою перебувають навіть ІТ-фахівці, особливо після новин про те, що ШІ навчили писати код. Аналогічна доля може чекати на хірургів та солдатів.

Зазвичай, нескоро замінить ШІ представників творчих професій (архітекторів, дизайнерів, музикантів, скульпторів), а також тих, що пов'язані з управлінням персоналом та соціальною взаємодією.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) вважає, що робочі місця перебувають під більшою загрозою в країнах Східної та Південної Європи, а також у Німеччині, Чилі та Японії. Набагато менше варто турбуватися мешканцям англо-саксонських, скандинавських країн та Нідерландів.

Після таких прогнозів можна подумати, що ШІ здатен лише знищувати робочі місця. Але це не так: технологія може також створювати нові, бо ШІ потрібна людина. Компанії застосовують алгоритми автоматизації маркетингу, управління персоналом. Але вони не можуть будувати довгострокові прогнози та обґрунтовувати висновки, що робить їх залежними від людини. ШІ-системи

навчені виконувати одне й тільки одне завдання. Крім цього, ШІ сприяє зростанню економіки - фахівців з ШІ вже не вистачає. Такі кадри активно шукали навіть під час коронакризи та продовжують шукати зараз.

Швидше за все, за рахунок ШІ з'являться спеціальності на дотичності машинного та людського. Наприклад, фахівці з інтерпретації алгоритмів ШІ та безпеки його систем, з навчання чат-ботів. Що далі розвиватиметься ця технологія, то більше буде варіантів.

Потрібно бути готовим, що працівникам постійно доведеться навчатись, щоб адаптуватися до нової реальності. ШІ зовсім не обов'язково знищить цілі професії – просто в їхніх рамках з'являться інші завдання. ШІ не замінить цілі напрями. Йдеться про професії, для яких потрібна креативність, соціальний та емоційний інтелект. Технологія не здатна так само добре впоратися із ситуацією невизначеності, як людина – її цьому «не навчили».

Світлана Миронова

*доктор пед. наук, професор, проректор з наукової роботи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Софія Миронова

*здобувач вищої освіти спеціальності 075 Маркетинг
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПОВЕДІНКУ СПОЖИВАЧІВ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Вагомим чинником забезпечення ефективності реабілітаційних послуг для осіб з інвалідністю є актуальне управління маркетингом, яке має враховувати чинники впливу на поведінку споживачів цих послуг. Теоретичний аналіз проблеми маркетингової системи управління поведінкою споживачів (Н.Буга, Н.Замкова, І.Жарська, М.Окландер, І.Поліщук, К.Соколюк, О.Стасюк та ін.) свідчить, що на неї впливає низка чинників, зокрема: культурні, соціальні, особисті, психологічні [1; 2; 4]. Визначимо, яку роль відіграють суспільні стереотипи при виборі споживачами закладу для отримання послуг з реабілітації.

Передусім зауважимо, що споживачами реабілітаційних послуг є не лише особи з особливими освітніми потребами (далі – осіб з ООП), в тому числі й з інвалідністю, а й батьки чи інші родичі таких осіб, оскільки саме вони досить часто їх добирають. Керівництво реабілітаційних закладів має орієнтуватися як на запити таких споживачів, так і на їхню психологію, соціальне оточення.

Нами було проведено коротке опитування батьків дітей з ООП, спрямоване на визначення факторів, якими вони керувалися при виборі закладу для одержання реабілітаційних послуг дітям. Виявлено, що родини керувалися оціночними судженнями соціальних мереж часто без перевірки їх об'єктивності; слухали поради друзів, родичів, знайомих; для дітей раннього віку обирали заклади медичного спрямування; звертали увагу на зовнішню привабливість будівлі закладу; окремі сім'ї віддавали перевагу закладам з високою ціновою політикою додаткових послуг. Аналіз результатів опитування дозволив виявити вплив, зокрема таких суспільних стереотипів:

- дітей з ООП треба передусім лікувати, а педагогічна корекція є вторинною, особливо для дітей раннього віку;
- думка близького оточення є більш авторитетною, ніж поради фахівців;
- чим вища платня за послуги, тим кращою буде допомога;
- у нових закладах краще обладнання, значить і послуги будуть якісніші;
- батьки взагалі не мають оплачувати ніякі послуги, держава має гарантувати повну реабілітацію дітям з ООП, водночас і в приватних центрах.

Отже, виявлено, що на поведінку споживачів впливають зовнішні та внутрішні чинники, які можуть призвести до невідповідного вибору батьками закладу для дитини. Тут вагомою є правильна маркетингова діяльність, яка має передбачати, з одного боку, показ споживачам актуальних ресурсів і послуг, а з другого - планування та здійснення заходів, необхідних для досягнення цілей реабілітаційного закладу. Адже досягнення цих цілей спрямоване на підвищення рівня здоров'я, розвитку та соціальної інтеграції осіб з ООП. Тому стратегія маркетингу має розглядати споживачів реабілітаційних послуг як партнерів; розвивати іміджеву політику закладу з об'єктивним представленням змісту діяльності; спростовувати негативні суспільні стереотипи в сфері життя осіб з ООП та їхньої реабілітації. Проблема маркетингу реабілітаційних послуг є доволі актуальною та потребує цілеспрямованих наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Замкова Н.Л., Поліщук І.І., Буга Н.Ю., Соколюк К.Ю. Поведінка споживачів: Навчальний посібник. Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 200 с.
2. Окландер М.А. Жарська І.О. Поведінка споживача. К: Центр учбової літератури. 2014. 208 с.
3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення – 02.05.2023).
4. Стасюк О.М. Маркетинг у сфері реабілітаційних послуг: навчальний посібник. Львів: ЛДУФК, 2012. 157 с.

Вікторія Мисюк

*К. е. н., старший викладач кафедри
фінансового аналізу та аудиту*

Діана Багач, Іванна Прокоп

Студентки III курсу ФМТП

*Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ДІДЖИТАЛ-АУДИТУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ БІЗНЕСУ

Під час війни бізнес зіткнувся зі складнощами, які стали перешкодою для ефективного функціонування. У таких умовах діджитал-аудит стане потужним інструментом який допоможе підприємствам швидко та ефективно виявляти проблеми та недоліки в фінансовій діяльності. Почнемо з аналізу динаміки бізнесу у воєнний період.

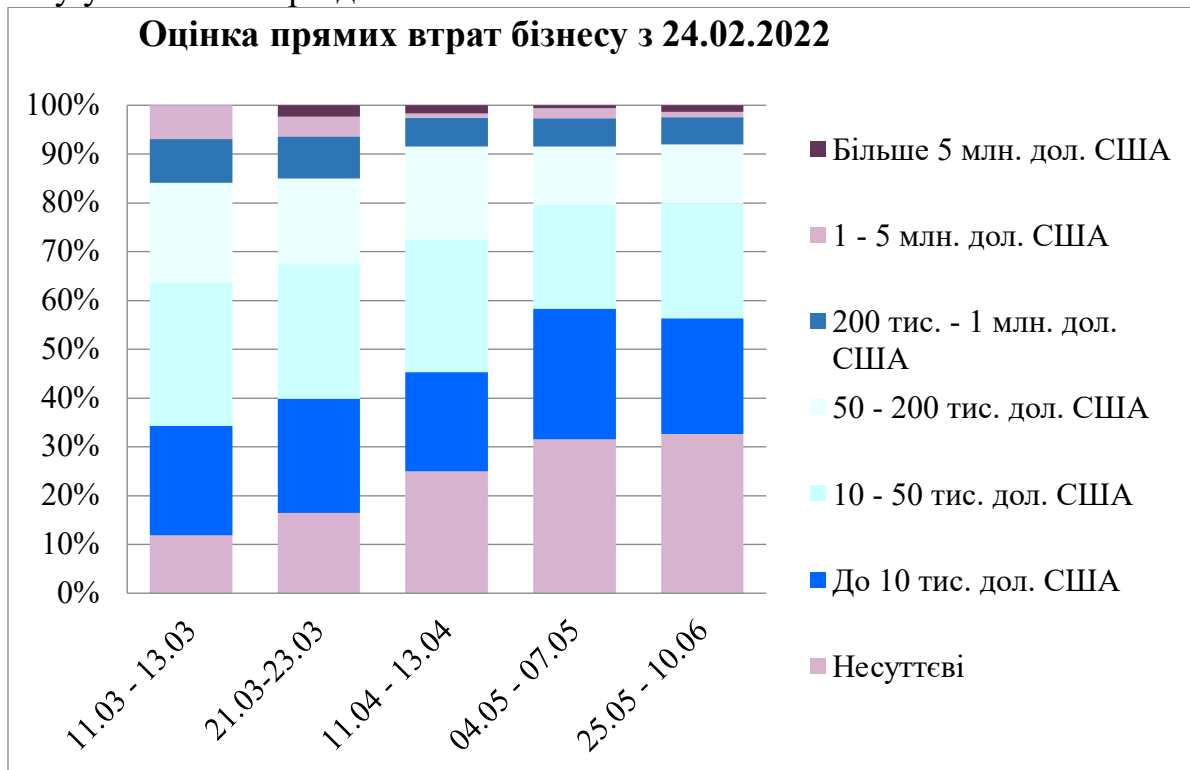

Рисунок 1.2. Джерело: сформовано на основі [1].

З цього рисунку стає зрозуміло, що втрати більшості підприємств відносно невеликі, у переважній більшості ця сума не перевищує 50 тис. дол. США. Проте, дивлячись на це з іншого боку, можна усвідомити, що якщо для світових корпорацій це — дрібниці, то для малих та середніх бізнесів це може стати причиною банкрутства.

Таблиця 1.1

Динаміка показників праці в Україні за 2021-2022 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	Темпи зростання (зниження), %
-----------	---------	---------	-------------------------------

Кількість зареєстрованих вакансій, тис. осіб	705,8	396,3	51,8
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	1 191	867,6	63,2
Усього отримали роботу, тис. осіб	503,8	304,6	60,5

Джерело: сформовано на основі [2].

З таблиці 1.1 стає зрозуміло, що кількість зареєстрованих вакансій у порівнянні з довоєнним роком зменшилася більш ніж у двічі. При цьому через кількість зареєстрованих безробітних і тих, хто отримав роботу, може скластися враження, що ситуація покращилася. Проте за аналізом рівня еміграції стає зрозуміло, що стан ринку праці у кращому випадку не змінився.

Таблиця 1.2

Порівняння показників Глобального інноваційного індексу за 2021-2022 рр.

Показники	2021 рік	2022 рік
Загальний рейтинг	49-те місце	57-ме місце
Інституції, %	56,2	47,4
Людський капітал та дослідження, %	38,2	36,6
Інфраструктура, %	32,3	38,7
Складність ринку, %	42,3	23,4
Складність бізнес-діяльності, %	28,9	32,3
Результати у сфері знань і технологій, %	32,3	32,9
Результати у сфері креативу, %	30,9	19,8

Джерело: сформовано на основі [3,4]

Як бачимо з таблиці 1.2, рік воєнних дій призвів до зниження загального рейтингу інновацій в країні аж на вісім сходинок. Проте, бачимо, що не всі індекси в рейтингові різко погіршилися. Найбільш значного падіння результати щодо складності ринку, сфери креативу та інституційної галузі. При цьому можна помітити, що війна не завадила розвитку інфраструктури, складності ринку та сфери знань та технологій. Щодо теоретичного аспекту здійснення діджитал-аудиту, то спочатку дамо визначення цифровому аудиту. Цифровий аудит — це процес оцінки та аналізу цифрової інфраструктури, діяльності та результативності компанії з використанням цифрових технологій.

Світ прийшов до висновку замінити традиційний аудит, через його недостатню результативність. А саме традиційні методи перевірки не дають вчасно зрозуміти де виникла та чи інша проблема та як бізнес може підвищити свою ефективність. І з цього випливає наступне питання, для ефективного впровадження діджитал-аудиту має бути добре налагоджена корпоративна культура. Зазначимо, що компаніям, які вчасно зрозуміли важливість впровадження інноваційних змін та постійно шукають нові способи взаємодії зі світом і суміжними галузями, гарантовано лідерські позиції на ринку. Сьогодні бути в тренді й відповідати вимогам сучасних користувачів послуг — основна запорука сталого розвитку бізнесу.

І на закінчення хочемо сказати, що традиційні методи аудиту втрачають ступінь своєї корисності, особливо зараз. Керівники підприємств хочуть отримувати дані оперативно в режимі реального часу і випереджаючи загрози для бізнесу. На сьогодні більш важливим складником сучасного аудиту є не різноманітність персоналу або ще чогось а саме подолання географічних кордонів і можливість працювати віддалено з різними талановитими людьми.

Список використаних джерел:

1. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування [Електронний ресурс] : стаття. – Режим доступу: <https://business.dia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna>
2. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості [Електронний ресурс] : Звіт Державної служби зайнятості за 2021-2022 рр. – Режим доступу: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/sytuaciya_na_zareyestrovanomu_rp_ta_diyalnist_dsz_12_2022_0.xlsx
3. Глобальний інноваційний індекс 2021 [Електронний ресурс] : звіт. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2021.pdf>
4. Глобальний інноваційний індекс 2021 [Електронний ресурс] : звіт. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2022-report>

Олег Окаринський
Магістрант

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Інвестиції мають велике значення для економіки з кількох причин оскільки є основою для створення нових підприємств, розвитку інфраструктури, впровадження нових технологій та підвищення продуктивності праці. Це сприяє збільшенню виробництва, доходів і зайнятості, що сприяє загальному економічному зростанню.

Інвестиції сприяють створенню нових робочих місць в різних секторах економіки. Це підвищує рівень зайнятості та доходів населення, сприяючи покращенню життєвого рівня.

Вкладення у нові технології, обладнання та інфраструктуру дозволяють підвищити продуктивність праці. Це дозволяє досягати більшого виробництва за менший час і з меншими витратами, що сприяє ефективному використанню ресурсів.

Іноземні інвестиції можуть вплинути на економіку країни, забезпечуючи фінансові ресурси, нові технології та ринкові зв'язки. Вони сприяють розвитку

промисловості, зростанню експорту, створенню робочих місць та трансферу знань.

Водночас, вкладення у науково-дослідні проекти та інновації є ключовим фактором розвитку економіки. Вони сприяють впровадженню нових ідей, технологій і продуктів, що покращують якість життя, створюють нові ринки та конкурентні переваги.

Інвестиції допомагають підвищити конкурентоспроможність економіки, створюючи умови для розвитку сучасних виробничих потужностей, покращення якості товарів і послуг, впровадження інноваційних підходів та розвитку людського капіталу.

Усі ці фактори сприяють розвитку економіки, забезпечують стале зростання і підвищують рівень життя людей. Інвестиції є одним з головних рушійних сил розвитку країни.

Інвестиційний розвиток держави означає процес створення та зміцнення інвестиційної бази країни з метою прискорення економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та покращення життєвого рівня населення [1]. Це включає широкий спектр заходів, спрямованих на залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, розвиток виробничих потужностей, впровадження нових технологій і стимулювання підприємництва.

Основні аспекти інвестиційного розвитку держави включають:

1. Залучення іноземних інвестицій. Держава створює сприятливі умови для приваблення іноземних інвестицій, такі як стабільна політична ситуація, законодавча база, яка захищає права інвесторів, податкові пільги, спеціальні економічні зони тощо. Іноземні інвестиції сприяють залученню нових технологій, розширенню ринків збуту та створенню нових робочих місць.

2. Розвиток внутрішніх інвестицій. Держава сприяє створенню сприятливої інвестиційної клімату в країні, що спонукає внутрішніх інвесторів вкладати кошти в економіку. Це може бути досягнуто шляхом спрощення процедур реєстрації бізнесу, поліпшення регуляторного середовища, забезпечення доступу до фінансування та підтримки малого та середнього підприємництва.

3. Розвиток інфраструктури. Держава інвестує в розвиток транспортної, енергетичної, комунікаційної і соціальної інфраструктури. Покращення інфраструктури сприяє підвищенню ефективності виробництва, зниженню витрат підприємств, розвитку регіональної інтеграції та залученню більшого обсягу інвестицій.

4. Підтримка науково-дослідницької діяльності та інновацій. Держава сприяє розвитку наукових досліджень, інновацій та трансферу технологій. Це включає фінансування дослідницьких проектів, створення інноваційних центрів та підтримку співпраці між науковими установами, університетами та приватними компаніями.

5. Розвиток людського капіталу. Держава вкладає в розвиток освіти, навчання та кваліфікації робочої сили. Це сприяє підвищенню рівня кваліфікації працівників, їхній адаптації до змін в економіці та створенню сприятливих умов для інноваційної діяльності.

Інвестиційний розвиток держави важливий для забезпечення сталого економічного зростання, підвищення життєвого рівня населення та підтримки конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Інвестиційна діяльність держави: проблеми правового регулювання. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Industry4.0_21/Part_8.pdf

*Іван Патокін,
Марія Патокіна*

Студенти гр. ФМСзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПЕРЕМІЩЕННЯМ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Розглядаючи питання запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, зазначимо, що на увагу заслуговують проблеми визначення та теоретичного осмислення спонукальних причин, мотивів залучення правоохоронців до протиправної діяльності. Адже ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації суспільно небезпечних проявів на митному кордоні [2].

Другий рівень взаємодії – міжнародний, де має місце взаємодія національних структур з уповноваженими органами іноземних держав, а також з міжнародними організаціями з питань запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон.

Чіткій регламентації міжнародних повноважень митних органів присвячена глава 78 МК України «Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи» (ст. ст. 564-567), в якій визначено загальні повноваження митної системи України як в цілому, так і повноважень окремих її ланок [1].

При цьому найбільший об'єм повноважень з питань міжнародного митного співробітництва має Державна митна служба України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи (ст. 545 МК України).

Взаємодія з міжнародними організаціями здійснюється виключно Державна митна служба України — це, зокрема, співробітництво з Interpol, Europol. В рамках цих структур розглядаються та реалізуються актуальні питання з виявлення та розслідування митних правопорушень, удосконалення взаємодії у сфері боротьби з контрабандою та інших правопорушень, що вчиняються на кордоні.

Статті 563-567 МК України, які наділяють повноваженнями на здійснення такого співробітництва місцеві структури митної системи України. Це ексклюзивні повноваження структур такого рівня. Так, у ст. 565 МК України зазначено, що співробітництво органів доходів і зборів України з органами доходів і зборів суміжних держав може здійснюватися шляхом:

1) проведення спільного митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

2) узгодження в установленому законом порядку часу здійснення митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, процедур митного контролю, митного оформлення та взаємне визнання документів, що використовуються органами доходів і зборів для виконання митних формальностей;

3) проведення спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди та порушень митних правил;

4) проведення в установленому законом порядку спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення правопорушень у сфері службової діяльності працівників органів доходів і зборів України та митних служб суміжних держав;

5) проведення інших спільних одноразових чи постійних заходів з питань, що відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України належать до повноважень органів доходів і зборів;

6) обмін інформацією, у тому числі з використанням інформаційних технологій та систем.

Значно підвищиться ефективність митних органів, наданих їм ст. 566 МК України повноважень відносно вирішення невідкладних питань щодо пропуску товарів, виявлення та припинення контрабанди і порушення митних правил, забезпечення законності і правопорядку в пунктах пропуску через державний кордон України.

Через віднесення органів Державна митна служба України до оперативних підрозділів поширює на них положення розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України, через це положення гл. 78 МК України повинно чітко знаходитись у відповідності зі змісту норм розділу IX

КПК України та усі акти, що регламентують правовий статус повноваження, форми та методи її здійснення місцевих ланок митної системи.

Наприклад, щодо запобігання контрабанді наркотичних засобів, згідно Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, підвищення рівня ефективності правоохоронної діяльності у сфері запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, їх виробництву, розповсюдженню, а також незаконному ввезенню на територію України та транзитом її територією можливо досягти шляхом:

1) використання існуючих інструментів та механізмів співробітництва між правоохоронними органами України та інших держав, агентствами та інституціями ЄС, іншими міжнародними організаціями на стратегічному та оперативному рівні;

2) активізації співробітництва між митними та правоохоронними органами, зокрема, у рамках регіонального або тематичного співробітництва.

Реалізація таких заходів дасть змогу:

1) забезпечити протидію організованим угрупованням, що здійснюють незаконне переміщення наркотичних засобів та психотропних речовин через територію України;

2) підвищити ефективність заходів, які вживаються правоохоронними органами, задіяними в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, з метою зменшення нелегального постачання на територію України таких засобів, речовин та прекурсорів;

3) активізувати міжнародне співробітництво, співробітництво між державними органами, неурядовими організаціями та громадськістю [3].

На наш погляд, найважливішу роль у даному контексті відіграє інформаційний супровід взаємодії у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон. Зокрема, на вирішення цього питання в аспекті виконання Угоди між Україною та Європолем про оперативне та стратегічне співробітництво важливим є впровадження інструменту SOCTA у запобіганні організованим формам транскордонної злочинності. Крім того, фахівці звертають увагу на вдосконалення обміну даними між підрозділами різних суб'єктів, які здійснюють аналіз, оцінку і профілювання ризиків у відповідності до моделі CIRAM 2.0 [4].

Ефективність протидії контрабанді на шляхах морських сполучень у сучасному світі пов'язується з ефективністю спільних міжнародних і міжвідомчих заходів, що, у свою чергу, залежить від функціональної, операційної та сумісності різнорідних сил та засобів включно із силами FRONTEx.

Однак міжнародне співробітництво, взаємодія митних і правоохоронних органів на практиці виявляє себе досить слабо, оскільки певна інформація

повністю не надається представникам правоохоронних структур іноземних держав [5].

Тому вбачається за необхідне створення ефективно функціонуючої міжнародної інформаційно-пошукової системи, яка дозволить координувати дії міжнародних міжвідомчих структур із розшуку і затримки правопорушників, транскордонних організованих угруповань.

Список використаних джерел:

1. Митний Кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року №4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Тимошенко А. Ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації та подолання контрабанди. *Віче*. 2014. №18. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4415/>.
3. Приймаченко Д.В. Інформування як форма взаємодії органів доходів і зборів у процесі здійснення митних процедур. *Фінансове право*. 2014. Вип. №3. С. 25–29.
4. Філіппов С.О. Транскордонність: кримінологічний вимір. Питання боротьби зі злочинністю. 2016. Вип. №34. С. 52-62.
5. Допілко В.О., Явдошук Р. В. Правові засоби протидії контрабанді та порушенням митних правил на транспорті: сучасний стан. *Lex portus*. 2019. Вип. №4 (18). С. 91–103.

Олена Петрушка

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

Назарій Матичак

*студент гр. ФФм-11 факультету фінансів та обліку
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗАОЩАДЖУВАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна, спровокована російською військовою агресією, докорінно вплинула на усі сфери суспільно-економічного життя українців, у тому числі й на їх фінансову поведінку. Не залишилося осторонь означених процесів і

підростаюче покоління, про що свідчать матеріали всеукраїнського конкурсу дитячих відеоробіт «На що я збиратиму гроші після Перемоги?», котрий проходив під егідою Національного банку України наприкінці 2022 року. Відрадно констатувати, що така потужна фінансова інституція активно долучає українську молодь до захопливого і цікавого світу заощаджень та інвестицій, «адже саме через інвестиції здійснюється вплив заощаджень на функціонування усієї економічної системи» [1, с. 23].

Позаяк «сьогодні усе більше вітчизняних науковців звертаються до надбань теорії поведінкових фінансів» [2, с. 16], проаналізуємо сучасні тренди фінансової поведінки дітей і молоді, зокрема її заощаджувальної складової.

Так, організатори вищезгаданого конкурсу стверджують, що нині війна суттєво сплинула на пріоритети заощаджень молодих українців, які до цього заощаджували насамперед на власні потреби (51%) та навчання (28%) (рис. 1).

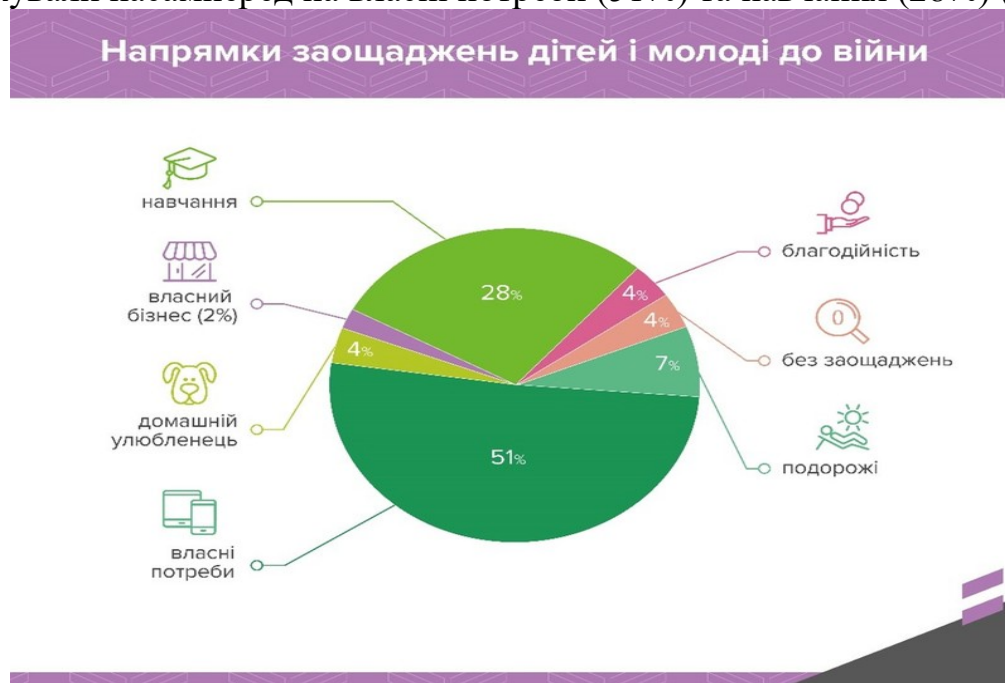

Рис. 1. Структура пріоритетних напрямів заощаджень українських дітей і молоді до початку повномасштабної війни [3]

Проте під час війни пріоритети дітей та молоді значно змінилися, адже на перший план вийшла благодійна допомога ЗСУ та волонтерам (51%), а от заощадження для власних потреб і на навчання значно зменшилися (рис. 2).

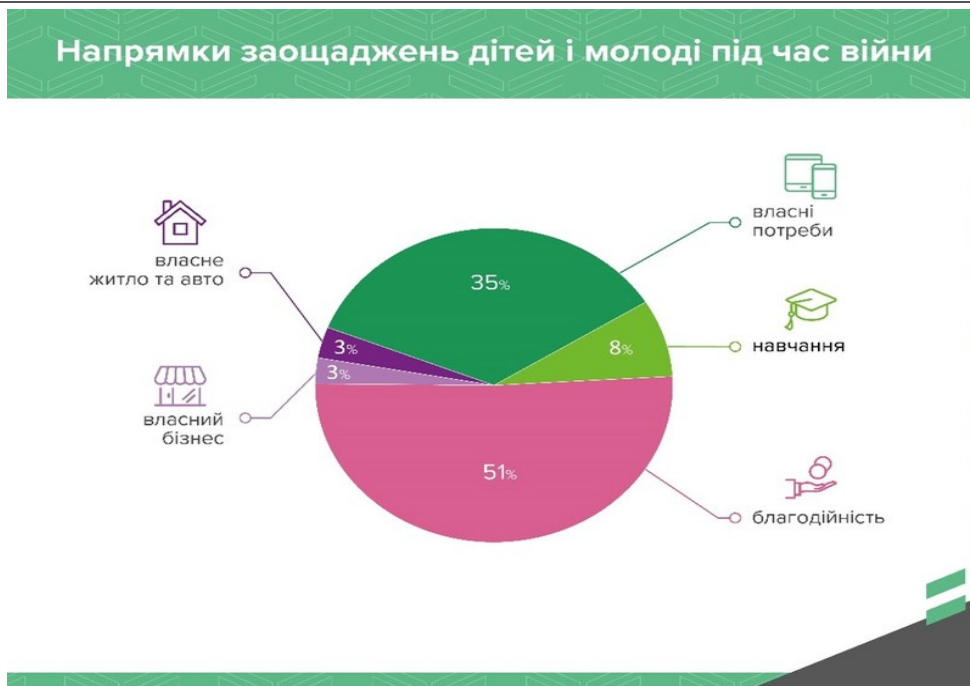

Рис. 1. Структура пріоритетних напрямів заощаджень українських дітей і молоді під час повномасштабної війни [3]

Принагідно зазначимо, що навіть після перемоги, за переконанням підростаючого покоління, благодійність й надалі залишатиметься у пріоритеті, позаяк у перспективі «діти планують заощаджувати на відбудову держави та допомогу людям, постраждалим від війни» [3].

Таким чином, можемо стверджувати, що молоді українці нині чітко усвідомлюють важливу роль заощаджень у протистоянні різного роду фінансовим потрясінням і викликам та активно формують сучасну молодіжну культуру благодійності, яка донедавна була в основному прерогативою дорослого населення.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т.О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. Економіка. Фінанси. Право. 2010. №10. С. 22-26.
2. Кізима Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. Світ фінансів. 2013. Вип. 3. С. 7-18. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12096/1/%D0%9A%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BC%D0%B0%20%D0%A2..pdf>
3. Як війна вплинула на ставлення до заощаджень та змінила пріоритети серед українських дітей. URL : <https://osvitanova.com.ua/posts/5987-yak-viina-vplynula-na-stavlennia-do-zaoshchadzhen-ta-zminyla-priorytety-sered-ukrainskykh-ditei>

Оксана Присвітла,
*к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій та адміністрування,
Дніпровський державний технічний університет*
Вероніка Дороніна,
*учениця 11 класу Комунального закладу "Лицей №7"
Кам'янської міської ради м. Кам'янське*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МОЛОДИХ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ, В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК».

Національна система обліку базується на логічній і послідовній ієрархії нормативних актів з регламентації бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що підтверджується наявністю Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2, Розділ II, ст.6], Національного плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції з його застосування, Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що регламентують способи ведення й організації обліку фінансово-господарських операцій, складання і подання звітності. Однак, реалії життя свідчать про наявність певних недоліків і проблем: по-перше, нормативні акти з бухгалтерського обліку не виконують власної ролі у реалізації функцій бухгалтерського обліку завдяки невизначеному правовому характеру; по-друге, в Україні відсутня правова культура в сфері бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Правове регулювання бухгалтерського обліку і звітності в Україні повинно здійснюватися нормативними актами переважно імперативного характеру за активної участі держави, цьому сприятиме вирішення наступних завдань: визначення основних правових засад; структуризація нормативних актів за правовим і функціональним змістом; взаємодія з іншими галузями права; адаптація термінології; чітке визначення органів нормативно-методичного регулювання обліку і звітності, конкретизація їх прав та обов'язків; розширення самостійності бухгалтерів шляхом професійного судження [1, с.94].

Удосконалити чинний стан законодавчо-нормативного забезпечення бухгалтерського обліку в Україні, на нашу думку, можна шляхом: запровадження у практику регламентації бухгалтерського обліку і фінансової звітності чітких категорій і норм; поступової зміни правової культури, що передбачає: опанування достатнім рівнем юридичних знань; усвідомлення необхідності застосування професійної етики, яка допоможе підвищити правову освіченість і культуру бухгалтерів, сформує розуміння професійної відповідальності перед суспільством і т.д.; при регулюванні бухгалтерського обліку доцільно врахувати як позитивний, так і негативний досвід європейських країн, у яких найбільш повноцінно функціонує так звана дворівнева система регулювання (з одного боку, використовується адміністративний важіль, з іншого – результати діяльності професійної громадськості).

Серед інших методологічних проблем національного Плану рахунків, зумовлених особливостями зовнішнього середовища щодо вітчизняної системи

бухгалтерського обліку, є питання про необхідність існування позабалансового обліку. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та План рахунків ґрунтуються на єдиних засадах Міжнародних стандартів фінансової звітності, в межах яких правовий аспект сформований під впливом англо-саксонської системи права (такий підхід розширює межі балансового обліку, відповідно звужуючи перелік об'єктів, які необхідно відображати поза балансом). Доцільність збереження позабалансового обліку для відображення фінансово-господарських операцій, у яких переважають юридичні складові та фінансові ризики, пояснюється чинною в Україні романо-германською системою права [3, с.57].

Загальновідомо, яку важливу роль в житті людини має професійна діяльність, особливо коли професія обрана за покликом серця. Знайти роботу, реалізувати себе в професійній діяльності в сучасних соціально-економічних умовах надзвичайно складно всім: молодим і середнього віку, здоровим, а тим паче особам з інвалідністю. Кам'янець-Подільський планово-економічний технікум-інтернат є одним із небагатьох освітянських закладів, де здобувають освіту найнезахищеніші члени суспільства – діти-інваліди. Прийом абітурієнтів відбувається за такими спеціальностями: «бухгалтерський облік (система АПК)», «економіка підприємства (система АПК)». У Харківському обліково – економічному технікумі – інтернаті ім. Ф.Г. Ананченка навчання студентів здійснюється за спеціальностями: „бухгалтерський облік”. Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів "Поділля" здійснює набір на професійне навчання інвалідів, які виявили бажання навчатися за професіями що є актуальними на ринку праці : конторський службовець (бухгалтерія).

Для удосконалення національної облікової системи необхідно гармонізувати законодавство з бухгалтерського обліку з іншими нормативними актами України. Без сумніву, гармонізація бухгалтерського, цивільного, та господарського законодавства у частині визначення таких термінів, як бухгалтерський облік, результати діяльності, фінансовий стан, грошовий потік, активи, зобов'язання тощо сприятиме зростанню рівня достовірності інформації, підвищенню юридичної сили цих категорій, посиленню суспільної регулюючої місії бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Брант О. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит: національні особливості та європейські тенденції: магістерська робота. Тернопіль, 2018.105 с.
2. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 16.07.1999 р., № 996-XIV.
3. Коршунов В.І. Організація бухгалтерського обліку в зарубіжних країнах: Монографія. Х.: Основа, 1999. – 226 с.

Андрій Рибка

Магістрант

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Фінансова безпека відіграє важливу роль для країни в різних аспектах так як сприяє створенню стабільного та привабливого інвестиційного клімату. Країни зі стабільною фінансовою системою та надійними інституціями привертають більше іноземних та внутрішніх інвестицій. Це сприяє економічному зростанню, створенню робочих місць і підвищенню життєвого рівня населення.

Фінансова безпека допомагає захищати фінансові інтереси країни від зовнішніх загроз. Це включає захист валютного резерву, заохочення стабільності обмінного курсу, протидію фінансовим злочинам, включаючи відмивання грошей і фінансування тероризму, а також захист національних фінансових інституцій від ризиків та несприятливих зовнішніх впливів.

Також, фінансова безпека сприяє економічній стійкості країни. Забезпечення стабільності банківської системи, фінансового ринку та фінансових інституцій є важливим для запобігання фінансовим кризам, зниження впливу зовнішніх шоків та збереження фінансової стабільності.

Усе вищесказане призводить до того що стимулюється розвиток капіталовкладень в країні. Країни зі стабільною фінансовою системою та надійним правовим середовищем привертають більше капіталовкладень, що сприяє зростанню виробництва, розвитку інфраструктури та створенню нових робочих місць.

Разом з цим, фінансова безпека також впливає на стабільність соціальних програм, таких як система пенсійного забезпечення, медичне страхування, соціальна підтримка та освіта. Забезпечення стабільних джерел фінансування для цих програм дозволяє забезпечити соціальну стабільність і підвищення життєвого рівня населення.

Усі ці ролі фінансової безпеки сприяють сталому розвитку країни, зміцненню її позицій на міжнародній арені та покращенню якості життя населення.

Система фінансової безпеки країни - це комплекс заходів, інституцій та політичних регуляцій, спрямованих на забезпечення стабільності та захисту фінансової системи країни від внутрішніх та зовнішніх загроз. Вона охоплює різні сфери, включаючи банківську систему, фінансовий ринок, страхування, пенсійну систему та інші фінансові інститути.

Основні складові системи фінансової безпеки країни включають:

1. Регулюючі органи та законодавство. Країна повинна мати ефективні регулюючі органи, такі як центральний банк, фінансовий наглядовий орган та

інші відповідні інституції, які мають на меті контролювати та наглядати за діяльністю фінансових установ. Законодавство повинно регулювати фінансові відносини, забезпечувати стабільність, прозорість та захист інтересів учасників фінансового ринку.

2. Стабільна банківська система. Банки відіграють важливу роль у фінансовій системі країни, тому стабільність банківської системи є ключовим аспектом фінансової безпеки. Це включає забезпечення капіталовитривалості банків, регулярний банківський нагляд, ефективну систему ліквідності та механізми захисту вкладників.

3. Макроекономічна стабільність. Фінансова безпека країни залежить від макроекономічної стабільності. Контроль за інфляцією, стабільність обмінного курсу, ефективна фіскальна політика та регулювання грошової політики є важливими елементами забезпечення макроекономічної стабільності.

4. Фінансова інформаційна система. Ефективна фінансова інформаційна система є необхідною для моніторингу та аналізу фінансової ситуації в країні. Це включає збір та аналіз фінансової статистики, розробку системи фінансової звітності та розширення доступу до фінансової інформації.

5. Система захисту інвесторів та споживачів фінансових послуг. Забезпечення прав та інтересів інвесторів та споживачів фінансових послуг є важливою складовою системи фінансової безпеки. Включається розробка ефективних механізмів захисту прав інвесторів, регулювання ринку цінних паперів та захист споживачів фінансових послуг.

Ці складові спільно створюють систему фінансової безпеки країни, яка сприяє стабільності, розвитку та захисту фінансової системи, а також сприяє економічному зростанню та підвищенню довіри до фінансових установ та ринків.

Список використаних джерел:

1. П'ятницька Г. Т., Федулова І. В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризики забезпечення. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/16.pdf

Dr. Syed Afzal Ahmad

Assistant Professor

Department of Commerce and Business Management

Integral University, Lucknow, India - 226022

UNLOCKING OPPORTUNITIES: ADVANCING INCLUSIVITY IN INSURANCE AND STOCK MARKET SECTOR

Abstract

The research paper aims to comprehensively analyse the role of inclusion within the country's economic system, with a specific focus on the insurance and stock market business. Equal access to opportunities, resources, and benefits for all people regardless of their socioeconomic circumstances, is emphasized as a key element of inclusion. Further, the purpose of this article is to examine rehabilitation measures within these sectors that encourage equal access to resources, opportunities, and benefits for all people by fostering an inclusive economic environment. It acknowledges the need for targeted policies and initiatives to alleviate social and economic inequalities, lessen inequality, and strengthen marginalized communities.

The insurance market serves as a critical component of financial protection and risk management for individuals and businesses. This study examines the inclusivity of insurance services. financial inclusion within the insurance industry is the provision of accessible and affordable insurance products and services to all segments of society, including marginalized and economically disadvantaged groups (center for financial inclusion). But obstacles including a lack of information, problems with affordability, and restricted accessibility make financial inclusion difficult to attain (Bhandari 2018). The benefits of financial inclusion in insurance make it imperative to overcome these obstacles. It boosts social stability and resilience, offers people and businesses a safety net against hazards, and helps to end poverty by encouraging inclusive growth and economic development (Demirgüç-Kunt 2017) Collaboration between regulators, policymakers, insurers, and stakeholders is required to address these issues. It can be promoted through techniques including creative product design such as micro-insurance, technology-driven outreach, financial literacy programs, and new distribution methods (Ozili 2021).

By identifying potential gaps and barriers, the research aims to inform policy recommendations to ensure that insurance products and services are equally accessible and beneficial to all members of society's insurance industry, leading to a more inclusive and resilient society.

Similarly inclusive stock market business is crucial for promoting economic growth and providing equal access to capital markets for all individuals and businesses. However, challenges are quite similar to those of the insurance sector such as limited awareness, financial literacy, and perceived complexity act as barriers to stock market inclusion, particularly among marginalized communities, especially women. To address these challenges, comprehensive financial education initiatives and the

promotion of low-cost options, innovative instruments, fractional ownership, and technological advancements are essential. By overcoming these obstacles, inclusive stock market participation can be achieved, fostering economic empowerment, and reducing wealth disparities by democratizing access to long-term investments. promoting diversification, capital flow, entrepreneurship, and financial stability. (Qamruzzaman 2019).

Overall, this research seeks to provide a comprehensive analysis of inclusion within the insurance and stock market businesses and offer policy recommendations for Regulators, and market participants to work together to promote greater inclusivity. By addressing barriers and fostering a more inclusive economic system, the study aims to contribute to sustainable economic growth, reduced inequality, and improved financial well-being for all members of society.

Reference:

1. Bhandari, B.S., 2018. Life insurance-social security & financial inclusion. *Bimaquest*, 18(2).
2. Ozili, P.K., 2021, October. Financial inclusion research around the world: A review. In *Forum for social economics* (Vol. 50, No. 4, pp. 457-479). Routledge.
3. Abruzzian, M. and Wei, J., 2019. Do financial inclusion, stock market development attract foreign capital flows in developing economy: a panel data investigation. *Quantitative Finance and Economics*, 3(1), pp.88-108.
4. Demirgüç-Kunt, A. and Singer, D., 2017. Financial inclusion and inclusive growth: A review of recent empirical evidence. *World Bank Policy Research Working Paper*, (8040)

Жанна Світайло
викладач спеціаліст, завідувач відділення
Чугуєво-Бабчанського лісового фахового коледжу
С. Кочеток, Україна

**МЕНЕДЖМЕНТ, ІНВЕСТИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У
НАРОДНОГОСПОДАРСЬКОМУ КОМПЛЕКСІ ПРИ АДАПТАЦІЇ
ІНДИВІДУУМІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ**

Вирішення проблем адаптації індивідуумів з інвалідністю являється одним із найважливіших питань в сфері соціальної політики та економіки. Наявність даної проблематики вимагає розробки комплексного прогресивного підходу до її вирішення.

Тобто, під інклюзивною адаптацією індивідуумів варто вважати систему розвитку народного господарського комплексу за допомогою цілеспрямованої побудови цілісного механізму на основі наступних складових: соціальної,

управлінської (менеджменту), інвестиційної та інноваційної. Узагальнено зазначене за допомогою рис. 1 та розглянемо більш розлого кожен із зазначених елементів.

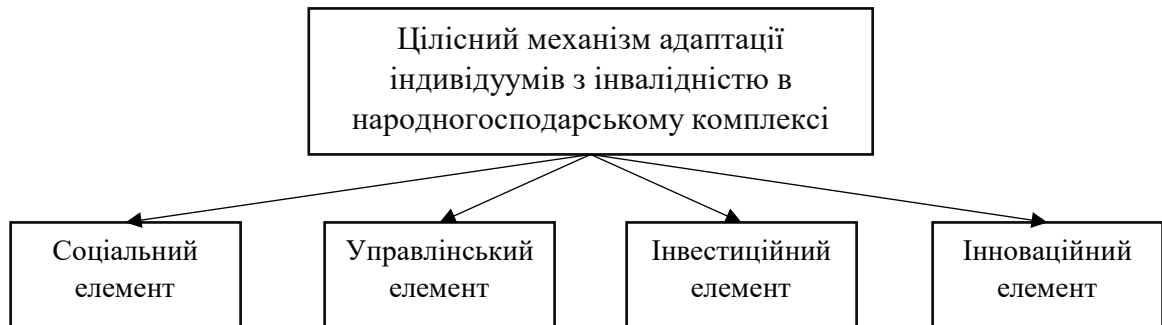

Рисунок 1. Елементи цілісного механізму адаптації індивідуумів з інвалідністю в народному господарстві

Соціальний елемент. Перш за все даний елемент спрямований на соціальну підтримку та максимальну адаптацію інклюзивної особистості в соціальне середовище. В контексті зазначеного мається на увазі:

1. Орієнтація на соціальну приналежність інклюзивної особистості:

- соціально-прогресивний тип – характеризується прагненням індивідуума до самореалізації в якості повноцінного члена соціального середовища;

- соціально-аморальний тип – характеризується виключною реалізацією особистих інтересів переслідуючи власну вигоду;

- соціально обмежений тип – характеризується спробами особистості самореалізуватися на противагу до усіх членів суспільства, котрі живуть за правилами;

- соціально-злочинний тип – характеризується прагненнями особистості до активного самоствердження та вигоди виключно за рахунок здоров'я, достатку та життя інших членів суспільства.

2. Соціально-трудова адаптація – передбачає налагоджену співпрацю представників різних галузей та суб'єктів господарювання за активної державної підтримки, на шляху до трудової реалізації осіб з інвалідністю зі створенням комфортних умов праці у відповідності до чинного законодавства [1, с.8].

Елемент менеджменту. Фактично даний елемент варто назвати соціальний менеджмент. Його основне призначення полягає в пошуку альтернативних варіантів організації співпраці суб'єктів підприємництва та осіб з інвалідністю через:

1. Виокремлення індивідуальних особливостей інклюзивної особистості: наявність спеціалізованої освіти та знань, володіння необхідними навичками; наявність стажу та професійної компетенції. У разі відсутності необхідних знань

та навичок система менеджменту покликана сприяти організації навчально-підготовчого процесу.

2. Пошуку актуальних вакансій та посад, котрі б відповідали потребам та вимогам інклюзивної особистості.

Інвестиційний елемент. Нажаль, в реаліях сьогодення інвестиційні потоки на розвиток окремих галузей практично призупинені, причиною цього являється повномасштабна війна російської федерації проти суверенності та незалежності України. Однак, зважаючи на постулати ситуативного підходу, доцільним буде методологічне та нормативно-правове забезпечення розробки програми по міжнародній фінансовій підтримці соціально-економічної адаптації інклюзивних індивідуумів в народногосподарській галузі [2].

Інноваційний елемент. Сутність інноваційного елементу в контексті сформованого механізму полягає в сприянні активної реалізації раніше описаних елементів шляхом: інституційних перетворень, регіональної структурної політики, реструктуризації підприємств, збільшення здатності населення генерувати та сприймати інновації в народногосподарській галузі [3].

Підсумовуючи вище зазначене, варто сказати, що в умовах сьогодення створилася негативна тенденція по зростанню кількості осіб з інвалідністю в умовах активної війни в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Архипова С. Освіта дорослих як фактор соціальної адаптації і соціального захисту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». URL: <http://surl.li/gvdcq> (Дата звернення: 05.05.2023 р.)
2. Луганська Є.Д. Інфраструктурне забезпечення формування та функціонування інноваційно-промислових комплексів у регіонах. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socconom/article/view/4802/5505> (Дата звернення: 05.05.2023 р.)
3. Тимошко Г.М. Менеджмент соціальної роботи: навчальний посібник. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – 208 с.

Галина Сидор

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНКЛЮЗИВНІ ІННОВАЦІЇ»

В економічній науці відображені різноманітні розуміння й погляди науковців щодо сутності інклюзивної інновації.

Головна мета дослідження – узагальнити трактування економічної категорії «інклюзивні інновації», уточнити їх відповідно до сучасних вітчизняних економічних реалій.

Протягом останніх років у міжнародних дослідженнях науковці активно використовують термін «інклюзивні інновації», тобто такі інновації, які створені для різних, наприклад, бідних верств населення й передбачають залученість виробників у процес створення інноваційних продуктів і технологій відповідно до особливостей ринків бідних держав [4; 6]. Такі інновації спрямовані на подолання роз'єднаності соціально-економічного розвитку та економічного зростання.

На переконання вітчизняного вченого Л. І. Федулової, інклюзивні інновації «...створення й виведення на ринок нових якісних продуктів або послуг, які розроблені для й / або тими, хто позбавлений гідного рівня життя (наприклад, для осіб із низькими доходами, людей з інвалідністю, мігрантів, пенсіонерів та інших» [2]. З огляду на це впровадження таких інновацій дасть змогу поліпшити життя «виключених» верств населення, забезпечивши їхнє найбільш повноцінне залучення до суспільного життя.

У поняття «інклюзивні інновації» Світовий банк вкладає «створення знань і зусилля по їхній реалізації у вигляді продуктів і послуг, які найбільш актуальні для потреб бідних» [3].

Варто констатувати, що переважно інклюзивні інновації пов'язують з поняттям «скромні інновації» («frugal innovations»), які спрямовані на запобігання непотрібних функцій високотехнологічних продуктів, розроблених для ринків з високим рівнем доходів [5]. Ці нові моделі інновацій задумані для груп населення з низьким та середнім рівнями доходів.

Найбільш відомі приклади інклюзивних інновацій такі:

- Центри колективного Інтернет-доступу;
- програми підвищення рівня мовних навичок та комп'ютерної грамотності;
- підтримка інноваційного підприємництва й малого бізнесу, що розвиває нетехнологічні інновації (зокрема, мікрофінансування);

– результативне сприяння безробітним громадянам у пошуку роботи на основі засобів ІКТ;

– підвищення доступності до держпослуг (у т. ч. для вразливих верств населення) тощо.

Первинна мета інклюзивних інновацій – забезпечення бідної частини населення товарами й послугами першої необхідності.

Інклюзивні інновації спрямовані на заохочення та стимулювання людського розвитку й підвищення добробуту населення; зменшення нерівності й бідності; залучення до соціально-економічного життя усіх верств населення, у т. ч. найбільш маргіналізованих, тобто тих, чий спосіб життя не відповідає стандартним, притаманним суспільству, до якого вони належать, але не порушує його правових норм; сприяння захисту клімату та раціональному використанню природних ресурсів на глобальному рівні.

Взявши за основу дослідження вчених, пропонуємо узагальнити спільні риси й визначити класифікаційні ознаки, згідно з якими можна більш точно конкретизувати сутність інклюзивних інновацій (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікаційна ознака інклюзивних інновацій

№ з/п	Класифікаційна ознака	Зміст
1.	Рівень новизни інклюзивних інновацій	Абсолютна новизна; відносна новизна; умовна новизна; суб'єктивна новизна
2.	Масштаб новизни інклюзивних інновацій	Інновації, нові у світовому масштабі; інновації, нові в країні; інновації, нові для галузі в країні; інновації, нові для підприємства
3.	Характер інклюзивних інновацій	Технологічні; виробничі; організаційні; торговельні; управлінські; економічні; соціальні
4.	Сфера застосування інклюзивних інновацій	Науково-технічна; виробнича; соціально-культурна; адміністративна; сфера проживання
5.	Форма інклюзивних інновацій	Відкриття, винаходи, патенти; раціоналізаторські пропозиції; ноу-хау; товарні знаки, торговельні марки; нові документи, що описують технологічні, виробничі, управлінські процеси, структури, методи
6.	Вид ефекту від упровадження інклюзивних інновацій	Економічний; екологічний; науково-технічний; соціальний; інтегральний
7.	За ступенем ризику запровадження	Малоризикові; сереньоризикові; ризикові
8.	Темпи здійснення інклюзивних інновацій	Швидкі, уповільнені, наростаючі, рівномірні, стрибкоподібні

Джерело: [1]

У результаті проведених наукових пошуків зроблено висновок, що інклюзивні інновації насамперед передбачають інтеграцію маргінальних та незахищених верств населення в різні стадії інноваційного процесу. Сподіваємося, що питання інклюзивних інновацій набудуть поширення у нашій державі та стануть імперативом соціальної політики у контексті забезпечення якості життя та добробуту населення, збільшення можливостей розвитку. Тому з метою поширення практики інклюзивних інновацій, на нашу думку, потрібно спрямувати зусилля вітчизняного уряду для чітко окресленої орієнтації на інновації як з боку приватного сектору, так і з боку держави насамперед для задоволення потреб населення з низьким рівнем доходу. З огляду на це пропонуємо проводити міжгалузеві та міжнародні дослідження, круглі столи, семінари та інші результативні заходи із залученням приватних і державних представників.

Список використаних джерел:

1. Продіус О. І. Категоріальний апарат дослідження поняття «інновація» як фундамент інклюзивного розвитку. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2020. № 42. С. 72–77.
2. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. Економіка: реалії часу. 2016. № 3(25). С. 56–65.
3. Dutz M. A. (2007). Unleashing India's Innovation: Toward Sustainable and Inclusive Growth. Washington, DC: World Bank.
4. Chataway J., Hanlina R., Kaplinsky R. (2014). Inclusive innovation: an architecture for policy development. Innovation and Development. Vol. 4.
5. Papaioannou T. (2014). How inclusive can innovation and development be in the twenty-first century? Innovation and Development. Vol. 4. Iss. 2. pp. 187–202. URL : <http://dx.doi.org/10.1080/2157930X.2014.921355>
6. Santiago F. (2014). Innovation for inclusive development. Innovation and Development. Vol. 4. Iss. 1. pp. 1–4. URL : <http://dx.doi.org/10.1080/2157930X.2014.890353>

Ярослав Сушарник

к.е.н., викладач

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Назар Веретюк

студент

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ВПЛИВ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ГРОМАД

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) впливає на інклюзивний розвиток громад у різних аспектах. Ось кілька способів, які КСВ може сприяти інклюзивному розвитку громад:

Створення робочих місць із рівними можливостями: Корпорації можуть розвивати політики працевлаштування, що сприяють рівному доступу до робочих місць для людей з різними потребами та здібностями. Це може включати набір та розвиток працівників з інвалідністю, створення робочих місць для місцевого населення, включаючи маргіналізовані групи.

Вплив на ланцюжок постачання: КСВ також може орієнтуватися на створення інклюзивних умов у своєму ланцюжку постачання. Це означає сприяння включенню соціальних підприємств, малих підприємців і місцевих спільнот у своїх постачальників. Це допомагає створити можливості для малих та вразливих груп у суспільстві[3].

Інвестиції в громадські проекти: Корпорації можуть використовувати свої фінансові ресурси для підтримки інклюзивних громадських проектів, таких як розвиток освітніх установ, медичних закладів, соціальних служб, спортивних та культурних об'єктів у вразливих громадах. Це сприяє збалансованому розвитку і поліпшенню якості життя всіх членів громади.

Сприяння соціальному підприємництву: Корпорації можуть підтримувати соціальне підприємство, яке спрямоване на розв'язання соціальних проблем. Це може включати фінансову підтримку, консультування, надання доступу до ринків і ресурсів, а також спільну роботу з соціальними підприємцями для створення стійких соціальних і економічних вигод[2].

Розвиток місцевих спільнот: КСВ може включати інвестиції в місцеві громади, сприяючи їхньому розвитку та самодостатності. Це може включати програми з розвитку навичок, підтримку підприємництва, створення інфраструктури та зелених просторів, підтримку місцевих культурних та соціальних заходів. Ці заходи сприяють зміцненню соціального капіталу та спільнотного відчуття належності, що сприяє інклюзивному розвитку громад.

Сприяння рівності: КСВ включає пропаганду та захист рівних прав і можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їхньої расової, етнічної, гендерної або соціальної приналежності. Корпорації можуть здійснювати заходи

для боротьби з дискримінацією, створення рівних умов праці, забезпечення безпеки та захисту прав своїх працівників[1].

Ці ініціативи сприяють інклюзивному розвитку громад, допомагають зменшити соціальні нерівності, покращити якість життя та створити стійке й справедливе суспільство, де всі люди мають рівні можливості та доступ до ресурсів і благ.

Список використаних джерел:

1. Crane, A., Matten, D., & Moon, J. (2019). Corporate social responsibility: Readings and cases in a global context. Routledge.
2. Margolis, J. D., & Walsh, J. P. (Eds.). (2003). People and profits?: The search for a link between a company's social and financial performance. Psychology Press.
3. Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value. Harvard business review, 89(1/2), 62-77.

Андрій Тимків

*кандидат економічних наук, доцент кафедри, в. о. завідувача кафедри фінансів,
обліку та оподаткування ім.С.Юрія
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»*

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблематика фінансової інклюзії нині постають як першочергова оскільки сама фінансова інклюзія – це один із механізмів реалізації концепції сталого розвитку, зменшення соціальних нерівностей та формування суспільства рівних можливостей.

Тематика фінансової інклюзії як окремих напрям дослідження знаходиться у полі зору не лише науковців, але включається в основу аналітичних звітів ряду міжнародних організацій, зокрема Всесвітнього банку, Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва та розвитку, а також Європейського банку реконструкції та розвитку.

Дослідники фінансової інклюзії в свою чергу тримають у полі зору наукових інтересів, проблематику оцінки рівня фінансової інклюзії в регіональному та загальнонаціональному розрізі, дослідження факторів, які впливають на рівень фінансової інклюзії, аналіз ефективності та результативності програм та окремих ініціатив з фінансової інклюзії, дослідження взаємозв'язку між фінансовою інклюзією та соціальними, економічними та політичними параметрами розвитку країни і соціуму, а також, розробка нових стратегій та інструментів для покращення фінансової інклюзії в країнах, що розвиваються.

Так, Роберт Кул є провідним фахівцем-економістом групи дослідження розвитку Світового банку. Останнє дослідження Кула Р. присвячено

мікрофінансовим установам, а також розвитку Африки, фінансового розвитку Китаю та діяльності фірм. Важливою частиною досліджень цього автора займали світові фінансові кризи та їх вплив на фінансову систему країн що розвиваються [1].

У своїй книзі «Banking the World: Empirical Foundations of Financial Inclusion» Роберт Кул в контексті фінансової інклюзії зазначає, що «Заощадження, платіжні та кредитні послуги полегшують споживання на рівні домогосподарств, допомагають застрахуватися від ризику та дозволяють інвестувати в освіту та інші форми капіталу. Проте рівні доступу до фінансових послуг дуже різняться, до 2,5 мільярдів людей у всьому світі поза формальною банківською системою» [2, с.45-84].

Естер Дуфло (Esther Duflo) є французькою економісткою, лауреатом Нобелівської премії з економіки. Вона провела вагомі дослідження у вирішенні проблеми подолання бідності, включаючи вивчення впливу мікрофінансування на економічний розвиток. «Професор кафедри подолання бідності та економіки розвитку на факультеті економіки Массачусетського технологічного інституту, а також співзасновник і співдиректор Лабораторії боротьби з бідністю імені Абдула Латіфа Джаміля (J-PAL)» [3]. У своїх дослідженнях Дюфло прагне зрозуміти економічне життя бідних, щоб допомогти розробити та оцінити соціальну політику через механізм фінансової інклюзії, зокрема фінансової доступності.

Дін Карлан (Dean Karlan) – професор економіки та фінансів в Йельському університеті. Він вивчає економічний розвиток та ефективність фінансових послуг для малозабезпечених категорій населення. Карлан є співзасновником організації Innovations for Poverty Action, яка займається проведенням експериментальних досліджень з питань боротьби з бідністю. У презентації «Financial inclusion: a means to an end» Карлан зосереджується на мікроекономічних проблемах бідності населення [4]. Використавши, експериментальні методи дослідження на основі поведінкової економіки дослідник намагається знайти оптимальне рішення соціальних проблем. Досліджуючи сегменти фінансового ринку, домогосподарства, мале і середнє підприємництво у понад двадцяти країнах світу, професор Карлан сформував комплексний напрям дослідження в основі якого лежить фінансова інклюзія [5].

Незважаючи на те що сьогодні фінансова інклюзія є об'єктом дослідження для багатьох науковців у сфері фінансів та економіки, ми вважаємо, що окремі напрями є не дослідженими та не мають методичної основи. Вагомою є проблема оцінки параметрів необхідності, доцільності та результативності фінансової інклюзії як елементу загальної стратегії розвитку фінансової системи України.

Така узагальнююча проблема відкриває додаткову площину для наукових досліджень, оскільки фінансова інклюзія залежить від особливостей соціально-економічного розвитку країни та окремого регіону, а тому напрацьовані іноземні

методики не завжди адекватно проявлятимуть свою результативність в умовах фінансово-економічного розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Robert Cull. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/people/r/robert-cull>
2. Cull R., Demirgüç-Kunt A., Morduch J. Banking the World: Empirical Foundations of Financial Inclusion. The MIT Press, 2013. 512 p.
3. Esther Duflo. URL: <https://economics.mit.edu/people/faculty/esther-duflo>
4. Financial inclusion: A means to an end. Presentation by Dean Karlan. URL: <https://novafrica.org/wp-content/uploads/2015/07/Mozambique-Karlan-July2015.pdf>
5. Professor Dean Karlan URL: <http://deankarlan.com/>

Володимир Титор

викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Аліна Беценко

студентка гр. ДСПУАзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МІСЦЕ ТА РОЛЬ МИТНОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Розвиток ринкових відносин у господарській системі сучасній Україні, пов'язаний насамперед з обранням європейського вектору інтеграції, вимагає не тільки кардинальних змін у політичній, економічній, правовій та соціальних сферах життя нашої держави, а й нових підходів до формування системи (механізмів і інструментів) публічного управління.

Основними перевагами євроінтеграції, як пріоритету зовнішньополітичного курсу нашої країни, є створення надійних механізмів безпеки, політичної стабільності та демократії, а перспектива членства у Європейському Союзі визначена стратегічним орієнтиром національних прагнень до перетворення та головною ціллю, для досягнення якої відбуваються реформи.

Ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з одної сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію з ЄС) стала катализатором системної перебудови державних органів.

Найдавніша історія митної служби свідчить, що упродовж багатьох століть митниця є невід'ємним атрибутом державності та ознакою суверенітету. Митна справа формується на ранніх етапах виникнення суспільних відносин і супроводжує всі форми державного устрою.

Митна служба є суттєвим джерелом бюджетних надходжень і певним інструментом економічного захисту. І хоча роль та місце митниці в системі державних органів, її завдання та внутрішня організація визначаються публічною управлінською системою кожної окремої країни, дедалі більший вплив отримує тенденція до міжнародної уніфікації управлінських моделей і механізмів діяльності митних органів.

Діяльність митних органів неодноразово ставала предметом досліджень у різних галузях наук, при чому розробки велись як власне представниками економічної, історичної науки, так і управлінцями та правниками, яких цікавили певні закономірності виникнення та розвитку митної справи на території сучасної України, зокрема її регіонів [1].

На даний час, після чергових перетворень, Державна митна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів.

Держмитслужба реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи [2]. У своїй діяльності вона керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, Положенням про Державну митну службу України, наказами Мінфіну та іншими нормативно-правовими актами.

Держмитслужба впроваджує з урахуванням результатів застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, і міжнародної практики провадження діяльності у галузі митної справи сучасні методи роботи митної служби, проводить роботу з гармонізації законодавства з питань митної справи з міжнародними стандартами, розробляє та подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо його вдосконалення.

Основними завданнями Держмитслужби є:

1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі;

2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил;

3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [3].

Для визначення ролі та місця Державної митної служби України в реалізації державної політики важливо розглянути принципи митного регулювання, адже вони є невід'ємною складовою митної справи.

Суттєве значення для теоретичного визначення та практичного використання митного регулювання мають його принципи. Вони є не лише теоретичним відображенням різноманітності та різноплановості митного

регулювання, але і потребою практики, проявом функціональної діяльності митних органів та відокремленням важливих сфер суспільного життя, що перебувають під контролем держави.

Оскільки митне регулювання є однією з функцій державного управління, то на нього розповсюджуються загальні (або основні) принципи, які притаманні державному управлінню в цілому.

Відповідно до статті 8 Митного кодексу України [2] митна справа здійснюється на основі принципів:

- виключної юрисдикції України на її митній території;
- виключних повноважень митних органів України щодо здійснення митної справи;
- законності та презумпції невинуватості;
- єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;
- спрощення законної торгівлі;
- визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності;
- додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб;
- заохочення добросовісності;
- гласності та прозорості;
- відповідальності всіх учасників відносин.

У Митному кодексі України [74] питання щодо взаємовідносин митних органів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також з підприємствами та громадянами, закріплено у статтях 558 – 562:

1. Митні органи при виконанні покладених на них завдань взаємодіють, у тому числі шляхом обміну інформацією, з правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством.

2. Митні органи взаємодіють із Національним банком України, Рахунковою палатою, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів, державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів та у сфері фінансового контролю в порядку, визначеному законодавством України.

3. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності митних органів та взаємодіють з ними в межах повноважень, установлених законом.

4. Митні органи під час виконання завдань, покладених на них відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України, взаємодіють із міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади.

5. При здійсненні санітарно-епідеміологічного контролю митні органи взаємодіють з Міністерством охорони здоров'я, на яке покладено виконання функцій санітарно-епідеміологічного контролю, з метою захисту населення від недоброякісної продукції.

6. При здійсненні радіологічного та екологічного контролю митні органи взаємодіють з Державною екологічною інспекцією, яку уповноважено здійснювати екологічний контроль у пунктах пропуску через державний кордон: транспортних засобів, у тому числі літаків, суден, військових кораблів; вантажів, що містять промислові сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовини, засоби захисту рослин, стимулятори їхнього росту, добрива; усіх видів риб, диких тварин і рослин, зоологічних, ботанічних, мінералогічних колекцій, мисливських трофеїв.

7. Митні органи взаємодіють з Державною прикордонною службою України та правоохоронними органами України на засадах і в порядку, визначеному законодавчими та іншими нормативно-правовими актами України. Взаємодія між митними, правоохоронними органами та органами охорони державного кордону здійснюється в інтересах реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, профілактики злочинів та інших правопорушень, виявлення, припинення та розслідування злочинів, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а також удосконалення правової бази боротьби зі злочинністю [4].

Таким чином, аналізуючи місце та роль Державної митної служби України в системі органів державної влади, стає зрозумілим, що при виконанні державних завдань, покладених на неї, митній службі необхідно постійно та ефективно взаємодіяти з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також з підприємствами та громадянами.

Список використаних джерел:

1. Уліцький А.Г. Митна служба в системі публічного управління та національної безпеки України. *Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції* (29 жовтня 2021 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2021. С. 285-290.
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 558.
3. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова КМУ від 06 березня 2019 р. № 227 / Кабінет Міністрів України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>.
4. Коментар до Митного кодексу України / За ред. П.В. Пашка, М.М. Каленського. К.: Юстиніан, 2014. 657 с.

Вадим Хіневич

Магістрант

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Стратегія розвитку організації відіграє важливу економічну роль у її успіху та стійкому розвитку адже визначає цілі організації та спрямовує її діяльність на досягнення цих цілей. Це дозволяє організації сконцентруватись на стратегічних пріоритетах, визначити ринкові можливості та конкурентні переваги, що сприяє ефективному використанню ресурсів та досягненню стійкого економічного зростання. Вона формує підходи до виробництва товарів або надання послуг, включаючи вибір технологій, процесів та методів. Це допомагає організації зайняти вигідну позицію на ринку, збільшити свою конкурентоспроможність та залучити більше клієнтів.

Стратегія розвитку організації спрямована на ефективне використання ресурсів, таких як людські ресурси, фінансові кошти, матеріали та технології. Це дозволяє підвищити продуктивність та ефективність виробничих процесів, знизити витрати та збільшити прибутковість організації. Також сприяє стимулюванню інновацій та постійному розвитку. Вона включає в себе пошук нових можливостей, розробку нових продуктів та послуг, удосконалення процесів та технологій. Інновації дозволяють організації адаптуватись до змін на ринку, залучати нових клієнтів та збільшувати свою конкурентну перевагу.

Стратегія розвитку організації може впливати на залучення інвестицій, які необхідні для реалізації стратегічних цілей. Ефективна стратегія розвитку організації здатна привернути інвесторів, збільшити капіталовкладення та стимулювати економічне зростання.

Загалом, стратегія визначає економічну спроможність організації досягти успіху, зайняти вигідну позицію на ринку та забезпечити стійке економічне зростання. Вона створює фундамент для планування, прийняття рішень та виконання стратегічних дій організації з метою забезпечення її економічного успіху.

Формування стратегії розвитку організації є складним і багатоетапним процесом. Ось кілька кроків, які можна виконати для сформування стратегії розвитку організації:

1. Аналіз зовнішнього середовища. Необхідно оцінити ринкові умови, конкуренцію, тенденції та зміни відповідних галузей. Розгляд політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, які можуть вплинути на організацію.

2. Визначення цілі. Доцільно розробити чіткі та конкретні цілі, які бажає досягти організація. Ці цілі повинні бути співвіднесені зі стратегічними амбіціями організації та врахувати зовнішнє середовище.

3. Визначення стратегічних пріоритетів. Обрання ключових напрямків розвитку, на яких зосереджується менеджмент компанії. Врахування своїх конкурентних переваг, унікальність продуктів або послуг, які пропонується, і можливості для розвитку нових ринків або сегментів.

4. Розробка стратегічних ініціатив. Визначення конкретні дії та проекти, які будуть сприяти досягненню стратегічних цілей. Розгляд варіантів, таких як розширення продуктової лінійки, входження на нові ринки, партнерства або придбання компаній.

5. Виконання аналізу внутрішніх ресурсів. Необхідно оцінити свої внутрішні ресурси, включаючи фінансові засоби, людські ресурси, технології та інфраструктуру. Визначити свої сильні та слабкі сторони, щоб зрозуміти, які ресурси можуть бути використані для реалізації стратегії.

6. Розробка плану дій. Визначення конкретних кроків, термінів та відповідальних осіб для виконання стратегічних ініціатив. Розробка моніторингових механізмів для відстеження прогресу та внесення необхідних коригувань по ходу розвитку.

7. Комунікація та впровадження стратегії. Необхідно забезпечити, щоб стратегія була чітко сприйнята всіма учасниками організації. Розробка плану комунікації та забезпечення впровадження стратегії на всіх рівнях організації.

8. Моніторинг та перегляд. Постійно відстежувати реалізацію стратегії та оцінювати її ефективність. Регулярно переглядайте стратегію з урахуванням нових умов і можливих змін, щоб забезпечити її актуальність.

Важливо пам'ятати, що формування стратегії розвитку організації є ітеративним процесом, який вимагає аналізу, гнучкості та здатності до адаптації до змін. Залучення ключових зацікавлених сторін та експертів також може допомогти вам отримати різноманітні погляди та ідеї при формуванні стратегії розвитку організації.

Список використаних джерел:

1. Гудзь О.І. Стратегія розвитку підприємства: сутність та класифікація URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/48.pdf

Богдана Шулюк

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,
м. Тернопіль, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ УЧАСТІ БІЗНЕС-СТРУКТУР В ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТАХ ДЕРЖАВИ

У міжнародній практиці найпоширенішим інструментом стимулювання розвитку державно-приватного партнерства (далі – ДПП) є інвестиційний податковий кредит, який дає змогу зменшити податковий тягар та здійснити додаткове залучення коштів на інвестиційні цілі, що зумовлені господарською доцільністю та суспільною корисністю. Його активно використовують Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Канада, Норвегія, Польща, Португалія, США, Франція, Японія для реалізації проєктів ДПП у стратегічно важливих сферах економіки. Особливістю цього інструменту є те, що він реалізується у вигляді інвестиційної знижки, що передбачає зменшення оподаткованого прибутку, та не впливає на виникнення податкової заборгованості. Зважаючи на це, згаданий кредит є формою надання субсидії, а не позики.

Враховуючи те, що актуальним завданням сьогодення є створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні, нещодавно до Податкового кодексу України планувалось внести зміни стосовно запровадження інвестиційного податкового кредиту для платників податків, котрі здійснюють реалізацію інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проєктів. Законопроєктом від 13.02.2020 р. № 3063 встановлено перелік видів проєктів, які мають вагоме значення для розвитку економіки та безпеки України [1].

Запропоновані зміни до Податкового кодексу України стосовно стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності й досі не реалізовані. Законопроєкт впродовж двох років знаходиться на етапі обговорення у Верховній Раді України й до цього часу відсутні дієві заходи щодо його впровадження. Однак, враховуючи світовий досвід, вважаємо необхідним запровадження цього фінансового інструменту у вітчизняну практику, зокрема в сферу державно-приватного партнерства, адже перевагами його застосування є: відсутність необхідності залучення додаткових кредитних ресурсів завдяки можливості використання частини оподаткованого прибутку; збільшення вкладень потенційних інвесторів; посилення інвестиційної привабливості стратегічно важливих сфер економіки держави.

Зважаючи на зазначене, запровадження інвестиційного податкового кредиту є ефективним інструментом впливу на взяття участі суб'єктів підприємницької діяльності у фінансуванні проєктів ДПП. Однак порядок і механізм його надання, визначений у законопроєкті, є недостатньо розроблений та потребує

удосконалення. Зокрема, для успішного впровадження і використання цього фінансового інструменту необхідно:

– доповнити перелік підстав для його надання пунктом стосовно реалізації платником податків проєктів із будівництва чи модернізації об'єктів інфраструктури, що здійснюються на засадах ДПП;

– здійснювати оцінку ефективності надання інвестиційного податкового кредиту впродовж усього періоду його використання, що дасть змогу контролювати доцільність його застосування та уникнути проявів негативних ситуацій (наприклад, корупції);

– збільшити термін надання кредиту в сфері реалізації проєктів ДПП, що зумовлено довгостроковою тривалістю партнерських відносин держави і бізнесу. Адже встановлений законопроектом 16-місячний термін його надання не відповідає умовам здійснення ДПП стосовно термінів окупності та генерування доходів. Зняття строкових обмежень чи їх розширення дасть змогу підвищити інвестиційну привабливість проєктів для приватних партнерів;

– збільшити перелік загальнодержавних та місцевих податків і зборів, за якими може надаватися кредит, оскільки законопроектом планується надавати тільки з податку на прибуток;

– встановити диференційований підхід до визначення розмірів процентів за користування інвестиційним податковим кредитом та визначити критерії їх вибору. Адже законопроектом запропоновано єдину ставку для платників податків, яка становить 50% річних облікової ставки НБУ, що діє на день прийняття контролюючим органом рішення про надання такого кредиту. Тож, зважаючи на соціально-економічну значимість проєкту ДПП, варто ранжувати процентні ставки за ступенем важливості реалізації проєкту;

– врегулювати питання стосовно отримання гарантій повернення кредиту та його цільового використання. Ми погоджуємося з Т. Майоровою, яка вважає, що для мінімізації ризиків варто використовувати лізинг, тобто заставою може виступати придбане майно, право власності на яке до суб'єкта господарювання перейде тільки після погашення податкового кредиту [2, с. 33]. На нашу думку, задля посилення контролю щодо цільового використання цього кредиту необхідно передбачити обов'язкове подання звітності до податкового органу. На випадок використання коштів не за цільовим призначенням варто запровадити санкції у вигляді загальної суми податкових зобов'язань за весь період з нарахуванням штрафу в розмірі не менше, ніж 25% суми наданого інвестиційного податкового кредиту.

Таким чином, запропонований законотворцями механізм впровадження інвестиційного податкового кредиту містить прогалини та неточності. Тому вдосконалення даного законопроекту за зазначеними напрямками сприятиме заохоченню суб'єктів підприємницької діяльності до участі в реалізації партнерських проєктів з органами державної чи місцевої влади. Такий кредит стимулюватиме бізнес до підвищення ефективності діяльності, а держава матиме

змогу в майбутньому збільшити бюджетні надходження завдяки зростанню прибутків, а відтак – і обсягів податків, що сплачуватимуться з них.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо надання платникам податків податкового інвестиційного кредиту): Проект Закону України від 13.02.2020 р. № 3063. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI01410A.html.
2. Майорова Т. В. Інвестиційний податковий кредит як непрямий метод фінансування інноваційної діяльності. *Економіка та держава*. 2015. № 2. С. 31–34.

Людмила Яловега

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,*

Ольга Лега

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування,*

Тетяна Прийдак

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна*

БЮДЖЕТУВАННЯ: ЗМІСТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ, ПІДХОДИ ДО СКЛАДАННЯ

Мета діяльності суб'єкта господарювання визначається у процесі довгострокового планування, результатом якого є стратегія розвитку на перспективу. Деталізація стратегічного планування здійснюється шляхом бюджетування – визначення короткострокових завдань у межах довгострокової стратегії. Впровадження на вітчизняних підприємствах управлінського обліку – нагальна потреба ринкової економіки, оскільки бюджетування – один із основних принципів його організації.

Відтак бюджетування – це процес планування майбутніх операцій суб'єкта господарювання та оформлення його результатів у вигляді системи бюджетів. Бюджет – це план майбутньої діяльності підприємства, виражений системою кількісних і вартісних показників [2].

Виокремлюють два підходи до складання бюджетів:

- бюджетування «через прирощення» (складання бюджетів на основі аналізу попередніх результатів діяльності, їх коригування з урахуванням змін у

технології та організації виробництва та цінової політики);

- бюджетування «від нуля» (складання бюджетів, при якому керівники підрозділів повинні обґрунтувати свої витрати так, ніби діяльність здійснюється вперше. Таке бюджетування вимагає більше часу й зусиль, проте воно допомагає виявити проблеми та розв'язати їх на стадії планування).

Організація процесу бюджетування передбачає такі підходи:

- «згори-вниз» (домінує вплив керівництва підприємства, яке визначає цілі й завдання, планові показники щодо величини прибутку, які деталізуються у ході просування на нижчі рівні управління);

- «знизу-вгору» (складання бюджетів починається у структурних підрозділах, керівники підрозділів зводить показники у єдиний бюджет, який у подальшому, повинен увійти складовою частиною в загальний бюджет підприємства);

- «комбінований» (поєднує обидва підходи та є найбільш прийнятною процедурою бюджетування. За якої, згори спускаються цільові фінансові показники, потім формується система бюджетів підприємства за підходом «знизу-вгору» та аналізується їх відповідність цільовим показникам.

Розрізняють такі види бюджетів, рис. 1.

Генеральний (зведений) бюджет

(сукупність бюджетів, що узагальнюють майбутні операції усіх підрозділів підприємства.

Він включає дві групи бюджетів – операційні та фінансові)

Операційні бюджети (сукупність бюджетів витрат і доходів, що забезпечують складання бюджетного звіту про фінансові результати діяльності):	Фінансові бюджети (сукупність бюджетів, що відображають запланований рух коштів та очікуваний фінансовий стан підприємства):
<ul style="list-style-type: none"> - Бюджет продажу; - Бюджет виробництва; - Бюджет прямих матеріальних витрат; - Бюджет прямих витрат на оплату праці; - Бюджет виробничих накладних витрат та прямих витрат на оплату праці; - Бюджет собівартості продукції; - Бюджет витрат на збут; - Бюджет адміністративних витрат; - Бюджетний звіт про прибуток. 	<ul style="list-style-type: none"> - Бюджет капітальних інвестицій; - Бюджет грошових коштів; - Бюджетний баланс.

Рис. 1. Види бюджетів [2]

Процес бюджетування починається, насамперед, із визначення «вузького місця». Для більшості суб'єктів господарювання – це обсяги продажу, оскільки від обсягів продажу й вартості реалізації залежить обсяг виробництва, собівартість, прибуток, ціни тощо. Проте для низки галузей промисловості (молочної, м'ясної, олійної) – «вузьким місцем» є забезпеченість сировиною, оскільки вітчизняний сировинний ринок досить обмежений. Також «вузьким місцем» можуть бути виробничі потужності або кваліфікована робоча сила.

У процесі господарської діяльності підприємства, зазвичай, виникають відхилення фактичних показників від бюджетних. Для своєчасного виявлення відхилень і відповідного реагування на них здійснюють бюджетний контроль, за допомогою щомісячного Звіту про виконання бюджету. Звіт містить порівняння бюджетних і фактичних показників й розрахунок відхилень із зазначенням їх причин. Вирізняють несприятливі (негативні) відхилення, коли фактичний дохід менший за запланований, або фактичні витрати більші за бюджетні та сприятливі (позитивні) відхилення, коли фактичний дохід перевищує запланований, а фактичні витрати менші за бюджетні [1].

Реакція керівника підрозділу на відхилення залежить від розміру відхилень та причин їх виникнення. У разі якщо відхилення незначні, немає потреби досліджувати причин цих відхилень. Проте значний розмір відхилень вимагає деталізації причин за допомогою вивчення додаткової інформації.

Узагальнюючи вищевикладене, зауважимо, що метою бюджетування є: забезпечення поточного планування; обґрунтування витрат підприємства за окремими центрами відповідальності; забезпечення координації та комунікації в діяльності окремих підрозділів підприємства; мотивація працівників та їх орієнтація на досягнення конкретної мети у межах загальної стратегії підприємства; підґрунтя для оцінки й контролю виконання планів підприємства; встановлення персональної відповідальності керівників підрозділів за дотримання виконання бюджетів.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко І. Є., Касьян О. С. Бюджетування, як технологія стратегічного фінансового управління. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». Київ. 2014. № 12. – URL: [http:// www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3611](http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3611).
2. Плаксієнко В.Я., Яловега Л.В., Лега О.В., Прийдак Т.Б., Мокієнко Т.В., Канцедал Н.А. *Управлінський облік: навч. посібник [для студ. вищих навч. закл.] / за ред. В. Я. Плаксієнка. Полтава : ПП «Астроя», 2018. 250 с.*

СЕКЦІЯ II «ОСВІТА І ГУМАНІТАРНІ НАУКИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ»

*Марина Бачинська,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
E-mail: bmv.marisha37@gmail.com
bmv-marisha37@ukr.net*

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ТВОРЧОЮ УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Необхідність соціально-педагогічної підтримки обдарованих осіб зумовлено дією економічних, соціальних та гуманістичних факторів. У соціальному плані загальноновизнаним є той факт, що ефективна освіта обдарованої учнівської молоді – це важливий компонент системи їхньої соціалізації та інтеграції в сучасний суспільний прогрес.

Перш за все необхідно зазначити, що значна частина обдарованих дітей та молоді в Україні залишається невиявленою, оскільки використовувані методи не завжди дозволяють діагностувати приховану обдарованість. Виявлення і розвиток обдарованості в дітей з особливими потребами — важливий як для педагогів, так і для батьків. Тому перед психологами та соціальними педагогами постає проблема виховання творчої особистості, збереження обдарованості, сприяння розвитку здібностей, виховання талановитих людей.

Питаннями дослідження дитячої обдарованості займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Аналіз підходів до діагностики творчих здібностей учнівської молоді висвітлено у працях Г. Айзенка, Ю. Гільбуха, Л. Фрідмана та ін. Соціально педагогічними проблемами підтримки й адаптації обдарованих дітей та молоді займалися І. Зверева, А. Капська, І. Козубовська, С. Марченко, І. Мигович та ін. Однак, комплексне дослідження проблеми виявлення і розвитку обдарованості молодих людей з інвалідністю у працях даних вчених виявлено недостатньо. Це й зумовило визначення теми нашого дослідження.

Актуальність даної теми зумовлюється необхідністю створення сприятливих умов для соціально-педагогічної підтримки обдарованих особистостей, серед яких і молоді з особливими освітніми потребами. Передусім це удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів, викладачів, соціальних педагогів і психологів.

Важливим аспектом у наданні соціально- педагогічної підтримки є те, що вся робота з обдарованими особами ведеться у тісному контакті психолога з науково-педагогічними працівниками та батьками обдарованої особи. У цій співпраці можна виділити такі напрямки [1, с. 51]:

1. Контроль за нервово-фізичним навантаженням, створеним діяльністю і вимогами вихователів, педагогічних працівників і батьків. Обдароване молоде покоління часто зовні досить стійке до перевантажень, і дорослим важко перебороти спокусу вкласти в неї якнайбільше інформації. Тим часом, перевантаження для неї так само небезпечні, як і для будь-якої іншої особи.

2. Консультативна і просвітницька робота з дорослими, яка має численні завдання: важливо стежити за тим, щоб дорослі не «експлуатували» здібності підростаючої особистості на шкоду іншим її інтересам. Тому психологові необхідно обстоювати її інтереси як особистості.

3. Варто орієнтувати дорослих на цілісний розвиток підростаючої особистості, зокрема тих сторін її психіки, в яких вона не виявляє себе по-особливому яскраво.

4. Консультативна допомога психолога повинна бути спрямована на вироблення науково-педагогічними працівниками та батьками стилю ефективного спілкування з обдарованою підростаючою особою, адекватної оцінки її вчинків, розуміння її поведінкових проявів.

Нами було досліджено й виявлено такі дієві напрями роботи з обдарованими підростаючими особистостями:

1. Особливе завдання — формування навичок продуктивної навчальної діяльності, режимних моментів життя.

2. Спеціальна психологічна робота, яка зазнає різних психологічних труднощів. Часто не обходиться й без психокорекційної роботи, спрямованої на розв'язання внутрішніх психологічних конфліктів, зняття тривожності, страхів, агресивності.

3. Ще один напрямок роботи — це соціально-психологічне навчання підростаючої особи. Воно спрямоване на розширення діапазону її поведінкових реакцій, корекцію усталених форм поведінки. Суттєве значення має також робота з усвідомленням особистості з інвалідністю своєї обдарованості [3].

Тому, роботу соціального педагога з обдарованими дітьми в інклюзивному середовищі можна в цілому охарактеризувати як підтримуючу та психопрофілактичну.

При цьому Е. Циганкова виділяє такі її напрямки [5, с. 54-65]:

– контроль за нервово-фізичним навантаженням обдарованої учнівської молоді;

– консультативна і просвітницька робота з дорослими, спрямована на вироблення педагогами і батьками стилю ефективного спілкування з обдарованою дитиною, адекватної оцінки її вчинків, розуміння її поведінкових проявів;

– робота з питань цілісності в розвитку обдарованої особи, зокрема тих сторін її психіки, її «Я»- концепції, у яких вона не виявляє себе яскраво;

– методична допомога педагогам у підготовці і реалізації індивідуальної програми навчання обдарованої особи;

– тренінгова робота, що спрямована на розвиток самосвідомості, широкого і поглибленого розуміння своїх здібностей і можливостей.

Соціально-педагогічна підтримка являє собою надання допомоги особистості у процесі соціалізації з метою розкриття та розвитку її можливостей. Вона орієнтована на створення умов для подолання індивідом труднощів в інтелектуальному, моральному, емоційно-вольовому, психологічному розвитку, визначення інтересів і потреб, шляхів подолання проблем, що допомагає досягти бажаних результатів у різних сферах життєдіяльності [4 с.133].

Соціально-педагогічний супровід та підтримка обдарованих осіб у межах навчально-виховного процесу в інклюзивних закладах реалізується через системно-цілісний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, компетентнісний методологічні підходи до організації загальної освіти, окреслюється чинними державними вимогами до їх компетентності.

Організаційно-педагогічними умовами роботи з обдарованими підростаючими особами в інклюзивних закладах є [2]:

1. Дотримання основних принципів соціально-педагогічної роботи.
2. Організація навчально-виховного та розвивального середовища.
3. Створення позитивного соціального середовища.
4. Професійна підготовка та обмін досвідом щодо роботи з обдарованими особами та ін.

Зауважимо, що наведені організаційно-педагогічні умови роботи з обдарованою учнівською молоддю слід підтримувати комплексно.

Отже, виходячи із вищенаведеного матеріалу зазначимо, що роль соціально-педагогічних працівників, родичів та психологів у роботі з обдарованою особистістю є значимою допомогою у підтримці та самореалізації її творчих потреб під час соціальної адаптації та освітньо-виховного процесу. На сучасному етапі соціально-педагогічний супровід обдарованої особистості визначається як різновид діяльності фахівця в організації впливу на обдарованих осіб через створення сприятливих умов у мікросередовищі.

Особлива роль у підтримці творчої обдарованості є виконання таких завдань як задоволення потреб вихованців, слухачів та тих, які навчаються, у творчій самореалізації; створення сприятливих умов для їхнього творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку; створення комплексних цілісних умов підтримки здібних талановитих особистостей в умовах інклюзивного освітньо-виховного середовища.

Список використаних джерел:

1. Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т. Червонна. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.
2. Організаційно-педагогічні умови роботи з обдарованими дітьми О.П. Хіміч, Т.В. Амброзьяк. URL: <http://journal.osnova.com.ua/article/46807>.

3. Соціально-педагогічна підтримка обдарованості в умовах загальноосвітньої школи. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4478/1/%D0%9E%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80.pdf>.
4. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи. *Наукові пошуки: Збірник наукових праць молодих учених*. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/2-9.pdf>
5. Циганкова Е. Обдарованість як проблема. *Психопрофілактика*. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. С. 54-65.

Олена Бачинська

к.е.н., доцент кафедри цифрових, освітніх та соціо-економічних технологій

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

*Великими людьми я називаю тільки тих,
хто надав великі послуги людству
Вольтер*

Міжнародні амбіції України щодо вступу в ЄС можуть бути реалізовані за умови дотримання нашою країною ключових європейських цінностей, серед яких інклюзивність суспільства та, зокрема, освіти. У даному напрямі вже було зроблено суттєві кроки в контексті вітчизняної середньої освіти. Водночас, як показав проведений аналіз літератури, вища освіта досі потребує розробки спеціалізованих курсів з підготовки викладачів до підготовки здобувачів з інвалідністю. Вони включають 4 категорії: особи з інвалідністю, обдарованістю, люди з несприятливих середовищ (зокрема, ВПО) та ті, чия рідна мова відрізняється від мови викладання. Задоволення цієї соціальної необхідності можливе шляхом урахування принципів універсального дизайну при побудові навчального процесу, що відображується при розробці навчальних планів, навчальних програм, проведенні контрольних заходів, під час вибору оптимальних методів викладання тощо.

Згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти, затвердженим Кабінетом Міністрів України 10 липня 2019 року, ЗВО потрібно створити інклюзивне освітнє середовище, застосовувати в освітньому процесі принципи універсального дизайну, забезпечити доступність приміщень,

використовувати найбільш прийнятні методи і способи спілкування, зокрема українську жестову мову, шрифт Брайля із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників, а також інші умови, без яких неможливе або ускладнене освоєння освітніх програм студентами з особливими освітніми потребами [1].

Поняття «універсальний дизайн» закріплене в документах Ради Європи, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй. Наприклад, у ст. 2 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю поняття трактується як такий дизайн предметів, обстановок, програм і послуг, що сприяє їх оптимальної придатності для ефективного використання всіма людьми без спеціальної адаптації або пристосування. У той же час, універсальний дизайн допускає використання додаткових допоміжних засобів, якщо цього вимагають особливості певних груп осіб з інвалідністю [2].

Вагомий внесок у розвиток універсального дизайну здійснив Р. Мейс, американський архітектор та освітянин. Він разом із колегами обґрунтували сім базових принципів універсального дизайну, які можуть бути реалізовані і в сфері освіти (табл. 1.).

Таблиця 1

Характеристика основних принципів універсального дизайну [3]

<i>Принцип</i>	<i>Характеристика принципу</i>
Рівність та доступність використання	Надання однакових засобів для всіх користувачів для уникнення переважання та ізолювання окремих груп населення
Гнучкість у використанні	Дизайн повинен відповідати множині різноманітних уподобань і здібностей індивідуума
Просте та зручне використання	Дизайн повинен забезпечувати простоту та інтуїтивність використання незалежно від досвіду, освіти, мовного рівня та віку користувача
Сприйняття інформації незважаючи на сенсорні можливості користувачів	Дизайн має сприяти ефективному донесенню всієї необхідної інформації користувачу, незалежно від зовнішніх умов або можливостей сприйняття користувача
Припустимість помилок	Дизайн повинен звести до мінімуму можливість виникнення ризиків і шкідливих наслідків випадкових або ненавмисних дій користувачів
Незначні фізичні зусилля	Дизайн розраховано на затрату незначних фізичних ресурсів користувачів, на мінімальний рівень стомлюваності
Необхідний розмір і простір проєктованих об'єктів	Відповідний розмір і простір повинні забезпечуватися для зручного підходу, доступу, маніпуляції та використання продукту всіма споживачами, незалежно від зросту, статури або рухомості

Основою універсального дизайну в освітньому процесі є три основні підходи:

1. множинні способи представлення навчального матеріалу;
2. множинні способи представлення результатів;
3. множинні способи залучення.

Основна мета універсального дизайну у вищій школі полягає в тому, щоб забезпечити рівний доступ до навчання та сприяти академічному успіху всіх здобувачів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Це дозволить здобувачам з особливими освітніми потребами отримати доступ до інформації, брати участь у діалозі, виконувати завдання та демонструвати свої знання на рівні з одногрупниками.

Універсальний дизайн, який орієнтований на людину, вимагає від викладачів переосмислення деяких фундаментальних освітніх концепцій, розгляду освітньої справедливості для всіх здобувачів та розгляду різноманітних способів, за допомогою яких освітнє середовище може бути розроблене або адаптоване для їх розміщення, вирішення поточних та мінливих потреб.

Отже, для кожної людини безпека та доступність середовища залежить від її потреб, обсягу та характеру діяльності. У випадку здобувачів ЗВО важливим є забезпечення доступу до навчальних аудиторій, бібліотек, спортзалів та всієї території навчального закладу. Для досягнення цієї мети в закладі повинні бути створені умови, які враховують всі можливі освітні потреби здобувачів з різними нозологіями. Принципи універсального дизайну не просто допомагають долати бар'єри у просторі, а й знищують перешкоди на шляху до комфортної освіти.

Список використаних джерел:

1. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#n8>
2. Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю: ратифіковано Законом від 16.12.2009 р. №1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71
3. Носенко Ю.Г. Технології підтримки універсального дизайну в освіті. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711688/1/Nosenko.pdf>

Тайса Боровисюк

викладач циклової комісії

соціальної роботи, фізичної реабілітації і фундаментальних дисциплін

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ГЛИБИННЕ УСВІДОМЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ШІСТДЕСЯТНИКІВ СУЧАСНОЮ УЧНІВСЬКОЮ ТА СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ

На сайті BBC NEWS Україна ще у листопаді 2021 року опубліковані міркування, що в Росії розпочався процес «радянзації» (критика європейських реформ, західної демократії, виправдання сталінізму, уславлення радянських символів, просування ідеї, що розпад Радянського Союзу «найбільша геополітична катастрофа ХХ століття» тощо).

Ностальгія сучасної Росії за СРСР – це одна із причин повномасштабної війни проти України: без України не буде імперії. Росії ставала за мету здискредитувати ідею незалежності України та самих українців як носіїв української національної свідомості (Україна – це «недодержава», що «незалежна» ось уже стільки часу борсається і не може собі дати ради; українці і росіяни – браття, тільки перші чомусь здуріли і, під'юджувані злими американцями, вирішили покинути такий прекрасний спільний дім під назвою СРСР [1]).

Великодержавний російський шовінізм, упровадження кремлівською владою «кращих традицій» тоталітарної системи СРСР, хворобливе прагнення РФ повернути «заблудлих» українців в лоно «великого СРСР» ракетами та ядерними погрозами сприяють тому, що молоді українці (ті, які народилися у роки Незалежності України) та переважна більшість тих, хто народився ще за доби УРСР, об'єктивно негативно оцінюють СРСР як державу, яка породила важку та болісну епоху тоталітаризму, епоху встановлення повного контролю над усіма сферами життя людини та суспільства, тобто і над економікою, і над політичною владою, і над мистецтвом, і дозвіллям, і всім іншим. Підтвердженням цього є результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року: вони засвідчують, що абсолютна більшість українців – 87% (на 18% більше ніж торік) – не жалкують за розпадом Радянського Союзу та є супротивниками відновлення СРСР. Це найнижчий показник ностальгії за розпадом СРСР за всю історію спостережень.

Молодь України усвідомлює згубність та страхітливу небезпеку тоталітаризму. Людина в умовах тоталітарної системи перестає бути особистістю, стає гвинтиком у «масі людей». У «Бунті мас», соціально-філософському есе іспанського філософа Хосе Ортеги-і-Гассета, якнайкраще

представлено розуміння «маси»: *«Маса - це безліч людей без особливих переваг. Маса — це середня, рядова людина. Людина маси — це та, що не відчуває у собі ніякого особливого дару або відмінності від усіх..., і притому аніскільки цим не засмучена, навпаки, щаслива відчувати себе такою, як усі. Маса тисне на несхоже, особливе, особисте, вибране. Хто виглядає не так, «як усі», хто думає не так, «як усі», той піддається ризику стати ізгоєм».*

Трагічні події воєнного сьогодення та українофобські наративи тоталітарної Росії спричинюють глибинне усвідомлення позицій шістдесятників, які виступали у свій час на захист національної мови і культури, проголосили, що кожна людина – це центр і найбільша вартість Всесвіту, різко засудили тоталітаризм як політичну систему, що заперечує будь-які свободи, в тому числі і свободу художньої творчості. (Шістдесятництво – культурно-ідеологічна, національно-політична опозиція тоталітарній системі неосталінізму [2 с.11]. Основу руху шістдесятників склали письменники Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Ліна Костенко, Є. Гуцало, художники Алла Горська, Віктор Зарецький, режисер Лесь Танюк, кінорежисери Сергій Параджанов, Юрій Іллєнко, перекладачі Григорій Кочур, Микола Лукаш [3]).

Погляд на далекі 60-ті роки ХХ ст. має, звичайно, характер ретроспекції. Твердження Людмили Тарнашевської, української літературознавці, що *«від імені покоління, власне, ніхто не має права говорити, хоч яким би сам собі справедливим він здавався, а тому варто брати до уваги лише відсторонений, віддаленіший і науково виважений погляд»* цілком раціональне. Проте сьгоднішнє покоління учнівської та студентської молоді, які творитимуть новітню патріотичну історію ХХІ століття, черпають та по-новому глибоко розуміють ідею духовного відродження нації, пріоритет загальнолюдських цінностей, які утверджували шістдесятники.

Творчість шістдесятників демонструє школярам та студентам образ людини духовно вільної, незламної, непохитної у своїх переконаннях, яка вимагає від усіх чесності, патріотизму, самоповаги. Цей образ у свідомості молодих людей в умовах російсько-української війни стає ідеалом людини, яка бореться за незалежність України.

Шістдесятники відстоювали не лише власну гідність і честь, а свободу всього народу. Сьогодні перемога, свобода, утвердження українців як нації – пріоритетні цінності. Українська молодь чітко розуміє, що ці цінності варті того, аби за них боротися:

Народ мій є! Народ мій завжди буде!

Ніхто не перекреслить мій народ!

(Василь Симоненко)

Свобода духу – те, що створило шістдесятників, свобода духу – це те, що творить сьогодні нас. Сьогодні українці як ніколи усвідомлюють життєву

позицію шістдесятників: основна властивість існування людини – стан свободи. Україна сьогодні хоробробореться за свободу.

Список використаних джерел:

1. Расевич В.В. Дегуманізація українців. URL:https://zaxid.net/degumanizatsiya_ukrayintsiv_n1502577 (дата звернення: 14.05.2023)
2. Домчук М.П. Українське шістдесятництво у контексті доби. URL:<https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/44-3.pdf> (дата звернення: 14.05. 2023)
3. «Шістдесятники» та їхній внесок у розвиток культури. URL:<https://studies.in.ua/shpora-culture/582-55-shstdesyatniki-ta-yihny-vnesok-u-rozvitok-kulturi.html> (дата звернення: 14.05.2023)

Iryna Humenyuk,
*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,
Accounting, and Taxation named after S. Yuriy at the Educational and Rehabilitation
Institution of Higher Education "Kamyanets-Podilsky State Institute,"
Kamyanets-Podilsky, Ukraine.*
Mykhailo Simashkevych,
Head of Kamyanets-Podilskyi District Council

INCLUSION AND INNOVATION AS A LEADING EDUCATIONAL PARADIGM

In the context of modern education reform, inclusion has gained particular relevance as a means of providing open access to all citizens to the sphere of services. The process of implementing inclusive education, initiated in the 1990s, has now encompassed all levels and stages of the education system, stimulating researchers to seek effective ways of including individuals with disabilities in the educational and social space. It has also necessitated a revision of educators' own activities and teaching methodologies in educational institutions. [1].

Inclusive education is a key component of Ukraine's humanitarian policy, reflecting the extent to which its society protects the inalienable rights of individuals.

Ensuring quality education for all through the development of appropriate curricula, implementation of organizational measures, formulation of teaching strategies, utilization of resources, and fostering partnerships with communities is one of the fundamental principles of inclusive education.

The inclusive education system itself serves as an effective mechanism for the development of an inclusive society. By advancing the inclusive education system, we

contribute to the development of an inclusive society – a society for all, where each individual is valued. This is where the key significance of inclusive education lies. [3].

The main goal of inclusion as a universality of modern culture, with its potential as an effective tool of global policy, is to maximize the efficient utilization of every individual's potential as a creator, an active citizen who takes responsibility for their own life and the life of the community. This will enable us to experience maximum synergistic effects and enter a new stage of societal development for the entire global community, within which the political and economic crises of the present can be overcome with minimal pain.

The primary objective of inclusion is to ensure that every young person feels included in the educational process and student life. Modern innovations play a crucial role in making inclusion effective and achievable.

Innovative technologies are the interconnected activities of educators and learners aimed at modifying the content, methodological approaches, and organization of educational activities for learners, fostering the adaptation of young people with disabilities to the educational environment. This enables them to acquire knowledge, skills, and abilities and promotes the overall personal development of each member of the student community.

The application and development of innovative technologies encompass telecommunication systems and computer equipment. These technologies facilitate a faster connection between individuals and society, contribute to the formation and development of a certain level of education, culture, worldview, and intellectual abilities [2].

Young people with disabilities who are enrolled in educational institutions require different approaches:

- Those with hearing impairments need sound amplification, multimedia technical devices, and wireless sound transmission technologies.
- Those with visual impairments also require specialized equipment in educational organizations, such as video magnifiers, electronic magnifiers, Braille computer equipment, speech synthesis software, and others.
- Individuals with musculoskeletal disorders benefit from the use of computer hardware and software adapted for people with disabilities, such as special features in Windows (on-screen keyboard), in the educational process [1].

Interactive desks are the most effective means to ensure solidarity, participation, mutual respect, and understanding between individuals with disabilities and their peers.

Thus, inclusion is the leading trend in the current stage of educational system development in Ukraine.

References:

1. Hotsko, H. I. Features of organizing the educational process in the implementation of the basic principles of inclusive learning. Inclusive learning in the New Ukrainian School: materials of the international scientific-practical conference "Inclusive Learning in the New Ukrainian School": in 2 parts. Institute of Special

Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv: Interservice, 2018. pp. 28-30.

2. Social and educational inclusion: history, current state, and development prospects: collective monograph in 2 parts. Part 1. Institutional and personal aspects of implementation in Ukraine. Ed. by S.P. Mironova, L. B. Platash. Chernivtsi: "Technodruk", 2021. 352 p.
3. Poroshenko, A.A. Organizational and methodological principles of inclusive-resource centers: teaching and methodological manual. Kyiv, 2018. 252 p.

Альона Динич

*викладач природничо-математичних дисциплін
циклової комісії цифрових технологій*

*ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТОКУ

До відмінних рис сучасного етапу економічного розвитку відносять не лише широкомасштабне використання нових цифрових технологій (таких як штучний інтелект, прогнозна аналітика, адитивні технології, інтернет речей), але й залучення до економічного обігу накопичених масивів цифрових даних про суб'єктів та процеси економічної діяльності. При цьому розвиток окремих традиційних секторів економіки йде нерівномірно, стираються межі між суміжними областями, створюються нові, що раніше не існували галузі діяльності, виникають принципово інші бізнес-моделі.

Процеси цифрової трансформації характеризуються великою складністю та багато вимірністю. На них впливає безліч різних факторів, найбільш суттєві з яких необхідно вміти своєчасно виявляти та вимірювати для того, щоб ухвалювати вірні стратегічні рішення, планувати розвиток за ключовими напрямками та здійснювати коригуючий вплив на основі зворотного зв'язку.

У світі накопичено досить великий досвід у справі вимірювання розвитку та використання цифрових технологій. Разом з тим, ціла низка нових технологій і явищ цифрової економіки поки що не потрапляє у поле зору статистичного спостереження та потрібні спільні зусилля для модернізації міжнародних стандартів спостереження та розробки процедур вимірювання різних аспектів цифрової економіки, включаючи визначення її розмірів.

Істотний внесок у моніторинг розвитку інформаційного суспільства в цілому та використання ІКТ у різних сферах діяльності належить міжнародним

організаціям. Так, спеціалізоване агентство ООН-Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ) з кінця 1990-х років регулярно веде дослідження та видає звіти про стан справ на глобальному рівні з точки зору доступу до ІКТ та їх використання, регулярно уточнюючи концептуальні засади спостереження. Серед створених ним інструментів моніторингу насамперед необхідно назвати Індекс розвитку ІКТ та Кошик цін на послуги ІКТ, що публікуються з 2009 р. та входять до щорічної аналітичної доповіді про вимірювання інформаційного суспільства, а також Глобальний індекс кібербезпеки, який публікується з 2014 року.

Найважливіші результати моніторингових досліджень містяться у матеріалах OECD (2014) [1-3] у співпраці з міжнародною бізнес-школою INSEAD з 2001 р. готує та публікує щорічний Глобальний звіт про інформаційні технології, частиною якого є індекс готовності до мережевого світу. INSEAD спільно з Корнельським університетом та Всесвітньою організацією з інтелектуальної власності з 2009 р. розробляє щорічний Глобальний індекс інновацій та відповідний аналітичний звіт.

Для оцінки поточної ситуації з розвитком цифрової економіки використано методику оцінки цифрової економіки розроблену Всесвітнім банком у співпраці з Інститутом розвитку інформаційного суспільства різних країн світу. В основу методики покладено результати досліджень, отримані міжнародними організаціями (ОЕСР, МСЕ, Світовим економічним форумом та ін.), провідними світовими консалтинговими фірмами, представниками галузей, а також Світовим банком.

Цифрова економіка-економічна діяльність, заснована на розвитку та використанні цифрових технологій – аналізується за трьома основними аспектами цифрової трансформації суспільства та економіки:

- фактори (основи) розвитку цифрової економіки;
- рівень використання цифрових технологій для трансформації ключових сфер діяльності (державного сектору, бізнесу), а також домогосподарствами та населенням;
- вплив цифрових технологій на соціально-економічний розвиток (економічне зростання, робочі місця, якість послуг).

Аналізується весь комплекс факторів (основ) розвитку цифрової економіки, які об'єднані у три групи:

- нецифрові основи (державна політика, лідерство та інститути, людський капітал, ділове середовище, НДДКР та інновації, інформаційна безпека та довіра), що формують сприятливі умови у розвиток цифрової економіки;
- цифрові основи (телекомунікаційна інфраструктура, центри обробки даних, цифрові платформи та ін.), що створюють інструменти для цифрової трансформації;

• цифровий сектор економіки (ІКТ-сектор та сектор контенту та ЗМІ), є рушійною силою цифрової трансформації.

Використання цифрових технологій аналізується стосовно державного сектора, приватного сектору, населення та домогосподарств. Нарешті, у рамках методики розглядаються соціально-економічні ефекти цифрової трансформації.

Методика спрямована на діагностику поточної ситуації; результати діагностики можна використовувати формування плану подальших дій [4].

Список використаних джерел:

1. Measuring the Digital Economy: A New Perspective. Paris: OECD Publishing, 2014. 156 p,
2. The Global Information Technology Report 2016.
3. Geneva: World Economic Forum and INSEAD, 2016. 307 p.
4. Чирва О. Г. Умови та чинники стратегічного управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5022>
5. Краус Н. М., Краус К. М., Марченко О. В. Платформена економіка: наратив інноваційного становлення підприємницьких університетів та філософія розвитку на засадах цифровізації. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2020/8.pdf

Валентина Жук

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна

РАННЄ ВТРУЧАННЯ У СИСТЕМІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Близько 540 млн людей у світі мають порушення слуху, з них 360 млн таке, що інвалідизує (за даними ВООЗ). Прогнозують збереження тенденції до збільшення кількості осіб з порушеннями слуху у наступні роки. У 85% випадків порушення слуху є вродженим або виникає у ранньому віці, на 1-2 році життя дитини.

Соціальний запит на вирішення проблеми стрімкого збільшення кількості осіб з порушеннями слуху та запобігання його наслідків став підставою для розроблення та впровадження спеціальної міжнародної програми (Prevention of Blindness and Deafness (PBD) Program), мета якої полягає у попередженні порушень слуху та подоланні його наслідків. Програмою передбачено заходи,

спрямовані на профілактику, діагностику та лікування сучасними науково обґрунтованими методами захворювань, які спричиняють порушення слуху.

Надзвичайно важливим кроком, що наближає вітчизняну систему супроводу до європейських стандартів є Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.06.2021 № 1144 «Про затвердження порядку скринінгу слуху дітей», який набирає чинності з 01 січня 2022 року та Порядку проведення скринінгу слуху. Передбачено скринінг слуху впродовж першого місяця життя дитини, перед зарахуванням до закладу дошкільної освіти, але не пізніше досягнення ними 3 річного віку та перед зарахуванням до закладу загальної середньої освіти, але не пізніше досягнення ними 6 річного віку відповідно. Всі діти, у яких при повному діагностичному аудіологічному обстеженні встановлений діагноз порушення слуху, підлягають обліку з метою організації подальшого спостереження та ранньої інтервенції: лікування, слухопротезування та/або кохлеарної імплантації, корекційно-розвивальних педагогічних заходів.

Виявлення порушення слуху розглядається як ситуація, що потребує невідкладного втручання, а саме, слухопротезування, організації розвивального середовища у родині та спеціальної педагогічної допомоги. У Німеччині, Польщі, Іспанії, Австрії та інших країнах одразу після діагностування порушення слуху дитину та її родину залучають до програми раннього втручання: Програма сімейно орієнтованої комунікативної підтримки дітей раннього віку з порушеннями слуху (Das Münsteraner Elternprogramm zur Kommunikationsförderung bei Säuglingen und Kleinkindern mit Hörschädigung); Мюнстерська батьківська програма з підтримки розвитку комунікації немовлят та дітей з порушеннями слуху; програма «Слухай і говори» (Hear and Say) та ін.

Основні напрями корекційно-розвивальної діяльності, які здійснюються у межах програм раннього втручання такі: раннє виявлення порушення та діагностика його характеру; моніторинг слуху впродовж всього раннього віку (і надалі); за необхідності, лікування захворювань, які спричиняють погіршення стану слуху та інших захворювань (нервової системи тощо); раннє слухопротезування індивідуальними слуховими апаратами або кохлеарними імплантатами; заняття із сурдопедагогом та батьками; психологічна підтримка та навчання батьків або інших значущих дорослих ефективно взаємодіяти з дитиною, формувати слухомовленнєві навички, розвивати пізнавальні процеси, уявлення про довкілля тощо [1, 2].

Раннє втручання щодо дітей з порушеннями слуху С. Литовченко визначає як міждисциплінарну сімейноцентровану систему допомоги дітям раннього віку з порушеннями слуху, що передбачає ранній скринінг слуху, аудіологічну діагностику, слухопротезування, реалізацію індивідуальної програми підтримки та спрямовану на попередження виникнення додаткових труднощів у розвитку дитини, підвищення якості життя родини [3]. За влучним висловлюванням

Арміна Льове (Німеччина) сучасна сурдопедагогіка все більше стає превентивною педагогікою.

Раннє втручання у системі супроводу дітей з порушеннями слуху має системний, різновекторний, багатокомпонентний характер, здійснюється на міждисциплінарному рівні на партнерських засадах та реалізується командою фахівців медичної, технічної, педагогічної, психологічної, соціальної галузей у тісній співпраці з батьками дитини або іншими значущими дорослими; є всесвітньо визнаною практикою, залучення до якої максимально збільшує шанси дітей на реалізацію власного потенціалу, дає змогу максимально ефективно використовувати потенціал сім'ї для розвитку дитини та її інтегрування у соціум.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку дошкільної освіти дітей із порушеннями слуху. Проект. / Жук В., Литвинова В., Таранченко О., Федоренко О., Шевченко В. Особлива дитина: навчання і виховання. № 2. 2014. С. 38 – 43.
2. Концепція створення та розвитку системи раннього втручання (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 травня 2021 р. № 517р). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/517-2021-%D1%80#>
3. Литовченко С. В. Деякі аспекти реалізації послуги раннього втручання для дітей з порушеннями слуху. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 3 (99), 2020. С. 47-52.

Валентина Загалевиц
викладач суспільних дисциплін
ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
Кам'янець-Подільський, Україна

ЗНАЧЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНО-ІНДИВІДУАЛЬНОГО МЕТОДУ ГРУПОВОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

В сучасних умовах розвитку суспільства, у час динаміки соціальних змін та розвитку освітньої системи викладачеві доречно застосовувати диференційовано-індивідуальний метод групової роботи, що забезпечить значно вищий рівень успішності в ракурсі інклюзивної освіти.

Диференційованим є організоване навчання типологічних груп, сформованими за приблизно однаковим рівнем розвитку, що дозволяє навчати студентів на достатньо високому рівні складності з використанням різних методів, прийомів, форм самостійної роботи, адекватних дидактичним можливостям кожної із груп, що забезпечує оптимальний інтелектуальний

розвиток студентів і тим самим сприяє більш успішному засвоєнню ними знань [3,с.9].

Впровадження диференціаційного підходу в інклюзивному навчанні сприяє формуванню умов, за яких учень з особливими освітніми потребами має спроможність одержати знання, враховуючи власні можливості, рівень підготовленості до здобуття нових знань, здібності, нахили, навчатися в відповідному темпі [2].

Доречно зазначити, що розповсюдженим є трактування диференціації як врахування індивідуальних особливостей студентів, коли вони групуються за якимись ознаками: віковими, статевими, національними, професійними, за інтересами, метою і т. ін [1].

При викладанні дуже важливо, щоб кожен студент зміг реалізувати свої індивідуальні можливості. Проблема полягає в тому, що на занятті присутній не один студент, а 15 - 25, при чому кожен з них має свій рівень розвитку, індивідуальні особливості психічних процесів.

Зрозуміло, що викладач зважаючи на індивідуальність студентів не може працювати однаково з усіма студентами. Доцільно створювати не одну програму дій для цілої групи, а декілька для окремої підгрупи студентів. Саме тому диференційний підхід є одним з шляхів оптимізації навчального процесу.

Вочевидь диференціація полягає у всезагальному адаптуванні змісту навчального матеріалу та процесу навчання до індивідуальних можливостей кожного студента. При викладанні суспільних дисциплін реалізація диференційного підходу передбачає:

а) вивчення типологічних особливостей студентів та рівня їхньої успішності з метою загальної оцінки їхніх можливостей;

б) організаційне вирішення проблеми диференціації, наприклад, поділ групи на підгрупи з урахуванням навчальних можливостей студентів, виокремлення підгруп слабших або сильніших студентів тощо;

в) вивчення вимог програми і структури змісту навчального предмета з огляду його можливого скорочення, розширення, спрощення, дозування тощо;

г) створення багаторівневих, індивідуальних проблемних завдань, оптимальний відбір методів і форм їх розв'язання [3, с.3].

Саме такий підхід дає можливість кожному студенту реалізувати себе на грані своїх можливостей і, таким чином, забезпечує йому індивідуальний розвиток та надихає його на нові досягнення.

При викладанні суспільних дисциплін можливо використовувати три форми диференціації.

Доцільно використовувати відкриту диференціацію, яка передбачає поділ групи на дві-три підгрупи (А, Б, В, ...). Викладач готує відповідну кількість індивідуальних карток з диференційованими завданнями, пристосовуючи їх до реальних можливостей кожної з груп. При цьому залишається вільний перехід

студента з групи в групи. Можливий варіант, коли студент сам вирішує до якої групи йому долучитися.

При викладанні суспільних дисциплін напіввідкриту диференціацію практично неможливо використовувати, адже суть її полягає в тому, що рівень успішності студентів враховується при адміністративно узаконеному поділі групи на підгрупи, що є характерним, наприклад, при вивчення іноземної мови, тощо. У такому випадку склад групи буде більш-менш однаковим. Викладачі, які працюють у таких групах, складають для кожної з них окремі робочі програми. Залежно від успішності студентів і за їх згодою поділ на групи може змінюватися, тобто їх склад також можна вважати динамічним. Таким чином використання такого поділу передбачає необхідність взаємної згоди між викладачами, які працюють на паралелі. Така диференціація іноді застосовується і при комплектації груп однієї спеціальності [3,с.4].

Досить дієвою прихована диференціація, коли за допомогою індивідуальних карток підгрупі слабших студентів надається додаткова підтримка. Вибір форми диференціації залежить від об'єктивних умов, складу студентів, вподобань викладача до тих чи інших форм роботи тощо.

При застосування диференційного підходу викладач повинен дотримуватися педагогічного такту, а саме бути щирим та доброзичливим до студентів, особливо, до слабо встигаючих; постійно стежити за успіхами відстаючих студентів, відзначати їх успіх, даючи їм шанс на перехід до сильнішої групи; усіляко попереджувати будь-які вияви дискримінації щодо слабших студентів; довести студентам доцільність диференціації; спиратися на підтримку батьків.

Таким чином викладацька робота повинна бути спрямована на те, щоб знайти такі способи навчання, які дозволили б не розділяти студентів у групі в той же час забезпечити кожному відповідні можливості щодо його здібностей.

Диференційовано-індивідуальний метод групової роботи згуртовує студентів для вирішення завдань поставлених викладачем. У результаті спільної взаємодії відбувається спільне планування роботи, узгодження способів розв'язання евристичних завдань, взаємодія а також взаємоконтроль і взаємооцінка.

Студентів можна поділити на основі диференційного підходу на мікрогрупи, які можуть містити студентів з однаковим або із змішаним рівнем успішністю. Найефективнішою є група з змішаним складом студентів. Такий вид робіт доцільно використовувати при виконанні лабораторних і практичних робіт, під час засвоєння, повторення, застосування, узагальнення та систематизації знань. Доцільно, щоб викладач визначав консультантів чи асистентів, що будуть очолювати мікрогрупу.

Головне завдання для викладача при організації диференційовано-індивідуальний методу групової роботи чітко визначити пізнавальні завдання, наголосити на важливих проблемних моментах, сприяти активності студентів,

формуючи творче мислення. Виконуючи роль спостерігача викладач одночасно бачить рівень підготовки усіх студентів, а підібравши різні завдання за складністю активізує слабких студентів. Варто звернути увагу на те, щоб у процесі групової роботи студенти взаємодіяли, а не конкурували між собою в середині мікрогрупи. Таким чином перевагою групової форми навчальної діяльності є можливість урахування навчальних інтересів студентів, кооперування їх навчально-пізнавальної діяльності, взаємоконтроль за її результатами; недоліками - пасивність окремих студентів, можливість списування [3,с.3].

Реалізуючи групову навчальну діяльність викладач повинен бути здатним вчасно почути, помітити, виправити, підтримати кожного студента, організувати співпрацю, роблячи це в доброзичливій атмосфері.

На жаль групова робота має ряд недоліків. Часто виникають проблеми при формуванні груп та організації роботи в них. Також студенти іноді не можуть самостійно розібратися в складному навчальному матеріалі і обрати найоптимальніший шлях його вивчення. У результаті слабкі студенти можуть так і не засвоїти матеріал, а сильним доцільно надавати більш ускладнені завдання.

Диференційовано-індивідуальний метод групової роботи має переслідувати головну мету надати можливість усім студентам позбутись почуття меншовартості й водночас відчувати радість взаємодії. Це можливо лише за умов демократичних, гуманних, доброзичливих стосунків викладача та студентів. У протилежному випадку при авторитарному впливі, вона лише "узаконить" навчальну нерівноправність студентів і сприятиме формуванню почуття соціальної несправедливості.

Таким чином, реалізація диференційованого навчання інклюзивних дітей дає змогу вчителю оперативно врахувати готовність їх до вивчення нового матеріалу, забезпечити оптимальний вибір пізнавальної діяльності на всіх етапах навчання, одночасно створити компенсуючі умови для відстаючих у розвитку здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Любарець В., Васильєва Г. Верьовкіна Ж. Диференційований підхід в інклюзивній освіті. Том 1 № 13 (2017): Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017, № 13 URL: <https://www.spp.org.ua/index.php/journal/article/view/91> С.153
2. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.
3. Святченко О. В. Диференціація – умова успішного навчання. *Початкова освіта*. № 12 (берез.) 2007. С. 3-5.

*Оксана Кравченко,
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Відповідно до реєстру суб'єктів освітньої діяльності у ЄДЕБО (<https://info.edbo.gov.ua/>) в Україні у 23 ЗВО здійснюється підготовка фахівців зі спеціальності «Соціальне забезпечення» у 13 областях: Київська, Черкаська, Вінницька, Хмельницька, Волинська, Дніпропетровська, Чернівецька, Житомирська, Сумська, Львівська, Харківська, Запорізька, Тернопільська.

У 13 ЗВО (57 %) здійснюється підготовка за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти (6 рівень НРК), у 3-х ЗВО (13 %) – за другим (магістерським) рівнем вищої освіти (7 рівень НРК), у 7-ми ЗВО (30 %) – за обома рівнями.

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини реалізується освітньо-професійна програма «Соціальне забезпечення» (далі – ОП) за першим рівнем вищої освіти «бакалавр».

Цілями ОП є формування загальних і професійних компетентностей у фахівців, здатних вирішувати складні спеціалізовані задачі та прикладні проблеми соціального забезпечення, системно аналізувати соціальну політику держави із застосуванням сучасного методологічного інструментарію, продуктивно комунікувати та застосовувати здобутий організаторський і професійний досвід у процесі розробки стратегічних програм розвитку соціальної сфери України.

Цілі та програмні результати ОП у повній мірі відповідають результатам аналізу ринку праці та запитів роботодавців, за рахунок постійного перегляду за участю стейкхолдерів змісту ОП, програм практик з метою підвищення якості підготовки здобувачів. Аналіз потреб у професіях на ринку праці, постійний запит від закладів соціальної сфери та недержавних організацій про затребуваність працевлаштування соціальних працівників, актуалізують важливість підготовки фахівців зі спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» в регіоні.

ОП відповідає міжнародним стандартам підготовки соціальних працівників, зокрема Глобальним пріоритетам соціальної роботи та соціального розвитку на 2020-2030 рр. (2020 р.), «Глобальним стандартам освіти та підготовки в галузі соціальної роботи», схваленими Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи. Водночас зміст ОП приведено у відповідність стандарту вищої освіти України спеціальності 232 «Соціальне забезпечення».

Важливим аспектом у реалізації ОП є той факт, що спеціальність є достатньо новою і наявні посади заповнюються фахівцями без спеціальної підготовки. Тому

випускники ОП будуть затребуваними і конкурентоспроможними, тим самим підвищать рівень соціального обслуговування та соціального забезпечення в регіоні.

Галузевий контекст ОП відображає спрямованість сучасних реформ системи соціального захисту та соціального забезпечення, що знаходять відображення у змісті ОК, формах та методах теоретичної та практичної підготовки, тематиці випускних кваліфікаційних робіт. Загалом усі ПРН орієнтовані на досягнення високого рівня інноваційних компетентностей, зокрема оволодіння новітніми методами професійної діяльності з реалізації змісту державного соціального забезпечення, розробки стратегічних рішень з дотримання державних соціальних стандартів та соціальних норм як умови соціального захисту в громаді, здійснення соціального забезпечення населення через систему надання гуманітарної та благодійної допомоги, розрахунку усіх видів соціальних допомог і здійснення соціальних виплат задля розбудови держави від наслідків війни.

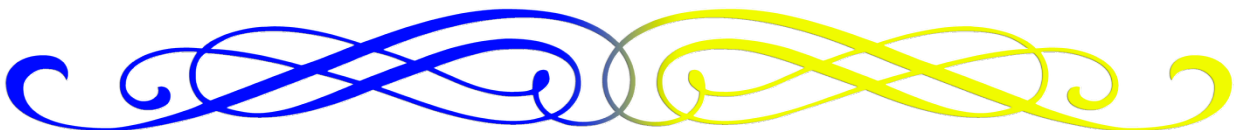
Вищезначене відповідає вимогам галузі знань 23 «Соціальна робота».

Регіональний контекст враховано у ОП відповідно до цілей програм соціально-економічного розвитку Черкаської області та Уманської територіальної громади, зокрема «Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021-2027 років» (<http://surl.li/dcwde>), Уманської міської програми соціальної допомоги «Турбота» на 2021-2027 роки (<http://surl.li/dcwdk>), Уманської міської програми забезпечення учасників антитерористичної операції об'єднаних сил і бійців добровольців, які брали участь у захисті територіальної цілісності та державного суверенітету на Сході України та членів їх сімей житлом у 2021-2025 роках (<http://surl.li/dcwdm>) та ін.

З огляду на географічне розташування університет здійснює багаторічну підготовку фахівців соціальної сфери для потреб Черкаської, Вінницької, Миколаївської, Кіровоградської, Одеської, Київської областей, що підсилює регіональний контекст реалізації ОП.

Список використаних джерел:

1. Рекомендації щодо застосування критерії оцінювання якості освітньої програми/ Затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти 17 листопада 2020 року: /ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»». К., 2020. 66 с.

*Геннадій Кучеров,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА КОМФОРТНІСТЬ ОСІБ ІЗ ІНВАЛІДНІСТЮ У ВУЗАХ

Середовище, в якому знаходиться людина, тісно пов'язане з явищем адаптації. Адаптація суб'єкта діяльності до чинників середовища впливає на успішність розвитку його індивідуально-психологічних характеристик та особистісних особливостей. У свою чергу, ступінь адаптованості студента з інвалідністю до умов освітнього процесу може бути оцінена через його комфортність в межах освітнього простору.

Під соціально-психологічною комфортністю вузу розуміють насамперед пристосованість здобувача до освітнього середовища. Важливим при цьому є врахуванням особливостей психофізичного розвитку, індивідуальних можливостей та стану здоров'я студентів із інвалідністю. Для них у навчальному плані мають бути передбачені дисципліни на вибір, що дає можливість обирати індивідуальну траєкторію навчання. Зокрема, студенти мають право на навчання за індивідуальним графіком. Проведення поточного контролю успішності, проміжної та державної підсумкової атестації здійснюється з урахуванням обмежень здоров'я. Студентам різних нозологій за заявою можуть надаватися спеціальні технічні засоби, послуги асистента (помічника), який надає необхідну технічну допомогу.

Студент повинен почуватися комфортно для того, щоб проявляти самостійну активність. Так як у таких людей спостерігається сенсорна надчутливість, слід уникати різких зовнішніх впливів. Їм властиві підвищена тривожність, вразливість та уразливість. У зв'язку з цим, необхідний індивідуальний підбір завдань у тестовій формі, що дозволяє не давати розгорнуту мовленнєву відповідь. На занятті потрібен особливий мовний режим: чітка, розбірлива мова без різкого підвищення голосу, необхідну кількість повторень. Таким студентам слід надавати більше часу на підготовку.

В останні роки все ширше застосовуються технології інтегрованого навчання з використанням активних та інтерактивних методів навчання. Студенти з особливими освітніми потребами мають можливості дистанційних консультацій із викладачами, участі у вебінарах тощо. Для зручності студентів на сайтах українських вузів створено інформаційний сервіс «Особистий кабінет», в якому кожен студент може отримати адресну інформацію з багатьох аспектів реалізації своєї програми, включаючи переліки літератури та інформаційних джерел, розклад занять та консультацій, звіт щодо відвідуваності, успішності та багато іншого [1].

Соціально-психологічна комфортність осіб із інвалідністю у вузах має забезпечуватися також відповідною матеріально-технічною базою освітнього процесу. Для студентів важливим є створення умов для безперешкодного доступу на прилеглу територію, в будівлі вузу, навчальних аудиторій, столових та інших приміщень, а також безпечного перебування в них. Входи до навчального закладу мають бути обладнані пандусами, бездротовою системою виклику допомоги. Інформативність доступності потрібного об'єкта вузу досягається за допомогою попереджувальних знаків, табличок і наклейок. Для переміщення сходами доречним використання мобільних підйомників. У навчальному корпусі має бути обладнана універсальна туалетна кімната відповідно до вимог, що пред'являються до подібних приміщень.

Для реалізації концепції матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу осіб із інвалідністю доречним є використання спеціального обладнання: для слабозорих – дисплей Брайля, збільшувач екрану, програмне забезпечення – синтезатори мови; для слабочуючих – радіокласи, портативну інформаційну індукційну систему; для осіб з порушеннями опорно-рухомого апарату – клавіатури з великими кнопками, комп'ютерні джойстики, столи з мікроліфтами тощо.

Задля реалізації інклюзивної освіти в Україні слід запроваджувати комплексний психологічний супровід студентів, який має здійснюватися протягом усього навчання. Психологічна підтримка та супровід виражаються у виявленні індивідуально-психологічних особливостей кожного студента, визначення його умінь, орієнтації на зону найближчого розвитку та перспективу вдосконалення професійних навичок. Власне робота психолога з особами з інвалідністю у вузах полягає у створенні сприятливого психологічного клімату, формуванні умов, стимулюючих особистісний і професійний ріст, забезпеченні психологічного захисту студентів, підтримці та зміцненні їхнього психічного здоров'я. Особливістю діяльності психологічної служби є безпосередня взаємодія як зі студентами, так і зі структурними підрозділами навчального закладу, що забезпечує цілісний підхід до питань навчання, виховання та розвитку [2].

Таким чином, соціально-психологічна комфортність є не лише результатом взаємодії особистості студента з освітнім середовищем, а й умовою підвищення рівня адаптованості у вузі. Цілеспрямована робота щодо підвищення соціально-психологічної комфортності сприятиме підвищенню адаптованості студентів.

Список використаних джерел:

1. Кабінет студента ЗУНУ. URL: <https://student.wunu.edu.ua/auth/signin/>
2. Психологічна служба ДНУ. URL: <https://www.dnu.dp.ua/view/socpsih>

Віталій Лаврук

*доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та електронних платіжних систем
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»*

Оксана Лаврук

*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ФІНАНСОВИХ ДИСЦИПЛІН

Вдосконалення підготовки конкурентоспроможного на ринку праці, кваліфікованого дипломованого спеціаліста в галузі фінансів завжди була і залишається актуальною. Вищий заклад освіти як невід'ємний інститут суспільства орієнтований передусім на становлення духовного вигляду найбільш освічених його членів, здатних не лише розвивати обрані сфери діяльності, але і керувати прогресом самого суспільства. В Україні викладання у вищій школі здійснюють тисячі різних фахівців. Це одна з найважливіших сфер соціальної практики, що не лише забезпечує функціонування і розвиток науки, економіки, техніки, виробництва, державних органів, але і що визначає майбутнє суспільства.

На відміну від викладачів закладів вищої освіти педагогічного профілю, які мають професійну вищу педагогічну освіту, збагачену особистим досвідом викладання у школі і досвідом педагогічних досліджень в аспірантурі педагогічного закладу освіти, викладачі багатьох вищих освітніх організацій іншого профілю не мають спеціальної професійної психолого-педагогічної підготовки, а є фахівцями різних предметних областей, не орієнтованих на діяльність у сфері освіти.

Сприятливе інноваційне середовище створюється в інноваційному закладі освіти, у якому педагогічний та учнівський колективи експериментують, апробують чи впроваджують нові педагогічні ідеї, теорії, технології [4].

Особливої ваги інноваційні тенденції викладання набувають при викладанні фінансових дисциплін у вищій школі, оскільки здійснюються під впливом постійних економічних та соціальних змін. У сучасних умовах це дозволяє не тільки поглибити та інтенсифікувати процес пізнання студентами явищ навколишньої дійсності, а й гуманістично спрямувати його за змістом, технологічними компонентами та структурними елементами [3].

Сьогодні розвиток вищої школи України пов'язаний з вирішенням цілої низки соціальних, психологічних і педагогічних проблем. Однією з таких проблем, що потребує комплексного вивчення, є удосконалення професійно-педагогічної підготовки здобувачів вищої освіти до викладацької діяльності, викладачів загальнонаукових і природничо-наукових дисциплін закладів вищої освіти економічного спрямування через оволодіння ними основами професійної майстерності. Необхідність підвищення рівня економічної освіти в Україні

потребує розробки стратегії і тактики викладання економічних дисциплін на засадах національної концепції економічної освіти. В умовах сучасної економіки, що потребує ринкового мислення, надзвичайно важливою стає економічна освіта молоді.

Почуття свободи вибору робить навчання продуктивним, свідомим та більш результативним. Побудовані в основному на діалозі, що передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, активні методи характеризуються високим рівнем активності учнів і стимулюють пізнавальну діяльність студентів.

Традиційно існує кілька форм активних методів навчання: проблемні лекції, конференції з окремих тем, аналіз конкретних ситуацій, ділові ігри, кросворди, ігрове проектування круглі столи та інші. Однак потрібно враховувати той факт, що впровадження в навчальний процес активних методів навчання при вивченні фінансових дисциплін є досить складним і вимагає наявності попередньої підготовки як викладача, так і здобувачів вищої освіти.

Вважаємо, що вдалість та успішність проблемного навчання як форми, в процесі якої отримані знання та навички здобувачів вищої освіти наближаються до пошукової та дослідницької діяльності, забезпечується спільними зусиллями здобувачів вищої освіти та викладачів. В рамках цієї форми навчання головним завданням викладача є не тільки надання необхідної інформації, а й залучення здобувачів до об'єктивних протиріч розвитку наукового знання та способам їх оптимального вирішення. Спілкуючись з викладачем, вступаючи з ним у співробітництво, вони пізнають новітні знання, знайомляться з теоретичними особливостями фінансової науки. Особливістю навчальних занять є активна участь самих здобувачів вищої освіти при мінімальному впливі викладача. Водночас компетентний викладач повинен добре уявляти собі, що відбувається на кожній конкретній стадії навчального процесу і намагатись здійснювати процес навчання більш ефективним для його учасників.

Список використаних джерел:

1. Грицуленко С. І., Потапова-Сінько Н.Ю., Гарбера К. М., Грицуленко С. І. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.
2. Найдьонов І. М., Ігнатюк А. І. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін : навч. посіб. Київ : Видавництво Купріянов, 2005. 384 с.
3. Півняк Г. Г., Салов В. О. Визначення та реалізація механізмів підвищення якості вищої освіти. *Науковий вісник НГУ*. 2021. № 4. С. 85-89.
4. Педагогіка: Інновації в освіті [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.readbookz.com/book/172/5545> (дата звернення 11.05.2023).

Prof. Marja Nesterova,

*Head of Centre of Social Innovations in Education, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine), professor at the Center for Intercultural Studies, University of Verona, Italy
Orcid:0000-0001-6703-7797*

DIVERSITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE SOCIETY AND EDUCATION DEVELOPMENT

We live in the world, where constant and predictable are only changes. That was going on at the world of Heraclid, world of Antient Greece with its holistic approaches to nature and society. And this is going on now, in our “postnonclassical” world of bifurcations, fast and unpredictable changes and turbulence. To find principles of sustainable society development we have to investigate the previous stages. This approach according to the modern social sciences in the sphere of future studies helps to describe the current state of things. The previous period on linearity and stability of the society was described as SPOD. SPOD is an acronym that characterizes a S as Steady, P as Predictable, O as Ordinary and D as Defined. These are characteristics of the SPOD world and the society that lives in it [5]. This is what researchers consider it to be in the first half of the 20th century, before the rapid development of technology and information. And those who were born in the 1960s and 70s still found the old world in their childhood, according to the researchers and followers of the Theory of generations [4]. Scientists compare that reality to ice: hard, transparent, from the pieces of which it is easy to assemble something. And if an ice cube falls, you can predict exactly where it will fall and where it will stay. Forty years ago, a new term was coined - VUCA. This term keeps several meanings. V – Volatility: lack of stability and predictability. U – Uncertainty: lack of ability to foresee what major changes might be coming. C – Complexity: moving in ways experts have never seen before. A – Ambiguity: problems in understanding what is the best course of action [1]. This term indicated that the world has changed: it has become changeable and complex, there is no guaranteed stability in it. This world is already in a different state: not ice, but water. The VUCA concept was, for a long time, used to guide developing organizations and societies in a scenario of volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity. The term acted mainly to create meaning in the face of uncertainties in a world of constant change, increasingly interconnected and digital. However, the COVID-19 pandemic created a scenario that made even VUCA seem like an insufficient descriptor. And the new concept of BANI has been presented by Jamais Cascio – leading researcher of the American Institute of Future. If in a VUCA world we had ambiguity and instability, with BANI we have to add to these chaotic threats a one more - misunderstanding of how all this chaos came about. B- Brittle: it’s susceptible to sudden and catastrophic failure. A – Anxious: dominant quality of the psychological state of modern people. N- Nonlinear: complex systems are characterized by nonlinear process. I – Incomprehensible: it requires transparency and intuition [2]. And this is not ice or water but vapor, constructing the unclear future, like in the cloud.

In the sphere of education, transversal competencies development the concept of VUCA appeared to function as a useful compass in a world that was increasingly difficult to understand but we can to be prepared and adopted with the set of necessary

competencies (soft skills). But the pandemic and the biggest health and social crisis in decades have mixed everything up once more, again generating new destabilizing feelings for people [1]. There are new demands to the modern leaders - they must be able to change themselves and their organizations (communities) in the right way. And it is means being able to ensure not only effective change management, but also diversity management. The concept of diversity management has changed since the early 1960s. Diversity management used to focus on historically disadvantaged groups such as women and minorities, but the concept of diversity management has expanded as awareness of differences has grown and become more visible (i.e., sexual and gender diversity, age and other grounds of discrimination) [3]. But the current societal challenges changed the focus to the diversity in the focus of management of complexity. The set of transversal competencies as XXI century skills has enhanced the diversity competence as possibility to manage complexity and fragility. Diversity Intelligence (DI) or Diversity Competence (DC) is derived from the idea that there is very little knowledge (and much ignorance) about what diversity is [3]. This assumption combines the BANI concept and DC concept in the cross of necessity of the proper knowledge how to manage complexity of the current social reality. Principles of sustainability of social development are connected with this assumption.

The publication is prepared in the frame of implementation of Jean Monnet Centre of Excellence “EU Studies of Social Innovation in Education” and Jean Monnet Chair “Social and Cultural Aspects of EU Studies”, which are co-funded by Erasmus+ Program of the European Union. The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

References:

1. BANI – how to make sense in a chaotic world? – The way of access: <https://thinkinsights.net/leadership/bani/>
2. Cascio J. (2020). Facing the Age of Chaos. – The way of access: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d>
3. Nesterova, Marja & Portera, Agostino & Milani, Marta. (2022). DIVERSITY AND INTERCULTURAL COMPETENCE FOR SUSTAINABLE COMMUNITY DEVELOPMENT. *Baltic Journal of Economic Studies*. 8. 127-138. 10.30525/2256-0742/2022-8-5-127-138.
4. Sibirtseva, M. (2021). Generational Theory: Baby Boomers, Generations X, Y, Z and Alpha. Retrieved from <https://blog.depositphotos.com/ua/teoriya-pokolin-bebi-bumery-pokolinnya-x-y-z-i-alfa>. (in Ukrainian).
5. Zakharov, Y. (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF APPROACHES TO WORLD CONCEPTS: SPOD SOCIETY, VUCA SOCIETY AND BANI SOCIETY. *Social Economics*, (64), 149-158. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-13>

Василь Пивоваров

*кандидат філологічних наук, завідувач кафедри
культурології Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ІНКЛЮЗИВНЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Воєнний стан суттєво вплинув на всі процеси в суспільному житті. Українська мова має велике значення для самоідентифікації особистості та підвищення національної самосвідомості. Процес інклюзії української мови є стратегічним напрямом освітнього процесу. Аналіз статистики пошукових запитів в мережі Інтернет у різних сферах суспільного життя і науки, особливо щодо інклюзії, останнім часом набуває все більшої актуальності.

Мета дослідження – оцінити ситуацію пошукових запитів щодо термінів «українська мова» і «інклюзія» під час воєнного стану.

Метод дослідження. Сучасний корисний пошуковий інструмент Google Trend пропонує оцінити рівень зацікавленості користувачів певним терміном чи темою, що може мати важливе значення для розробки програм інклюзивної освіти і формування в умовах воєнного стану стратегії посилення значення української ідентичності через українську мову [3].

Інтерес до використання цього інструменту обумовило проведене дослідження оцінки зацікавленості темою інновацій через пошук у Google [2].

Виклад основної частини. Для досягнення мети застосовано Google Trends – пошуковий сервіс, що визначає зацікавленість тим чи іншим терміном або темою різними мовами за розбіжними регіонами і у відмінні часові періоди [1]. Особливістю пошукового ресурсу Google Trends є надання користувачам не лише кількісних показників, але і якісних щодо популярності запиту до загальної суми апитів в Google, зокрема з відстеженням активності пошукувачів, що важливо для оцінки тренду зацікавленості темами інклюзії й української мови під час воєнного стану. Важливою функцією цієї пошукової системи є регіональний (країновий) і часовий фактори. Це дає змогу виявити коливання в рівні зацікавленості, що може мати значення для оцінки певних тенденцій. Використання цього пошукового сервісу надає статистичну інформацію, яку можна аналізувати та використовувати як для досліджень, так і розробки різних заходів інформаційного впливу та освітнього спрямування.

Для досягнення мети здійснено пошуковий запит у Google Trends термінів «українська мова» та «інклюзія» в оригіналі за територіальним виділенням Україна за період воєнного стану (на 14 травня 2023 року). Результати пошуку представлені в табл.1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз пошукових запитів «українська мова» та «інклюзія» в Google Trends з часовим періодом останній рік (період воєнного стану)

Термін	Пікові періоди	Запит за країною	Регіони з найбільшою кількістю запитів
Українська мова	Вересень 2022 року	Україна	Рівненська, Херсонська, Луганська області
Інклюзія	Вересень 2022 року	Україна	Хмельницька, Волинська, Житомирська області

Джерело: власні розробки автора на основі [1]

Як видно з табл.1, щодо зацікавленості терміном «українська мова» та «інклюзія» за останній рік є певна поширеність в Україні, яка має характер стрибкоподібності, вони є статистично значущими, але рівень зацікавленості терміном «українська мова» набагато більший, ніж терміном «інклюзія», який тільки почав застосовуватися для різних сфер діяльності.

Лідерами зацікавленості є різні регіони України. Щодо споріднених термінів відповідно до піку – це початок освітнього процесу – вересень 2022 року. Отже, це свідчить про те, що питання інклюзії в Україні мають більшу спорідненість з освітою, отже, інклюзивне значення щодо україномовного питання має важливе значення в умовах воєнного стану.

Висновок. Одержані результати мають важливе значення для розробки стратегічних напрямів інформаційної роботи щодо посилення уваги до інклюзивних методів застосування української мови в Україні. Виділені регіони лідери з найбільшою зацікавленістю темами можуть бути використані для розробки регіональних програм з інклюзії української мови як такі, що вже мають найбільший рівень зацікавленості.

Список використаних джерел:

1. Google Trends – керівництво для користування. URL: <https://www.unisender.com/ru/blog/sovety/google-trends/>
2. Kliuiev O., Vnukova N., Hlibko S., N. Brynza, Davydenko D. Estimation of the Level of Interest and Modeling of the Topic of Innovation Through Search in Google In: *Proceedings of the 4th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems, 23-24 April, COLINS 2020*. Pp. 523-535. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3968407
3. Пивоваров В.М. Оцінка рівня зацікавленості українською мовою під час воєнного стану засобами Google . *Сучасна філологія: теорія та практика*. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Том II (Тези). Київ : Нац. акад. СБУ, 2023. С.142–144.

Володимир Присакар

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук

Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ФАКТОР УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Визнання державною цінністю соціальної та освітньої інтеграції дітей і молодих людей з інвалідністю обумовлює необхідність створення для них адекватного освітнього процесу як у закладі середньої освіти, так і в системі вищої освіти. «Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні члени суспільства». Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родини та суспільства в цілому [3, с. 48]. Саме інклюзія допомагає звичайним дітям стати гуманнішими, ширше дивитися на світ, і водночас, соціалізує й інтегрує особливих. Якщо процес упровадження інклюзивної освіти у закладах середньої освіти все-таки активно реалізується на практиці, то у системі вищої освіти відбувається з великими труднощами і перебуває на рівні дискусії.

У дослідженні інклюзивної культури в зарубіжній психолого-педагогічній науці важливе місце займають праці Т. Бута, М. Вогана, М. Ейнскоу, У. Йонеона, Р. Райзера, Н. Сігала та ін., які розглядали питання включення особистості студента до культури освітнього закладу, окремі методи формування інклюзивної культури тощо. Вивчення основних напрямків інклюзивної культури відбито у працях вітчизняних науковців (С. Альохіна, М. Колокольцева, Т. Качалова, Є. Попова, А. Сиротюк та ін.). Проте цей науковий напрямок у системі інклюзивної освіти ще не отримав ґрунтовного вивчення стосовно освітніх закладів різних рівнів.

У філософській, психолого-педагогічній літературі, присвяченій інклюзивній освіті, питанню інклюзивної культури відводиться важливе місце. Для розуміння сутності поняття «інклюзивна культура» важливо розкрити зміст самого терміну «культура». Поняттю «культура» у філософсько-енциклопедичному словнику подано визначення, що «культура – історично певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їх взаєминах, а також у створенні ними матеріальних і духовних цінностей [4, с. 313-314]. Опираючись на дане тлумачення, можна подати таке визначення: *інклюзивна культура* – це такий рівень розвитку суспільства, який виражається у толерантному,

гуманному, терпеливому, безпечному ставленні людей один до одного. При цьому підтримуються ідеї співпраці, стимулюється розвиток усіх учасників освітнього процесу, де цінність кожного є основою загальних досягнень. Інклюзивна культура – найважливіша складова інклюзивної освіти. Її несформованість негативно позначається на всьому освітньому процесі і не дає високих результатів. Можна створити ідеальні умови навчання здорових дітей і дітей з особливими освітніми потребами, але виключити людський фактор неможливо, тому радіо, телебачення, засоби масової інформації повинні об'єднати свої зусилля для виховання у населення шанобливого ставлення до всіх людей, які опинилися унаслідок фізичного або психічного дефекту в скрутному становищі [1, с.32].

В аспекті формування інклюзивної культури у системі вищої освіти необхідно зазначити, що інклюзивна культура не може існувати без активного включення особистості студента з особливими освітніми потребами в загальну культуру освітнього закладу. При цьому необхідно виділити три види культури, які важливі для студента:

- 1) культура навчання, тобто оволодіння правилами поведінки на заняттях, оволодіння методами, т заняттями і т. ін.;
- 2) культура догляду, яка має на увазі володіння нормами поведінки в освітньому закладі, нормами спілкування з викладачами та співробітниками, прийняття ролей, характерних для студентів;
- 3) культура однолітків, тобто володіння мовою академічної групи студентів, у якій навчається студент з особливими освітніми потребами, наявність необхідної для спілкування з однолітками свободи та автономії і т. ін. [2, с. 39].

Один із напрямків формування інклюзивної культури ми вбачаємо у створенні необхідних умов для інтеграції вразливих категорій студентів в освітнє середовище закладу вищої освіти. Проблема навчання, соціально-психологічної та фізичної реабілітації таких студентів потребує відповідності форм і методів педагогічного впливу з метою попередження формування у них негативного ставлення до навчання та девіантної поведінки. Інтеграція студентів з особливими освітніми потребами в навчальне середовище передбачає взаємну адаптацію, з одного боку, студентів, які приходять на навчання до нових умов в інтегрованому середовищі, а також самого ЗВО до потреб студентів з інвалідністю.

Отже, процес формування інклюзивної культури передбачає створення такої системи цінностей, яка б забезпечувала у закладах освіти атмосферу толерантності, доброзичливості, безпеки та прийняття осіб з особливими потребами, яка б стимулювала усіх учасників освітнього процесу до співпраці і взаємодопомоги.

Список використаних джерел:

1. Вонярха К. Зміст та характеристика інклюзивної культури учасників

освітнього процесу ЗДО. Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук. Вип.6. За матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВІДГУ, 2020. 76 с.

2. Качалова Т.В. Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. №3. С. 35-44.
3. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія]. Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Філософський енциклопедичний словник. За ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 751 с.

Ольга Прокопова
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
математики, інформатики та академічного письма
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Інтегрована (включена) інклюзивна освіта – поняття, що означає навчання людей із особливостями фізичного та психологічного здоров'я освітні організації будь-якого типу. Це процес впровадження, що означає доступність та безбар'єрність здобуття освіти для всіх без винятку категорій громадян - розвиток освіти в цілому, у плані адаптації до різноманітних потреб та особливостей учнів.

У педагогічному досвіді нині застосовуються та реалізуються такі підходи до реалізації включеної освіти: 1) повна інклюзія – особливі студенти навчаються разом із звичайними студентами за адаптивною програмою. Можуть відвідувати додаткові заходи поряд із усіма; 2) часткова інклюзія – особливі студенти поєднують індивідуальне, дистанційне навчання із відвідуванням навчального закладу. Також можуть відвідувати додаткові заходи поряд з усіма, якщо немає обмежень щодо здоров'я; 3) позаурочна інклюзія – студенти, які навчаються виключно на будинку, дистанційно [4].

Інклюзивна освіта – процес розвитку ідеї, спрямованої на всіх студентів, що презентує та визнає всіх учнів індивідуумами зі своїми потребами та потребами у навчанні, а також з певними особливостями у розвитку [4].

Інклюзія демонструє, що кожна людина має можливість, умови і право здобуття професійної освіти на всіх рівнях, включаючи середню та вищу. У

цьому реалізуються освітні професійні програми (відповідно до державних стандартів), і реабілітаційні заходи (компенсація будь-яких обмежень життєдіяльності) [3].

Право на здобуття додаткової освіти законодавчо закріплено, але його реалізація залишається на низькому рівні. Матеріальне забезпечення, часто, не відповідає тим нормам, які передбачені та рекомендовані для даної категорії студентів. Немає компетентних педагогів, які могли б реалізовувати адаптивні програми [4].

Головна ідея та мета інклюзивної освіти полягає в тому, щоб створити безбар'єрне середовище для загальної та професійної освіти людей з обмеженими можливостями. Це середовище має на увазі спеціалізовані умови, що включають компетентний професорсько-викладацький склад та технічне забезпечення навчального закладу для повноцінного навчання цієї категорії учнів. Крім цього, необхідно врахувати і спеціальні адаптивні програми для здійснення навчання студентів з обмеженими освітніми потребами, спрямованих на спрощення навчального матеріалу до меж сприйняття учнями. Для ефективної організації даної роботи у системі професійної освіти необхідно опиратися на існуючий зарубіжний та вітчизняний досвід інклюзії в освіті.

Найбільш важливим аспектом реалізації цього типу навчання є кадрове забезпечення освітньої організації. Високі результати можуть бути досягнуто лише зі спеціально навченими людьми, інноваційними методиками навчання та з індивідуальним підходом. Особливої уваги вимагають аспекти розвитку інклюзивної освіти у професійних навчальних закладах [5].

Мета інклюзивного навчання відрізняється від мети звичної нам освіти. Кінцевим продуктом одного - є повноцінна соціалізація людини у суспільстві, іншого ж - оволодіння певними вміннями та навичками для благополучної взаємодії із суспільством. Для найбільш ефективного впровадження інклюзії у процес навчання потрібно поєднувати ці дві цілі. У цьому їй допоможуть компетентний кадровий потенціал навчального закладу.

Створення умов прийняття суспільством людей з особливими освітніми потребами є непростим завданням для суспільства та держави. Наразі актуальність питання адаптації та соціалізації таких людей у професійних навчальних закладах вийшла на новий рівень. Створюються спеціальні адаптовані навчальні програми, видаються відповідні закони, робиться все можливе для реалізації впровадження інклюзії в систему освіти України та для її ефективного функціонування та розвитку [2].

Інклюзивна або «включена» освіта – одна з найактуальніших у системі освіти, особливо, професійній. Аргументи щодо підтримки введення інклюзії у професійну освіту очевидна. Розвиток включеного навчання в Україні вкрай багатоаспектне завдання та обов'язок її впровадження та функціонування покладається, в основному, на державу.

Будь-яка розвинена країна прагне запроваджувати соціально-орієнтовану політику. Позитивний результат від реалізації та втілення в реальність таких проектів залежить, не лише від держави, а й від суспільства загалом. Думка колективного здобуття освіти та виховання дітей з ООП та звичайних дітей зустрічає протест, керуючись відсутністю умов для їх здійснення: матеріально-організаційних, грошових, ментальності населення та педагогічних працівників.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» (№2145-У11 від 05.09.20017 р.)
2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: САММІТ-книги. 2008.
3. Колупаєва А. А. Таранченко О.М. та ін. Основи інклюзивної освіти. Навч.-метод.посібник. К.: «А.С.К.». 2012. 308с.
4. Колупаєва А. А. Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання. К.: Вид група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
5. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. (дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.03). Київ. 2018. 657 с.
6. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина ХІХ-перша половина ХХ ст.):
7. Монографія. К.: Вид. КЮІ МВСУ Паливода АВ, 2005. 350 с.

Ольга Свирида

викладач облікових дисциплін

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХОВОГО МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Жорстка конкурентна боротьба на ринку освітніх послуг вимагає від закладів фахової передвищої освіти пошуку нових засобів цієї боротьби. Якщо в минулому при виборі навчального закладу абітурієнт надавав перевагу якісному складу викладачів, забезпеченості підручниками та посібниками, рівнем технічного оснащення навчального процесу, то вже зараз висувуються нові, більш жорсткі вимоги. Сьогодні кожен навчальний заклад постійно удосконалює форми і методи роботи, прагне підтримувати рівень своєї конкурентоздатності. Чим же визначається цей рівень? Складових даного поняття можна назвати чимало, але найважливіші з них – конкурентоздатність випускника, а особливо

випускника з інвалідністю. Серед суттєвих переваг, які дозволяють молодому спеціалісту по закінченню закладу фахової передвищої освіти працевлаштуватися, насамперед, є:

- уміння використовувати теоретичні знання на практиці;
- високий рівень самосвідомості й відповідальності;
- здатність до прийняття самостійних рішень;
- уміння працювати в команді тощо.

Щоб набути названих якостей, молоді люди повинні мати можливість впродовж усього періоду навчання розвивати самостійність, креативність, здатність займати активну життєву позицію, а також глибоко володіти професійними компетентностями зі спеціальності. Створити такі умови підготовки фахівців можна лише, користуючись високоефективними формами роботи, запровадження яких дозволяє істотно змінити методику викладання, перетворити навчальну роботу із процесу споживання інформації студентом у процес виробництва, в якому той самий студент виступає рівноправним учасником[1].

Найефективнішим засобом реалізації можливостей аудиторії, активізації її творчої діяльності є проблемне навчання. Особливої актуальності такий вид навчання набув саме в інклюзивному середовищі.

Проблемне навчання — це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішенні та вирішенні студентами проблем.

Проблемне навчання реалізується через постановку і вирішення проблемної ситуації.

До переваг проблемного навчання відносять:

- розвиток наукового мислення та інтуїції;
- підвищення емоційності, що стимулює інтерес до навчання;
- виховання уважності та логіки мислення;
- стимулювання проявів активності, ініціативи, самостійності та творчості у студентів;
- навчання мистецтву розв'язання наукових і практичних проблем, досвіду творчого вирішення теоретичних і практичних завдань.

Складність організації проблемного навчання пов'язана зі значними витратами часу для постановки і вирішення проблем, створення проблемної ситуації і надання можливості її самостійного вирішення кожним студентом [3, с.32].

Проблемне навчання широко використовується як на лекційному курсі, так і на практичних заняттях.

Проблемна лекція характеризується постановкою перед студентами навчальних проблем-завдань, які вони повинні самостійно вирішити. У даній

лекції поєднуються проблемні та інформаційні основи. Частина знань студент отримує у вигляді готових знань, а частину – у ході самостійної роботи.

Розв'язання поставленої проблеми завжди вимагає мобілізації знань, навичок, вмінь, які є у слухачів. Ті знання, які вже є в активному запасі студента, слід використовувати як базу (основу) для подальшого пізнання. У ході лекції потрібно робити посилання, нагадувати деякі ключові моменти раніше вивченого, щоб студент актуалізував те, що йому вже відомо і є необхідним для вирішення проблеми [3, с.54].

При підготовці майбутніх фахових молодших бакалаврів з обліку і оподаткування до професійної діяльності дуже важливо залучити студентів до загальних способів міркування при аналізі типових, найчастіше виникаючих в діяльності бухгалтера проблемних ситуацій. При вивченні предметів облікового циклу основним завданням є визначення форм і методів роботи з проблемними ситуаціями. Для цього необхідно забезпечити певний рівень знань, що вимагає певного мистецтва від викладачів, використання конкретних проблемних ситуацій. Метод створення проблемних ситуацій широко використовується в практиці викладання фінансового обліку та інших фахових дисциплін з метою набуття студентами вмінь застосування отриманих теоретичних знань. Проблемні ситуації є ефективним інструментарієм, що застосовується з метою узагальнення отриманих знань і вмінь при дослідженнях, що базуються на фактах реального життя. Переваги цього методу полягають у можливості всебічного розгляду проблеми із залученням матеріалу з різних, вже пройдених студентами, тем [2].

Список використаних джерел:

1. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 22.05.2021,р. № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>;
2. Педагогіка вищої школи. URL: https://pidru4niki.com/1584072016304/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli
3. Чижевська Л.В. Методика викладання облікових дисциплін. Житомир: ПП «Рута», 2003. 504 с.

Людмила Сидорук

*аспірантка кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
викладач вищої математики циклової комісії цифрових технологій
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ДОШКИ CLEVERMATHS ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГЕОМЕТРІЇ

Вдалих вибір цифрових інструментів для вивчення геометрії підвищує інтерес здобувачів освіти до навчального матеріалу. Важливими критеріями вибору таких платформ і ресурсів є відповідність поставленим навчальним цілям, універсальність, можливість використання на різних пристроях, зрозумілість інтерфейсу, доступність для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами [1, с. 9]. Цифрові інструменти дозволяють забезпечити інформаційно-технологічну підтримку та супровід певних етапів інклюзивного навчання. Наприклад, для осіб з порушенням слуху візуалізація полегшує сприйняття навчального матеріалу, адже проблеми пов'язані з ступенем сприймання усного мовлення перешкоджають засвоєнню знань та обмежують можливість комунікації в освітньому процесі.

Для проведення онлайн-занять зручно використовувати віртуальні цифрові дошки, наприклад, CleverMaths, Google Jamboard, WikiWall, Tutorsbox, Glogster, Dabbleboard, Twiddla, Scribblar, Padlet, Educreations, Popplet, Miro, Twiddla тощо. Такі дошки зручні для розміщення навчальної інформації у вигляді різноманітних зображень, фото, відео, а також тексту. Це дозволяє викладачу не лише пояснювати матеріал, а й проводити узагальнення та систематизацію знань, організовувати групову чи проектну роботу під час онлайн-заняття. Для кращого розуміння геометричних понять важливо щоб навчальна інформація з'являлась поступово, тому онлайн-дошка має містити інструменти не лише для розміщення готових зображень, а й для покрокової побудови геометричних фігур. Однією з таких віртуальних дошок є CleverMaths [3], яка містить предметні сторінки для роботи на заняттях математики, англійської мови, хімії, фізики. На початку роботи з нею викладач може обрати дошку відповідно до своїх потреб.

Для запису інформації на дошці можна використовувати звичайну або лазерну ручку, маркер, різні пензлики та олівець текстури. Задавши ширину та колір лінії можна поетапно будувати зображення будь-якої фігури площини чи простору. Кнопка графіки дозволяє відразу побудувати різні геометричні фігури. Для цього треба задати товщину та колір межі, а також заливку. Ці параметри можна змінювати після побудови зображень. Зручним є інструмент, який дає змогу від руки будувати ламану лінію або довільний багатокутник, але при цьому непрямі лінії стають прямими [3].

Онлайн дошка CleverMaths уможливує розв'язування задач на побудову за рахунок використання лінійки, транспортира, циркуля та двох видів косинців (рис. 1).

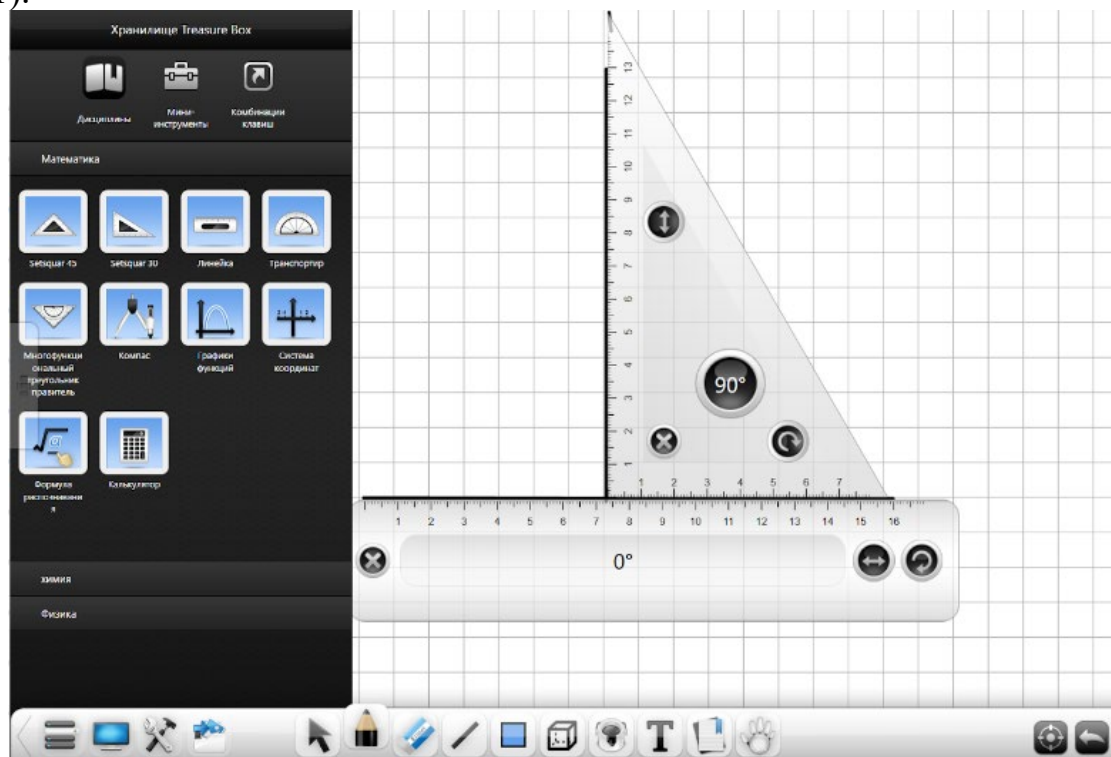

Рис. 1 Інструменти для побудови зображень

Спеціальні налаштування цих інструментів дають змогу змінювати їх розмір, переміщати й повертати на певний кут. Це дозволяє наочно продемонструвати здобувачам освіти процес побудови будь-якої геометричної фігури.

Використання онлайн-дошки відкриває нові можливості для викладання геометрії на якісно новому рівні за рахунок максимальної візуалізації навчального матеріалу. Високий рівень наочності дозволяє зробити процес засвоєння знань ефективнішим для всіх здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Цифрові інструменти для організації змішаного навчання в шкільній природничо-математичній освіті : науково-методичний посібник / Укладачі : Буряк О. О. та ін. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”». 2021. 122 с.
2. Онлайн-дошка CleverMaths. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=KnMOdwU5H6k> (дата звернення: 10.04.2023).
3. Онлайн-дошка CleverMaths. URL : <https://clevermaths.software.informer.com/> (дата звернення: 27.03.2023).

Анатолій Скрипник
доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський. Україна

ДО ВИТОКІВ СОЦІАЛЬНОЇ ОПІКИ Й ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ (VIII-XIII СТ.)

Історія соціального піклування та інклюзії в Україні пройшла тривалий і складний шлях від адаптування, співчуття та піклування у східнослов'янських громадах, до соціального захисту і врахування індивідуальних особливостей людей з особливими потребами у XXI ст. Зараз особливий суспільно-популярний та науковий інтерес викликають саме аспекти, пов'язані з фактом існування не просто потужної власної держави в наших предків у IX-XIII ст., а й певною мірою через зафіксовані у літописах, спочатку традиційні ситуативні владні заходи, згодом й офіційно впроваджені сталі інститути соціальної опіки як атрибути державної політики.

На всіх етапах свого розвитку суспільство не було байдужим до осіб, які мали ті чи інші моральні, фізичні чи психічні вади. Ці повноправні члени суспільства заслуговували на особливе ставлення й не залишались поза увагою спільноти. Не отримуючи потрібної медичної та соціально-педагогічної допомоги або якщо така допомога й підтримка здійснювалися не у тих формах і розмірах, які вони потребували, особи з моральними, фізичними і психічними порушеннями ставали тягарем для суспільства, джерелом соціальної девіації, наприклад, такої як злочинність, дармоїдство, волоцюжництво. Це примушувало людство змінювати ставлення до таких людей, виробляти нормативні акти щодо їхнього статусу в суспільстві, створювати умови, які б запобігали аморальності серед дітей і підлітків, сприяли поверненню їх до суспільства [1, с. 7].

У сучасному українському соціумі XXI ст. актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Включення дітей з особливими освітніми потребами до спільноти однолітків вимагає подолання бар'єрів, що заважають їхньому соціальному функціонуванню та гальмують процес поступового входження у соціальне середовище. Держава має надавати можливості засвоєння життєвих навичок, які спрямовані на підвищення інтеграції в соціум осіб з вадами психофізичного розвитку [2, с. 185-194].

Розгляд історії соціальної опіки та інклюзії в Україні варто розпочати з етапів розвитку східнослов'янської державності, розглядаючи її у двох хронологічних межах: до створення централізованої держави в східних слов'ян

(племенні союзи) та державно-християнський (існування мережі світських та релігійних соціальних установ, як елементів державних інститутів).

Перший період характерний формуванням державності в східних слов'ян. Східнослов'янські племена на території сучасної України вже у VII ст. становили одну культурну, мовну і політичну групу, яка за названими ознаками виразно відрізнялася від північних псевдослов'янських (угро-фінських) племен. Як зазначив М. Грушевський у своїх працях: *«У VIII – IX ст. південноруські землі на сто-двісті років випереджали в соціально-економічному та культурному розвитку північні»*, які, за словами літописця, *«жили у земляних норах, як дикі звірі»* [3, с. 559]. Упродовж наступних століть об'єднавчі тенденції між ними лише посилювалися, що сприяло виникненню в IX ст. ранньосередньовічної держави із центром у Києві, а також формуванню українського народу та його мови. Поступово спільнота поділялася на прошарки, серед яких були й люди з особливими потребами. Ставлення до них, імовірно, базувалося на певних племінних законах, звичаях і світосприйнятті. Як і в сучасному суспільстві, воно було як фрагментарно негативним, так і нейтральним чи навіть позитивним.

Таке ставлення залежало багато в чому від самого інваліда, його власного бачення свого місця у громаді, ступеня комунікативності з оточуючими та повсякденних реалій життя. Частина з них усвідомлювала свої вади і займала пасивну роль у громаді, перебуваючи під опікою рідних та виконуючи, за можливості, прості функції домашнього господарства. Інші – не зважали на свої вади і прагнули бути повноцінними членами спільноти, використовуючи ті особисті якості, які були їм доступні для підвищення свого статусу й авторитету.

Доба Русь-України, як одного із найвизначніших періодів в історії України, заклала підвалини українських соціальних і освітніх традицій та сформувала основи національної освіти. У педагогічних пам'ятках, датованих XI ст., таких як *«Златоуст»*, *«Златоструй»*, *«Ізборник»* Святослава 1073 р., *«Ізборник»* Святослава 1076 р., та *«Слово про закон і благодать»* митрополита Іларіона, *«Слово деякого калугера про читання книг»* Іоанна, *«Повість минулих літ»* Нестора Літописця, *«Повчання дітям»* Володимира Мономаха, актуалізуються питання виховання, любові до рідної землі, гуманного ставлення до людини, що стало підґрунтям для поширення соціального піклування.

З розвитком Київської держави, зміцненням її могутності, зокрема, через розширення територіальних меж, військової потуги, управлінського апарату в центрі і на місцях, піднесення торгівлі й ремесла, наявності освітніх закладів давало можливість звернути увагу й на соціальний складник у вигляді піклування про знедолених.

За часів Русь-України в державі не проявлялося виразної агресії до осіб з психофізичними порушеннями. У *«Кормчих книгах»* застерігали ображати калік, погрожуючи відлученням від церкви. У XI ст. у Києво-Печерському монастирі

було створено перший притулок для таких людей, а в подальшому саме церкви виділяли кошти на піклування про інвалідів [4. с. 9].

З офіційним запровадженням християнської релігії на Русі князем Володимиром Великим до наших пращурів прийшла система доброчинності, що передбачала ідеологію милосердя і допомоги тим, які самотійно не могли існувати у суспільстві.

Крім князя Володимира Великого, історія пригадує й інших князів, які проповідували милість і співчутливе ставлення до людей з розумовою відсталістю та з іншими відхиленнями. Особливо згадують літописці синів Володимира – Ярослава Володимировича (Мудрого) та його брата Мстислава, князя Тьмутараканського. Під час правління Ярослава у Новгороді було відкрите училище для дітей-сиріт. Він видав указ, в якому закріплювалась доброчинність і покладалась обов'язки на церкву опікування юродивими, божевільними, вбогими та іншими.

Гідним продовжувачем усіх справ свого батька Володимира був великий князь київський Ярослав Мудрий. Він заснував сирітське училище, де навчалось близько 300 юнаків. Це був перший справжній навчальний заклад на Русі, але найбільшої слави Ярослав отримав своїм складанням першої письмової збірки законів – «Руської Правди», що включав у себе подобу соціальної програми. Наступні збірки законів значною мірою будувалися за її зразком, міцно утверджуючи основи соціальної політики.

Одним з найбільш відомих «ніщелюбців» був великий князь Володимир Мономах. Онук Ярослава Мудрого, він дослухався до скарг простого люду.

Княжа благодійність у Київській державі мала такі важливі риси: вона базувалася на особистій участі та бажанні благодійника, а державної системи благодійності не існувало. Участь у благодійності – це не обов'язок, а право князя. Така риса «любові до ближнього» достойна наслідування, але не є обов'язком для виконання.

Соціальна допомога того часу стає необхідною умовою особистого морального здоров'я осіб, які її здійснювали. Йшлося про те, щоб піднести рівень власної духовності, а не суспільного добробуту. Слідуючи з цього, допомога нужденним була справою кожного, а не держави. Милостиве ставлення до старців було одним з головних засобів морального виховання на Русі. Основними об'єктами допомоги стають хворі, жебраки, вдови, сироти. З'являються законодавчі акти, що регулювали суспільні відносини у сфері підтримки та допомоги різним категоріям населення.

З моменту свого виникнення і формування впродовж I-VII ст. давньослов'янський етнос пройшов тривалий шлях родоплемінного ладу і вступив у новий історичний період, де цивільна (світська), міліарна та духовна влада зосереджувалася в руках князів.

Зі зміцненням економічної та політичної могутності володарів «Руської землі», що прагнули розширити своє панування, поступово стиралися й розбіжності в матеріальній культурі східних слов'ян, тривали об'єднавчі етногенетичні процеси. Становлення державності зумовлювало соціально-політичну консолідацію середньодніпровських слов'ян. Історія соціальної опіки та інклюзії, а саме піклування про найбільш вразливих членів спільноти давньослов'янської держави почалася разом із зародженням цієї держави, а становлення системи захисту й залучення до суспільної активності осіб із особливими потребами відображалось в законодавчих актах державних утворень. Суспільна мораль і ставлення до людей з вадами визначалися етнічними традиціями й цінностями, поширенням християнства, кристалізацією духовності унаслідок покращення добробуту, розвитком освіти й виховання.

Пропоноване дослідження є спробою висвітлити окремі аспекти суспільного становища, морального стану й державної політики держави східних слов'ян до своїх співгромадян з фізичними, психічними чи іншими вадами. Перспективним вбачаємо подальше вивчення інклюзивної проблематики на рівні законодавства, суспільних інституцій, у розподілі праці й розвитку медичного обслуговування. Вартою уваги є інклюзія в культурі й релігії, зокрема, побутування й трансформація стереотипів.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. І., Синьов В. М., Тищенко В. В. Тенденції розвитку освіти дітей з психофізичними вадами в Європі та Україні. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2012. Вип. 19 (1). С. 7–9.
2. Загалевиц В. Л. Шляхи подолання конфліктних ситуацій в інклюзивному середовищі: матер. міжн. наук-практ. конф. «Українська освіта: аксіологія європейського вибору». Київ, 2021. С. 185–194.
3. Верба І. В. Грушевський Михайло Сергійович. Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 6 : Го-Гю. С. 557–560.
4. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти: навч-метод. пос. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, 2016. 164 с.

Оксана Старик

Викладачка,

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ЯК РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

На сучасному етапі наше суспільство повністю залежить від успіху своєї освітньо-виховної системи. Тому в педагогічній науці відбувається безперервний процес оновлення її змісту, адже з'являються нові аргументовані та апробовані методики і технології, засоби, форми, методи та прийоми навчання. Тому сучасний вітчизняний педагогічний простір покликаний виконувати особливу функцію у формуванні особистості людини, її інтелектуального й духовного потенціалу. Варто виокремити, що для освітнього середовища важливим є гендерний підхід.

Основою для реалізації гендерного підходу в освіті є спрямованість його змісту на гуманізацію, на тлумачення нового змісту соціального положення та поведінки жінок і чоловіків, на усвідомлення глибини сутності таких особистісних статусів як гендер, стать, вік тощо. Ключовими характеристиками гендерного підходу в освітньому середовищі є: оволодіння знаннями щодо соціальних та біологічних (гендерних) особливостей особистості; формування світоглядних позицій та поглядів щодо гендерної демократії; запровадження у сферу взаємодії гендерних аспектів; формування адекватних соціальних стереотипів у сприйнятті та оцінці гендерних характеристик особистості; навчання гендерній рівності [2].

Питання гендерної освіти в Україні не є новим, проте знаходить своє відображення у монографічних та дисертаційних дослідженнях науковців, стає предметом обговорення на різних дискусійних платформах та конференціях, що свідчить про його актуальність та сучасність. Серед науковців варто відзначити таких як Т.Дороніна, С.Харченко, С.Гришак та Н. Шабаєва, І.О.Гріцай та інші.

Для досягнення гендерної рівності в освіті насамперед необхідно усвідомити, що ти співпрацюєш із людьми, а не з чоловіками чи жінками. Наразі головним напрямком у педагогіці є особистісноорієнтований підхід до кожної дитини. У контексті цього більшість учених мету гендерного виховання вбачає у вихованні дітей різної статі, однаково здатних до самореалізації й розкриття своїх потенційних можливостей в сучасному світі: реконструкція традиційних культурних обмежень розвитку потенціалу особистості залежно від статі, осмислення й створення умов для максимальної самореалізації й розкриття здібностей юнаків та дівчат в процесі педагогічної взаємодії [1; С. 82–90].

Знання про гендер містять насамперед: знання про права людини, про права жінок; знання про загальнолюдські цінності, національні цінності; про гендерні компетентності; знання про особисту безпеку, про захист прав людини, захист прав жінок, дітей, чоловіків тощо.

На погляд фахівців у сфері гендерних питань запровадження політики гендерної рівності стає в Україні однією з важливих передумов розбудови громадянського суспільства, яке зазвичай характеризується симетрією (принаймні наближеною) розподілу соціально-економічного статусу жінок на різних щаблях законодавчої, судової та виконавчої влади, в управлінських структурах та особливо в галузях освіти, яка формує свідомість молодого покоління.

Розкриваючи рольовий аспект і змістовність проблеми гендерної освіти в Україні варто наголосити на тому, що необхідним є: сприяння збалансованому розподілу двох соціально-демографічних груп за управлінсько-виконавчими посадами в галузі освіти; забезпечення жінкам рівного соціального статусу з чоловіками шляхом розширення їх рівноправного розвитку, участі в управлінських циклах освітніми процесами різного рівня; відмова від патерналістського підходу на користь гендерно чуйного, який зосереджує увагу на рівності соціального статусу і представленості чоловіків і жінок на всіх щаблях управлінської та виконавчої влади з питань освіти.

Отже, пріоритетною ціллю гендерного підходу в освітньому середовищі є забезпечення умов, сприятливих формуванню гуманних стереотипів щодо гендеру, руйнації негативного відношення до гендерної демократії; побудова гуманної гендерної взаємодії.

Таким чином, саме освіта як один із найважливіших соціальних інститутів, що виконують функції передачі та поширення знань, умінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи для становлення суспільної гендерної культури, адже виховання молоді потребує поглибленого розуміння ролі і змістовності гендерної освіти, що надасть можливість більш предметно впроваджувати її принципи та проводити популяризацію в суспільстві через різні освітні програми.

Список використаних джерел:

1. Вихор С. Т. Гендерне виховання: паралелі крізь століття / С. Т. Вихор // Наука і сучасність : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2003. – Т. ХІІ. – С. 82–90.
2. Гендерний розвиток у суспільстві : (конспекти лекцій) / відп. ред. К. М. Левківський. – 2-ге вид. – Київ: ПЦ «Фоліант», 2005. – 351 с.
3. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посіб. / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
4. Мухоморіна Л. Хлопчики і дівчатка : диференційоване навчання // Дошкільневиховання / Л. Мухоморіна. – 2001. – №4. – С. 15 – 17.
5. Соціальна безпека: теорія та українська практика: Монографія / За ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. – Київ: КНЕУ, 2006. – 292 с.

Алла Сушарник

викладачка

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОБОЧИХ МІСЦЯХ

Впровадження інклюзивної політики на робочих місцях означає прийняття і реалізацію заходів та політик, спрямованих на створення рівних можливостей для всіх працівників, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та обмежень.

Ця тема розглядає значення інклюзивності на робочому місці та досліджує способи, якими організації можуть створити середовище, де всі працівники мають однакові можливості для професійного розвитку та успіху. Інклюзивна політика на робочих місцях включає в себе ряд аспектів, таких як:

Рівні можливості та дискримінаційний процес при наборі персоналу: Запровадження процедур та практик, що забезпечують рівні умови для всіх кандидатів, враховуючи їхні навички, досвід, здібності та потенціал.

Адаптація робочого середовища: Визначення та реалізація адаптаційних заходів та інфраструктури, що забезпечують безпеку та комфорт працівників з обмеженими можливостями, включаючи фізичні, технічні та комунікаційні аспекти[3].

Програми навчання та розвитку: Забезпечення доступу до навчальних та розвиваючих програм для всіх працівників з метою розвитку їхнього професійного потенціалу та кар'єрного зростання.

Запобігання мобінгу та дискримінації: Розробка політик та процедур, спрямованих на запобігання будь-якій формі мобінгу, дискримінації та нерівного поводження на робочому місці, і створення механізмів для звернення і вирішення скарг[2].

Комунікація та свідомість: Збільшення свідомості серед працівників про важливість інклюзивності та рівних можливостей, проведення навчальних заходів та комунікаційних кампаній.

Взаємодія зі спільнотою: Розвиток партнерства зі спільнотою та громадськими організаціями для забезпечення інклюзивного розвитку та впровадження соціально відповідальних проєктів[1].

Вимірювання та оцінка результатів: Встановлення метрик та індикаторів для оцінки ефективності інклюзивної політики на робочих місцях, аналіз результатів та впровадження вдосконалень.

Впровадження інклюзивної політики на робочих місцях має на меті створення справедливого та рівного середовища, де кожен працівник має можливість розвиватися, сприяє підвищенню задоволеності праці, покращенню продуктивності та забезпеченню сталості організації.

Список використаних джерел:

1. Equality and Human Rights Commission. (2019). Creating an inclusive workplace: A practical guide to making your organization disability-inclusive. Retrieved from <https://www.equalityhumanrights.com/en/publication-download/creating-inclusive-workplace-practical-guide-making-your-organization-disability-inclusive>
2. International Labour Organization (ILO). (2020). Promoting inclusive workplaces for people with disabilities: A guide for employers. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---ifp_skills/documents/publication/wcms_745287.pdf
3. Catalyst. (n.d.). Catalyst knowledge center: Inclusive workplaces. Retrieved from <https://www.catalyst.org/research-topics/inclusive-workplaces/>

Єлизавета Тіхова

*кандидат біологічних наук Відокремленого структурного підрозділу
«Кадіївський педагогічний фаховий коледж Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Лубни, Україна*

АНАЛІЗ ФОРМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти та в умовах російської агресії особливого значення набуває процес надання освітніх послуг молоді з особливими освітніми потребами за різними формами та технологіями навчання. Організація освітнього процесу сьогодні вимагає спрямованості на створення відповідного життєвого простору, який допоможе особистості з особливими освітніми проблемами сміливо дивитися в майбутнє, реалізовувати професійні компетентності та індивідуально-творчі здібності, приймати свідомі рішення та відповідати за їх виконання, стати національно свідомим громадянином, здатним до свідомого суспільного вибору.

Згідно Закону України «Про освіту» особа з особливими освітніми проблемами – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [1].

Сучасне громадянське суспільство неможливе без визнання значущості кожної особистості, ствердження її індивідуальності, забезпечення її подальшого повноцінного, гідного життя в суспільстві та необхідних гарантій безпеки, свободи й рівноправності, активного залучення всіх його членів у різні види діяльності, поваги прав і свобод кожної окремої людини [2, с.23].

В умовах оновлення та реформування української фахової передвищої освіти набуває питання створення сприятливих умов та шляхів, форм та технологій для розвитку, навчання, виховання осіб з особливими освітніми проблемами до доступності, відкритості, демократичності та реалізації завдань педагогічної освіти.

Таким чином, метою статті є аналіз форм та технологій викладання природничих дисциплін в умовах інклюзивної освіти.

Навчальною програмою з біології та екології рекомендовано освітній процес базувати на компетентісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій. Механізми формування компетентностей – особистісна мотивація, актуалізація, прагнення до самореалізації, конкурентнозмагабельний підхід, проектна діяльність, професійна орієнтованість, розвиток особистісних якостей, міждисциплінарність.

Основну увагу програми зосереджено на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації здобувачів освіти в суспільстві. В наш час з кожним роком збільшується кількість осіб з особливими освітніми потребами. Контингент закладів фахової передвищої освіти стає більш різноманітним, виразніше простежуються особливості когнітивного, емоційного, пізнавального, фізичного та комунікативного розвитку молоді. Викладачі стикаються з тим, що традиційні підходи та форми в організації освітнього процесу не дають змогу ефективно вирішувати діапазон освітніх завдань, задовольняючи потреби й осіб з особливими освітніми потребами. На думку провідних педагогічних дослідників однією з форм вирішення цієї проблеми є впровадження диференційованого викладання.

Термін «диференційоване викладання» розглядається в освітньому просторі як концептуальний підхід і практична технологія специфічної організації освітнього процесу. Цей підхід дає змогу викладачу враховувати відмінності між здобувачами освіти та забезпечувати оптимальний і результативний навчальний досвід для кожного з них. Завдяки впровадженню диференційованого викладання освіта стає доступною для осіб з особливими потребами, вони зможуть успішно опанувати зміст навчальної програми, бути активними учасниками освітнього процесу, досягати максимальних (для кожного) результатів. На відміну від традиційної системи викладання, яка передбачає використання усталеного навчального плану та єдині вимоги, провідну роль викладача у цьому процесі, в диференційованому підході головне місце посідає індивідуальна, самостійна та творча освітня діяльність особистості [3, с.19].

В епоху стрімкого розвитку комунікацій, появи нових можливостей здійснювати інформаційний обмін виникли умови отримання знань, професійних компетентностей на відстані, одночасно спілкуючись з кількома особами,

здійснюючи віртуальні подорожі та екскурсії, створюючи творчі проекти, здійснюючи дослідницьку діяльність.

У науково-педагогічній літературі визначено значну кількість технологій ефективного навчання з метою формування професійних компетентностей особистості з особливими освітніми потребами: інформаційно-комп'ютерні, мультимедійні, комп'ютерні програми та електронні засоби навчання (для здобувачів освіти 1 курсів – «Електронний конструктор уроку. Біологія. 10-11»), науково-пізнавальні проекти (можливість роботи командами, невеликими групами), прес-конференції, пізнавально-дидактичні ігри, біологічний екскурс, інтерактивні технології, заняття-консультації тощо.

З метою розвитку дослідницької інтуїції здобувачів освіти навчальною програмою дисципліни «Біологія і екологія» враховано виконання практичних робіт та проєктів, що безпосередньо впливає на розвиток початкового наукового досвіду. Для цього радимо здобувачам з особливими освітніми потребами користуватися додатковою літературою та інтернет-ресурсами – джерелами, які дадуть змогу розширювати межі відомого, поповнювати скарбницю власних знань, знаходити відповіді на найрізноманітніші та найскладніші запитання.

Однією з моделлю успішного навчання можна розглянути заняття-консультації за допомогою електронної пошти, скайпу, дискусії у форумах, блогах, у процесі вивчення Web-курсів, електронних книг тощо.

Таким чином, впровадження ефективних форм та технологій навчання в роботу зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами базується на вимогах сучасного часу з метою забезпечення якості освіти та їх професійного зростання, соціальної адаптації, майбутньої самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, Ч.І, п. 20 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Теорія і практика інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / упорядник Бондар К.М., Вид. 2-ге, доп., проєкт «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с. <http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3544/1/>
3. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навч.-метод. посіб. / за ред. Колупаєвої А.А., Київ; Видавнича група «АТОПОЛ», 2012. 120 с.

Альбіна Файн

викладач циклової комісії

соціальної роботи, фізичної реабілітації і фундаментальних дисциплін

ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ЗВО З ІНВАЛІДНІСТЮ

«Інклюзія», здобувач з особливими освітніми потребами (ООП) - ці поняття для України далеко не нові і на даний час міцно закріпилися у системі дошкільної та середньої освіти. Інклюзивна освіта вже не є педагогічною інновацією, а вимогою часу та одним із міжнародних зобов'язань нашої держави як наслідок ратифікації Конвенції ООН з прав людей з інвалідністю. Нині державна освітня політика щодо розвитку інклюзії спрямована на її упровадження здебільшого в закладах загальної середньої освіти. Підтвердженням цього є зміни в законодавчій базі, так з 1 січня 2022 року набирають чинності зміни до постанов Кабінету Міністрів України, що регулюють організацію інклюзивного навчання: «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21 липня 2021 р., «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15 вересня 2021 р. № 957 [2]. Нововведення посилюють співпрацю між закладами освіти та інклюзивно-ресурсними центрами (ІРЦ). Так, школи отримуватимуть більше підтримки й допомоги під час навчання дітей з особливими освітніми потребами.

З зазначеного, можна зробити висновок, що впровадження інклюзивної освіти у ЗВО знаходиться на недостатньому рівні. Чинне законодавство України закріплює державні гарантії формування доступного освітнього простору, однак більшість нормативних документів залишаються не реалізованими. Не всі ЗВО готові забезпечити студентів із інвалідністю необхідними умовами навчання, передусім йдеться про створення безбар'єрної освітньої інфраструктури, забезпечення психолого-педагогічного та наукового супроводу, створення адаптованих навчальних програм.

Одним із провідних навчальних закладів у сфері інклюзії є Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут». Це заклад освіти в якому навчаються понад 70% осіб з ООП.

В інституті створене безбар'єрне середовище, яке визначає і фізичну, і психологічну складову (подолання бар'єрів взаємодіяння викладача й студента, а також студента з ООП та інших учасників освітнього процесу) та створена атмосфера емоційного комфорту та взаємосприйняття. Соціально-психологічною службою закладу освіти, проводяться діагностичні дослідження особистісних параметрів та особливостей соціалізації студентів першокурсників.

Аналіз психологічних досліджень, показує що для багатьох студентів з інвалідністю властиві труднощі, пов'язані із навчанням. Основною причиною таких труднощів є швидка втома, часта відсутність на заняттях, у зв'язку з хворобою, та інші причини, що пов'язані з специфікою захворювання студента з інвалідністю.

В закладі здійснюється педагогічний супровід під час навчання здобувачів з інвалідністю за різними напрямками: педагогічний, технічний, психологічний, фізкультурно-спортивний, медико-реабілітаційний, соціальний, професійна адаптація, реабілітація.

Серед ефективних технологій та методів навчання студентів з ОПП можна виділити наступні:

- технології особистісно-орієнтованого навчання, що передбачають у створенні комфортних, оптимальних умов для розвитку і становлення особистості.
- проектні технології, які забезпечують інтеграцію міждисциплінарних знань і вмінь з застосуванням різнопланових видів діяльності.
- ігрові технології, ділові ігри що формують навички розв'язування творчих, професійних задач.
- ІКТ усучаснюють зміст освіти, дозволяють зробити заняття наочним, змістовним, інтерактивним, динамічним та цікавим.
- технології розвивального навчання, які закладають у студентів здібності до саморозвитку, самовдосконалення, самопізнання, «вміння вчитись».
- технології розвитку критичного мислення дозволяють формувати пізнавальний інтерес у студентів, мотивують їх до пізнавальної активності, спонукають до аналізу та порівняння отриманої інформації з особистим досвідом.
- технології проблемного навчання, розвивають пізнавальну активність, творчо-пошукову самостійність студентів.

Отже, сучасні технологія навчання студентів з інвалідністю дають змогу вибудовувати взаємини усіх учасників освітнього процесу на основі поваги їхніх прав і особливостей, а головне забезпечити отримання міцних знань та практичних навичок, що в майбутньому дадуть можливість конкурувати на ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Державна служба якості освіти. Режим доступу <https://sqe.gov.ua/inkluzyvne-navchannia-2022/> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Міністерство світи і науки України. Режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 03.05.2023).

Petra Habulin,
SALTO Inclusion and Diversity (E&T)
Agency for Mobility and EU Programmes Erasmus+,
Croatia

ERASMUS+ PROGRAMME AND SALTO RESOURCE CENTRE FOR INCLUSION AND DIVERSITY FOR THE FIELD OF HIGHER EDUCATION

Erasmus+ is the European Union's biggest programme for education, training, youth and sport, with a strong emphasis on inclusion and diversity.

Who can participate: young people, pupils, students, graduates, adult learners, teaching and administrative staff, schools, higher education institutions, adult education providers, NGOs, companies, institutes, social partners, cultural and sports organisations, local and regional bodies, other public and private institutions active in the fields of education, training, youth and sport.

Only organisations, not individuals, can apply for funding through their national agencies, which are in charge of implementing the programme.

Activities supported by the programme: study, teaching and training periods abroad, courses, traineeships, exchanges, job shadowing, youth activities, development of outputs, etc.

- 1) Mobility of individuals
- 2) Cooperation of organizations.

Priorities of the Erasmus+ programme:

- Inclusion and diversity,
- Digital transformation,
- Environment and fight against climate change,
- Participation in democratic life, common values and civic engagement.

Participants with fewer opportunities: disabilities, health problems, barriers linked to education and training systems, cultural differences, social barriers, economic barriers.

Inclusion and diversity in the context of the Erasmus+ programme:

- 1) Participants with fewer opportunities - additional financial assistance to support supplementary costs, such as travel arrangements, accompanying persons etc.
- 2) Organizations - financial support, if they include participants with fewer opportunities in their projects.

Hosted by the Croatian NA; provides knowledge, resources and support related to promotion of inclusion and diversity in the Erasmus+ programme.

Володимир Шевченко

*доктор педагогічних наук, професор кафедри
спеціальної освіти факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

СИСТЕМА ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

В процесі розвитку допомоги дітям з інвалідністю склалися основні аксіоматичні підходи, які впливають на становлення медико-соціальної та психолого-педагогічної моделі допомоги.

Психолого-педагогічна допомога дітям з особливими освітніми потребами надається у галузі спеціальної освіти. Її метою є забезпечення повноцінного та гідного життя таких осіб, їхньої підготовки до активної участі у житті суспільства, включення в соціальні відносини тощо.

Сучасний розвиток України висуває нові вимоги до системи освіти, зокрема, до освіти осіб з особливими потребами. Нині спеціальна освіта реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій. Вони спрямовані на демократизацію, гуманізацію, соціалізацію, що зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій [4, 185]. На сучасному етапі її розвитку інтенсивно запроваджуються інноваційні форми навчання й виховання дітей з інвалідністю. Така система передбачає різноманітні форми спільного навчання та виховання дітей з особливими потребами і їх здорових однолітків [3, 9-10].

Розвиток спеціальної освіти та впровадження передових світових практик сприяли тому, що в Україні з'явилася нова форма здобуття освіти – інклюзія. Пройшовши складний шлях через сегрегацію та інтеграцію, ідея інклюзивного навчання полягає в доступності освіти для всіх без винятку дітей з різними особливими потребами [1, 10-11, 13]. Тому на сьогодні інклюзія є однією з основних тенденцій розвитку зазначеного типу освіти в Україні. Інклюзія – це не створення нової системи, а якісні та планомірні зміни і розвиток системи спеціальної освіти загалом. Її метою є створення безбар'єрного середовища в навчанні та професійній підготовці осіб з інвалідністю [4, 185]. Відповідно до цього змінюються підходи до організації, структури та супроводу навчально-виховного процесу і надання корекційно-розвиткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

На сьогодні, в період війни, а особливо це буде важливо в післявоєнний період, перед державою гостро постають нові виклики щодо надання психолого-педагогічної допомоги та підтримки, забезпечення рівних прав і можливостей дітей та молоді з особливими потребами в новій соціально-політичній ситуації, особливо тих, які пережили травмуючі події, умов для їх успішної інтеграції в суспільство [2, 273].

Окреслимо основні, на наш погляд, виклики:

1. Дорослі та діти, які виїхали за межі України в перші дні війни;
2. Дорослі та діти, які виїхали у відносно безпечні області України або за її межі з територій, які перебували під постійними обстрілами;
3. Дорослі та діти, які виїхали у відносно безпечні області України або за її межі з окупованих територій;
4. Дорослі та діти, які залишилися на своєму місці проживання, але не перебувають/ли під окупацією.
5. Діти, які втратили батьків та рідних;
6. Дорослі та діти, які перебувають/ли в полоні;
7. Військові, які повернуться в мирне життя та дорослі, які повернуться в Україну після завершення війни;
8. Діти, які народяться у військових, травмованих війною;
9. Підготовка та перепідготовка фахівців;

Ці виклики ми маємо подолати, але постають питання: чи готові ми надавати їм допомогу? чи знаємо як з ними працювати? чи створені умови для їх успішної інтеграції в суспільство? На сьогодні однозначної відповіді немає. Водночас нестандартні ситуації вимагають нестандартних підходів та методів, а також нових способів розв'язання проблем. Тому в сучасному вимірі, відповідно до викликів сьогодення, система спеціальної освіти, реабілітації та супроводу потребує якісних змін і вдосконалення.

Таким чином, реформування й оновлення системи спеціальної освіти в Україні, відповідно до викликів та вимог часу, є дороговказом до пошуку оптимальних шляхів її трансформування та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Болдирева В. Інтеграція та інклюзія як основні моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наукових праць*. № 9. 2012. С. 10-11, 13.
2. Іноземцева С. Спеціальна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства. *Vzdelávanie a spoločnosť. Medzinárodný nekonferenčný zborník. Prešov*. Вип. 1. 2016. С. 273, 278-279.
3. Колупаєва А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 3. 2014. С. 7-11.
4. Марковська Н. Проблеми запровадження інклюзивної освіти в Україні. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (Камянець-Подільський, 24-25 квітня 2017 р.)*. Камянець-Подільський: Аксіома, 2017. Вип. 2. С. 185.

Олександр Шевчук,
кандидат педагогічних наук, викладач кафедри цифрових,
освітніх та соціо-економічних технологій,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ

Інклюзивна освіта потребує нових підходів та методик навчання, оскільки вона спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих потреб. Зокрема, існує проблема відсутності єдиної методики інклюзивного навчання, яка б відповідала потребам дітей з різними формами особливостей та забезпечувала їхнє повноцінне включення в навчальний процес. Крім того, інклюзивна освіта потребує від педагогів індивідуального підходу до кожного учня чи студента з особливими потребами, а це створює додаткові виклики для навчального закладу та закладу вищої освіти. Відсутності належної підготовки до роботи з дітьми з особливими потребами, що призводить до недостатньої уваги до індивідуальних потреб кожного та невірного застосування методик навчання, що відображається на якості навчання та загальному розвитку дітей.

Україна є однією з країн, яка активно розвиває інклюзивну освіту та намагається забезпечити рівні можливості для всіх учнів, в тому числі й дітей з особливими потребами. Проте, проблема недостатньої розробленості методик інклюзивного навчання залишається актуальною в Україні.

На сьогоднішній день існують окремі програми та проекти, спрямовані на розробку інклюзивної освіти в Україні, такі як проект «Інклюзивна освіта для його величності учня» та програма «Інклюзивна освіта в Україні». Також існують курси та тренінги для педагогів, які допомагають їм підготуватися до роботи з дітьми з особливими потребами.

Однак, відсутність стандартів та єдиного підходу до інклюзивної освіти є серйозною проблемою. Крім того, недостатня кількість спеціалістів, які можуть надати допомогу у реалізації інклюзивної освіти, також є проблемою.

Отже, стан розробленості проблеми інклюзивної освіти в Україні відносно новий, проте, потребує подальшої роботи у напрямку розробки єдиних стандартів та методик інклюзивного навчання, підготовки спеціалістів та забезпечення рівних можливостей для всіх учнів.

Інклюзивне навчання – це підхід до освіти, який передбачає створення рівних можливостей для усіх учнів, незалежно від їхньої національності, етнічного походження, статі, віку, соціального статусу та особливостей фізичного та розумового розвитку. Інклюзивна освіта забезпечує кожному учневі можливість навчатися в межах своїх індивідуальних можливостей та потреб, у середовищі, де він відчуває себе комфортно та повноцінно бере участь у житті класу та школи.

Основні підходи та методики інклюзивного навчання базуються на ідеї індивідуалізації навчання та створенні сприятливих умов для учіння кожної дитини. У цьому контексті, інклюзивні підходи в освіті орієнтовані на розробку та застосування інноваційних методів та практик, які сприяють розвитку кожної дитини, допомагають їй здобувати знання та навички та реалізовувати свій потенціал.

В Україні питання інклюзивної освіти є актуальним та потребує уваги з боку держави, педагогічної спільноти та суспільства в цілому. З одного боку, український законодавчий та нормативний базис забезпечує право на отримання якісної освіти для кожної дитини, в тому числі тих, які мають особливі потреби. З іншого боку, в практиці інклюзивної освіти ще існують численні проблеми та виклики, які пов'язані з нестачею кваліфікованих кадрів, відсутністю спеціальної інфраструктури та обмеженим доступом до необхідних матеріалів та ресурсів [2].

На сьогодні в Україні діють різні програми та проекти, спрямовані на підтримку інклюзивної освіти, зокрема, програма «Інклюзивна освіта», що реалізується Міністерством освіти і науки України. Також ведеться активна робота з підвищення кваліфікації педагогів та створення спеціальних умов для навчання дітей з особливими потребами. Однак, є необхідність у подальшій розробці та впровадженні ефективних підходів та методик, а також у підвищенні обізнаності суспільства щодо інклюзивної освіти та її важливості.

Інклюзивне навчання є одним з найважливіших напрямків розвитку освіти, який передбачає надання можливості отримати якісну освіту для всіх дітей, включаючи тих, які мають різні особливості розвитку. Основними підходами до інклюзивного навчання є забезпечення доступу до освіти, індивідуалізація навчання та забезпечення рівних можливостей для всіх учнів [1].

Забезпечення доступу до освіти передбачає створення умов для навчання всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей розвитку. Це може включати, зокрема, розробку спеціальних програм, матеріалів та обладнання, які забезпечуються з урахуванням потреб дітей з різними потребами. Також важливим аспектом забезпечення доступу до освіти є створення безбар'єрного середовища, яке дозволяє учням з різними особливостями розвитку легко пересуватися та брати участь у навчальному процесі [4].

Індивідуалізація навчання полягає у тому, щоб враховувати потреби кожного учня окремо та забезпечувати йому необхідну підтримку. Це включає розробку індивідуальних планів навчання для кожного учня, які враховують його особливості та потреби. Також важливим аспектом індивідуалізації навчання є залучення до навчального процесу спеціалістів, таких як логопеди, психологи та інші фахівці, які забезпечують необхідну підтримку для дітей з різними потребами.

Забезпечення рівних можливостей для всіх учнів полягає у тому, щоб забезпечити всім учням рівні можливості для отримання якісної освіти. Це означає, що навчальний процес повинен бути розроблений таким чином, щоб

забезпечувати рівний доступ до знань та навичок для всіх учнів, незалежно від їхньої статі, віку, національності, релігії, етнічного походження та особливостей розвитку [5].

Основні методики інклюзивного навчання включають роботу в команді, групову роботу та інтерактивне навчання. Такі методики дозволяють учням взаємодіяти між собою та навчатися один від одного. Важливим аспектом інклюзивного навчання є також забезпечення позитивного середовища, в якому діти з різними особливостями розвитку відчують себе комфортно та долучаються до навчального процесу.

У зв'язку з тим, що інклюзивне навчання є досить новим напрямком розвитку освіти, проблеми та перспективи його розвитку залишаються досить високими. Важливим завданням є забезпечення підготовки вчителів та інших фахівців до роботи в інклюзивному середовищі, розробка ефективних методик та програм навчання, а також створення умов для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей [3].

Отже, інклюзивне навчання є важливим напрямком розвитку освіти, який дозволяє забезпечити всім учням рівний доступ до якісної освіти та розвитку. Основні підходи і методики інклюзивного навчання полягають у роботі в команді, груповій роботі та інтерактивному навчанні. Однак, розвиток інклюзивної освіти в Україні є недостатньо розвиненим, і вимагає зусиль з боку усіх зацікавлених сторін, включаючи державу, педагогічні установи та громадські організації.

Загальні висновки з дослідження доводять, що інклюзивне навчання є важливим і необхідним елементом розвитку сучасної освіти, оскільки воно сприяє створенню рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей розвитку. Для розвитку інклюзивної освіти необхідно забезпечувати якісну підготовку вчителів, розробку ефективних методик та програм навчання, а також створення сприятливих умов для забезпечення доступу до освіти для всіх дітей. Оскільки інклюзивне навчання є процесом, що змінюється та розвивається, необхідно продовжувати дослідження та вдосконалювати підходи та методики, щоб забезпечити розвиток якісної та доступної освіти для всіх дітей.

Список використаних джерел:

1. Ainscow M. Developing inclusive education systems: what are the levers for change? *Journal of Educational Change*, vol. 18, no. 1, pp. 1-18, 2017.
2. Marder C., Moreno C., Torres M. Inclusive Education: Current Challenges and Opportunities. *European Journal of Education Studies*, 8(8), 2021. С. 25-39.
3. Безверхня О.М. Формування інклюзивної освітньої системи в Україні: основні проблеми та шляхи вирішення. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Психологія*, 2019. Т.24, Вип. 3 (48). С. 35-40.

4. Компанець О.В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми і перспективи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2018. Вип. 29. С. 70-75.
5. Петренко Л. А., Кравченко Т. В. Формування інклюзивного навчального середовища в умовах нового законодавства України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Педагогічні науки», (47), 2020. С. 162-166.

Юрій Ямполь

*Аспірант кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Світлана Поліщук

*Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ЗНАЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ІНКЛЮЗИВНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Проблема проектування системи оцінювання якості освіти в інклюзивному освітньому процесі є актуальною для сучасної практики освітніх організацій, оскільки вона мало розроблена та досліджена. Щодо категорії учнів з обмеженими можливостями, які освоюють адаптовану загальноосвітню програму в умовах інклюзії, необхідно визначити адаптовану систему умов проведення процедур оцінювання, диференційованого підходу до оцінки досягнень освітніх результатів з урахуванням типологічних та індивідуальних особливостей розвитку та особливих освітніх потреб учнів, адаптація контрольних-вимірних матеріалів.

Основним об'єктом системи оцінки, її змістовною та критеріальною базою виступають заплановані результати освоєння адаптованої освітньої програми, що дозволяють оцінювати досягнення учнів всіх трьох груп результатів навчання: особистісних, метапредметних та предметних. У цьому пріоритетною є оцінка динаміки індивідуальних досягнень. Очевидною стає потреба проводити кореляцію різних досягнень учня: результативності освоєння предметної (у сукупності трьох результатів) та корекційно-розвивальної областей, рівня психофізичного розвитку, сформованості особистісних результатів та навичок життєвої компетентності, динаміки результатів освоєння програми корекційної роботи та індивідуальних досягнень особистого розвитку дитини [1].

На нашу думку, менеджмент якості освіти в інклюзивному освітньому процесі – це єдина взаємопов’язана система контролю навчального процесу в навчальному закладі, що забезпечує всебічну оцінку факторів, які впливають на якість освіти при реалізації адаптованих загальноосвітніх програм.

Менеджмент якості освіти в інклюзивному освітньому середовищі являє собою сукупність організаційних структур, регламентів, діагностичних та оціночних процедур, побудованих на єдиній концептуально-методологічній основі, що спрямовані на оцінку якості освітнього процесу, а саме на відповідність змісту реалізованих освітніх програм та рівня освітніх досягнень, які визначаються вимогами Постанови № 957 від 15 вересня 2021 року «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» [2].

Основою розробки системи оцінки якості освіти інклюзивної освітньої організації є нормативно-правові акти державного і регіонального рівнів, які містять вимоги до організації процесу навчання дітей з обмеженими можливостями.

Як джерела даних для оцінки якості освіти в інклюзивному навчальному закладі використовуються наступні дані:

- результати учнів отриманих при складанні ДПА та ЗНО;
- зовнішній моніторинг освітніх досягнень за предметними галузями;
- результати учнів у Всеукраїнських учнівських предметних олімпіадах;
- моніторингові дослідження, що проводяться відповідно до положення освітнього закладу про забезпечення якості освітньої діяльності;
- дані за підсумками відвідування уроків, елективних курсів та курсів на вибір, позаурочних заходів;
- результати інтеграційних показників освоєння програми корекційної роботи;
- аналіз діяльності супровідних фахівців та діяльності психолого-педагогічного складу;
- соціологічні опитування.

Істотною відмінністю менеджменту якості освіти в інклюзивному освітньому процесі є те, що освітній результат дитини з обмеженими можливостями не може оцінюватися поза сукупністю створених для нього спеціальних умов здобуття освіти. Слід зауважити, що освітній результат може бути досягнутий у максимальному вираженні лише за умови повного забезпечення освітньою організацією всіх вимог стандарту, відповідних створених умов для навчання, що своєчасно коригуються та доповнюються [3].

Можемо зробити висновки, що оцінка якості освіти в інклюзії передбачає сукупність різних критеріїв та показників, що характеризують ефективність діяльності інклюзивної освітньої організації. Моніторинги в інклюзивній освітній організації поширюються на всі умови, які так чи інакше пов’язані з

освітньою успішністю особливого учня: забезпечення психолого-педагогічного супроводу, спеціального освітнього та архітектурного середовища, методичного оснащення, використання відповідних педагогічних технологій, якість змісту освітніх програм, результати підсумкової атестації.

Список використаних джерел

1. Олефір Н. Особливості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. Нова педагогічна думка, 2019. № 2 (98) С.143-146. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2019_2_39.pdf. (дата звернення: 22.04.2023).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957 "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти"
3. Лавриченко Н.М. Соціально-культурні аспекти модернізації змісту базової освіти у західноєвропейських країнах // Педагогіка і психологія. 2001. №3–4. С.167–175.

СЕКЦІЯ III «СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: СУЧАСНІ УМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»

Людмила Валіцька

*методист ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»*

Роман Ткачук

*викладач фізичного виховання
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У сучасній зарубіжній педагогіці не існує загальноприйнятого єдиного тлумачення терміна «інклюзивна освіта» і спостерігається множинність підходів до його інтерпретації: від вузького сенсу в межах єдиного освітнього середовища, в умовах якого здійснюється інтеракція між особами з інвалідністю, педагогами та їхніми здоровими однолітками, до широкого розуміння інклюзії в контексті філософії.

Консервативний устрій Італії, Німеччини, Австрії, Бельгії й Франції передбачає високий рівень стратифікації за соціальним статусом і рівнем доходів. У цих державах інклюзивна освіта здійснюється в межах загальної освіти, за відсутності інтеграції для осіб з особливостями розвитку [3, с. 22].

Інклюзивне навчання часто вважають альтернативою інтернатній системі, за якою особи з інвалідністю навчаються в спеціальних закладах освіти та змушені проживати в інтернатних відділеннях при них через їх територіальну розгалуженість. Хенлайн і Хальворсен (Hanline and Halvorsen) визначають шість проблемних питань щодо переходу дитини з обмеженими можливостями до звичайного навчального закладу: це безпека, ставлення інших учнів, компетентність персоналу та якість освітньої програми, транспорт, відповідальне ставлення адміністрації навчального округу та можлива невдача.

Сьогодні більш ніж в 40 країнах світу використовуються подібні освітні методики. У Німеччині, Норвегії, Франції, Іспанії, США, Канаді та ряді інших розвинених країн питання навчання інвалідів вирішуються за допомогою інклюзивних методик освіти.

У країнах Скандинавії протягом більше 20 років реалізується програма допомоги дітям з синдромом дефіциту уваги і гіперактивності.

В Німеччині опікується не загальнодержавне міністерство, а кожна окрема федеральна земля. Наповнення навчально-методичних програм, критерії оцінювання знань, кількість і спеціалізація освітніх закладів – усе це вирішується на місцевому рівні [2, с. 292].

Щодо фінської освіти – це чудова освіта для людей з особливими освітніми потребами, яка фокусується скоріше на сильних сторонах, а не на проблемах. Ідея

фінської системи полягає в тому, щоб виявити освітні потреби якомога раніше, незалежно від причин. Як тільки викладачі побачать проблеми в навчанні, вони консультуються зі спеціальним педагогом.

В даний час в США діє програма «Інклюжен». Її основи були закладені «Реабілітаційним Актом» і законом про навчання дітей-інвалідів у 1973 році.

Конгрес США, ґрунтуючись на досвіді округу Колумбія, прийняв Закон про освіту інвалідів (пізніше перейменований в Закон про освіту людей з інвалідністю), що передбачає необхідне фінансування спеціальної освіти в системі навчальних закладів і установлюючи індивідуальний підхід до визначення освітньої програми [3, с. 34].

Система освіти Польщі побудована так, що з раннього віку дитина з інвалідністю включена до освітнього процесу поруч зі здоровими дітьми. Передумовою для організації освіти учнів з ООП в інтеграційних дошкільних закладах, школах та інших освітніх установах стала постанова Міністерства національної освіти (1993 р.), що надає можливість особам з ООП навчатися у закладах загальної середньої освіти, в яких можуть бути організовані інтеграційні відділи, створені з метою забезпечення умов для суспільного розвитку та виховання учнів з ООП і одержання знань та вмінь разом [1, с. 22].

Успішність розвитку інклюзивної освіти залежить від загальних чинників, які й визначають низку таких актуальних для сучасної зарубіжної та вітчизняної педагогіки завдань:

- посилення ролі раннього навчання як фундаменту інклюзивної освіти;
- підвищення якості співпраці з батьками як провідного її механізму;
- систематичне підвищення кваліфікації всіх осіб, причетних до неї;
- оновлення освітніх програм професійної підготовки студентів педагогічних напрямів із ровесниками.

Список використаної літератури:

1. Перфільєва М. Освіта як інститут соціального виховання дітей та молоді з особливими потребами у Польщі. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2015. Випуск 52. С. 290–295.
2. Інклюзивна освіта. Досвід Німеччини. URL: <https://nus.org.ua/articles/inklyuzyvna-osvita-dosvid-nimechchynu>
3. Удосконалення освіти. Перспективи інклюзивних шкіл (Improving Education. The Promise of Inclusive Schools). Посібник Національного інституту вдосконалення муніципальної освіти США. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://perspectiva-inva.ru>.

Дар'я Великжаніна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи
комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради,
м. Запоріжжя, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ЇХ РОДИН В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу в Україні ключові орієнтири інклюзивної освіти доповнюють виклики сьогодення, які пов'язані із збереженням позитивних результатів і накопиченого досвіду інклюзії та забезпеченням якості, системності, безперервності провадження й розвитку інклюзивної освіти у державі.

Інклюзивна освіта забезпечує створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. А головна демократична ідея інклюзивної освіти відображає розуміння того, що всі діти є цінними й активними членами суспільства [3, 47–48]. І саме тому сьогодні – на шляху боротьби за свободу та збереження демократичних ідей – надзвичайно актуальним є об'єднання зусиль українського суспільства у важливій справі реалізації завдань інклюзивної освіти та мінімізації негативних наслідків воєнної агресії з боку росії на всебічний розвиток та успішну соціалізацію підростаючого покоління українців.

Безумовно, війна спричинила руйнування звичного способу життя українців та страждання кожного члена суспільства. Водночас, діти є найуразливішою категорією населення, що зазнала страждань внаслідок війни, зокрема діти з інвалідністю.

Діти з особливими освітніми потребами та їх родини вимушено стикаються із значною кількістю різних труднощів та опиняються у складних життєвих обставинах, що спричиняють негативний вплив на ситуацію розвитку і благополуччя малечі і безумовно залишають складні наслідки. Такими труднощами для дітей з особливими освітніми потребами та їх родини є: вимушена зміна місця та умов проживання; втрата домітки, майна, місця роботи батьками дітей; зміна закладу освіти та формату здобуття освіти на дистанційне навчання; виникнення ризику втрати або зниження якості отримання послуг комплексної реабілітації; погіршення стану здоров'я дітей з інвалідністю, загострення хронічних захворювань; підвищення ризику виникнення випадків соціального регресу, розладів у поведінці, які спричинені сильним стресом; стрес та психологічні травми внаслідок воєнних дій; психологічне перевантаження дітей та їх батьків, тривожність; проблеми налагодження побуту для родин з дітьми з інвалідністю; зниження академічної успішності учнів з особливими освітніми потребами; підвищення ризику обмеження простору та видів діяльності щодо всебічного розвитку, самореалізації дітей тощо. Такі виклики сьогодення свідчать про необхідність підтримки суспільством дітей з інвалідністю та їх родин у подоланні негативних наслідків й труднощів воєнного часу.

Вирішенню цих труднощів має сприяти злагоджена діяльність всієї мережі соціальних інституцій країни, зокрема інклюзивна освіта. Адже інклюзивна освіта виступає одним із основних інститутів соціальної інтеграції [3, 65]. Соціальна інтеграція передбачає включення дітей з інвалідністю у розмаїття сфер життєдіяльності соціуму, а також сприяння їх успішній соціалізації, самореалізації й активному соціальному життю в цілому. Провідним фахівцем в інклюзивному освітньому просторі щодо сприяння нормалізації, гармонізації соціального життя дітей з особливостями психофізичного розвитку та їх родин, успішній соціалізації і ресоціалізації підростаючого покоління, а також забезпечення соціального захисту здобувачів освіти є соціальний педагог. А інклюзивна освіта виступає платформою для реалізації соціальним педагогом широкого спектра соціально-педагогічних функцій щодо відновлення, оптимізації та збереження якості соціального життя дітей з інвалідністю та їх родинам, зокрема забезпечення вкрай необхідної в умовах воєнного часу соціально-педагогічної підтримки.

Соціально-педагогічна підтримка як один з напрямів професійної діяльності соціального педагога є видом соціальної підтримки. Соціальна підтримка – це система заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, яка спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг; це також система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей. Соціально-педагогічна підтримка, в свою чергу, передбачає систему заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямовану на надання допомоги особистості у процесі соціалізації з метою розкриття та розвитку її можливостей, а також орієнтовану на створення умов для подолання індивідом труднощів в інтелектуальному, моральному, емоційно-вольовому, психологічному розвитку, визначення інтересів і потреб, шляхів подолання проблем, що допомагає досягти бажаних результатів у різних сферах життєдіяльності [1, с. 161].

Ю. Жданович зауважує, що соціально-педагогічна підтримка об'єднує підтримку соціальну та педагогічну, а також охоплює два аспекти: соціальний, який полягає у забезпеченні соціального захисту особистості, що потрапила у складні життєві обставини; педагогічний, який передбачає надання допомоги індивіду у розвитку його особистості та індивідуальності [2, с. 206–207].

Соціально-педагогічна підтримка може здійснюватися у формі соціального захисту, соціального супроводу, консультування, різних інших видів допомоги і спрямовуватись на створення сприятливого для навчання і розвитку особистості дитини соціального середовища, підвищення його виховного потенціалу, гармонізацію міжособистісних відносин, профілактику загроз сімейному і шкільному благополуччю [4, с. 5]. Крім того, соціально-педагогічна підтримка передбачає добір інструментарію і конструювання технологій соціально-педагогічного впливу на особистість та середовище її перебування, які можуть бути адаптовані до конкретних проблем і потреб [4, с. 84].

Сьогодні соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами та їх родин соціальними педагогами може включати низку актуальних аспектів, серед яких: оцінка актуальних проблем дітей з інвалідністю та їх сімей з подальшою розробкою стратегії їх вирішення; консультативна робота щодо визначення шляхів подолання складних життєвих обставин; допомога у налагодженні побуту родин з дітьми з особливими освітніми потребами, пошуку роботи для дорослих; залучення дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу, допомога у відновленні отримання дітьми реабілітаційних послуг; сприяння налагодженню контактів дітей з особливими освітніми потребами з однолітками, педагогами, фахівцями в процесі інклюзивного навчання; сприяння налагодженню психологічної рівноваги дітей з інвалідністю та їх батьків, подолання наслідків стресу; розробка спільно з батьками дітей з інвалідністю програм соціальної реабілітації родин, побудова життєвих планів сімей, окреслення життєвих перспектив та шляхів досягнення життєвих цілей; організація та проведення заходів щодо подолання сімейних проблем та налагодження комфортної атмосфери, міжособистісних стосунків у родинах, які виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку; сприяння створенню оптимальних умов для соціальної адаптації, соціалізації дітей з особливостями психофізичного розвитку, розкриття творчого потенціалу, розвитку їх життєвої компетентності, формування soft skills; організація просвітницької, консультаційної роботи з батьками дітей з особливими потребами.

Таким чином, соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами та їх родин сьогодні орієнтована на допомогу у подоланні низки актуальних труднощів, які були спричинені воєнними діями, а також на сприяння успішній соціалізації дітей з особливостями розвитку, нормалізації життєдіяльності та відновлення благополуччя сімей з дітьми з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
2. Жданович Ю. М. Соціально-педагогічна підтримка дітей вимушених переселенців як наукова проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19 (1). С. 204–213. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%281%29_213
3. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : [монографія] / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
4. Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді : монографія / [Алексєєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Малиношевський Р. В. та ін.] / за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. 168 с.

Інна Гуменюк

магістр, викладач ВСП «Кам'янець-Подільського фахового коледжу»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

В даний час Україна переживає період свого становлення як демократичної та правової держави, закладається фундамент розбудови соціальної держави. Соціальна держава створює умови для забезпечення громадян роботою, перерозподіляє доходи через державний бюджет, забезпечує людям прожитковий мінімум, сприяє збільшенню числа дрібних і середніх власників, охороняє найману працю, піклується про освіту, культуру, сім'ю, охорону здоров'я, поліпшує соціальне забезпечення тощо.

Реформування системи соціального захисту визначено в Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [3] і є одним із першочергових пріоритетів за вектором відповідальності. Не підлягає сумніву необхідність удосконалення моделі соціального захисту в системі пріоритетів державної соціальної політики для всіх груп населення.

Система соціального захисту та соціального забезпечення є соціальноекономічною організаційною структурою зі складними взаємними зв'язками й залежностями її елементів. Крім того, соціальний захист як система має свою специфіку, пов'язану з традиціями в цій сфері, що склалися, та виявом певної інерційності в процесі суспільних перетворень перш за все через довгострокову негнучкість соціальних структур.

Соціальний захист – це багаторівнева система економічних, соціальних та правових відносин по управлінню соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя.

Існує єдність трьох головних складників соціальної політики:

1) соціальна допомога, що гарантує громадянам, які опинилися за межами бідності і неспроможні через різні причини забезпечити собі життєвий мінімум, можливість психофізичного виживання в кризових соціально-економічних умовах;

2) соціальне забезпечення, що гарантує нормальний рівень існування людини і відшкодування втрат регулярного прибутку, компенсація додаткових утрат у зв'язку з інфляційними процесами, упередження причин, що призводять до втрати регулярного прибутку внаслідок припинення виробництва тощо;

3) соціальні послуги, що забезпечують високий рівень трудової активності, участі в громадському житті (програми професійної перекваліфікації, створення додаткових робочих місць та ін.) [2, с. 249].

До системи соціального захисту слід віднести також соціальні нормативи – гарантовані державою мінімальні рівні винагороди за працю, стипендіального та соціального забезпечення.

Соціальний захист має ряд ознак:

1. це система суспільних відносин, яка призначена для задоволення особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу зі спеціальних фондів;
2. здійснюється державою за рахунок коштів суспільства;
3. вищезгадані кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї у випадках, передбачених законодавством, у разі втрати чи зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування [1].

Основними джерелами фінансового забезпечення соціального захисту населення є кошти державного й місцевих бюджетів та кошти фондів державного соціального страхування. Характерною ознакою чинної моделі соціальної політики України є загальна тенденція збільшення частки бюджетних видатків на соціально-культурні заходи у видатках зведеного бюджету.

Система соціального захисту населення виконує різні за змістом функції, полем дії яких є соціально-економічні відносини. Серед цих функцій слід виділити ті, що регулюють економічні та соціальні зв'язки в господарській системі, а також поведінку окремих груп виробників та незайнятих осіб; забезпечують процес розподілу, перерозподілу, обміну та споживання матеріальних благ і фінансових ресурсів, стабільність протікання цих процесів; здійснюють інтеграцію прагнень, дій і відносин індивідів та забезпечують внутрішню згуртованість суспільства.

До об'єктів соціального захисту населення належать в першу чергу нужденні верстви населення, чисельність яких за роки незалежності зросла за рахунок осіб, які проживають за межею бідності і спричинено низьким рівнем соціальних стандартів у окремих верств населення. Але державні механізми здійснення соціального захисту стосуються не лише найменш забезпечених категорій громадян, а охоплюють населення загалом, бо головне призначення соціального захисту є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової приналежності, можливості вільно розвиватися, реалізувати свої здібності, що потребує створення дієвої та ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення.

Отже, соціальний захист – це багаторівнева система економічних, соціальних та правових відносин з управління соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя. Система соціального захисту об'єднує такі елементи: соціальне забезпечення, соціальну допомогу окремим категоріям населення, соціальне страхування.

Список використаних джерел:

1. Сімкіна О.В. Змістовний аспект поняття «соціальний захист» та основні засади його втілення на європейському просторі. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_7_4 (дата звернення: 08.05.2022).

2. Павлюк Т.І., Демченко О.П. Соціальний захист – складова частина соціальної політики. Приазовський економічний вісник. 2019. №2 (13). С. 246- 251.
3. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Закон України від 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> (дата звернення: 08.05.2022).

Наталія Жилияк

кандидат психологічних наук, доцен, доцент кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім.Т.Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

Христина Ставчанська

Студентка групи П-41б НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ООП

У контексті вивчення ефективної соціально-психологічної роботи з сім'ями, які виховують дитину з ООП постає потреба у дослідженні, узагальненні та систематизації зарубіжних практик.

Обираючи країни для аналізу, ми керувалися наявністю розгалуженої системи підтримки сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, успішних практик взаємодії соціально-реабілітаційних закладів з неурядовими організаціями, батьками дітей з особливостями психофізичного розвитку (зокрема, Parent training and information, Community parentres our cecenters, Autism Society of America, Division for Early Childhood, National Association for the Education of Young Children» та ін.). Таким чином, ми сфокусували увагу на тих країнах, які мають вагомі напрацювання та вибудовану систему надання саме соціально-психологічної підтримки батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку, яка надається фахівцями міждисциплінарної команди протягом тривалого часу. Нам імponує міждисциплінарний підхід в означених країнах у контексті підтримки батьків, що спонукало зосереджувати дослідження на їхніх практиках. У результаті проаналізовано досвід соціально-реабілітаційної роботи з батьками у Республіці Польща, Німеччині, Ірландії, Угорщині, Сполучених Штатах Америки, Австралії та Росії [1].

Інвалідність у *Республіці Польща* визначається як неможливість виконувати соціальні функції через порушення здоров'я. Для визначення інвалідності враховуються фізичні, психічні та соціальні можливості функціонування організму особи. Оцінку проводить комісія, на рівні повіту, яку сформовано із лікаря та іншого фахівця, яким може бути психолог, соціальний робітник, консультант із супроводу в працевлаштуванні, педагог або інший лікар. У документах стосовно інвалідності зазначаються рекомендації щодо зайнятості, працевлаштування на спеціальних підприємствах для осіб з інвалідністю, професійного навчання, участі у програмах працетерапії, надання протезно-ортопедичних засобів, допоміжних або інших технічних засобів. Важливим компонентом рекомендації є отримання допомоги на місцевому рівні – соціальна допомога, особистий догляд, лікувально-реабілітаційні послуги. Крім того, надаються рекомендації щодо постійного або тривалого догляду чи сторонньої допомоги. Ці рекомендації слугують обґрунтуванням для отримання соціальної допомоги в грошовій та / або натуральній формі, передбаченій для осіб з інвалідністю.

Послуги із догляду за особами з інвалідністю можуть включати: засвоєння та розвиток навичок повсякденного самостійного життя; фізичну реабілітацію та відновлення функцій організму. Допоміжні засоби, такі як інвалідні візки, пристрої для руху та підйомники, можна придбати, зокрема, за рахунок Державного фонду реабілітації осіб з інвалідністю. Той же Фонд може сплатити до 95% вартості навчання комунікації, зокрема жестової мови для особи з інвалідністю.

У *Німеччині* соціально-реабілітаційна підтримка батьків (SPFS) – це інтенсивна форма підтримки сімей, яка запобігає розпаду сім'ї та задовольняє потреби щодо догляду за дитиною чи дітьми; це підтримка сімей у важкі часи, наприклад, смерть члена сім'ї або хвороба. Соціально-реабілітаційна підтримка базується на ідеї про те, що батьки мають право на підтримку у вихованні своїх дітей, що й зазначено в Законі Німеччини «Про дитячі та молодіжні послуги» (1990 р.). Це забезпечує інтенсивну, цілеспрямовану та довготривалу підтримку сімей у їхньому повсякденному житті [2].

Завдяки консультуванню та інтенсивній спільній роботі з батьками фахівець шукає шляхи вирішення повсякденних проблем сім'ї та труднощів, які можуть бути пов'язані з низькими прибутками, труднощами з житлом, проблемами психіки чи фізичного здоров'я, зловживанням алкоголем або наркотичними речовинами, розлученням, або проблеми з доступом до відповідних соціальних послуг.

Дещо інший підхід до поняття підтримки батьків в *Ірландії*, де в підтримці та консультуванні батьків педагог відіграє важливу роль із раннього дитинства.

Він надає інформацію про те, що батьки можуть зробити для покращення навчання своєї дитини; а також виявляє дітей, для навчання яких потрібна додаткова підтримка через затримку розвитку та / або труднощі в навчанні [3].

Основною функцією педагога раннього дитинства є також інформування батьків про успіхи їхньої дитини. Батьки часто можуть відчувати побоювання щодо «тестування» їхньої дитини, тому важливо, щоби педагог раннього дитинства повідомив батькам різницю між оцінюванням навчання та оцінюванням для навчання, де: оцінка навчання, зазвичай, є підсумковою, і проводиться наприкінці року. Оцінювання для навчання відбувається під час навчання, а не в кінці; його результат не є підґрунтям для порівняльних суджень; мова йде про інформування, підтримку та покращення навчання [3].

В Ірландії батьки беруть участь у процесі оцінювання, як тільки вони реєструють свою дитину в службі догляду за дітьми (дитячому садку). Тому фахівці закладу інформують батьків про процедуру оцінювання за допомогою проведення вступної інформаційної сесії для нових сімей на початку року. Цей процес допомагає надати батькам чіткі уявлення щодо оціночної політики навчання, а також ознайомити їх з інформаційним листом, у якому викладено обґрунтування підходу оцінювання, що використовується фахівцями.

Отже, ми узагальнили отриману інформацію та виокремили зміст та форми соціально-психологічної роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Основною характеристикою зарубіжної соціально-реабілітаційної роботи з сім'ями є тісна міждисциплінарна взаємодія фахівців навчальних закладів та співпраця з іншими соціальними інститутами. У контексті дослідження доцільним і важливим є аналіз проблем та потреб сімей, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, що буде розглянуто в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / ред. М. Ф. Войцехівський. Київ : Плетяда, 2015. 172 с.
2. Ревть А. Інноваційний досвід соціально-реабілітаційної роботи з дітьми-інвалідами та їх батьками в Україні. Людинознавчі студії. Педагогіка. 2015. Вип. 1(33). С. 169-175.
3. Чечко Т.М. Аналіз зарубіжних практик соціально-педагогічної підтримки батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку. Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць / ред. В. В. Засенко, А. А. Колупаєва. Київ : Наша друкарня, 2017. Вип. 13. С. 262-271.

Ірина Завадська

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анастасія Станіслава

*здобувачка освіти НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний
інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Механізм управління притаманний всім, без винятку, галузям діяльності людей. Він забезпечує пошук і застосування засобів, методів і форм здійснення накреслених змін у діяльності людей. Довший час управління було об'єктом дослідження інших наук. І тільки коли соціальні проблеми набули гостроти, виникла нагальна потреба залучення соціології до винайдення управлінських рішень. Соціологія управління ж полягає у безпосередньому практичному використанні бази соціологічних знань у сфері управління [1, с. 123-124].

Головним об'єктом управління – в управлінні соціальними процесами - є людина, соціальні групи і суспільний розвиток у цілому. Соціальне управління - це управління окремими сторонами суспільного життя, суспільними інститутами, суспільством у цілому, спрямоване на підтримку динамічного стану і нормального функціонування соціальної системи. Наука соціального управління є соціальною галуззю наукового знання, котра вивчає цілісне засвоєння оточуючого світу під кутом зору системного впливу на всі сфери суспільного життя, для підвищення якості життя його членів – головної мети суспільства. Відповідно і предметом науки соціального управління є відносини управління - складний комплекс стійких взаємозв'язків і взаємодій людини із колективом у процесі управлінської взаємодії.

Управління соціальною службою як системою спрямоване на розвиток ресурсів клієнта в конкретних умовах життєдіяльності організації. Складовими цих процесів життєдіяльності є отримання ресурсів від зовнішнього середовища та їх оптимальне використання, продукування соціальної послуги або надання соціальної допомоги, збільшення ресурсів клієнтів. [2, с. 7-8].

Соціальне управління виступає як сукупність організаційних систем і управлінських зв'язків між ними, здійснення яких дозволяє реалізувати управлінські функції між індивідами, соціальними групами, громадянами, політичними, економічними та ін. інститутами суспільства. Соціальне управління охоплює всі ті об'єкти і процеси в суспільстві, стан яких має значення для його існування і розвитку як соціальної системи, так і для життєдіяльності людей.

Для розвитку держави загального добробуту необхідний такий тип соціальної політики, котра спрямована на підвищення якості життя всіх громадян та стримування поширення соціальних ризиків.

У деяких країнах поняття —соціальна держава та —держава загального

добробуту ототожнюють (наприклад, у німецьких джерелах). Однак, все ж таки у цих термінах є певні відмінності. Так, формування держави загального добробуту пов'язують із більш високим рівнем економічного розвитку країн, який дозволив би забезпечити громадянам прожитковий мінімум. Така держава захищає людей від бідності за допомогою виплат по безробіттю, сімейних виплат, грошових компенсацій, пенсій, забезпечує охорону здоров'я, безоплатну освіту, соціальне житло. У державі загального добробуту соціальна підтримка здійснюється шляхом втручання держави в життя людей на національному та місцевому рівнях через соціальні програми. Фінансують цю систему за рахунок перерозподілу доходів через страхування і податкову політику. [3, с.95].

Соціальна політика не може існувати як некерований процес, вона має бути відповідним чином визначена, інтегрована в усі сфери життя суспільства, суспільні відносини. Йдеться про дві взаємозалежні складові по-перше, про проголошення загальнодержавного (стратегічного) курсу в гуманітарній, соціальній сфері і, по-друге, про детермінацію соціальної політики відповідними нормами, законами. [4, с. 24-26]. Соціальна політика в новій Україні як самостійній суверенній державі була започаткована з проголошенням Декларації про державний суверенітет України. В Декларації зазначено, що людина, її честь, здоров'я — найвища цінність для суспільства, мета його розвитку. Це означає, що відповідну соціальну спрямованість повинна мати в новітній Україні економіка, політика, в державі мають бути створені відповідні умови для співробітництва всіх структур політичної системи, всіх частин суспільства в їх єдності навіть за об'єктивних їх відмінностей. А відтак потрібна певна соціально спрямована діяльність органів місцевого самоврядування. Соціальна політика може бути успішно реалізована в тому разі, якщо буде не тільки розроблена її стратегія, створені відповідні механізми, а відповідне ресурсне забезпечення. Йдеться насамперед про відповідні фінансово-матеріальні умови для функціонування систем освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення. Ресурсне забезпечення згаданих сфер здійснюється з багатьох джерел: бюджетні фінансування (за рахунок податкової системи); діяльність різноманітних суспільно-політичних, громадських та інших утворень, фондів, об'єднань; реалізація загальнонаціональних і міжнародних проектів і програм; спонсорська діяльність тощо.

Список використаних джерел:

1. Вербець В.В., Субот О.А, Христюк Т.А. Соціологія: Навчальний посібник. – К., 2009.- 550.
2. Грець М.В. Інститути соціалізації в Україна та країнах ЄС: тенденції розвитку та ключові відмінності // український соціум. 2011 №3 (38). С. 7-9
3. Малько А. Соціальна робота і соціальна педагогіка// Соціальна політика і соціальна робота. – 2000. – № 3,4. – С. 95
4. Грані людського буття: позитивні негативні виміри антропокультурного: Монографія. – К.: Наукова думка, 2010. – 352с.

Майя Зубаль,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри спорту і спортивних ігор, факультету фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; zubal@kpmi.edu.ua

Олександр Алексєєв,

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спорту і спортивних ігор, факультету фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; alieksieiev@kpmi.edu.ua

Ірина Райтаровська,

старший викладач кафедри спорту і спортивних ігор, факультету фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; raitarovska@kpmi.edu.ua

Наталія Судаєк,

викладач математики

ВСП «Кам'янець-Подільського фахового коледжу»

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

ЗНАЧЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Загальновідомо, що спорт допомагає психічному і фізичному вдосконаленню людей, дарує радість спілкування, повноцінне го світосприйняття тощо. Але спорт має ще одне важливе значення: він служить засобом соціальної реабілітації людей, уражених недугою. Серйозні фізичні недоліки, які порушують рухову функцію і координацію, здебільшого вносять психологічну напругу, що ускладнює або навіть здебільшого унеможлиблює контакт із зовнішнім світом. Активна участь у спортивній діяльності покращує психічний стан неповносправних і сприяє їхній соціальній інтеграції. Якщо врахувати, що кожна десята людина у світі – повний або частковий інвалід, то стає очевидною значимість цього засобу. Тому змагання людей з особливими потребами є невід'ємною частиною загального спортивного життя суспільства [1; 2].

Заняття фізичними вправами, як правило, проводяться у вільний від навчання чи роботи час. Однак, розглядати їх лише як форму проведення дозвілля, як форму відпочинку було б неправильно, оскільки це звужувало б значення цих занять у життєдіяльності неповносправних.

Людям з особливими потребами потрібен у першу чергу шанс (хоча б у сфері вільного часу), щоб довести собі і суспільству право на активне існування – у розумовому і фізичному плані [1; 4].

Надзвичайно важливе значення в цьому плані має спорт, що може бути використаний у роботі із різноманітними статево-віковими, професійними,

соціальними групами населення, у тому числі з неповносправними. Заняття фізичними вправами, як тренування м'язів, що потребує і значних вольових зусиль, дозволяє людям з особливими потребами будь-якої категорії настільки розвинути "визначені функції свого тіла, що помилки і неможливість інших функцій майже не помічаються". Заняття спортом передбачають здоровий спосіб життя і правильне харчування, дотримання режиму праці і відпочинку, дозволяють відпочити, розважитися, відволіктися від смутних думок, викликаних станом інвалідності. Все це дозволяє таким людям підтримувати і покращувати свій фізичний стан і самопочуття. Водночас спорт сприяє інтеграції людей з особливими потребами в громадське життя, спочатку в дружньому колі й у сім'ї, а в ряді випадків і в професії, що відповідає його схильностям. Він дозволяє йому включитися в соціальні контакти з іншими людьми [3; 4].

Участь у спортивних змаганнях дає можливість людям з обмеженими можливостями здоров'я випробувати радість перемоги над своїм суперником, досягнутої на основі волі, наполегливості, тривалої підготовки, самовідданої праці. Він одержує можливість пережити надзвичайно радісне почуття перемоги над самий собою, над своїми слабкостями і недоліками, радість самоствердження, самореалізації і самовдосконалення, радість відчуття себе повноцінною людиною, яка має обмежені можливості здоров'я. Він одержує можливість досягти те, що на перший погляд здається просто фантастичним і неможливим. Заняття спортом дозволяють успішно вирішувати ряд соціальних задач: вони стимулює активність учасників, виробляють у них прагнення до постійного підвищення результатів.

Список використаних джерел:

1. Римар О.В. Спорт неповносправних: історія та сучасність. Львів, 2001. 56 с.
2. Фізкультурно-реабілітаційна та спортивна робота серед інвалідів України у 2000 році (цифри і факти). К.: НКСІУ, 2001. 90 с.
3. Фізкультурно-реабілітаційна та спортивна робота серед інвалідів України у 2001 році (цифри і факти). К.: НКСІУ, 2002. 89с.
4. Wyznikiewicz-Nawracała A. Rehabilitacyjna funkcja wspolczesnego sportu. Sport na przelomie tysiacleci: szanse i nadzieje. Praca zbiorowa redakcja Zbigniewa Dziubinskiego. Warszawa, 2000. S. 324-332.

Христина Ковалюк
магістрантка Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ НА РОЗВИТОК РУХОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

На кожному віковому етапі біологічний процес фізичного розвитку учнів початкових класів характеризується певним комплексом морфологічних, функціональних та психічних особливостей розвитку організму, які взаємопов'язані між собою і залежить від спадковості та зовнішнього середовища, відрізняється індивідуальним руховим потенціалом [4]. Внаслідок природних вікових змін і біологічної потреби у русі у школярів досить активно розвивається рухова функція [1]. Людина може виконувати будь-який рух, переміщуватись, утримувати позу тіла у просторі, що відбувається завдяки руховій функції. Реакцією на зовнішній подразник є руховий прояв, що виражається м'язовим скороченням і забезпечується анатомо-фізіологічними механізмами (моторикою), які є зовнішнім проявом рухової функції [3].

Рухова функція дає можливість організму сприймати, накопичувати і перетворювати різні види енергії, речовини та інформацію, а також підтримує певну позу у статичному положенні та русі; орієнтацію на зовнішній подразник, збереження рівноваги; переміщення у просторі; маніпулювання предметами.

Порушення рухової функції залежить від стану здоров'я. Ступінь розвитку, можливості вдосконалення рухової сфери молодших школярів обмежується наявністю порушень функціональної діяльності сенсорних і фізіологічних систем організму, зокрема, розладів діяльності опорно-рухового апарату - відхилення у розвитку постави.

Основною причиною відхилень у розвитку постави є порушення функціонального стану м'язів тулуба, саме тому вони мають динамічний характер. Зовнішні ознаки дефектів постави залежать від тонусу деяких м'язів і проявляються залежно від тонусу м'язового корсету. Стан постави визначається якістю роботи м'язів, що беруть участь у збереженні рівноваги тіла. Для відхилень розвитку постави характерний знижений тонус певних груп м'язів залежно від типу порушення.

На початках порушення м'язовий тонус має непостійний характер і його можна усунути довільним симетричним напруженням м'язів. Коли спостерігаються стійкі фіксовані порушення постави, то асиметрія в тонусі м'язів більш виражена і зберігається при довільному напруженні м'язів.

Коли починається шкільне навчання в учнів часто є млява постава, спостерігається надмірно збільшені шийний і грудний вигини хребта, дещо опущена голова, опущені та зсунуті вперед плечі, запала грудна клітка, крилоподібні лопатки, звисаючий живіт. З часом на основі такої млявої постави

можуть сформуватися плоска, кругла та кругло-увігнута спина, бічні викривлення (сколіотична постава) чи комбіноване порушення постави. Значний відсоток становлять сколіотична та на кіфотична постави. Саме тому у молодшому шкільному віці важливо сформування у дітей правильну поставу, попередити та займатись профілактикою різних деформацій хребта, а також розвинути навички збереження фізіологічно правильного положення тулуба у сагітальній площині та симетричного положення хребта у фронтальній для усунення відхилень у розвитку постави на початковій стадії їх появи, використовуючи дозовані м'язові напруження.

Формування постави у дітей відбувається у тісному взаємозв'язку з розвитком рухової функції, а також спостерігається залежність постави від ступеня вираженості вигинів хребта і фізичної підготовленості дитини.

Важливою причиною виникнення відхилень у розвитку постави є нерівномірність розвитку рухових якостей учнів початкових класів. Порушення постави залежить від фізичного розвитку, фізичної підготовленості та інших функціональних показників. Якщо недостатньо розвиваються основні м'язові групи, то відбувається порушення у розвитку постави і їх прогресування [2].

Як відомо, для формування правильної постави

Oleg Korkushko

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Department of Finance, Accounting, and Taxation

S. Yuriy Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education

"Kamyanets-Podilsky State Institute"

Kamyanets-Podilsky, Ukraine.

Igor Kravchuk,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Finance Sector at the Department of

Organizational Innovations Management, Bydgoszcz University of Technology.

Bydgoszcz is located near Kamyanets-Podilsky, where Korkushko is based.

THE LABOR MARKET IN UKRAINE IN CONDITIONS OF WAR

After the full-scale invasion of Russia into Ukrainian territory, the lives of Ukrainians underwent radical changes. The country declared a state of war, which continues to this day. All sectors of the economy are forced to operate in wartime conditions. A significant portion of Ukrainians from the east and south of the country relocated to western regions, while some Ukrainians migrated abroad. All of this has significantly impacted the labor market in Ukraine.

The recovery of the labor market was hindered by a series of massive attacks by Russia on the energy infrastructure. The demand and supply of labor decreased, and the

unemployment rate remains high. Meanwhile, the employment of migrants is increasing as they adapt to life abroad. This partially compensates for the loss of labor income in Ukraine but poses long-term risks for the Ukrainian labor market.

According to forecasts, employment in the domestic market is expected to grow slowly in the years 2023-2025 due to labor market disparities that have deepened as a result of the war. Real wages will gradually recover at a moderate pace due to high inflation and lower pre-war productivity.

The recovery of the labor market and its gradual adaptation to wartime conditions steadily progressed from May to September 2022. Due to increased economic activity and the liberation of territories, there was a growing demand for labor, although this was partially attributed to seasonality. Russian attacks on Ukrainian energy infrastructure and a seasonal decline in activity towards the end of the year led to a deterioration in the labor market conditions in the fourth quarter of 2022. The number of job vacancies on job search websites decreased, including remote work opportunities.

Problems with energy supply, communication, public transportation, as well as increased security concerns, have complicated the job search. Another factor could have been the seasonal change in job seekers' behavior during the pre-New Year period. The growth was observed only in the number of candidates in the IT sector. However, the high security risks of operating in Ukraine restrained plans for workforce expansion.

Overall, in 2022, the search for labor was not a problem for employers. According to a survey conducted by the National Bank of Ukraine on business expectations, during the state of war, only about 14% of respondents (almost half the previous level before the full-scale war) mentioned a labor shortage as a limiting factor for enterprise development [1]. However, a significant portion of enterprises already experienced a shortage of qualified labor, and this problem is likely to persist in the forecast horizon.

The labor market continues to be influenced by a large number of internally displaced persons within Ukraine and migrants to other countries. Due to the persistence of high security risks and problems with energy supply throughout 2023, the number of migrants outside Ukraine will remain high. As these risks diminish, return migration will increase, and there may be some increase in departures after the lifting of the state of war for the purpose of family reunification. However, the net return of migrants will only begin in 2024-2025, but it will be smaller than previously projected.

Job searching remains a challenge for both internally displaced persons and migrants abroad. Employment among internally displaced persons is gradually increasing, which supports the overall labor market, but the level of employment is still significantly lower than among those who did not leave their place of residence. The job search for migrants is also complicated by increased time and effort required for settlement.

The labor market will remain weak for a considerable period, but it will gradually recover due to the adaptation of the population and businesses to the wartime

conditions. Unemployment will begin to decrease this year. The resurgence of economic activity following the reduction in security risks will strengthen the demand for labor. However, unemployment will remain higher than its natural level due to the long-term effects of the war throughout the entire forecast period. The process of restoring employment to pre-war levels will take time due to significant damage to production capacities, logistical routes, and weak domestic demand. Qualification and regional disparities will persist in the labor market, as both the demand and supply of labor undergo structural changes during the post-war period due to migration processes.

Literature:

1. National Bank of Ukraine: official website. URL: <https://bank.gov.ua>

Оксана Кравченко,
*докторка педагогічних наук, професорка,
декан факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
м. Умань*

Юлія Варивода,
*здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності
231 Соціальна робота II року навчання
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
м. Умань*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Відповідно до визначення Міжнародної федерації соціальних працівників (International Federation Social Workers – IFSW), соціальна робота – це «професія, що базується на практиці, і навчальна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, а також розширенню можливостей і звільненню людей. Принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності є центральними для соціальної роботи. Спираючись на теорії соціальної роботи, соціальних наук, гуманітарних наук і знань корінного населення, соціальна робота залучає людей і структури для вирішення життєвих проблем і підвищення добробуту» [5]. Саме тому соціальна робота включає чимало послуг, які надаються населенню для

забезпечення прав та створення умов для повноцінного функціонування. Соціальна реабілітація є однією із послуг, яка надається у межах соціальної роботи.

На думку О. Кравченко, соціальну реабілітацію варто «розглядати як ґрунтовний результат реабілітаційної діяльності, який може досягатися лише завдяки комплексу дій усіх видів реабілітації, оскільки лише під час їх спільної реалізації можливе істинне і повноцінне відновлення здібностей інваліда до соціального функціонування» [2, с.93]. Також О. Кравченко зазначає, що «увесь комплекс заходів соціальної реабілітації має бути спрямований на відновлення і розвиток активного соціального суб'єкта, особистості, здатної до вольових зусиль, трудової мотивації, саморозвитку» [2, с.95].

Сучасне інклюзивне суспільство повинно ґрунтуватися на загальнолюдських фундаментальних цінностях, таких як:

- забезпечення прав і свобод членів суспільства, верховенство закону і права;
- екологічна безпека та життя людства є першочерговими цілями державної політики;
- створення мотивацій для членів суспільства щодо активної їх участі у соціальній, громадській, економічній і політичній діяльності на макро- і мікрорівнях;
- активна участь громадян у формуванні і реалізації політики відкритості, відповідальності, прозорості можлива тільки за існування розвиненого, сильного громадського суспільства;
- доступність всіх, без виключень, громадян до суспільної інфраструктури: громадських центрів, соціальних служб, дитячих садочків, шкіл, закладів освіти, лікарень, місць відпочинку, рекреаційних регіонів, послуг транспортування, і також до інформації [1].

Однак на разі діти та молодь з особливими освітніми потребами залишаються однією із вразливих категорій. І якщо вітчизняне нормативно-правове забезпечення змінюється відповідно до європейських стандартів та досвіду, то не всі сфери суспільства адаптовані для надання послуг дітям та молоді з ООП.

Так серед актуальних проблем дітей та молоді досі є:

- отримання належних медико-соціальних послуг;
- доступ до освітнього середовища;
- упереджене ставлення з боку інших;
- доступ до інформаційних, культурних, громадських послуг;
- працевлаштування та багато ін.

Вище зазначене впливає на соціальну реабілітацію особистості, адже тільки комплексне та узгоджене розв'язання проблеми матиме позитивний результат.

Варто зазначити, що сьогодні в нашій державі війна, і для дітей та молоді з ООП потрібна психологічна підтримка, щоб впоратися зі страхом, стресом та невизначеністю. Саме тому реалізовано чимало проєктів, які спрямовані на підтримку родин, які постраждали внаслідок війни. Серед таких проєктів варто зазначити «Спільно. Точки зустрічі» та «Коло турботи».

«Спільно. Точки зустрічі» – це проєкт Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). Метою проєкту є надання «соціоемоційної підтримки, доступ до індивідуальних та групових психологічних консультацій, факультативних занять зі шкільної програми тощо» [4]. Проєкт реалізується ГО «Фонд «Професійний розвиток Харкова» у співпраці з Міністерством молоді та спорту України [4].

Коло турботи – це «кваліфікована психологічна допомога дітям від 0–6 років та їхнім батькам, які пережили психотравмуючі події під час війни». Благодійний проєкт «КОЛО ТУРБОТИ» реалізується ГО «Центр Соціального Лідерства» за підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (UNICEF), під патронатом НДСЛ «ОХМАТДИТ» МОЗ України [3]. Проєкт спрямований на надання психологічної допомоги дітям та батькам, а також навчання батьків за допомогою вебінарів, ТБ програм та різноманітних онлайн-матеріалів [3].

Отже, соціальна реабілітація сьогодні є необхідною послугою для дітей та молоді, особливо з особливими освітніми потребами. І для її успішної реалізації потрібно створення відповідних умов та комплексного розв'язання. Зазначена проблема вимагає більш детального вивчення та пошуку нових способів та шляхів розв'язання.

Список використаних джерел:

1. Барна Н.В., Коротеєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм : посібник. Київ, 2020, 125 с.
2. Кравченко О. О. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ: ЦП Компринт, 2022. 270 с.
3. Про КОЛО ТУРБОТИ. URL: <https://www.care-circle.info/blank> (дата звернення: 21.04.2023).
4. «Спільно. Точки зустрічі» | Діти в місті Україні. URL: <https://dityvmisti.ua/spilno-tochky-zustrichi/> (дата звернення: 21.04.2023).
5. Global Definition of Social Work. *International Federation of Social Workers – Global Online conference*. URL: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (date of access: 21.04.2023).

Юлія Михальська

*кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПОРУШЕННЯХ ФУНКЦІЇ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Опорно-рухова система відіграє значну роль у загальній життєдіяльності організму людини. Опорно-руховий апарат (ОРА) виконує різноманітні функції: опорну, захисну, кровотворення, функцію руху, і бере участь в обміні речовин, особливо мінеральному. Стан ОРА має велике значення в розвитку дитини. При обмеженні рухів різко сповільнюється як фізичний, так і психологічний розвиток. Рухова активність є однією з необхідних умов нормального розвитку мозку, а також його мовленнєвої функції та мислення.

Серед захворювань дитячого віку все більшу увагу привертають різні патологічні стани, пов'язані з порушеннями функції ОРА. Останнім часом намітилася тенденція зростання кількості дітей, які мають порушення ОРА, а тому реабілітація та соціальна адаптація осіб із руховими порушеннями набули особливо важливого значення.

Питанням порушення функцій ОРА в дітей та медико-соціальної і фізичної реабілітації присвячено наукові праці А. Кісельова [1], В. Полковник-Маркової [2], Л. Середи [4] та ін.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату являють собою неоднорідну та поліморфну категорію. Залежно від природи порушень опорно-рухового апарату цих дітей умовно можна поділити на такі групи [4, с. С.22-23]:

- діти з порушеннями моторної сфери внаслідок захворювань нервової системи (дитячий церебральний параліч, поліомієліт);
- діти з вродженою патологією ОРА (зокрема, з вродженими вивихами стегна, кривошиєю, клишоногістю та іншими деформаціями стоп, аномаліями розвитку хребта (сколіоз), недорозвитком кінцівок);
- діти з набутими захворюваннями й травмами ОРА (з травматичними ушкодженнями спинного мозку, головного мозку і кінцівок, поліартритом, захворюваннями скелета (туберкульоз, пухлини кісток, остеомієліт), системними захворюваннями скелета (хондродистрофія, рахіт);
- діти, які мають порушення ОРА спадкової етіології з прогресуючими м'язовими атрофіями.

Слід зауважити, що даний вид патології безпосередньо впливає на якість життя людини. Навіть з незначними порушеннями у кістково-м'язовій системі організму людина може стати помітно обмежена у своїх можливостях. А це в

свою чергу веде до погіршення фізичного і психічного стану пацієнта і в подальшому може зумовити розвиток супутньої патології [2, с.173].

У дітей з вадами ОРА провідним є руховий дефект. Основну масу серед них складають діти з ДЦП. У цих дітей рухові розлади поєднуються з психічними і мовними вадами, тому більшість з них потребує не лише лікувальної та соціальної допомоги, але й психологічної та логопедичної корекції.

Формування особистості у дітей з порушеннями ОРА, відбувається в умовах обмеженого життєвого простору та комунікативності, іноді у повній залежності від сторонньої допомоги у самообслуговуванні.

Реабілітація дітей з порушеннями ОРА в першу чергу має включати такі види реабілітації як медичну, фізичну, психологічну, соціальну та педагогічну. Такі пацієнти потребують медикаментозної терапії, масажу, фізіотерапевтичного лікування, кінезотерапії, санаторно-курортного лікування, протезування, психологічної діагностики, психотерапії та психокорекції, соціалізації, побудови взаємозв'язків дитини з мікро- і макросередовищем, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні і пересуванні та ін.

Важливе значення в системі реабілітаційних заходів має психологічна реабілітація, оскільки хронічні захворювання ОРА призводять до специфічних змін особистості пацієнтів, що позначається на всіх сферах життєдіяльності людини.

Враховуючи особливості здоров'я, стан потреб та здібностей дітей з порушенням ОРА їм необхідна професійна допомога фахівців. Ця допомога має носити не тільки медичний характер, вона має бути комплексною із залученням медичних і соціальних працівників, психологів, педагогів та ін. і торкатися всіх сторін життя такої дитини.

Реабілітація дітей з порушеннями ОРА передбачає їх соціальний та побутовий устрій. Медико-соціальна реабілітація спрямована на підтримку та покращення стану здоров'я дітей з інвалідністю шляхом організації лікувально-оздоровчих заходів, надання медикаментів та медичної техніки, консультування та вирішенні інших медико-соціальних проблем життєдіяльності. Головним результатом медико-соціальної реабілітації, як напряду соціальної роботи є досягнення такого стану дитини з інвалідністю, коли вона здатна до виконання соціальних функцій, властивих здоровим дітям. При цьому під соціальними функціями розуміються навчання, трудова діяльність, комунікативна здатність та ін.

Мультидисциплінарний підхід у комплексній реабілітації пацієнтів із захворюваннями ОРА дозволяє проводити багаторічну послідовну поетапну реабілітацію більш ефективно.

Список використаних джерел:

1. Кісельов А.Ф., Руденко А.О., Жигadlo Г.Б., Борецька Н.О., Вичалковська Н.В. Медико-соціальна та фізична реабілітація дітей з порушенням опорно-

рухового апарату. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1(7), С. 143-146.

2. Полковник-Маркова В.С. Особливості обстеження опорно-рухового апарату в фізичній реабілітації. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2016. № 3. С. 173-179.
3. Серета Л., Лянної Ю. Порушення функцій опорно-рухового апарату в дітей дошкільного віку як сучасна проблема. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. праць. 2013. № 1 (21). С. 306–310.
4. Чеботарьова О., Гладченко І. Багатоаспектність корекційно розвивальної роботи в освітніх закладах для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату. *«Особлива дитина: навчання і виховання»*, 2017. № 1, С.21-30.

Анатолій Михальський
кандидат медичних наук,
доцент, доцент кафедри інклюзивної освіти,
реабілітації та гуманітарних наук
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В Україні пріоритетним напрямком роботи щодо соціального захисту осіб із фізичними вадами, психічним захворюваннями та розумовою відсталістю є реабілітація. Саме шляхом створення мережі навчально-реабілітаційних центрів для дітей з інвалідністю Міністерство освіти і науки передбачає подальший розвиток системи середньої освіти, а також через запровадження інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Діти та молодь із обмеженими функціональними можливостями мають розглядатися не як аномальна, а особлива група людей [1, с.15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема соціальної адаптації є міждисциплінарною і розглядається в медичних, психологічних, біологічних, соціальних, педагогічних, філософських дослідженнях. Медико-психологічні аспекти адаптації висвітлюються в працях Г. Балла, С. Ганжи, І. Заваденко, І. Мамайчук, М. Маслової та ін.

Питання реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями розглядали О. Бурлака, Л. Остролуцька, Н. Квітко, Т. Данилова, А. Шевцов, О. Волошин, Л. Березовська.

Актуальність цієї проблеми пов'язана зі збільшенням числа дітей з вираженими відхиленнями у руховому та психічному розвитку.

В. Маруніч і співавт. виділяють такі види реабілітації: медичну; фізичну; психологічну; соціальну; професійну; фізкультурно-спортивну [2, с.16].

Медична реабілітація є початковою ланкою системи загальної реабілітації, і дитина з обмеженими можливостями, що виникли як результат різних важких захворювань насамперед потребує медичної допомоги. Медична реабілітація спрямована на повне або часткове відновлення порушеної або втраченої функції внаслідок хвороби / травми або на уповільнення прогресування захворювання.

До медичної реабілітації відносять консервативне та хірургічне лікування, медикаментозну терапію, лікувальне харчування, клімато- та бальнеотерапію, кінезотерапію, фізіотерапію, психотерапевтичний і мануальний вплив, протезування та інші методи, які використовують стаціонарно та (або) амбулаторно.

До основних принципів медичної реабілітації відносяться: ранній початок проведення реабілітаційних заходів; комплексність застосування необхідних засобів; індивідуалізація програми реабілітації; етапність реабілітації; безперервність і послідовність протягом всіх етапів реабілітації; соціальна спрямованість реабілітаційних заходів; використання методів контролю адекватності навантажень і ефективності реабілітації.

Медична, соціальна й професійна різновиди реабілітації повинні супроводжуватися реабілітацією психологічною, спрямованою на відновлення особистого „Я”.

Психологічна реабілітація – система заходів, спрямованих на психічну сферу індивіда, а саме на відновлення, корекцію психологічних функцій, процесів, якостей, властивостей особистості, створення сприятливих умов для її розвитку та утвердження.

Для надання психологічної допомоги використовуються такі види практичної діяльності: профілактична робота, психодіагностика, індивідуальна робота (корекційно-розвиваючі заняття), групова робота, робота з батьками (консультації, тренінги, виступи на батьківських зборах).

Програми психологічної реабілітації повинні ґрунтуватися на застосуванні методик індивідуальної та групової психотерапії, тренінгу спілкування, ігрової терапії, участі у творчості (конструювання, малювання, ліплення, вишивання тощо).

Медико-психологічна реабілітація будується на постулаті первинності психологічних факторів у збереженні здоров'я, та можливості відновлення здоров'я переважно через вплив на психологічний стан людини.

Метою медико-психологічної роботи є корекція когнітивної сфери (знаходження оптимального шляху психічного розвитку), адаптація особистості в навколишньому середовищі (консультування дитячо-батьківських відносин, корекція психосоматичних симптомів), реабілітація пошкодженого психічного розвитку (яка включає точну нейропсихологічну діагностику та відновлення кіркових функцій). Крім корекції здійснюється психологічна підтримка та супровід пацієнта, у передопераційний та післяопераційний період.

Завершальний етап медико-психологічної реабілітації – науково обґрунтовані індивідуальні рекомендації пацієнтові щодо характеру, обсягу та інтенсивності психічних і фізичних навантажень, оптимальних видів діяльності та реальних життєвих цілей.

При складанні реабілітаційної програми медико-психологічної реабілітації необхідно враховувати вікові, індивідуальні, характерологічні особливості, порушення параметрів гомеокінезу, роботу органів (зміна структури і функції), тяжкість захворювання, стан мікроциркуляції і чутливість рецепторів, тобто до кожної дитини здійснювати індивідуальний підхід і керуватися правилами, які передбачають: постановку реабілітаційного діагнозу хворому; визначення реабілітаційного потенціалу та реактивності хворого; щоденну експрес-діагностику відповідності адаптивних можливостей організму рівню фізичних і психічних навантажень; оцінку результатів реабілітації та ступеня відновлення; комплексність лікувально-відновлювальних заходів; поетапність дій, які проводяться (поетапне призначення відновлювальних заходів з урахуванням динаміки функціонального стану хворого) і фаз захворювання.

Список використаних джерел:

1. Квітко Н. Соціально-психологічні особливості адаптації та реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2021. № 4 (108). С.15-23.
2. Маруніч В., Шевчук В., Яворовенко О. Методичний посібник з питань реабілітації інвалідів. Вінниця: О. Власюк, 2006. 212 с.

Оксана Палилюцько,
кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ВАЖЛИВІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Одним з провідних чинників, що забезпечує сприятливі міжособистісні взаємини батьків та дітей з інвалідністю та їх соціальну адаптацію, є їх соціально-педагогічна підтримка.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень Н. Заверико, А. Малера, Е. Мастюкової, Т. Соловйової ми визначили, що *соціально-педагогічна підтримка* – це процес, спрямований на сприяння дітям з інвалідністю та їхнім близьким у подоланні їх важкої життєвій ситуації, спонукання їх до активної самодопомоги, особистісного розвитку, самореалізації в суспільстві [1].

З висунутої мети дослідження випливають наступні завдання, які соціальний педагог і батьки повинні:

- 1) виховати у дітей з інвалідністю громадську активність, ініціативу, готовність до життя;
- 2) формувати у них особистісні якості (емоції, почуття, моральність на основі засвоєння культури і цінностей свого народу, культури здоров'я, спілкування і поведінки, культури проведення вільного часу);
- 3) інтегрувати дітей з інвалідністю у суспільство здорових людей.

Особливість соціально-педагогічної підтримки полягає в тому, що її процес повинен здійснюватися комплексно, тобто за участю фахівців різного профілю: педагогів, соціальних педагогів, психологів, медиків та ін. Принципом діяльності фахівців є їхня професійна етика:

- *особистісно-орієнтований підхід* до дітей з інвалідністю, реалізований у формулі: любити, розуміти, приймати, співчувати, допомагати;
- *оптимальність підходу*: віра в дітей з інвалідністю, опора на позитивне в них, переконання їх: “зроби себе особистістю сам”;
- *про об'єктивність підходу*: врахування вікових особливостей особистості (індивідуальних рис, схильностей, моральної, моральної позиції);
- *комунікативність*: здатність до швидкого та оперативного спілкування і розширення зв'язків, координації з усіма суб'єктами соціального виховання для швидкого знаходження засобів кваліфікованої допомоги дітям-інвалідам;

– *нерозголошення* інформації про дітей з інвалідністю та їхні родини.

Основними критеріями ефективності роботи фахівців можуть бути: аналіз стану проблем сімей, які мають дітей з інвалідністю та результатів їх вирішення [2].

Робота соціального педагога починається з визначення соціального статусу дітей з інвалідністю та їх батьків. Для цього вивчаються їхні документи, проводяться співбесіда та тестування, збираються відомості про захворюваність, перевіряються умови їх життя в родині. Соціальний педагог, вивчивши всі документи і проблеми, які є у дітей і батьків, шукає шляхи виходу із ситуації, складає індивідуальну програму, тобто прогнозує, якими мають бути завдання, форми, методи і засоби. Ми можемо визначити такі особливості соціально-педагогічної підтримки сімей, які виховують дитину з інвалідністю:

1. Соціально-педагогічна підтримка сімей, які виховують дитину з інвалідністю повинна здійснюється комплексно, за участю представників інших професій (вчителів, соціальних педагогів, практичних психологів, логопедів, дефектологів, медиків, юристів працівників культури та спорту, працівників соціального забезпечення, органів охорони порядку, громадських організацій).

2. Соціально-педагогічна підтримка надає дітям з інвалідністю компетентну соціальну допомогу: підвищує ефективність процесу соціалізації, виховання і розвитку дітей; забезпечує діагностику, корекцію та управління у широкому спектрі відносин у соціумі в інтересах становлення і розвитку повноцінної, морально здорової, соціально захищеної і творчо активної особистості; організовує різні види суспільно та індивідуально значущої діяльності дітей-інвалідів на принципах творчості, самоврядування самостійності; формує на цій основі їх систему цінностей.

3. Суть педагогічного компонента соціального захисту та підтримки дітей з інвалідністю полягає у врахуванні їх індивідуальних і вікових особливостей, конкретних умов соціального розвитку, способів і засобів виховання, у розробці та реалізації ефективної системи заходів щодо оптимізації виховання на рівні особистості.

4. Соціально-педагогічна підтримка забезпечує педагогічне середовище для організації дозвільної діяльності дітей з інвалідністю і батьків, яка полягає в їх адаптації, реабілітації та інтеграції у видах життєдіяльності в інтересах соціального формування їх особистості.

5. Висока результативність соціально-педагогічної підтримки дітей з інвалідністю засобами дозвільної діяльності може бути досягнута, коли в їх основу покладено народні традиції, використовується народна творчість і мистецтво як сучасна технологія виховання, що враховує, напевно, соціальну реальність і створювана за допомогою аналізу і вивчення результатів практики [4].

При вивченні сімей соціальному педагогу слід з'ясувати такі питання:

- 1) матеріальні та побутові умови;
- 2) чи дотримуються в сім'ї охоронно-педагогічного режиму;
- 3) склад сім'ї;
- 4) чи є в дитини куточок для ігор, для виконання домашнього завдання;
- 5) які інтереси дитини поза школою;
- 6) чи привчають дитину до побутової праці;
- 7) чи приділяє хтось увагу дитині;
- 8) ставлення батьків до дітей [3].

Отже, соціально-педагогічна підтримка сімей, які виховують дитину з інвалідністю, полягає у визначенні педагогічного прогнозу при розробці тих чи інших законопроектів, програм, заходів, спрямованих на забезпечення і реалізацію прав дітей з інвалідністю.

В основі діяльності соціальних педагогів закладені: особистісно-орієнтований підхід, оптимальність підходу, об'єктивність підходу, комунікативність, нерозголошення інформації про дітей з інвалідністю та їхні родини.

Список використаних джерел:

1. Волянська О.В. Соціальна психологія Київ : Знання, 2008. 275 с.
2. Грабовенко Н.В. Обґрунтування змісту і форм соціально-педагогічної роботи з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційних центрів / *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 3. С. 60-67.
3. Заверико Н.В. Форми соціальної роботи з сім'ями, що виховують дітей з особливими потребами / *Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Харків : ХНУ Основа. 2006. Випуск XVII.-X. С. 396-404.
4. Зверева І.Д. Соціальна робота в Україні Київ : ЦНЛ, 2004. 256 с.

Олена Позднякова

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної освіти та психології комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

м. Запоріжжя, Україна

Євгенія Закопайченко

здобувач 2 року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності Спеціальна освіта комунального закладу вищої освіти

«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

м. Запоріжжя, Україна

КРИТЕРІАЛЬНО-ПОКАЗНИКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Соціальна компетентність підлітків з особливими потребами характеризується здатністю ефективно взаємодіяти з іншими людьми та пристосовуватися до соціальних ситуацій, враховуючи їхні особливі потреби і обмеження. Вона включає набір навичок, знань і поведінкових стратегій, які допомагають підліткам з особливими потребами успішно взаємодіяти з оточуючими та досягати максимально можливого рівня самостійності і задоволення життям.

З метою дослідження соціальної компетентності варто визначити критерії та показники її сформованості.

Критерій у психології – це ознака, за якою класифікуються, оцінюються (і одержують оцінки) відповідним індикатором психічні явища, дії або діяльність [1, с. 164]. У контексті нашого дослідження під критеріями розуміємо компоненти соціальної компетентності, які відображають її найсуттєвіші характеристики і підлягають оцінюванню.

Критерії, зазвичай, передбачають показники. Показники – це дані (характерні риси, якісні/кількісні властивості), на підставі яких можна робити висновки про результат якого-небудь процесу [2, с. 1024].

Першим критерієм соціальної компетентності підлітків з особливими освітніми потребами є діяльнісний критерій.

Діяльнісний компонент соціальної компетентності відображається у конкретних діях та взаємодії підлітка з оточуючими людьми. Цей компонент охоплює навички, які допомагають ефективно спілкуватися, взаємодіяти та встановлювати стосунки з іншими людьми. Основні аспекти діяльнісного компонента соціальної компетентності включають:

1. Адекватність поведінки: здатність адаптувати свою поведінку до соціального контексту та враховувати потреби та права інших людей.

2. Емоційний контроль: вміння керувати своїми емоціями та реагувати на них адекватно в соціальних ситуаціях, уникання агресивності та конструктивна експресія емоцій.

3. Здатність до співпраці та толерантності: вміння працювати в групі, розв'язувати конфлікти, підтримувати іншим позитивне середовище та поважати різницю в думках, переконаннях і культурі.

4. Адекватність реакції на інструкції та правила: дотримання правил, інструкцій та норм, які регулюють поведінку в різних соціальних ситуаціях.

Комунікативний компонент соціальної компетентності підлітків з особливими потребами характеризується здатністю ефективно спілкуватися з іншими людьми. Цей компонент охоплює розвиток комунікативних навичок та стратегій, які допомагають підліткам з особливими потребами виражати свої думки, потреби і почуття, розуміти та сприймати інших людей, а також встановлювати і підтримувати стосунки з оточуючими. Основні аспекти комунікативного компонента соціальної компетентності включають:

1. Вербальна комунікація: здатність використовувати мову для вираження своїх думок, ідей та почуттів, а також для ефективного спілкування з іншими. Це включає правильне вживання слів і граматики, адекватне висловлювання своїх потреб та запитань, а також здатність слухати і розуміти мову інших людей.

2. Невербальна комунікація: вміння використовувати жести, міміку, тон голосу та інші невербальні засоби для вираження своїх почуттів, настрою та інтенцій. Це може включати правильне використання контакту очей, виразу обличчя, жестів та інших невербальних сигналів.

3. Сприйняття інших людей: здатність розуміти та сприймати почуття, думки, потреби та інтереси інших людей. Це включає емпатію, вміння читати невербальні сигнали та розуміти контекст, в якому здійснюється комунікація.

4. Активне слухання: вміння уважно слухати інших людей, задавати питання, підтримувати діалог та виявляти зацікавленість у спілкуванні. Це включає використання відповідних невербальних сигналів, які демонструють, що підліток уважно слухає та цікавиться розмовою.

Морально-ціннісний критерій соціальної компетентності підлітків з особливими потребами відображає їхнє розуміння моральних принципів, цінностей та етичних норм, а також їх здатність до вибору та прийняття морально обґрунтованих рішень у соціальних ситуаціях. Цей компонент охоплює формування особистих цінностей, розвиток етичного судження та відповідальності перед суспільством. Показниками морально-ціннісного компонента соціальної компетентності є:

1. Розуміння моральних принципів: здатність розрізняти добро і зло, справедливість і несправедливість. Розуміння основних моральних цінностей, таких як чесність, повага до інших, доброта, толерантність і справедливість.

2. Розвиток етичного судження: здатність аналізувати соціальні ситуації з етичної перспективи, розпізнавати моральні дилеми і приймати обґрунтовані моральні рішення. Це включає здатність розглядати різні сторони питання, розуміти наслідки своїх дій і враховувати потреби та права інших людей.

3. Відповідальність перед суспільством: розвиток свідомості про власну роль та відповідальність у соціальному оточенні, включаючи взаємодію з різними соціальними групами та виконання своїх обов'язків із повагою до правил і норм.

Таким чином, соціальна компетентність підлітків з особливими освітніми потребами має три основні критерії: діяльнісний, комунікативний і морально-ціннісний.

Діяльнісний компонент соціальної компетентності включає навички ефективного спілкування, взаємодії та встановлення стосунків з іншими людьми. Він охоплює такі аспекти, як адекватність поведінки, емоційний контроль, співпраця та толерантність, адекватність реакції на інструкції та правила.

Комунікативний компонент соціальної компетентності відображає здатність ефективно спілкуватися з іншими людьми. Він охоплює вербальну та невербальну комунікацію, сприйняття інших людей та активне слухання.

Морально-ціннісний компонент соціальної компетентності відображає розуміння моральних принципів, цінностей та етичних норм. Він охоплює формування особистих цінностей, розвиток етичного судження та відповідальності перед суспільством.

Ці критерії вказують на важливі аспекти, які потрібно розвивати у підлітків з особливими потребами, щоб підвищити їх соціальну компетентність. Це включає роботу над навичками спілкування, адаптацією поведінки до соціального контексту, емоційним контролем, розвитком етичного судження та відповідальністю перед суспільством.

Список використаних джерел:

1. Тлумачний словник психологічних термінів : словник / В.Й. Бродовська, В.О. Грушевський, І.П. Патрик. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 512 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Prof. Dr. Samir Afifi

*International Relation - Projects Coordinator
Mining Engineering Department- Faculty of Engineering
Kütahya Dumlupınar University- DPU*

Kütahya - Türkiye

Email: Samir.afifi@dpu.edu.tr

Maryna Voloshchuk

*lecturer of the Department of social work, psychology and socio-cultural activity
named after T.Sosnovska Educational and rehabilitation institution of higher
education “Kamianets-Podilskyi state institute”*

SOCIO-PSYCHOLOGICAL SUPPORTING OF WELL-BEING OF PEOPLE AFFECTED BY WAR IN UKRAINE

The effect of war and displacement can be detrimental to children, as this is a critical time in their physical and mental, and development. Due to this unique developmental period, war refugee children are at a higher risk of developing psychological trauma and different psychological issues. The trauma experiences and stressors may have an immense, lasting effect on children’s wellbeing.

There is currently a lack of psychological support providing to children and families, especially to mother as primary caregivers, which suggests a need for improvement of mental health support and effective courses on teaching specialists how to meet the needs of children and families affected by the war.

National, municipal and local systems that deliver essential services providing psychological support and assistance during the war have been established. After the full-scale invasion in February, 2022, many psychologists and specialists unite and make some platform of psychological assistance. Gradually formed the system of on-line psychological assistance and support through the call-centers and so called “hot lines” of free psychological help: line of the National psychological association, government line, line of international humanitarian organization “People in Trouble” («Liudyna v bidi»); Kyiv city center of psychological and psychiatric assistance in mental crisis; line of emotional support of IOM; suicide prevention line Lifeline Ukraine; crisis assistance and support line of Ukrainian Veterans` Fund of Ministry of Veterans` Affairs; national hot line for prevention of domestic violence, human trafficking and gender discrimination of NGO “La Strada-Ukraine” etc.

Children, youth, parents and teachers can also ask for help to the experts of the project of psychological support “Poruch”, useful information also on the “Spilno” (“Together”) platform. To help children, their parents and guardians reduce stress, cope with emotional stress and care for the health, safety and development of children during the war, international NGO and Ukrainian organization have published expert recommendations and useful materials, mostly on crisis psychological support. There are different programs to support children and families to provide first psychological and crisis psychological assistance, however the long-lasting effect of the

traumatization should be taken into consideration.

Psychological assistance and emotional support was a challenge for Ukrainians. Since 2014 were developed the activity of the psychological assistance by many organizations and communities of specialists. More initiatives were developed during the full-scale war of rf against Ukraine. Among them are the following initiatives and communities of professionals: Children and the war: the teaching healing techniques and fundamentals of TF-CBT with children (humanitarian on-line project); The Mental care service of the Charity fund “The right for the defense”, National psychological association (the professional unit of the specialists, who provide free psychological counseling for the people, who need the assistance) and others.

The number of calls to psychosocial hotline increased drastically after the Russian invasion of Ukraine (by 73 % according to People in Need’s psychologist, July, 2022). According to the data analysis of counseling services “People in Need” and “Poruch” (Decemer, 2022) the main problems families currently facing are anxiety, fear of the future, the uncertainty of the future, complaints about their physical condition, depression, lesser control over their emotions, apathy, sadness, aggression, irritation, difficulty in adapting, wanting to go home, searching for friends and loved ones, conflicts with the local population due to language barriers, fear of losing property, the experience of loss, sadness due to loss of loved ones, severance of family ties, lack of work, and dissatisfaction with living conditions.

In conditions of the full-scale war a great number of *persons with special educational needs* were temporally relocated to other regions of country. HEIs of different regions of Ukraine unite and provide assistance, namely socio-psychological / psychological assistance for the IDP. But still Ukrainian society needs services for socio-psychological / pedagogical and psychological assistance, psychological and emotional support for the IDP. One of such platforms, services and channels lack are socio-psychological / pedagogical and psychological assistance for children and mothers, and also children *persons with special educational needs (PSEN)*.

So, there exist the need and importance to be established / provided / implemented or further developed services for socio-psychological / pedagogical and psychological assistance, psychological and emotional support for children and mothers, and also children PSEN.

The foundation engagement of this project is to enable the consortium partners to develop and implement cooperative activities in mental health and psychological well being. The strategy of the Supporting Well-being of Mothers and Children Affected by War in Ukraine project (NADIIA) project was designed to strengthen the project targeted groups; (student, and academic staff) in addition to the professionals who are working in the related areas in governmental bodies, private sector and NGOs.

The HEIs in Turkiye (DPU) P2, Poland (WSG) P3, Ukraine (ZNU) P5 and Ukraine (PNPU) P4 will jointly develop and achieve educational and training modules to achieve main and sub aims of the project. The project planned to empower the cooperative and competitive capabilities of HEIs, academicians and professionals in

targeted regions to support the development of coping strategies of people who are under stressful conditions, specifically war. Based on local assessment with related stakeholders, 6 teaching courses and 5-6 training modules were identified in the conducted need analysis listed as a high priority. Further assessment is needed to select 3 to 5 courses and 3 to 5 modules to develop, design, and create digital content during the project implementation. The teaching courses are planned to be introduced in the existing B.Sc. and M.Sc. degrees in education and psychology programs. The professional training modules planned to enhance the existing practices in the psychology area. This would reflect positively on the mental and psychological well-being of mothers, children and families.

The expected project outputs to remediate mental health of the participants, to reduce the levels of war related post-traumatic stress disorder (PTSD), anxiety, depressive or aggressive etc., to support resiliency, mental health and emotion regulation of participant, to strength relationship between mother and children, to reduce exposure to highly traumatizing events such as sexual abuse. Also, the developed courses, training modules and materials planned to train other audiences who are suffering from post-traumatic war conditions. These outputs could be achieved by increasing the capacity of new graduates , developing the capacity of local experts and enlarging local employees' capacity.

NADIIA also intends to create a valuable tool for teachers, students, professionals, academicians and workers by developing a standardised, digitised and certified syllabus for students of education faculty and psychology programme and students from other departments, such as the social service department, who have special interest in this topic . It is, therefore, essential to collaborate with psychologists, pedagogues, teachers, academicians and experts in curriculum development, during its implementation and evaluation processes.

Юрій Сербалюк

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПАНУВАННЯ ЗДОБУВАЧАМИ ФАХОВОЇ ОСВІТИ

Вимогою сучасного суспільства до якості підготовки фахівців є не тільки професіоналізм, а правовий професіоналізм. Вся система соціальної роботи і соціального захисту в Україні базується на нормативних документах, які визначають соціальні стандарти і соціальні гарантії, соціальні ризики та шляхи

захисту від них, категорії осіб, що потребують соціального захисту, види соціальних допомог, порядок надання соціальних послуг, порядок нарахування соціальних виплат та багато інших питань, які не можуть бути вирішені інакше ніж на законодавчій основі.

Враховуючи вище зазначене, вважаємо, що значна частина професійних знань, компетентностей фахівців соціальної сфери має ґрунтуватись на діючій нормативно-правовій базі соціальної роботи.

За роки незалежності України у правове поле було введено велику кількість нормативно-правових актів. Їх видавали різні державні інституції: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, профільні Міністерства, органи регіонального та місцевого управління. Велика кількість нормативних актів у соціальній роботі призводить до заплутаності, частим протиріччям, нечіткості визначень понять, категорій, що призводить до зниження ефективності правового вирішення соціальних проблем. Деякі з них приймаються поспіхом, хаотично, деякі носять популістський характер і фактично не діють. Звідси їх недовготривала історія, часті зміни, труднощі у застосуванні в практичній діяльності.

Складність вивчення і застосування законів і підзаконних актів із соціальної роботи полягає у тому, що вони, як ні у якій іншій галузі, перманентно змінюються. Це пояснюється тим, що кожен нормативно-правовий акт, який визначає і регулює соціальні виплати, соціальні допомоги, інші соціальні стандарти і гарантії, об'єктивно зазнає змін через систематичне оновлення показників базового державного соціального стандарту – прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення. А це об'єктивно прив'язано до актуального соціально-економічному стану в державі. Так, наприклад, один із базових документів соціального захисту – Закон України «Про соціальні послуги» у редакції 2003 р. проіснував 16 років і зазнав за цей час 10 змін. Зрушення у суспільно-економічному житті покликали до життя нову редакцію Закону України «Про соціальні послуги», яку було прийнято у 2019 р., а вступив Закон у дію 01.01.2020 р. Його прийняття призвело до змін у 18 пов'язаних з ним законах та підзаконних актах, які також регулюють питання соціальної роботи і соціального захисту.

Нова хвиля змін у соціальному законодавстві спричинена агресією Російської Федерації в Україну з 2014 р. Зміни стосуються, у першу чергу, соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та членів їх родин. Не завжди вони відбивають реальний стан речей. Так, Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» є головним документом, який гарантує соціальний захист цим категоріям населення. За час свого існування цей документи зазнав десятки змін і доповнень. Відповідно до змін дія цього Закону з 01.01.2022 р. поширилась на нову категорію захисників - членів добровольчих формувань територіальних громад. Але на їх сім'ї не поширюються соціальні гарантії, визначені цим Законом, як на членів

сімей діючих військовослужбовців. На нашу думку, цей момент недопрацьований.

Однією з головних соціальних гарантій цього Закону є одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовця йому або членам його сім'ї. Її розмір – 15 000 000 гривень, встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». І знову, на членів сімей добровольчих формувань територіальних громад ця норма не поширюється. Хоча Закон України «Про основи національного спротиву» у своїй новій редакції від 10 червня 2022 р. у трактуванні добровольчих формувань територіальних громад зазначає, що їх підрозділи можуть залучатись до виконання завдань у зоні бойових дій поза межами власних територіальних громад. На нашу думку, це їх прирівнює до інших захисників Вітчизни, а отже на них та членів їх сімей мають поширюватись такі ж гарантії соціального захисту.

Соціальне законодавство мінливе. І це об'єктивно. Тому надзвичайно важливо навчити студентів, що здобувають фахову підготовку у галузі знань 23 Соціальна робота самостійно працювати з нормативно-правовою базою. Її постійна модернізація змушує опановувати навичками самостійного пошуку необхідних законів і підзаконних актів, регулярно відслідковувати їх зміни. Володіти чинною нормативною базою соціальної роботи, вміти користуватись доступними сервісами у мережі Інтернет, що містять сучасну законодавчу базу і своєчасно відображають всі зміни, які у ній відбуваються – запорука успішної професійної діяльності, недопущення помилок у забезпеченні права громадян України на соціальний захист.

Список використаних джерел:

1. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 18. 11. 2022).
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10. 11. 2022).
3. Трунова Г.А. Правові аспекти соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. Правова держава : щорічник наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2022. Вип. 33. С. 456-465.

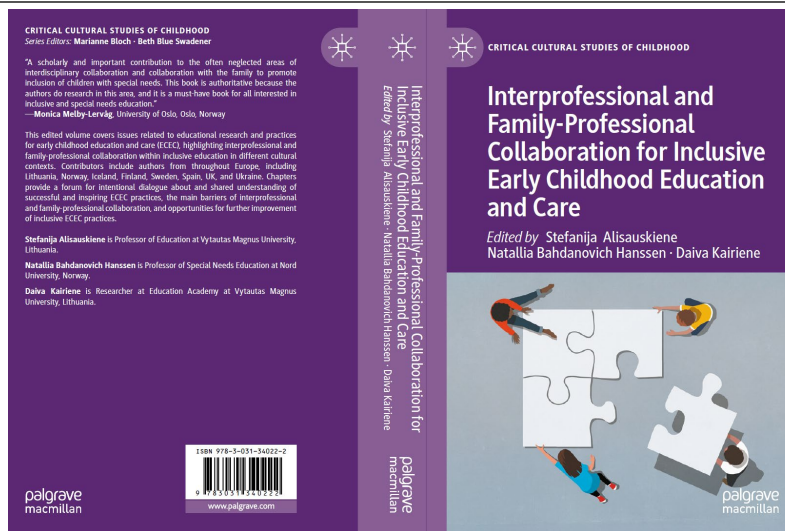
Natallia Bahdanovich Hanssen
PhD, Professor Special Needs Education,
Nord University, Bodo, Norway

INTERPROFESSIONAL AND FAMILY-PROFESSIONAL COLLABORATION FOR INCLUSIVE EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND CARE

Interprofessional collaboration (IPC) is not a new concept that has been applied in various disciplines. In the context of ECEC, IPC is considered as precondition for the holistic child and family practice, partnership-based professional relations, coordinated services, spread of competences, and innovative activities within teams and organisations (Barr et al., 2005; Barker, 2009; Payler & Georgeson, 2013). As mentioned earlier, IPC is a significant factor for the effective provision of inclusive education especially for children with SEN and their families aiming to address challenges when jointly acting with representatives from different professions. In the last few decades, research show that in reality IPC often is a challenge (Hong & Shaffer, 2015). The reasons for this relate to, among other issues, lack of research defining the concept and the structure of collaboration between professionals, i.e. subjective and different interpretation of the IPC conception, lack of presumptions for success and sufficiency of IPC, issues of professional power, professional identities and relations, and diversity of professional languages and roles (Alisauskiene & Gevorgianiene, 2015; D'Amour et al., 2005).

Another urgent issue relates to ECEC professionals and families', as ECEC service users', perspectives on professional-family collaboration (FPC), which is the second theme of the anthology. Aiming at the quality in ECEC, in many countries educational policies emphasize the role and responsibility of parents, and treats them as integral partners in developing a more inclusive system, where the decision-making and the responsibility needs to be shared among educational partners (Garvis et al., 2021). Fruitful FPC has been identified as a key element to the success of ECEC, especially for children with SEN relating to their better outcomes in further learning, social development and future work life (Filler & Xu, 2006; Garvis et al., 2021; Murray et al., 2015). However, FPC in ECEC is still a challenge. Research show that FPC in ECEC is not strongly generated neither in policy nor in practice. Identification of parents' and teachers' roles, and responsibilities as well as parents' voices in a team is the most challenging issue in ECEC practice (Alisauskiene & Kairiene, 2016; Garvis et al., 2021; Sadovnik et al., 2021). In the book, international team of researchers representing various social cultural contexts share with unique and inspiring family-professional collaboration experiences in ECEC.

**INTERPROFESSIONAL AND FAMILY-PROFESSIONAL
COLLABORATION FOR INCLUSIVE EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND
CARE** – is edited by Stefanija Ališauskienė, Natallia Bahdanovich Hanssen and Daiva Kairienė

Early childhood education and care (ECEC) is an internationally recognised priority in most European countries (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017). It is important to highlight that the European Convention on Human Rights (Council of Europe, 1950), the United Nations Convention on the Rights of the Child (UN, 1989), and other internationally agreed conventions are widely accepted references on children's rights. Quality in ECEC is a prominent concern for policy-makers as well as ECEC practitioners and recently become a priority for many international organisations. Most countries in the world follow the international education priority that is emphasised in UN Sustainable Development Goal 4: *Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning for all* (UN, 2022). Education for *all* is linked to inclusive education, however, it is still a challenge and unrealised wish for many people with diverse educational needs. Therefore, a systemic approach to ECEC services and a strong collaboration between the different sectors, such as education, health and social is being emphasised. It requires a coherent vision that is shared by all stakeholders, including parents and professionals of different professions (European Commission, 2011). More recently, the Council of the European Union (2017) highlighted the need to prioritise high-quality ECEC to address inequalities in lifelong learning. To address the main internationally agreed priorities related to ECEC, this anthology focuses on 'inclusion' in ECEC (UNESCO-IBE, 2008, p. 18).

Building on previous works in the field, it is stated that interprofessional collaboration and family-professional collaboration (IPC and FPC) are two important factors in ECEC to support inclusion of all children, including those with special educational needs (SEN) (Garvis et al., 2021). Despite the existence of considerable knowledge related to IPC and FPC in various systems (Slusser et al., 2019; Forman et al., 2020), there is a clear lack of research conducted in this area in ECEC context (Garvis et al., 2021). At the same time, in many European countries, the attempts to make ECEC of a high-quality inclusive arena of development is far from being successfully realised (Hanssen & Olsen, 2022; Harju-Luukkainen et al., 2022).

Therefore, our aim is to provide a platform and a forum for the international dialogue and development of shared understanding about a successful and inspiring ECEC practices, the main barriers of interprofessional and family-professional collaboration, and opportunities for further improvement of ECEC practices.

Across the chapters of the book, it is clear that themes, serving as a ‘red thread’ throughout the volume, are related to collaboration in ECEC in various European countries. First, we intend to focus on interprofessional (IPC) collaboration in the field of ECEC in various social and cultural contexts. Second, we aim to focus on family-professional (FPC) collaboration in ECEC.

It is clear that deepened knowledge and more nuanced insight is needed to better understand IPC and FPC in ECEC. As such, the overarching intention of the book is to make visible the complexity around IPC and FPC in ECEC. Furthermore, we want to let the experiences from various European countries representing various social cultural contexts serve as a starting point for the dialogue concerning the process of developing IPC and FPC in ECEC. Learning from shared experiences may facilitate creation of ‘inclusive culture’ and ‘inclusive practice’ with some degree of consensus among various professionals and parents around values of respect for diversity and a commitment to offering all children access to equal learning opportunities.

References:

1. Ainscow, M. (2021). Foreword. In N. B. Hanssen, S.E. Hansén, & K. Ström (Eds.),
2. *Dialogues between Northern and Eastern Europe on the Development of Inclusion: Theoretical and practical perspectives* (pp. xiii–xxii). Routledge.
3. Alisauskiene, S., & Gevorgianiene, V. (2015). Exploring professional boundaries: a shift to inter-professional early childhood intervention practice in Lithuania. *Society. Integration. Education*, 3, 15–30.
4. Alisauskiene, S., & Kairiene, D. (2016). Shared responsibilities of parents and teachers in inclusive early childhood education. *EDULEARN16. 8th International Conference on Education and New Learning Technologies. Conference proceedings*, 8601–8611.
5. Bozalek, V., Dison, A., Alperstein, M., & Mitchell, V. (2017). Developing scholarship of teaching and learning through a community of enquiry. *Critical Studies in Teaching and Learning*, 5(2), 1–15.
6. Garvis, S., Harju-Luukkainen, H., Sadownik, A. R., & Phillipson, S. (2021). *Parental engagement and early childhood education around the world*. Routledge.
7. Barr, H., Koppel, I., Reeves, S., Hammick, M., & Freeth, D. (2005). *Effective interprofessional education: Assumption, argument and evidence*. Blackwell.
8. Barker, R. (2009). *Making sense of every child matters: Multiprofessional practice guidance*. The Policy Press.
9. Council of Europe (1950). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4 November 1950. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005

10. Council of the European Union, 2017. Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on Inclusion in Diversity to achieve a High Quality Education For All. 2017/C 62/02. eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.062.01.0003.01.ENG
11. D'Amour, D., Ferrada-Videla, M., San Martin Rodriguez, L., & Beaulie, M. D. (2005). The conceptual basis for interprofessional collaboration: core concepts and theoretical frameworks. *Journal of Interprofessional Care, 1*, 116–131.
12. European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2017). Inclusive Early Childhood Education: Literature Review. (F. Bellour, P. Bartolo and M. Kyriazopoulou, Eds.). Odense, Denmark
13. European Commission (2011). *Communication on Early Childhood Education and Care*. (February 2011) COM (2011) 66.
14. Filler, J., & Xu, Y. (2006). Including children with disabilities in early childhood education programs: Individualizing developmentally appropriate practices. *Childhood Education, 82*(2), 92–98.
15. Forman, D., Jones, M., & Thistlethwaite, J. (Eds.) (2020). *Sustainability and interprofessional collaboration: Ensuring leadership resilience in collaborative health care*. Palgrave Macmillan.
16. Hanssen, N. B. (2018). *Special educational needs in Norwegian and Belarusian preschools* (Doctoral diss.), Nord University, Bodø.
17. Hanssen, N. B. & Olsen, K. (2022). A survey into graduate students' views on special needs education in ECE teacher education in Norway, In Heidi Harju-Luukkainen, Natallia Hanssen & Christel Sundqvist (Eds.), *Special education in the early years. Perspectives on policy and practice in the Nordic countries*. Springer.
18. Harju-Luukkainen, H., Kangas, J., & Garvis, S. (Eds.). (2022). *Finnish early childhood education and care: A multi-theoretical perspective on research and practice. Early childhood research and education: An inter-theoretical focus*. Springer.
19. Hong, S. B., & Shaffer, L.S. (2015). Inter-professional collaboration: early childhood educators and medical therapist working within a collaboration. *Journal of Education and Training Studies, 3*(1), 135–145.
20. Murray, E., McFarland-Piazza, L., & Harrison, L. J. (2015) Changing patterns of parent–teacher communication and parent involvement from preschool to school. *Early Child Development and Care, 185*(7), 1031–1052. <https://doi.org/10.1080/03004430.2014.975223>
21. Payler J., & Georgeson, J. (2013). Multiagency working in the early years: Confidence, competence and context. *Early Years: An International Research Journal, 33*(4), 380–397.
22. Sadownik, A. R., Phillipson, S., Harju-Luukkainen, H., & Garvis, S. (2021). International trends in parental involvement of sayings, doings, and relatings. In

- S. Garvis, S. Phillipson, H. Harju-Luukkainen, & A. Sadownik (Eds.), *Parental engagement and early childhood education around the world*. (pp. 306–316). Routledge.
23. Slusser M., Luis I., Garcia, L. I., & Reed, C. (Eds.). (2019). *Foundations of interprofessional collaborative practice in health care*. Elsevier.
24. UNESCO, 2008. *Education for All by 2015. Will we make it?* EFA Global Monitoring Report 2008. Paris: UNESCO.
25. United Nations. (1989). *The UN Convention on the Rights of the Child*. New York, NY: UN.
26. United Nations. (2022). *The Sustainable Development Goals Report*. Department of Economic and Social Affairs (DESA). <https://hlpf.un.org/2022/programme/sdgs-in-focus-sdg-4-and-interlinkages-with-other-sdgs-quality-education>

СЕКЦІЯ IV «ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ»

Ганна Афuzова

кандидат психологічних наук, доцент

кафедри спеціальної психології та медицини

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,

м. Київ, Україна

**DOOMSCROLLING ЯК ЧИННИК РИЗИКУ ДЛЯ ПСИХІЧНОГО
ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ**

В умовах воєнної агресії, як і у будь-якій іншій травмівній кризовій ситуації, вкрай важливо піклуватися про збереження психічного здоров'я особистості, особливо в період її становлення. У складному сучасному світі найбільш незахищеними від впливу психотравмівних подій є діти та підлітки, оскільки віковими особливостями психіки на ранніх етапах онтогенезу є емоційна та особистісна незрілість, підкора авторитету дорослого, довірливість, недостатність життєвого досвіду та обізнаності в питаннях соціальних/міжособистісних взаємин, невміння повно і критично оцінювати ситуацію, що склалася, і прогнозувати можливі дії інших осіб тощо.

Ці вікові особливості часто спонукають дітей і підлітків шукати джерела інформації, аби прояснити незрозумілу для себе ситуацію, особливо суб'єктивно загрозливого характеру. Якщо батьки з різних причин не сприймаються нащадками як джерело об'єктивної інформації, вони шукають роз'яснення у засобах масової інформації, соціальних мережах, інтернеті тощо. В умовах кризових подій це сприяє виникненню такого явища як doomscrolling або doomsurfing – «відносно нові терміни, що відносяться до читання або прокручування негативних новин на телефонах або у стрічках соціальних мереж; схильність продовжувати переглядати чи перегортати погані новини, навіть якщо ці новини засмучують, розчаровують чи пригнічують» [1, с. 9].

Особливої актуальності ця проблема набула за часів всесвітньої пандемії COVID-19, коли внаслідок вимушеної соціальної ізоляції інтернет був одним з найбільш використовуваних джерел інформації, яке дозволяло відстежити епідеміологічну ситуацію у регіональному та світовому масштабах в умовах значного занепокоєння та невпевненості. Одним з чинників, що сприяють явищу doomscrolling, вважають людську схильність прагнути до кращого розуміння неконтрольованої ситуації та заповнювати інформаційні прогалини. Така поведінка відображає нав'язливу потребу намагатися отримати відповіді, коли ситуація, що склалася, лякає, – зрештою особистість повинна оцінити, чи є нова інформація загрозою. Відповідно, негативними наслідками doomscrolling для психічного здоров'я особистості найчастіше називають підвищення рівня тривоги та невпевненості, виникнення побоювань і страхів, пригніченість, зростання ризику депресії, виснаження когнітивних здібностей (зниження уваги

або проблеми з пам'яттю та мисленням), працездатності та мотивації; розлади сну та апетиту тощо [1].

Як зазначає Р. Соловійов, розглядаючи війну як фактор формування невротичних станів у підлітків, в умовах воєнної агресії у рази зростає інформаційний тиск, що провокує поширення та поглиблення doomscrolling: «навіть більша ступінь ізоляції, викликана комендантською годиною, ще більше усвідомлення впливу світової політики на власне життя та безальтернативність способів власного інформування призвели до монструозного поширення даного явища серед українців» [2, с. 74]. В якості негативних наслідків цього явища для психічного здоров'я автор відзначає невротизацію – «антиутопічний характер більшості новин визначає спрямування до негативізму та песимізму, що, в свою чергу, вражає соціальну та емоційну сферу особистості» [2, с. 74].

Подолання явища doomscrolling серед дітей і підлітків передбачає активну участь дорослих з найближчого соціального оточення – батьків і педагогів. В першу чергу, слід пам'ятати, що для дитини важливо бути впевненою у здатності дорослого убезпечити та захистити її. Тому вкрай необхідно демонструвати впевненість і надійність – стримувати прояви власних негативних емоцій і переживань, не обговорювати з дитиною або у її присутності події негативного змісту та висловлювати своє занепокоєння щодо них.

Слід бути готовими уважно слухати та чесно відповідати. З п'яти-шести років діти, які мали попередній негативний досвід пошуку підтримки у дорослих під час психотравмівної ситуації, воліють не говорити про свої переживання з остраху знову бути ігнорованими, засудженими чи покараними. Необхідно завжди демонструвати дитині безумовне прийняття, заохочення та підбадьорювання. Варто обрати влучний час для розмови, надати дитині можливість проговорити власні переживання, не применшуючи і не нівелюючи їх важливість. Відповіді на питання мають бути зрозумілими для дитини і конкретними, інформацію слід висвітлювати дозовано, відповідно до змісту запитань і віку дитини. Для зниження тривожності та відновлення стабільності радять дотримуватися чіткого розпорядку дня, забезпечити достатньо часу для відпочинку та сну. Разом з тим, важливо пам'ятати про потребу залучати дитину до цікавої і приємної для неї діяльності для відновлення бажання насолоджуватися життям. Не менш важливо обмежити доступ до новин з тривожними подіями у репортажах по телебаченню, в соцмережах або по радіо.

У разі ж поглиблення негативного стану, викликаного doomscrolling, варто звернутися до клінічного психолога, який допоможе зменшити цю активність та її наслідки.

Список використаних джерел:

1. Афузова Г.В. *Doomscrolling/doomsurfing* як виклик сучасності для психічного здоров'я особистості. *Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України: Матеріали VIII всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків,

30 листопада 2022 року). Харків : Національна академія НГУ, 2022. 256 с. С. 9-11.

2. Соловйов Роман. Війна як фактор формування невротичних станів у підлітків. *Спеціальна освіта: наукові пошуки майбутніх фахівців* : збірник студентських наукових публікацій / відп. редактор М.К. Шеремет. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. Вип. 4. 90 с. С. 72-79.

Тетяна Борисова

*кандидат філософських наук, доцент кафедри
«міжнародної економіки і
соціально-гуманітарних дисциплін»*

*Українського державного університету науки і технологій,
м. Дніпро, Україна.*

ВПЛИВ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОЗИЦІЙ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

В сучасному культурно-філософському дискурсі є багато проблемних питань які притягують до себе увагу дослідників гуманітарної сфери буття людини та суспільства. Однією з найбільш актуальних тем постає проблема духовного та морально-етичного виховання молоді. Загальною модою в педагогічній та науково-психологічній літературі наших днів постала тенденція говорити про впровадження нових методик та парадигм в освітньо-виховному процесі підростаючої молоді. Модно пропонувати «креативні» світоглядні концепції та різні методики «перезавантаження» вітчизняного культурного простору в царині традиційних його основ. Деякі з цих спроб реформування привносять з собою (як свідомо так і не свідомо) дух «примирення» з сумнівними світоглядними установками та псевдоцінностями наших днів, якими переповнена масова культура. Формування культурним простором духовних основ особистості в її юному віці сприяє формуванню її світоглядних основ та позицій. Це складний та глибокий процес, що забезпечує індивідуальне загартування, формує систему ціннісних орієнтацій, допомагає укорінити навички з подолання життєвих труднощів. В той час як пасивне споживання юною особою цінностей прийнятих за ідеал правил не може призвести до внутрішнього розвитку, якого потребує людина у продовж усього свого життя.

Ця проблема не є чимось новим для філософів та дослідників культурно-антропологічної сфери філософії наших днів. Цікавим для нас може бути погляд на ці питання видатного релігійного мислителя, філософа-містика, класика вітчизняної та світової літератури – Гоголя М.В. В його філософській картині світу такі поняття як «любов», «добро», «совість», «краса», «істина», «високе» та

«трагічне» більше ніж просто категорії філософії, це жива тканина метафізики буття людини, невід’ємна складова її внутрішнього світу. Іншими словами, нездатність переживати високі ідеали, відсутність чутливості до селекції добра та зла в людській душі – це проблема «вульгарності» (у Гоголя «пошлость» російською мовою) буття. Де навіть саме слово «вульгарність» узятє не стільки в естетичному його значенні, а в моральному сенсі. Свого часу про це говорив у свої дослідженнях творчого спадку Гоголя М.В. літературний критик Дунаєв М.

Подолання кризових станів в культурному житті суспільства не можливе без філософського аналізу природи цієї кризи, а також притаманній їй історіософській перспективі. Культура не лише повинна нести в собі усю повноту відповідальності за свої результати та духовні плоди, які віддзеркалюються в душах молодого покоління, але і наділяти цією повнотою відповідальності кожную особистість, як її носія та ретранслятора. Дистанційні форми навчання у закладах шкільної та вищої освіти з прагматичної та утилітарної точки зору дозволили зберегти саму плинність процесу навчання, як під час епідемії COVID-19 так і в період триваючої повномасштабної війни Росії проти нашої держави. Разом з тим, не слід закривати очі і на очевидні недоліки перенасичення освітнього процесу новими технологіями, що прагнуть підмінити собою очне навчання та живе спілкування з однолітками та викладачем. Людина соціальна істота, а тому для реалізації себе, соціалізації молодих людей в великих та малих групах має бути очний компонент (живе спілкування, обмін емоціями, вербальні та невербальні практики взаємодії між людьми). Існує не менш гостра та актуальна проблема того, що в гонитві за вузькою спеціалізацією, ще з часів шкільної партії, доволі часто втрачається розуміння значущої ролі загальнокультурного гуманістичного масиву знань.

Сучасна філософсько-антропологічна криза тісно пов’язана з втратою довіри людини до майбутнього. Навіть з плином культурно-історичного часу незмінним залишається в людині болісне переживання власної недосконалості. В той час як культура сьогодення – це культура «різноманіття». Таке «різноманіття» поступово зводиться до того, що можна визначити як культурна «всєядність», в якій сумнівні ідеали та норми проголошуються такими, що мають право на своє існування на рівні з іншими. Соціальні мережі та науковий прогрес в його технічних засобах – це лише черговий інструмент, один серед багатьох способів пізнавати цей світ та своє місце у ньому для молоді людини. Впливовий, проте не єдиний і тим більше не головний. Адже ніщо не може замінити людині живе спілкування та виховання в родинному колі чи співпрацю з вчителем (викладачем). Тому не слід перебільшувати роль віртуального простору. Дослідники цієї теми, зокрема соціолог І.Валерстайн, вивчаючи фундаментальні трансформаційні зміни в багатьох сферах життя суспільства, вже надають цій ситуації особливого статусу – «кінець знайомого світу». Викривається велика підміна, коли інтерес та розважальна цікавість молоді до

соціальних мереж заміщують собою традиційні основи виховного та освітнього процесів.

Список використаних джерел:

1. Аскольдов С. Время и его религиозный смысл/ С.Аскольдов // Вопросы философии и психологии. – М., 1913. Год XXIV, Кн. 117 (II). – С. 137 -173.
2. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. – Х.: Вища школа. Изд-во при ХТУ, 1988, – 152 с.
3. Бахтин М.М. К философии поступка // Бахтин М.М. Работы 20-х годов. – К., 1994. – С. 9 – 68.
4. Берлин И. Философия свободы. Европа. – М.: Новое литературное обозрение, 2001. – 448 с.
5. Дунаев М.М. Вера в горниле сомнений: Православие и русская литература в XVII-XX веках. Монография. — М., 2003. — 539 с.
6. Скок Н.С. Духовність як необхідна складова творчої особистості/ Н.С.Скок// Наука, Релігія. Суспільство. – 2008. – 1. – С. 81-84.
7. Соболев О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. К.: Наукова думка, 1997. – 188 с

Мар'яна Буйняк

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Успішність сімейного виховання, корекційно-розвиткової роботи та навчальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами (далі – з ООП) значною мірою залежить від обізнаності батьків, членів родини та фахівців з особливостями розвитку дитини на тому чи іншому етапі онтогенезу.

Ранній вік вважається визначальним для подальшого розвитку дитини, адже той досвід, який вона засвоює в період раннього дитинства, є основою для формування знань, вмінь і навичок в наступні вікові періоди. Беззаперечною є значущість раннього віку й для початку корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП, що обумовлено надзвичайною пластичністю головного мозку в ранньому віці та його сприйнятливістю до зовнішніх впливів [1].

Дослідженням різних аспектів проблеми раннього розвитку дітей з ООП, особливостей організації та проведення корекційно-розвиткової роботи з ними

займалися такі наковці, як М. Буйняк, С. Миронова, Л. Прохоренко, В. Ремажевська, Т. Сак, Т. Скрипник та ін.

У нашій публікації ми зосередимо увагу на особливостях розвитку дітей раннього віку з інтелектуальними порушеннями (далі – з ІІ). Для зручності опишемо ці особливості відповідно до трьох ліній розвитку: фізичного, пізнавального та соціального.

Відповідно до вікової періодизації розвитку, ранній вік охоплює період від 1 до 3 років. Проте для кращого розуміння динаміки розвитку дитини з ІІ, вважаємо за потрібне взяти до уваги й особливості її розвитку у немовлячому віці (від народження до 1 року).

Фізичний розвиток. Вже з перших місяців життя (від народження до 6 міс.) у дитини з ІІ спостерігається виразна затримка розвитку функції утримування голови у вертикальному положенні; вона самостійно не сидить, не перекочується самостійно в жоден бік; має місце порушення тону м'язів (гіпо- або гіпертонус) різного ступеня. Від 6 до 12 міс. затримка розвитку функції прямостояння продовжується: дитина не робить самостійних кроків, не стоїть з опорою, не повзає, самостійно не встає тощо. Загалом для дітей з ІІ першого року життя притаманна низька рухова активність. Перші самостійні кроки діти з ІІ роблять на другому, а подекуди й на третьому році життя, проте вони є незграбними, часто падають, мають труднощі з подоланням сходів. У дітей з ІІ спостерігається виразна затримка формування навичок загальної та дрібної моторики порівняно з типовим розвитком (до 4-6 місяців і більше) [1; 2].

Пізнавальний розвиток. Дитина з ІІ немовлячого та раннього віку не виявляє пізнавального інтересу до предметів та людей: не намагається дотягнутися до предметів, які знаходяться в полі зору, не використовує вказівний жест, спостерігається пасивність та байдужість у пізнанні оточуючого світу. Через це у дітей з ІІ є обмеженими уявлення про навколишнє середовище (не знають частини свого тіла, кольорів, не диференціюють предмети за розміром, формою тощо), що негативно позначається на динаміці розвитку всіх психічних процесів. Вказівний жест, навички образотворчої, предметно-практичної та конструктивної діяльності самостійно не формуються та потребують спеціального корекційно-розвиткового впливу [1; 2].

Виразна затримка спостерігається й у розвитку мовлення: гуління та лепет вчасно не з'являється; у мовленні переважають голосні звуки; дитина не вимовляє окремі слова та не намагається повторювати їх за дорослим; не хитає головою на знак «так» або «ні», не махає рукою «бувай»; не реагує на прохання та не виконує простих інструкцій. Дитина 1-го року життя з ІІ не реагує на власне ім'я, не розуміє інтонацій у мовленні дорослих; емоційне спілкування з дорослим не виникає та не є провідним видом діяльності.

У дитини з III 2-3 року життя несформовані необхідні передумови для повноцінного розвитку мовлення: дії з предметами, емоційне спілкування з дорослими, готовність артикуляційного апарату і фонематичного слуху. Найвні явища формального мовлення: діти повторюють за батьками слова і фрази, значення яких не розуміють; перші слова з'являються в активному мовленні після двох років, фрази – після трьох; ускладнене розуміння зверненого мовлення. Мовлення не є засобом спілкування та передачі досвіду; не виконує функцію регуляції дій.

Соціальний розвиток. Соціальний розвиток дитини з III 1-го року життя характеризується насамперед відсутністю комплексу поживлення та вказівного жесту. Дитина не диференціює оточуючих людей на «своїх» і «чужих», не виявляє інтересу до ігор та взаємодії з іншими людьми. Дитина не наслідує дії дорослих; не виявляє інтересу та не знає призначення побутових предметів, навіть тих, з якими часто взаємодіє; не впізнає своє зображення у дзеркалі.

У віці від 1 до 3 років спостерігаються труднощі в наслідуванні дій дорослих, імітуванні міміки, розпізнаванні емоцій; спільна діяльність з дорослим потребує стимулювання; для формування соціально-побутових і трудових навичок потрібний корекційний вплив; ознак кризи трьох років, прагнення до самостійності не спостерігається; поведінка польова. Елементи ігрової діяльності формуються в процесі корекційно-розвиткового впливу [1; 2].

Список використаних джерел:

1. Миронова С.П., Буйняк М.Г., Гаяш О.В. Методика проведення корекційно-розвиткових занять з дітьми з порушеннями пізнавальної діяльності: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 172 с.
2. Сіансіоло Т., Прохоренко Л. Контрольний список сфер розвитку для діагностики та раннього втручання й корекції поведінки : навч.-метод. посіб. К., 2021. 103 с.

Альона Годованюк
викладач ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Каріна Гончарук
студентка Київської муніципальної академії
естрадного та циркового мистецтва,
м. Київ, Україна

ТАНЕЦЬ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО САМОВИРАЖЕННЯ

На сьогоднішній день хореографія як вид мистецтва розглядається з точки зору аналізу її жанрів, з точки зору її значення в культурній атмосфері світу і, зокрема, кожної держави. Враховуючи безліч способів, якими мистецтво танцю впливає на особистість, варто розглянути притаманні цьому мистецтву психологічні якості, які, разом узяті, складають внутрішнє розуміння танцю та хореографії загалом. Даний підхід дозволяє розкрити сутність танцю та прослідкувати імпульси, які надихають на почуття та на його створення, простежити зв'язок між тілом і душею, даючи повну картину їх розуміння.

У рамках вивчення хореографії люди повинні отримати не тільки знання руху і вміння його виконувати, а й широкі можливості для естетичного розвитку і, перш за все, для формування духовної культури. Це означає, що заняття хореографією – це постійне цілеспрямоване тренування власного психофізичного апарату засобами музично-хореографічного мистецтва.

Основним завданням занять хореографією має бути психологічне розкріпачення особистості, вона повинна відчувати, що рухається в гармонії зі своїм внутрішнім станом. І, крім того, на цій основі необхідно стимулювати інтерес до фізичних вправ; та вміння працювати в команді; розвивати координацію рухів і гнучкість; вчити відчувати характер музичного супроводу.

Рух і танець однозначно знімають нервово-психічну напругу, що має певний психотерапевтичний ефект. Оскільки танець не обмежується однією функцією, наша робота дозволяє поставити під сумнів зв'язок між психологічною функцією, та педагогічною, естетичною, виховною та руховою функціями танцю [3, с. 114].

Частина теорій про походження танцю виникла внаслідок інтересу до нього як до мистецтва, як до однієї з його ранніх форм. Петрогліфи свідчать про те, що коли людина навчиться малювати, вона вже вміла танцювати. Інша частина теорій є результатом аналізу культури народного танцю, порівняння танців різних народів і різних часів, визначення підходу до танцю як способу вивчення самої людини і людства взагалі.

Сьогодні визнані психологічні, соціально-психологічні, соціокультурні, філософські та біологічні теорії танцю.

Вчені сходяться тільки на тому, що танець - це ритмічний рух. Різноманітні функції, які приписуються ритму, включаючи магичні та космологічні, але далі у вчених думки розходяться. В. Кандинський, А. Менегетті та С. Куракін вважають, що «походження танцю, ймовірно, має суто сексуальну природу» і

пояснюють танець як ритмо-моторний прояв сексуальної енергії, як звільнення від еротизму. Х. Елліс і У. Соррелл вважають, що ці погляди супроводжуються уявленнями про генетичний зв'язок між танцями людини і танцями тварин, характерними для біологічних теорій про походження танцю [1, с. 210].

К. Бухер, О. Авдеев, К. Закс, І. Хейзінга та Л. Блок розглядають танець як суто людську властивість, як особливий соціокультурний феномен. Цікаво підходять до цієї проблеми Р. Коллінгвуд, А. Хаскелл та А. Моррей, які розглядають танець як засіб вираження емоцій, як заміник ненародженої мови. Англійський дослідник Р. Коллінгвуд назвав танець матір'ю всіх мов. У той же час американський вчений А. Моррей вважав, що танець на ранніх етапах свого розвитку був мімікрією і результатом потреби первісної людини виявити свої почуття. Але з розвитком мови потреба в танці-пантомімі зникла, і він перетворювався на рухи, залежні від певних правил і традицій, ставши основою багатьох ритуалів.

Сучасні дослідники все частіше звертаються до соціально-психологічних аспектів танцю. Його походження пов'язане із задоволенням потреби людини в спілкуванні, контакті з природою, богами, світом, людьми чи самим собою. Натомість Е. Мартінес розглядає танець як одну із позасловникових форм мови. Е. Ноак стверджує, що на ранніх стадіях розвитку людини танець, рух і жест були, ймовірно, тією мовою, якою ми спілкувалися не тільки з незнайомцями, але й один з одним [2, с. 218].

Також існують ідеї С.Н. Куракіна про «космічне» походження танцю, ідеї У. Куріса про «сакральне», «езотеричне» значення танцю, засновані на його розумінні як «руху особливого роду», що відображає ритми всесвіту, який розкриває ритми самого життя.

Звідси можна зробити висновок, що танець – це складне і багатогранне явище, яке можна зрозуміти лише в єдності психологічних, біологічних, соціально-психологічних, філософських і соціокультурних аспектів, тобто майбутнє «синтетичної теорії».

Список використаних джерел:

1. Бірюкова І.В., Фриз П.І. Завдання балетмейстера у дитячій самодіяльній хореографії. Етнос. Культура. Нація: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дрогобич: Коло, 2004. Вип. IV. С. 207 – 213.
2. Горностаї П.П., Титаренко Т.М. Психологія особистості: Словник-довідник. К.: Рута, 2001. 320 с.
3. Шиліна О.О. Хореографія як синтетичний вид мистецтва. Молода мистецька наука України: збір. наук. праць. Випуск № 4. Харків: ХДАДМ, 2003. С. 115-116.

Олександр Гудима

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної психології,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Валерія Мотозюк

*магістрантка 1 курсу спеціальності 053 «Психологія»,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПІДВИЩЕННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ

Психологічні ресурси особистості досліджували С. Візітова, Н. Водопьянова, Л. Куліков, Г. Сельє, О. Старченкова, С. Хобфолл та ін. Дослідники до психологічних ресурсів особистості відносили активні моделі поведінки, асертивну поведінку, пошук соціальної підтримки, внутрішні і зовнішні змінні, що сприяють психологічній стійкості у стресогенній ситуації, адаптаційні можливості, адекватні копінг-стратегії та захисні механізми. Автори психологічні ресурси особистості вважали основою для підвищення стресостійкості як професійно важливої якості педагога, за допомогою якою він може долати стресові ситуації [1; 2; 3]. Тому збереження або підвищення стресостійкості пов'язано з пошуком певних психологічних ресурсів, які допомагають людині у подоланні стресових ситуацій. Отже, за умови розумного уникнення ризиків і постійного розвитку власних ресурсів (психологічних, інтелектуальних, духовних, соціальних, фізичних та ін.), людина здатна значно знизити ймовірність розвитку стресу і його негативних наслідків.

У зв'язку з тим, що педагогічна професія відноситься до психологічно напружених видів соціальної діяльності і входить у групу професій із великою кількістю стрес-факторів, про що зазначали Л. Аболін, А. Маркова, Л. Мітіна, А. Щербаков та ін., то нагально актуальним є підвищення стресостійкості педагога як професійно важливої якості. Саме ця якість надає можливість педагогу виконувати вирішення професійних завдань без шкоди для здоров'я та якості діяльності.

Одним із ресурсів особистості є адаптація до професійного середовища, умов виконання професійної діяльності. Адаптація як складний процес, включає поняття захисту, вміння і стратегії подолання. Адаптація є частиною особистісного, поведінкового, когнітивного ресурсу людини, який оперативно мобілізується в умовах, коли необхідно реагувати на вимоги стресової ситуації, несприятливі життєві події. Ця частина психологічних ресурсів людини може бути визначена як її прихований резерв, що актуалізується в конкретній ситуації та забезпечує компенсацію ефектів несприятливого впливу факторів середовища (події, ситуації) і суб'єктивності оціночних процесів.

Динамічні особливості психіки суб'єкта визначають типовий спосіб

реагування, послаблення психічного дискомфорту, виступаючи при відповідних умовах як основа утворення окремих механізмів захисту. У контексті когнітивних теорій механізми захисту розглядаються як специфічні прийоми переробки інформації – несвідомі когнітивні стратегії, прийоми структурування психічного і емоційного досвіду (О. Васіна, С. Зонненберг, Н. Урсано та ін.). Виділяють чотири групи захисту, що беруть участь у процесі встановлення оптимальної відповідності особистості та оточуючого середовища під час здійснення властивій людині діяльності: захист, що перешкоджає усвідомленню факторів, викликаючих тривогу; захист, що усуває невизначеність за рахунок фіксації тривоги на певних стимулах (фіксації тривоги); захист, що знижує рівень спонукань (знецінення вихідної потреби); захист, що усуває тривогу за рахунок формування стійких концепцій. У стресовій ситуації захисти змінюють один одного у такій послідовності, дозволяють зберігати низький рівень тривоги і покращують якість психічної адаптації (Ф. Березін).

Однак, як недостатність, так і надмірність дії захистів, не дозволяючи підтримувати тривогу на толерантному рівні, можуть привести до різних форм дезадаптації, причому тривале користування неконструктивним психологічним захистом сприяє фіксації даного стереотипу і виникненню психічних розладів.

Психологічні захисні механізми можуть виступати як психологічний ресурс стресостійкості, за допомогою якого особистість взаємодіє з негативними зовнішніми впливами, коли включають в себе оцінку наступних показників: адекватність – можливість відновлення і обговорення захисної реакції після її використання; гнучкість – використання різних захисних реакцій в типових ситуаціях; зрілість – переважне використання більш конструктивних механізмів (заміщення, раціоналізація та ін.) без частого звернення до примітивних форм (заперечення, проекція та ін.).

Іншим ресурсом можуть бути поведінкові і когнітивні стратегії, спрямовані на зміну, переоцінку або уникнення стресових ситуацій або нівелювання їх негативних впливів (А. Анциферова, Р. Лазарус, В. Ротенберг, С. Фолкман та ін.). Стратегії подолання у більшому ступені пов'язані з функцією відновлення стосунків між особистістю і її оточенням, безпосередніми діями і пошуком інформації, виступаючи, таким чином, як психологічний ресурс протистояння стресу і підвищення стійкості до стресу.

Досить корисною, на нашу думку, є технологія стресостійкості педагога, розроблена С. Візітовою, яка передбачає покрокове проходження педагогами чотирьох стадій – стадії актуалізації, стадії навчання і допомоги, стадії дій і апробації, стадії збереження [1]. Кожна стадія супроводжується процесами змін, що являють собою видимі і приховані види діяльності і переживань людини, котрі модифікують власну проблемну поведінку. Технологія стресостійкості педагога містить змістовий і процесуальний конструкт. Їх дослідниця схарактеризувала наступним чином. До змістового конструкту було віднесено базові теоретичні знання і практичні вміння і навички по проблемі стресу. Цей

конструкт містить семінари, тренінги, консультації та інші форми роботи, що орієнтують педагогів на отримання теоретичних знань, практичних вмінь і навичок по профілактиці і подоланню стресу, дозволяють активізувати власні психологічні ресурси для ефективної поведінки у стресі, забезпечують формування стресостійкої поведінки. Процесуальний конструкт містить спеціально організовану діяльність (групові та індивідуальні форми взаємодії, самостійну та спільну діяльність), пов'язану зі встановленням доцільних взаємин між педагогами і психологами у процесі підвищення стресостійкості. Дослідниця зазначає, що реалізація процесів сприяє позитивним, стабільним змінам у поведінці людини і відсутності рецидивів [1].

Стресостійкість педагога як комплексна особистісна властивість визначається її практичним забезпеченням за трьома основними компонентами: емоційним (нервово-психічна врівноваженість, емоційна врівноваженість), поведінковим (активність, прагнення до саморозвитку і самопізнання, асертивна поведінка, толерантність, комунікативні і міжособистісні навички), когнітивним (аутопсихологічна компетентність, вміння ставити цілі і досягати результатів, вироблення навичок успішного подолання стресових ситуацій).

Серед сучасних методів зняття стресу та формування стресостійкості використовують такі: дихальна техніка, ребефінг, методи психом'язового тренування, масаж, самомасаж.

Висновки. Нами наведено неповний перелік методів зняття стресу і розвитку стресостійкості, але навіть він свідчить про те, що з чого обирати. Варто пам'ятати, що стійке підвищення рівня стресостійкості дозволяє посилювати і накопичувати психологічні ресурси подолання і протистояння стресу, забезпечуючи досягнення стійкого результату у формуванні стресостійкої поведінки.

Список використаних джерел:

1. Визитова С. Ю. Психологические особенности стрессоустойчивости педагога и пути ее повышения: Дис... канд. психол. наук. 19.00.07 – педагогическая психология; Елецкий гос. ун-т им. И.А. Бунина. Елец, 2012. 197 с.
2. Гурич А., Черпіта М., Джеджула О. Стресостійкість. *Наукові записки Вінницького національного аграрного університету*. Серія «Соціально-гуманітарні науки». 2013. № 2. С. 202–208.
3. Дубчак Г.М. Розуміння професійної стресостійкості у психологічній літературі. *Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць*. Вип. 649. Педагогіка та психологія. Чернівці : Чернівецький нац. університет, 2014. С. 39–47.

Олександр Гудима

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної психології,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Ганна Спринська

магістрантка 1 курсу спеціальності 053 «Психологія»,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодення ставить проблему толерантності в ряд актуальних питань сучасного суспільства, що обумовлено багатьма особливостями і складними умовами його розвитку. Недарма останніми десятиліттями поняття «толерантність» стало міжнародним терміном, найважливішим ключовим словом у проблематиці світу. Проте й досі спірним залишається питання про суть цього явища, що зумовлює широкий спектр інтерпретацій толерантності. Слово толерантність походить від латинського *tolerans (tolerantis)* і розуміється як терпіння, терпимість до чужих думок і вірувань, поблажливість до когось-небудь або чогось-небудь. Проте своє широке розповсюдження термін «толерантність» отримав в його англійській інтерпретації – *tolerance* – де разом з терпимістю він означає також допуск. Порівняльне зіставлення обох значень показує, що за допомогою цього терміну виражається ідея міри та межі, до якої можна терпіти іншу людину або явище, навіть якщо вони незрозумілі, викликають подив, неприйняття або опір [2].

Відповідно до Декларації принципів толерантності, прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО (1995), «толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Це не поступка, поблажливість чи потурання, це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими...» [3].

Аналіз психологічної літератури показав, що проблема толерантності є предметом уваги досить широкого кола дослідників. Питання про суть явища толерантності дотепер залишається дискусійним, що зумовлює широкий діапазон її інтерпретацій, і залежно від контексту інтерпретації, толерантність наповнюється особливим специфічним змістом.

Перш за все, слід розглянути визначення, подане у психологічному словнику. Дослідник зазначає, що *толерантність* (*tolerantia – терплячість*) як відсутність чи послабленість реагування на який-небудь несприятливий фактор в результаті зниження чутливості до його впливу. Ширшим є трактування різних науковців щодо визначення поняття толерантності. Клепцова О. під *толерантністю* розуміє властивість особистості, що актуалізується в ситуаціях неспівпадання поглядів, думок, оцінок, вірувань, поведінки людей тощо, і що виявляється в зниженні сензитивності до об'єкту». Бондирева С. зазначає, що *толерантність та інтолерантність* – це особливі стосунки, які формуються на основі оцінки якогось об'єкту завдяки постійному зв'язку з об'єктом. Шалін В., розглядаючи *толерантність* як новий тип соціальних відносин, вважає, що толерантність проявляється в людському бажанні досягнути взаєморозуміння та узгодження установок, дій без насилля, а навпаки, завдяки діалогу, співпраці тощо. Мацьковський М. стверджує, що *толерантність* є певною якістю взаємодії між суб'єктом і об'єктом толерантності, що характеризується готовністю суб'єкта приймати соціокультурні відмінності об'єкта, що включають зовнішні ознаки, думки, особливості поведінки тощо [4]. Як мирне співіснування груп людей з різною історією, культурою та ідентичністю розуміє *толерантність* Уолцер М. Перцев О. зазначає, що, *толерантність* – це перехідний стан від конфлікту, що виливається в насильство, до взаєморозуміння і співпраці. Гришпун І. трактує *толерантність* як певну багатоаспектну та багатовимірну характеристику індивіда, а також як здатність до неагресивної поведінки по відношенню до іншої людини.

Найповніше визначення, виходячи з проведеного аналізу, подано у дослідженні Асташової Н., *толерантність* – це «шанобливе ставлення до чужої думки, оцінка вчинків і поведінки інших людей, готовність до розуміння і співробітництва у вирішенні питань міжособистісної, групової та міжнаціональної взаємодії» [1]. Досить об'ємне та багатогранне визначення толерантності подане в трактуванні Леонтьєва Д., за яким *толерантність* виступає як: «інтегральна характеристика індивіда, що визначає його здатність в проблемних і кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем з метою відновлення своєї нервово-психічної рівноваги, успішної адаптації, недопущення конфронтації та розвитку позитивних взаємостосунків із собою та з навколишнім світом». Воно повністю локалізує феномен толерантності в просторі індивідуально-психологічних особливостей, одночасно вельми широко трактуючи її із змістовної сторони [1].

Одним із найпоширеніших класифікаційних *критеріїв* розрізнення *проявів* толерантності, на думку Бардієр Г., є її позитивність-негативність (толерантність-інтолерантність). Інший, не менш важливий, критерій – це двоспрямованість негативного процесу (пряма або інвертована толерантність). Психологічні

механізми толерантності (інтолерантності) тісно пов'язані з механізмами усвідомлення, самопізнання і суб'єктивного тлумачення; з переживаннями збереження або загрози руйнування ідентичності; з особистісним і груповим самовизначенням; з нормативним і ціннісно-орієнтаційним регулюванням поведінки [1].

Розкриваючи зміст поняття толерантності, використовується така тріада *компонентів* – когнітивний, емоційний і поведінковий. Толерантність у *когнітивному* вимірі полягає в усвідомленні та прийнятті людиною складності, багатомірності життєвої реальності та варіативності її сприйняття, розуміння та оцінювання різними людьми, а також відносності, неповноти і суб'єктивності власних уявлень і своєї картини світу. Толерантність в *емоційному* вимірі виявляється, перш за все, в здатності до емпатії. Встановлення емоційного контакту між співрозмовниками сприяє створенню більш довірчої і безпечної атмосфери спілкування, і таким чином знижує напруженість і можливість загострення відносин, конфронтації і суперництва. До *поведінкової* толерантності належить велика кількість конкретних умінь та здібностей, серед яких можна виділити: готовність до толерантного ставлення до висловлювань інших, відстоювання власної позиції, вміння домовлятися, досягати компромісу, толерантна поведінка в напружених ситуаціях тощо [1; 6].

Спираючись на стандартний перелік змінних соціологічного аналізу, Довгополова Я.В. виділяє такі *сфери толерантності*. *Гендерна* толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі. *Вікова* толерантність – неупередженість, пов'язана з віком. *Освітня* толерантність – терпиме ставлення до висловлювань і поведінки людей з більш низьким рівнем освіти. *Міжнаціональна* толерантність – ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей. *Расова* толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси. *Релігійна* толерантність – ставлення до різних конфесій, релігій, особливостей літургії тощо з боку невіруючих, представників різних конфесійних груп. *Географічна* толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл та інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки. *Міжкласова* толерантність – терпиме ставлення до представників різних майнових шарів. *Фізіологічна* толерантність – ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних тощо. *Політична* толерантність – відношення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів тощо. *Сексуально-орієнтаційна* толерантність – неупередженість по відношенню до осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією. *Маргінальна* толерантність – ставлення до безхатченків, наркоманів, алкоголіків тощо [6].

Інші дослідники виокремлюють декілька *рівнів* толерантності: *цивілізаційний* (відсутність насильства в контактах різних культур і цивілізацій),

міжнародний (умови співпраці та мирного співіснування держав незалежно від їх величини, економічного розвитку, етнічної та релігійної приналежності їх населення), *етнічний* (терпимість до чужого способу життя, чужих звичаїв, традицій, думок та ідей), *соціальний* (партнерська взаємодія між різними соціальними групами суспільства, його владними структурами, коли визнається необхідність такого співробітництва і повага до позицій сторін) та *індивідуальний* (повага до іншої особи, розуміння того, що існують погляди, відмінні від власних) [7].

Висновки. Огляд різних підходів щодо визначення змісту поняття толерантності дає можливість систематизувати отримані результати та виділити найбільш прийнятні. Незважаючи на актуальність теми толерантності, більшість дослідників погоджуються, що з наукової точки зору це питання ще потребує доопрацювання.

Список використаних джерел:

1. Волошина О.В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2007. 20 с.
2. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / Укл. Полудьонний І., Сапольські Р. та ін. Харків : Фоліо. 2012. 623 с. ISBN 978-966-03-5989-5
3. Декларація принципів толерантності: схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на її 28 сесії в Парижі 16 листопада 1995 року. Б.м., 1995. 14 с.
4. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.
5. Матієнко О.С. Виховання толерантності у старшокласників середніх загальноосвітніх ліцеїв Франції: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2006. 19 с.
6. Довгополова Я.В. Толерантність як ціннісна парадигма освіти в контексті євроінтеграції. *Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України*: Зб. наук. праць / За заг. ред Г.Є. Гребенюка; Харків : Стиль Іздат, 2005. 326 с. (Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка). С. 85–90.
7. Докукіна О.М. Толерантність у вихованні : Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 912–913

*Олена Дужева,
викладач ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
e-mail: duzhevaolena@gmail.com*

*Віктор Повстюк,
магістрант Вінницької академії неперервної освіти
e-mail: povstuk84@i.ua*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В БОЙОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані війни, військово-професійна діяльність військовослужбовців збройних сил України супроводжується значними психоемоційними навантаженнями, що підсилюють нервову напруженість і емоційну збудливість. Особливість професійної діяльності військовослужбовців полягає в тому, що вона передбачає виконання ними професійних обов'язків в екстремальних умовах бойових з реальною загрозою, коли на них впродовж тривалого часу впливає комплекс несприятливих соціально-емоційно-психологічних, фізичних та бойових чинників, різноманітних за природою походження, тривалістю й інтенсивністю впливу, що спричиняють значні фізичні й психологічні навантаження, викликають підвищену психоемоційну напруженість і розвиток психогенних порушень й негативний вплив на їхній функціональний стан, професійну працездатність і здоров'я.

У психологічній науці інтерес вчених до вивчення проблеми стресостійкості стрімко зростає. Останнім часом вчені ґрунтовно досліджують стресостійкість як одну з найважливіших компетенцій військовослужбовців.

Сучасна російсько-українська війна засвідчила, що рівень підготовленості особового складу окремих військових частин Збройних Сил України до виконання бойових завдань, особливо в «нестандартних» умовах, не завжди відповідають сучасним вимогам [1]. Визначення оптимальних шляхів підвищення стресостійкості військовослужбовців та виявлення потенційних ресурсів її розвитку є актуальним науково-прикладним завданням психологічного забезпечення їх професіоналізації.

Питання психологічного стресу особистості викликає значну зацікавленість науковців та практиків, а також поєднує багато прикладних і фундаментальних досліджень. Багато інформації та наукового досвіду вивчення психологічного стресу накопичено за кордоном (М. Wundt, W. James, W. B. Cannon, Н. Selye, E. Gellhorn, G. N. Loofbourrow, P. Fraisse, T. Cox, R. Lazarus, J. C. Coyne, J. R. P. French, W. Rodgers та ін.). Немалий інтерес до дослідження проблеми стресу наявний також у вітчизняній науці.

Важливим напрямом реалізації державної політики національної безпеки та оборони є формування стресостійкості у військовослужбовців Збройних Сил України, на яких покладена відповідальність за оборону держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Таке завдання ставить підвищені вимоги до свідомості, самосвідомості, мотивації, життєвих настанов військовослужбовців [2, с.17-18].

Сучасні умови, у яких працюють представники багатьох професій, зокрема військовослужбовці, можна повною мірою назвати екстремальними, тому що вони супроводжуються значними психоемоційними навантаженнями викликаними:

високою відповідальністю за прийняті рішення; достатньою складністю виконуваних функцій; прискореним темпом діяльності; об'єднанням неоднакових за метою дій в одній діяльності; обробкою значної за обсягом інформації; дефіцитом часу на прийняття рішення [3, с.29].

Поведінка військовослужбовця в бойових умовах детермінована рівнем його стресостійкості. Стійкість до стресу – важливий чинник збереження нормальної працездатності, ефективної взаємодії з оточуючими і внутрішньої гармонії людини у важких, стресових умовах. Дії в екстремальних ситуаціях (нерідко бойові дії), загроза для життя вимагають від військовослужбовця психологічної стійкості, ініціативності та дисципліни. У психологічно підготовлених військовослужбовців у бойовій обстановці з'являється характерне бойове збудження, що загострює увагу, пам'ять і мислення, що сприяє активності та цілеспрямованості дій [4, с.170].

Одним з основних чинників, які характеризують боєздатність військового підрозділу, є вміння військовослужбовця справитися з негативними психоемоційними станами, що виникають в екстремальних ситуаціях. При виконанні завдань різної міри небезпеки психотравмуючий чинник має інтенсивний вплив на психіку військовослужбовця, викликаючи часом патологічні зміни в його поведінці. У людській свідомості виникають реальні почуття тривоги, страху і паніки, із якими вона не може цілком справитися. У критичній ситуації за умов вітальної загрози для життя у свідомості військовослужбовця відбувається боротьба двох домінант поведінки: інстинкт самозбереження і почуття фахового обов'язку [5, с. 165].

Для військовослужбовців робота над собою і розвиток своїх навичок має великий вплив на їх подальшу працездатність, так як на них лежать складні і неперекорні завдання. Тому військовослужбовцям необхідна наявність постійного психологічного супроводу.

Формування та розвиток стійкості до стресу належать до числа пріоритетних завдань психологічного супроводу діяльності військовослужбовців. Саме від рівня стресостійкості залежать наслідки їх діяльності та ефективність військової служби.

Список використаних джерел:

1. Бардин Н. М., Жидецький Ю. Ц., Кіржецький Ю. І. та ін. Стресостійкість : навчальний посібник / за ред. Я. М. Когута. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 204 с
2. Березовська Л., Богайчук В. Емоційна стійкість військовослужбовців : емпіричний ракурс. Вісник Національного університету оборони України. 2022. № 3 (67). С. 19–25
3. Губенко І. Я. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування : підручник / І. Я. Губенко, О. С. Карнацька, О. Т. Шевченко. Київ : Медицина, 2013. 296 с.
4. Кириченко А.В. Особливості психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням Вісник Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського: Зб-к наук. праць. Київ, Україна: НУОУ, 2020. Вип.2(55), с.148.
5. Котляр С., Данилюк І., Наумов В., Печорін О. Організація повітрянодесантної підготовки в частинах Десантно-штурмових військ: підручник. Київ, Україна: НУОУ, 2020. 184 с.
6. Тютюнник Л.Л. Поняття стресостійкості особистості в сучасному науковому дискурсі. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-2.26>

Наталія Жилияк

кандидат психологічних наук, доцен, доцент кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім.Т.Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

Тетяна Кушнір

викладач циклової комісії соціальної роботи, фізичної реабілітації та фундаментальних дисциплін ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж» НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», м. Кам'янець-Подільський, Україна

ШЛЯХИ ПРЕВЕНЦІЇ ПРОЯВІВ РОЗЛАДІВ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

З огляду на ступінь тяжкості розлади харчової поведінки (далі – РХП) важко піддаються корекції та лікуванню, і можуть бути супутнім процесом серйозних психічних розладів. Їх профілактика є обов'язковим напрямом роботи для психологічної служби в закладах освіти, зокрема в інклюзивних. Адже

навчальний заклад є саме тим середовищем, де здобувач освіти може бути залученим до різних заходів, у яких за підтримки психологів отримує психологічну допомогу.

Наявні методи профілактики РХП пов'язані з методами когнітивно-поведінкової терапії, автором якої є Аарон Бек, відомий американський психіатр. Основний принцип когнітивно-поведінкової терапії досить простий: думки мають прямий зв'язок з емоціями та поведінкою [1, с. 6]. Когнітивно-поведінкова терапія РХП працює з завищеними вимогами особистості, перфекціоністськими стандартами та ідеями контролю. Після розпізнавання та виявлення когнітивних схем (думок) пацієнта, на основі яких можуть розвинути РХП, проводиться терапія, яка орієнтована на поведінкові стратегії ефективного контролю особистості своїх дій, роздратування, емоцій. Досягнутий «самоконтроль» є центральним для результатів і вимагає активної когнітивної участі. Моніторинг відбувається в режимі реального часу у вигляді запису думок, поведінки, емоцій та контексту ситуації, що пов'язані із споживанням їжі. Самоспостереження може забезпечувати безпосереднє усвідомлення пацієнтом невпорядкованих дій та думок. Потім психолог і клієнт переглядають і обговорюють записи в журналі моніторингу. Журнали розглядаються як домашні завдання. Постійні дискусії між психологом та студентом також є важливими для профілактики. Наприклад, психолог роз'яснює схеми поведінки, обговорює важкі життєві моменти, що є особливо актуальним в умовах інклюзії, таким чином підвищується компетентність молодшої особи у власних почуттях [2, с. 391-392].

Інший американський психолог Томас Кеш, розглядає сприймання образу тіла на когнітивно-поведінковій основі, де складниками профілактичної роботи є: 1) інформування для чіткого розуміння проблемних, дезадаптивних когнітивних, емоційних та поведінкових елементів, пов'язаних із викривленим образом тіла; 2) психологічна освіта в проблемному полі; 3) «Щоденник образу тіла», щоб допомогти особистості самостійно контролювати свій досвід. В щоденник входять записи про: «Активатори» (спричинення подій та ситуацій), «Переконання» (думки, припущення та інтерпретації) та «Наслідки» (наслідки емоцій та поведінкових реакцій); 4) тренінги для релаксації з наміром полегшити протікання проблемних переживань; 5) визначення основних переконань чи припущень щодо зовнішності, розгляд їх впливу на думки, почуття та поведінку самої особистості і її оточуючих; 6) формування медіаграмотності, з метою застосування критичного підходу, коли студенти стикаються з медіаконтентом, за допомогою якого вони визначають, аналізують та приміряють на себе нездорові, нереалістичні повідомлення, представлені у ЗМІ; 7) формування нових раціональних переконань, заміна критичного внутрішнього голосу на приймаючий. Необхідно допомагати розробити стратегії, щоб в подальшому особа могла впоратись із ситуаціями високого ризику або невдачами [3, с. 310].

У той час як заклади освіти забезпечують чудову можливість для навчання та створення позитивних соціальних зв'язків, також потрібно враховувати важливу роль сім'ї. Психологам варто подумати над питанням: як вони можуть працювати з батьками, щоб надати їм інструменти, необхідні для зменшення ризику розвитку РХП у їхніх дітей, зменшуючи при цьому будь-яке відчуття провини, яке може виникнути з обох сторін. Варто пропонувати спільну психологічну роботу з батьками, навіть якщо їхня дитина вже повнолітній студент. Для профілактики можна організовувати регулярні заняття з релаксації та йоги. Це допоможе студентам краще відчувати себе, своє тіло, а також мати можливість заводити нові знайомства і спілкуватись з однодумцями, що буде позитивно впливати на загальний стан і настрій [2, с. 395].

Отже, на основі всього вище зазначеного, пропонуємо такі шляхи превенції проявів РХП в осіб юнацького віку: 1) формування реального образу власного тіла. Воно досягається шляхом застосування тілесноорієнтованих методик (наприклад, М. Фельденкрайза). Усвідомлення різниці між уявним та реальним образом власного тіла є кроком до гармонізації психічного стану в системі «Я-реальне» — «Я-ідеальне»; 2) спостереження за своїми харчовими звичками за допомогою щоденника харчування; 3) підтримка зі сторони значущих людей у намаганні відслідкувати та організувати свою харчову поведінку; 4) відновлення психологічного благополуччя за допомогою консультацій психолога.

Список використаних джерел:

1. Абсалямова Л. М. Психологічний аналіз проблем харчової поведінки особистості. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Вип. 55. Харків, 2017. С. 5–12.
2. Kane, C., Tomotake, M., Hamatani, S., Chiba, S., Kameoka, N., Watanabe, S., Nakataki, M., Numata, S., & Ohmori, T. Clinical factors influencing resilience in patients with anorexia nervosa. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 2019. 15, 391–395.
3. Lewis-Smith, H., Diedrichs, P. C., & Halliwell, E. Cognitive-behavioral roots of body image therapy and prevention. *Body Image*. 2019. 31, 309-320.

Світлана Замрозович-Шадріна
доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Сім'я є певною моделлю базового життєвого тренінгу особистості, де дитина набуває навичок соціальної взаємодії, формується неповторна ситуація розвитку. На первинному етапі соціалізації дитини батьки формують емоційно-стабільну, життєздатну, творчо-орієнтовану особистість [1].

У пренатальний і постнатальний період, коли дитина повністю залежна від батьків і потребує умов, які задовольняли б її базові потреби формуються базові структури людської психіки. Для психічного розвитку та здоров'я дитини дуже важливим є психологічний клімат сім'ї, ставлення батьків до неї. У сім'ї дитина вчиться спілкуватись, взаємодіяти з іншими людьми, знаходити з ними спільну мову, формуються моральні риси. В основі нормального психічного розвитку людини є спілкування та взаємовідносини в сім'ї, тому батьки повинні створити умови для всебічного розвитку дитини.

Важливе значення для дитини має участь та інтерес батьків до її справ, бажання співпрацювати з нею, позитивне ставлення. Відчуваючи батьківську підтримку, допомогу та любов і чуйно ставлячись до батьків, які є прикладом для наслідування, дитина швидко соціалізується. Для неї важливими є взаємопідтримка, взаємодопомога, чіткий розподіл обов'язків між членами її сім'ї. Дитина виявляє свої емоційні та інтелектуальні можливості тоді, коли щаслива.

Перебуваючи в колі рідних, дитина наслідує норми моральної поведінки батьків, хоче бути схожою на них. Їхня поведінка та вчинки допомагають сформуванню в неї моральні цінності, які вони хочуть їй передати. Тому батьки повинні контролювати свої вчинки, правильно організовувати сприятливі умови для формування особистості дитини та розуміння людських цінностей, вести правильний спосіб життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власний досвід поведінки й діяльності [1; 2].

Діти, яких люблять, розуміють батьки, залучають до організації домашнього побуту, сімейного господарства, традицій сімейного життя, загального режиму дня, бюджету сім'ї, не мають проблем у спілкуванні з ровесниками, не відчувають труднощів у навчанні, рідше хворіють.

Для повного вияву емоцій та інтелектуальних здібностей, дитина повинна бути щасливою. Батьківська турбота, підтримка та любов наявність друзів сприяють швидкій соціалізації. У сім'ї формуються взаємини між усіма членами, розвиваються певні якості.

Отже, сім'я сприяє формуванню адекватної самооцінки та позитивного Я-образу особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Кононко О.Л. Особистісна орієнтація – пріоритет сьогодення. Дошкільне виховання. 2007. № 5. С. 3–6.
2. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ, 1996. 179 с.

Марина Колісник

*викладач філологічних дисциплін циклової комісії соціальної роботи,
фізичної реабілітації і фундаментальних дисциплін
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

КОМУНІКАТИВНА КРЕАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодні сфера креативних проявів охоплює всі основні ланки психічної діяльності людини, розповсюдження отримує всебічний погляд на креативність: функціональну структуру взаємодіючих когнітивних та особистих компонентів креативної особистості, а також взаємозалежність особистості та його оточення протягом усього процесу творчої діяльності. Творчий потенціал людини, що виявляється у сфері соціальних контактів та міжособистісної взаємодії, заслуговує на окрему увагу дослідників. Використання в психологічній практиці низки методів групової креативності (наприклад, метод мозкового штурму) для вирішення творчих завдань у командній роботі (наприклад, навчання персоналу), спрямоване на пошук ефективного прийняття рішень, доводить необхідність розгляду явища комунікативної креативності мунікативної креативності. Феномен комунікативної творчості явно проявляється в імпровізації джазових музикантів, командних іграх членів інтелектуальних клубів, освітньої та професійної діяльності проектних команд, коли проблематична творча ситуація дозволяє створювати оригінальний новий продукт завдяки комунікаційному та творчій взаємодії людей. Такі умови найкраще показують здатність особистості виробляти велику кількість варіантів поведінки та реакції в ситуаціях міжособистісної взаємодії, до гнучкої зміни у відповідь, використання різних методів, тактики поведінки та новизни, незвичайні ідеї, нестандартність ставлення до комунікативних ситуацій та нестандартне їх розв'язання. У процесі живого спілкування між людьми його учасники духовно збагачують один одного, виражають, перетворюють, розвивають свої думки та почуття. Головне тут не зіставлення інформації та ідей, теорій або позицій, а діалог їх авторів, що

зумовлює їх духовний розвиток. Учасникам спілкування необхідно не тільки використовувати актуальний інтелектуально-емоційний досвід, а й розвивати його, що забезпечується комунікативною креативністю. Творча комунікативна поведінка передбачає готовність людини бути членом, предметом спільного творчого процесу, спостерігаючи за встановленими нормами та традиціями спілкування, і водночас здатність відмовитися від фіксованих, тривіальних ідей при аналізі та вирішенні проблеми. Завданням професійної системи освіти полягає у створенні умов формування таких навичок поведінки та комплексну реалізацію творчих можливостей студентів - майбутніх фахівців (Железька, 2015).

За словами А. Голованової (2003), ця здатність дає нестандартні та ефективні нові можливості для вирішення проблем шляхом посилення комунікативного чинника. На думку Н. Алексєєвої (2008), комунікативна креативність дозволяє створювати та використовувати нові, оригінальні, нестандартні способи та засоби спілкування, що забезпечують результативне, швидке та творче розв'язання ситуації спілкування. Комунікативно-креативні якості особистості є специфічною сукупністю когнітивних, емоційних та мовних характеристик, що формуються на основі соціального інтелекту, відображають обізнаність про культуру, соціальні відносини та традиції і реалізуються у комунікативних навичках, комунікативній компетентності, та здатності розуміти ставлення та почуття людей (емпатії) (Niyazova, 2015). Комунікативна креативність реалізується у таких сферах:

- 1) змістових характеристиках спілкування (у діловому та повсякденному спілкуванні, спрямованому на організацію та реалізацію спільної діяльності);
- 2) функціональне орієнтування у спілкуванні (координація взаємодії, взаємна корекція дій, обмін інформацією, перерозподіл функцій);
- 3) операціональні методи взаємодії (часова організація спілкування, оновлення способів та засобів спілкування) (Niyazova, 2015).

Комунікативна креативність проявляється у розвитку творчості під час спілкування. Організація творчої комунікативної діяльності визначається комунікаційними цілями: встановленням контактів між учасниками діалогу; обміном повідомленнями, думками, планами, рішеннями; мотивацією діяльності партнера в комунікації, спрямованій на виконання взаємовигідних дій; координацією спільної діяльності; розумінням почуття намірів, установок партнера у спілкуванні; впливом на емоції, наміри, рішення, думки; встановленням стосунків у системі ділового спілкування; переконанням та переплетенням партнера; розв'язанням конфліктів (Niyazova, 2015).

Отже, комунікативна креативність є здатністю до дивергентного соціального мислення та спроможністю до творчого спілкування, що сприяє ефективній взаємодії з іншими та мотивуванню членів групи до сумісної творчої діяльності. Структурними компонентами комунікативної креативності є швидкість у продукуванні комунікативного реагування (спонтанна вербальна

кмітливості), гнучкість у зміні тактик комунікативного реагування та оригінальність у створенні та розв'язанні нестандартних комунікативних ситуацій. Чинниками комунікативної креативності є інтелектуальні (соціальний та емоційний інтелект), суто креативні (вербальна креативність, соціальна креативність та емоційна креативність) та низка регулятивних чинників (саморегуляція та самоконтроль, діалогічний стиль спілкування, мотивація афіліації, комунікативні та організаторські здібності, рефлексивність та рольова компетентність).

Список використаних джерел:

1. Діомідова Н.Ю. (2016). Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів в умовах екзаменаційного стресу студентів.
2. Власова О.І. (2006). Психологічна структура та чинники розвитку соціальних здібностей [Текст] : дис... д-ра психол. наук: 19.00.07. К. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка
3. Averill J. R. (2004). A tale of two snarks: emotional intelligence and emotional creativity compared. *Psychological Inquiry*. 15. 228–233.
4. Niyazova G., Bekbulatova I., Kerimbaeva B., Abdullina G. (2015). The methodology of the formation of the communicative orientation of the —Englishl course by means of information and telecommunication technologies (itt) in the institutions of higher education. *Journal of Language and Literature*, 6. 4. 351—354

Людмила Комарніцька

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

РОЛЬ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Сучасне покоління підлітків живе в суспільстві, стандарти якого дозволяють свободу і вміння пристосовуватися. Час не стоїть на місці так само, як і розвиток. Еволюційний прогрес дав змогу сучасним школярам отримати об'ємний інформаційний портал для розвитку себе як особистості через призму своїх же інтересів. Однак проблема погіршення здоров'я підлітків є на сьогоднішній день чи не найважливішим питанням при розгляді низки негативних тенденцій, таких як: зниження рухової активності, порушення їх фізичного та психічного розвитку, вживання алкоголю, захоплення тютюнопалінням тощо. Діти почали вести малорухливий спосіб життя відтоді, як у життя ввійшли телебачення,

відеоігри, комп'ютери та інші гаджети. Усе це зумовило одночасне зниження фізичних навантажень у школярів. З кожним роком дедалі більше поглиблюється негативне ставлення молоді до здорового способу життя, громадянського права, посилюється тенденція негативного, а найчастіше і відверто цинічного ставлення до морального та духовного становлення суспільства.

У 1968 році ВООЗ прийняла таке формулювання: «Здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних дефектів» [1]. Логічно вважати, що здорова людина – це індивід, який дотримується здорового способу життя, тому поняття «здоровий спосіб життя» – один із провідних шляхів у вихованні підростаючого покоління. Воно вживається у широкому та у вузькому значенні. Здоровий спосіб життя в широкому розумінні розглядається як активна участь у трудовій, громадській, сімейно-побутовій, дозвільній формах життєдіяльності людини. У цьому значенні здоров'я ототожнюється як продовження ланцюжка розвитку особистості індивіда. Іншими словами, коли людина веде здоровий спосіб життя, вона має не лише результати у вигляді здоров'я у всьому організмі, а й отримує двофазну користь свого розвитку як особистості. Це можна розглянути на прикладі ранкового пробудження, коли мозкова активність на піку взаємодії з діями: думки зрозумілі, рецептори в нормі, відчувається легкість, загартованість тіла. Планування та режим дня привчає і розвиває організм як за фізичними здібностями, так і за пізнавальними. А вже стан стабільного психологічного здоров'я проявляється тоді, коли індивід усвідомлює себе та проявляє у житті всі корисні звички рефлексивно. Деякі вчені довгий час розмірковували над тим, які якості притаманні здоровій людині. Найбільш правильним шляхом формування підлітка як особистості є прищеплення йому позитивних психологічних та фізичних навичок, а саме – формування здорового способу життя [2, с. 209].

Варто наголосити, що у ХХІ столітті перехід від статусу «маленька дитина» до статусу «підліток» проходить досить швидко, і навіть найближчий та рідний соціум не зможе відстежити всі моменти інтеграції підлітка як адаптованої особистості. Необхідно відзначити, що шкідливі звички та поганий спосіб життя схоплюються підлітком миттєво, тому в даному випадку необхідна спеціалізована допомога та спостереження педагога-психолога, який би спільно з колективом освітнього закладу розробив та впровадив потрібну програму з формування здоров'язберігаючих технологій.

Як висновок, варто наголосити, що запорукою успішного розвитку суспільства є здоров'я підростаючого покоління. Роль здорового способу життя розглядається як складна багаторівнева система, що має формуватися комплексним підходом в освітніх установах. Підлітки – це учні, процес розвитку яких контролювати набагато складніше, ніж молодших школярів. Однак, питання формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей, підлітків, учнівської молоді має особливу соціальну значущість, так як від цієї категорії населення залежить здоров'я нації.

Список використаних джерел:

1. Преамбула до Конституції Всесвітньої організації охорони здоров'я, затверджена на Міжнародній конференції з питань охорони здоров'я, Нью-Йорк, 19-22 червня 1946 року; підписана 22 липня 1946 року представниками 61 країни (Архівні документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, №. 2, стор. 100), введена в дію 7 квітня 1948 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини. Луцьк : Вежа, 2011. 430 с.

Оксана Комарніцька

*викладач-методист циклової комісії обліково-економічних дисциплін
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ПОРІВНЯННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ЗВИЧАЙНОЇ ДИТИНИ ТА ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У сучасному суспільстві спостерігається не тільки стабільне скорочення числа працездатного населення, а й зберігається тенденція погіршення його якісного складу на тлі зростання інвалідизації дітей, що стає відчутним обмеженням економічного розвитку країни. У зв'язку з цим, вирішення основних соціальних проблем дітей даної категорії, в тому числі їх навчання, дозволить багато в чому змінити не тільки становище цієї групи в суспільстві, сформувати певний рівень соціокультурної толерантності до них, а й стабілізувати трудові ресурси країни.

Від самого свого народження дитина на свідомому та підсвідомому рівнях прагне інтегруватися до оточуючого середовища задля свого виживання та самореалізації. Водночас, будучи істотою колективною, вона в цьому процесі намагається перейняти полівекторний спосіб життя конкретного суспільства, тобто відбувається соціальна адаптація дитини, яка має систематичний характер і багато в чому відповідає віковій періодизації життя людини [3, с. 238]. Якщо з раннього дитинства особа вже має статус особи з інвалідністю, то подальша соціальна адаптація стає надзвичайно складним і не завжди ефективним заходом без своєчасного втручання. Соціалізація – двосторонній процес, у ході якого суспільство передає, а індивід засвоює певні соціальні норми, цінності і правила поведінки. Соціалізація – це розвиток людини впродовж її життя у взаємодії з довкіллям у процесі засвоєння і відтворення соціальних норм і цінностей, а також саморозвитку й самореалізації в тому суспільстві, до якого вона належить. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що базується на принципі

забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу [2, с. 139].

Дитина, що має інвалідність, може бути так само здібна і талановита, як і її одноліток, що не має проблем із здоров'ям, виявити свої дарування, розвинути їх; дитина – не пасивний об'єкт соціальної допомоги, а людина, що розвивається, яка має право на задоволення різносторонніх соціальних потреб в пізнанні, спілкуванні, творчості; держава покликана не просто надати дитині, що має інвалідність, певні пільги і привілеї, вона повинна піти назустріч її соціальним потребам і створити систему соціальних служб, що дозволяють знівелювати обмеження, що перешкоджають процесам соціальної реабілітації й індивідуального розвитку.

Але проблема інвалідності не обмежується медичним аспектом, вона в у значно більшій мірі є соціальною проблемою нерівних можливостей.

Тут відбитий дефіцит бачення соціальної суті дитини. Соціальна інтеграція здійснюється через соціальну адаптацію дитини з інвалідністю в освітньому середовищі. Передача соціального досвіду, навчання соціальних форм і способів діяльності здійснюється за допомогою виховання, навчання, включення в різні види діяльності, соціальної та професійної реабілітації. Соціальна адаптація – найважливіший механізм соціалізації та показник ступеня інтегрованості. Соціальна адаптація здійснюється у процесі різних видів діяльності (гри, спілкуванні, навчанні, праці) і самосвідомості людини.

Добре адаптованою психоаналітики вважають людину, у якої продуктивність, задоволення життям і психічна рівновага не порушені. У процесі адаптації активно змінюється як особа, так і середовище, внаслідок чого між ними встановлюються відносини адаптованості [3, с. 239].

Соціальна адаптація дітей з інвалідністю в порівнянні з звичайними дітьми має свої особливості. Це відбувається тому, що труднощі таких людей пов'язані не лише з відчуттям фізичного обмеження і дискомфорту, переживанням втрати своїх можливостей, але й з тим негативним ставленням, із яким вони стикаються, з особливостями у своєму найближчому оточенні. З інвалідністю асоціюється не лише фізична чи психічна неспроможність. Уявлення про людину з інвалідністю як про індивіда, який багато чого не може робити, який потребує допомоги інших, викликає найчастіше почуття жалю, що заважає такій людині включатися в соціальні взаємовідносини. І щоб уникнути такого ставлення, вона спілкується лише з подібними до себе [1, с. 72]. Цей процес можна назвати психічними і соціальними дезадаптаціями. На нашу думку, щоб уникнути цього, необхідно створювати умови для соціально-педагогічної адаптації. Соціальна адаптація, профілактика дезадаптацій і реабілітація даної групи людей – це проблеми суспільства, а не окремого індивіда, котрий має невідповідність з нормою. Це стосується і закладів освіти.

Головна проблема дитини з інвалідністю полягає у: порушенні її зв'язку зі світом; обмеженій мобільності, бідності контактів з однолітками й дорослими; обмеженому спілкуванні з природою; недоступності ряду культурних цінностей, а іноді й елементарної освіти [4, с. 96]. Соціальна ізоляція дітей перешкоджає формуванню в багатьох із них активної життєвої позиції, стійкої позитивної самооцінки, «базового» почуття довіри до навколишнього світу, достатньої мотивації і навичок спілкування. Діти з інвалідністю, не виявляють інтересу до предметів, явищ і подій, які їх оточують, оскільки не відчують потребу в пізнанні. Це призводить до того, що з віком їх життєвий досвід виявляється вкрай бідним, те ж саме можна сказати про словниковому запасі.

При цьому дуже часто це не вина дітей які мають інвалідність, а швидше за все вчителів та педагогів, що не дають дитині з інвалідністю також навантаження, що отримують звичайні діти.

Соціалізація дітей з інвалідністю – це не лише опіка, турбота про них, але й сукупність заходів, які допомагають дитині стати впевненою у своїх силах, сприяють її власній активності. Варто зауважити, що відповідні фахівці які працюють з дітьми із інвалідністю зобов'язані правильно відноситися до дитини із інвалідністю, тобто, як до цілком звичайної дитини. Не дозволяти собі як відповідному відповідальному фахівцеві цієї галузі, потурання та занадто поблажливе відношення до дитини із інвалідністю та виділення дитини з поміж інших звичайних дітей.

Також, відповідну роботу потрібно проводити перш за все з батьками, щодо правильного виховання діток з інвалідністю. Тобто, дитину з інвалідністю взагалі заборонено виховувати в тому дусі, що держава чи суспільство щось комусь повинна, а навпаки, вкладати в свідомість дитини те, що дитина зобов'язана прикладати всі необхідні зусилля для свого розвитку, та стати корисною для держави і отримати достойне хороше майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Гладиш М.О. Соціально-педагогічна адаптація молоді з обмеженими можливостями в процесі інтегративного навчання. Запоріжжя: 2008. Педагогічні науки, № 1, 2008. – С. 70-74.
2. Міщик Л.І. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. № 5. С. 139-142.
3. Соболев Є.Ю. Загальні аспекти соціально-психологічної адаптації інвалідів у соціумі. Право і Безпека. 2012. № 5. С. 237-241.
4. Черкашенко В.О. Соціально-педагогічні проблеми соціалізації дітей з обмеженими можливостями. Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2014. № 2. С. 92-103.

Катерина Корнієнко

магістрантка

*Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЗНАЧЕННЯ СІМ'Ї У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сім'я є першим соціальним інститутом, де дитина засвоює моделі поведінки батьків, їхні духовні цінності та спосіб життєдіяльності, а також сприймає переконання. Сім'я має значний вплив на формування ставлення учнів початкових класів до фізичного виховання, фізичних вправ, їхній інтерес до спорту, активність та ініціативність. Тому важливим є залучення дітей до фізичної активності в умовах сімейного середовища.

Фізичне виховання сприяє пізнанню навколишнього світу та задовільняє біологічні та функціональні можливості дитячого організму, вдосконалює рухову діяльність. Особливості життя та умови виховання сприяють формуванню життєдіяльної потреби в фізичному вихованні молодших школярів.

Важливим, на нашу думку, є формування фізичної культури особистості: навчання життєво важливих рухових навичок і вмінь, розвиток фізичних здібностей за допомогою загальнозміцнювальних та загальнорозвивальних вправ. Як зазначають науковці, фізичне виховання є важливою умовою повноцінного розвитку дитини у будь-якому віці, а тому важливою складовою сімейного виховного впливу має бути залучення дітей до фізичної культури та спорту, формування активної життєвої позиції та орієнтування на дотримання здорового способу життя [2]. Фізичне виховання є певним регулятором зростання та розвитку дитячого організму, важливою умовою для становлення та удосконалення дитини як біологічної істоти та соціального суб'єкта (Н. Лебедева, А. Маркосян, І. Мурахов та ін.) [3].

Фізичне виховання є основою життєзабезпечення організму дитини, визначає її функціональні можливості та працездатність [4, с. 12].

Фізичне виховання на різних вікових етапах розвитку особистості не може бути однаковим, бо для кожного вікового періоду є індивідуальні особливості. Якщо неправильно виконувати фізичні вправи або вони будуть непосильні для виконання учнями певної вікової категорії, то може розвинути функціональна асиметрія м'язів, деформація опорно-рухового апарату чи порушення розвитку діяльності вегетативної системи [1, с. 159]. Батьки повинні здійснювати контроль фізичного розвитку дитини, підбирати відповідні її віку та індивідуальним особливостям вправи, бо спільна діяльність батьків і дітей під час фізичного виховання є важливим фактором згуртування сім'ї, зміцнення її морального клімату, створення сімейних традицій і спільних інтересів.

Молодшим школярам важливо набути соціальний досвід, увійти до соціуму, стати особистістю, вміти подолати труднощі, які виникатимуть в освіті, культурі, фізичному та інтелектуальному розвитку. Здоров'я та розвиток усіх систем

організму є важливими умовами успішної соціалізації учнів початкових класів, а фізична культура задовільняє дані вимоги.

Сім'ї, які розуміють значення фізичного виховання для загального розвитку особистості дитини, усвідомлено ставляться до її здоров'я, самі створюють умови для повноцінного розвитку. Сім'я є першою інстанцією соціалізації особистості дитини, тому участь батьків у фізичному вихованні дуже важлива, адже вони несуть відповідальність за виховання здорових, витривалих, фізично розвинених та активних дітей.

Серед завдань фізичного виховання в сім'ї можна виокремити такі:

- збереження і зміцнення здоров'я дитини;
- підвищення рівня фізичної та розумової працездатності;
- загартування організму, підвищення його адаптаційних можливостей;
- розвиток рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості) систематично виконуючи спеціальні комплекси фізичних вправ;
- виховання у дітей стійкого інтересу, потреби до систематичних занять.

Батьки, орієнтуючись на оптимальне співвідношення різних видів навантажень, підібраних з урахуванням віку, режиму та мети, повинні спланувати зміст фізичного виховання.

Учні, щоденно виконуючи фізичні вправи, тренуються, у них формуються рухові навички та розширюються функціональні можливості організму, частково регулюється морфофункціональний розвиток організму, його стійкість до факторів навколишнього середовища.

Отже, головними компонентами успіху фізичного виховання в сім'ї учнів початкових класів є спільні заняття фізичною культурою та спортом, здоровий спосіб життя та особистий приклад батьків. Вони формують у дітей ціннісне ставлення до здоров'я і бажання та потребу в систематичних фізичних навантаженнях. Батьки повинні турбуватися про формування рухових навичок своїх дітей, про досягнення необхідного рівня фізичних якостей. Молодші школярі швидше пристосуються до соціальних умов, якщо матимуть міцне здоров'я та гармонійний фізичний і психічний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Вайнер Э.Н. Валеология: учебник для вузов. Москва: Флинта: Наука, 2001. 416 с.
2. Вільчковський Е.С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2008. 428 с.
3. Оптимальна рухова активність – необхідна умова всебічного розвитку дітей. Режим доступу: <http://udnz15.org/optimalna-ruhova>
4. Степаненкова Э.Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2001. 368 с.

Маргарита Кудінова

кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та психології комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради м. Запоріжжя, Україна

Ольга Кольвах

здобувач 4 року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради м. Запоріжжя, Україна

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «САМОТНІСТЬ» У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується перенасиченням різноманітною інформацією, значним збільшенням соціальних контактів, водночас гостро постає проблема самотності представників різних вікових періодів. Особливої значущості це питання набуває у юнацькому віці, адже почуття переживання самотності перешкоджає вирішенню завдань даного вікового періоду, пов'язаних із розвитком особистісної рефлексії й самосвідомості, процесом професійного становлення, реалізацією потреби у спілкуванні й встановленні глибоких емоційно насичених міжособистісних стосунків тощо [1].

Проблема самотності досліджувалась у різних галузях науки: з точки зору філософії (Й.В. Гете, Ж.-Ж. Руссо, Г.І. Ціммерман, Б. Паскаль), соціології (К. Боумен, Д. Рисмен, Р. Слейтер) і звичайно з точки зору психології (Г. Зілбург, Г.С. Салліван, Е. Фромм).

Проаналізуємо поняття самотності в роботах українських дослідників за останні роки.

Лавренко О.В. самотність визначає як життєву ситуацію переживання особистістю дефіциту спілкування, брак позитивних стосунків з оточуючими людьми. Водночас, на думку дослідниці, самотність не завжди супроводжується реальною соціальною ізоляцією індивіда [3].

Самотність як стан та відчуття людини, яка перебуває в умовах реальної або вигаданої комунікативної депривації тлумачить Литвинчук О.В. та Черниш В.Ф. Дослідники виокремлюють два різновиди – позитивна (самітність) і негативна (ізоляція) самотність. З одного боку, самотність розуміється як руйнівна сила для особистості, з іншого – як необхідна умова, етап розвитку, самопізнання та самовизначення [5].

Колісник Л.О. у дослідженні «Особливості переживання самотності у старшому юнацькому віці» визначає самотність як негативне суб'єктивне переживання, яке виникає або в стані ізолюваності, або ж навіть при об'єктивному її залученні до різних сфер суспільного життя та спілкування і супроводжується почуттями покинутості, відчуженості, непотрібності [1].

Кулешова О.В. та Міхеєва Л.В. розглядають самотність як складний внутрішній і соціальний стан людини, що характеризується її відчуженням від процесів суспільного буття, суттєвим зниженням рівня соціальної активності, емоційною пригніченістю, зменшенням або втратою соціальних контактів, відсутністю духовної спорідненості з іншими суб'єктами діяльності, що виникає внаслідок егоцентричного способу життя та відчуженості від соціуму [4].

Ґрунтовному аналізу психологічного феномену самотності присвячена стаття Помазової О.В., в якій авторка робить висновок, що самотність розглядається в двох аспектах: як психологічний стан людини (внутрішнє емоційне переживання) та як характеристика її фізичних відносин із іншими людьми (зовнішнє відчуження від людей) [4].

Таким чином, провівши теоретичний аналіз тлумачення поняття «самотність» у психологічній літературі, можна зробити наступні висновки:

1. Самотність є складним феноменом, який може мати як негативний, так і позитивний вплив на особистість. Вона виникає в умовах дефіциту спілкування, браку позитивних стосунків з оточуючими людьми, і може бути спричинена як реальною соціальною ізолюваністю, так і вигаданою комунікативною депривацією.

2. Дослідники виділяють такі різновиди самотності як позитивна (самітність) і негативна (ізоляція) самотність. Водночас, самотність може відбуватись як в стані ізолюваності, так і при залученні до різних сфер суспільного життя та спілкування.

3. Основні ознаки самотності включають почуття покинутості, відчуженості, непотрібності, відчуження від процесів суспільного буття, зниження рівня соціальної активності, емоційну пригніченість, зменшення або втрату соціальних контактів, відсутність духовної спорідненості з іншими людьми.

Отже, самотність можна розглядати як психологічний стан людини, який виявляється у внутрішньому емоційному переживанні, а також як характеристику її фізичних відносин з іншими людьми, що виражається у зовнішньому відчуженні.

Список використаних джерел:

1. Колісник Л.О. Особливості переживання самотності у старшому юнацькому віці. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія.* 2014. Т. 19, Вип. 1. С. 102-110.
2. Кулешова О.В. та Міхеєва Л.В. Самотність як психічний феномен: особливості прояву та причини виникнення. *Усамітнення та самотність в*

житті особистості : збірник тез за матеріалами круглого столу (on-line, 24 квітня 2020 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 33-38.

3. Лавренко О.В. Самотність як соціально-психологічний феномен. *Усамітнення та самотність в житті особистості* : збірник тез за матеріалами круглого столу (on-line, 24 квітня 2020 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 39-41.
4. Помазова О.В. Самотність як психологічний феномен. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 23. С. 206-214.
5. Черниш В.Ф., Литвинчук О.В. Проблема самотності в сучасному світі. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/293.pdf> (дата звернення: 10.05.2023).

Денис Куриця

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри загальної та практичної психології,*

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Олександра Коровицька

магістрантка 1 курсу спеціальності 053 «Психологія»,

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ АГРЕСІЯ

Соціально-економічні та соціально-політичні умови, що склалася на сьогодні в нашому суспільстві, обумовлюють зростання різноманітних відхилень в особистісному розвитку і поведінці підростаючого покоління. Слово агресія походить від латинського «aggredi», що означає «нападати», давно існує в європейських мовах, однак, значення йому надавалося не завжди однакове. О. Басс визначає агресію, як усвідомлені дії, які завдають або мають на меті завдати шкоди іншій людині, групі людей або тварині. Якщо говорити про внутрішньовидову агресію, то визначення стає ще більш коротким і повинно пов'язуватися з заподіянням шкоди іншій людині або групі людей. Е. Фромм визначає агресію більш широко як заподіяння шкоди не лише людині чи тварині, але і взагалі будь – якому неживому об'єкту. Незважаючи на відмінності у визначеннях поняття агресії ідея заподіяння шкоди іншому суб'єкту присутня практично завжди [1].

А. Реан пропонує трактування поняття «агресії»: «агресія – це навмисні дії, спрямовані на заподіяння шкоди іншій людині, групі людей, тварині». Згідно з А. Реаном, агресивність – це властивість особистості, що виражається у готовності до здійснення агресії. Агресія – це певні дії, які завдають шкоди іншому об'єкту, а агресивність – готовність до агресивних дій по відношенню до іншого, котру забезпечує готовність особистості сприймати та інтерпретувати поведінку іншої відповідним чином [3].

Вивчення цих феноменів людської психіки і поведінки є важливим для різних галузей людської діяльності – менеджменту, охорони прав людини, медицини тощо. Слід відзначити, що у науковій літературі ще й досі неоднозначним залишається трактування понять агресії та агресивності.

Дослідники відносять агресію: до вроджених спонукань і задатків; до потреб, які активізуються зовнішніми стимулами; до пізнавальних та емоційних процесів; до актуальних соціальних умов у поєднанні з попереднім навчанням.

Для чіткого розуміння природи і структури агресії необхідно розглянути найвідоміші теорії. Теорія потягу (психоаналітичний підхід). Основоположник теорії потягу Зігмунд Фрейд вважав, що агресивна поведінка за своєю природою явище інстинктивне і неминуче. У людині існує два найбільш потужних інстинкти: сексуальний (лібідо) та інстинкт потягу до смерті (танатос). Енергія першого типу спрямована на зміцнення, збереження і відтворення життя. Енергія ж другого типу спрямована на руйнування і припинення життя. Він стверджував, що вся людська поведінка є результатом складної взаємодії цих інстинктів, і між ними існує постійна напруга. З огляду на те, що існує гострий конфлікт між збереженням життя (ерос) та її руйнуванням (танатос), інші механізми (зміщення) слугують з ціллю спрямовувати енергію танатосу назовні, у напрямку від «Я». А якщо енергія танатосу не буде звернена назовні, то це незабаром приведе до руйнування самого індивіда. Так, танатос побічно сприяє тому, що агресія виводиться назовні і спрямовується на інших [2].

В екологічному підході нове звучання ця тема одержала завдяки роботам К. Лоренца. Згідно К. Лоренцу, агресія бере початок насамперед з уродженого інстинкту боротьби за виживання, який присутній у людей так само, як і в інших живих істот. Він вважав, що агресивна енергія, має своїм джерелом інстинкт боротьби за виживання, генерується в організмі спонтанно, беззупинно, у постійному темпі, регулярно накопичуючись з плином часу [2].

За баченням ученого, чим більша кількість агресивної енергії мається в даний момент, тим менший стимул потрібний для того, щоб агресія виплеснулася назовні, тобто агресивна поведінка може виплеснутися спонтанно. К. Лоренц зазначав, що крім вродженого інстинкту боротьби всі живі істоти наділені можливістю придушувати свої прагнення, тобто мають стримуючий початок, який перешкоджає нападу на представників свого виду. А люди, у свою чергу, володіють слабшим стримуючим началом, ніж тварини. Звідси, технічний прогрес (зброя масового знищення) може привести до знищення людини як виду. Ослаблення агресії можливе шляхом різних дій. Також К. Лоренц стверджував,

що любов і дружні відносини можуть виявитися несумісними з вираженням відкритої агресії і можуть блокувати її прояви [2].

Фрустраційна теорія (гомеостатична модель), була запропонована Дж. Доллардом, та протиставляється двом, попереднім. Тут агресивна поведінка розглядається як ситуативний, а не еволюційний процес. Основні положення цієї теорії: фрустрація завжди призводить до агресії у будь-якій формі; агресія завжди є результатом фрустрації.

У відношенні спонукання до агресії вирішальне значення мають три фактори: ступінь очікуваного суб'єктом задоволення від майбутнього досягнення мети; сила перешкоди на шляху досягнення мети; кількості послідовних фрустрацій. Тобто, чим у більше суб'єкт смакує задоволення, чим сильнішою є перешкода, і чим більша кількість реакцій блокується, тим сильнішим буде поштовх до агресії. А якщо фрустрації слідує одна за одною, то їх сила може бути сукупною і це може викликати агресивну реакцію більшої сили [2].

Коли з'ясувалося, що індивідууми не завжди реагують агресією на фрустрацію, Дж. Доллард і співавтори дійшли висновку, що подібна поведінка не виявляється в той же момент фрустрації насамперед через погрозу покарання. У цьому випадку відбувається «зсув», в результаті якого агресивні дії спрямовуються на іншу людину, напад на яку асоціюється з найменшим покаранням. Так, людина, яку утримує від агресивності проти фрустратора сильний страх покарання, вдається до зміщення своїх наладок, спрямовуючи інші мішені – на тих осіб, по відношенню до яких у даного індивідуума не діє стримуюче начало [2].

Теорія соціального навчання (біхевіоральна модель) трактує, що агресія є засвоєною поведінкою в процесі соціалізації через спостереження відповідного образу дій і соціального підкріплення. Агресія здобувається за допомогою: біологічних факторів (наприклад, гормони, нервова система); впливом шаблонів (збудження, увага); неприйнятним зверненням (нападки, фрустрація); спонукальними мотивами (гроші, захоплення); інструкціями (накази); ексцентричними переконаннями (параноїдальними переконаннями).

Агресія регулюється: зовнішнім заохоченням і покаранням (наприклад, матеріальна винагорода, неприємні наслідки); вікарним підкріпленням (наприклад, спостереження за тим, як нагороджують або карають інших); механізмами саморегуляції (наприклад, гордість, вина).

А. Бандура, вважає, що аналіз агресивної поведінки вимагає врахування трьох моментів: 1) способів засвоєння подібних дій; 2) факторів, що провокують їх появу; 3) умов, при яких вони закріплюються.

Тому, істотне значення в біхевіоральній моделі приділяється навчанням, впливу первинних посередників соціалізації, а саме батьків, на навчання дітей агресивній поведінці. Зокрема, було доведено, що поведінка батьків може виступати в якості моделі агресії і, що в агресивних батьків звичайно бувають агресивні діти. Також ця теорія стверджує, що засвоєння людиною широкого діапазону агресивних реакцій – пряме заохочення до такої поведінки. Тобто

отримання підкріплення за агресивні дії підвищує вірогідність того, що подібні дії будуть повторюватися і надалі. Разом з тим, істотне значення має результативна агресія, тобто досягнення успіху при використанні агресивних дій. Відповідно до біхевіористичної теорії, агресія – це набута модель соціальної поведінки та може бути ослаблена за допомогою процедур (усунення умов). У наш час теорія соціального навчання є найефективнішою у передбаченні агресивної поведінки, особливо якщо є відомості про агресора і ситуацію соціального розвитку.

Дослідники Р. Берон і Д. Річардсон вважають, що агресія, в якій би формі вона не виявлялася, являє собою поведінку, спрямовану на заподіяння шкоди або збитку іншій живій істоті, що має всі підстави уникати подібного поводження з собою. Це комплексне визначення містить у собі такі положення: агресія обов'язково має на увазі навмисне, цілеспрямоване заподіяння шкоди жертві; в якості агресії може розглядатися лише така поведінка, яка має на увазі заподіяння шкоди або збитку живим організмам; жертви повинні мати мотивацію уникнення подібної поведінки із собою [4].

За Е. Фромом, під агресією слід розуміти будь-які дії, які заподіюють або мають намір завдати шкоди іншій людині, групі людей або тварині, а також заподіяння шкоди взагалі всякому неживому об'єкту [2].

Структуру агресивного прояву запропонували Й. Заградова, А. Осинський, М. Левітов: за спрямованістю: агресія спрямована зовні; аутоагресія – спрямована на себе; за цілями: інтелектуальна агресія; ворожа агресія; за методом вираження: фізична агресія; вербальна агресія; за ступенем вираженості: пряма агресія; непряма агресія; за наявності ініціативи: ініціативна агресія; оборонна агресія.

Дослідники А. Реан, К. Бютнер та інші розглядають певні випадки агресивного прояву як адаптивну властивість, пов'язану з позбавленням від фрустрації і тривоги [1; 3].

Висновки. Агресію можна розглядати як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню та адаптації. З іншого боку, агресія розцінюється як зло, як поведінка, що суперечить позитивній сутності людей.

Список використаних джерел:

1. Бовть О.Б. Соціально психологічні причини агресивної поведінки підлітків. *Рідна школа*. 1999. № 2. С. 17–20.
2. Іванова В.В. Причини та форми агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 14–16.
3. Реан А.А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал*. 1996. № 5. С. 3–18.
4. Тимошенко В.І. Агресивна поведінка: її сутність та причини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 6. С. 55–63.

Олена Мазур

кандидат економічних наук,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Олександра Мазур

студентка Київської муніципальної академії
естрадного та циркового мистецтва,
м. Київ, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ У ВОКАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВАКА

Нині в усіх сферах діяльності сучасного урбанізованого суспільства є актуальним вивчення і використання різноманітних заходів щодо здійснення санітарної та трудової (навчальної) гігієни людей будь-якої вікової групи. Відповідно до цієї загальносуспільної орієнтації, неодмінним елементом є суттєве покращення валеологічного супроводу життєдіяльності співаків через їхню підготовку та залучення до формування здорового способу життя, а також їх систематичне дотримання програми гігієни голосу та співу [3, с. 22].

Для досягнення позитивного результату при застосуванні психологічного виховання у вокальній діяльності співака як у повсякденному житті, так і в реалізації певного художнього образу, варто скористатись психотренінгом, визначити його мету (рис. 1) і функції, види і способи, завдяки яким можливе вирішення конкретних проблем та коло знайомств у сфері вокального мистецтва для повної реалізації художнього образу вокального твору.

Основною функцією психотренінгу у співочому мистецтві є різнобічне вирішення психологічних проблем співака, зокрема попередження їх виникнення та усунення причин їх виникнення. Структура і техніка психотренінгу визначаються за схемою залежно від проблеми (рис. 2)

Рис. 1 Мета психологічного тренінгу у вокальній діяльності співака

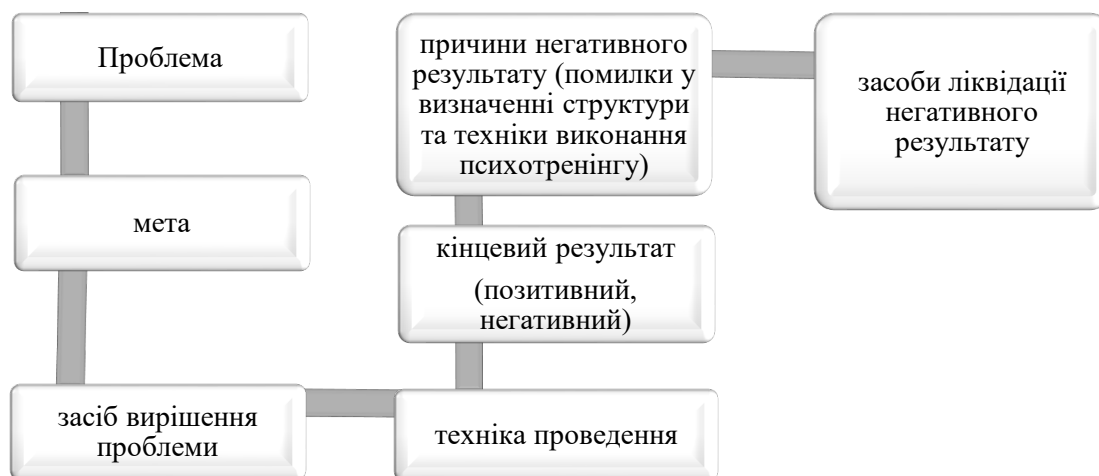

Рис. 2. Структура психотренінгу у вокальній діяльності співака

Завжди слід пам'ятати, що виконання вправ з психотренінгу співака (вправи для входу в стан психофізичного спокою, вокальні вправи для роботи над настроєм і образом, методи забезпечення психологічної реалізації художньої творчості образу) лише з часом можна довести до автоматизму.

Процес оволодіння технікою голосового психотренінгу дуже особистий і потребує постійної інтелектуальної, творчої та емоційної напруги [2, с. 91].

Під час психокорекційної роботи щодо психологічної реалізації художнього образу необхідно залучати такі виміри (рис. 3) [1, с. 34].

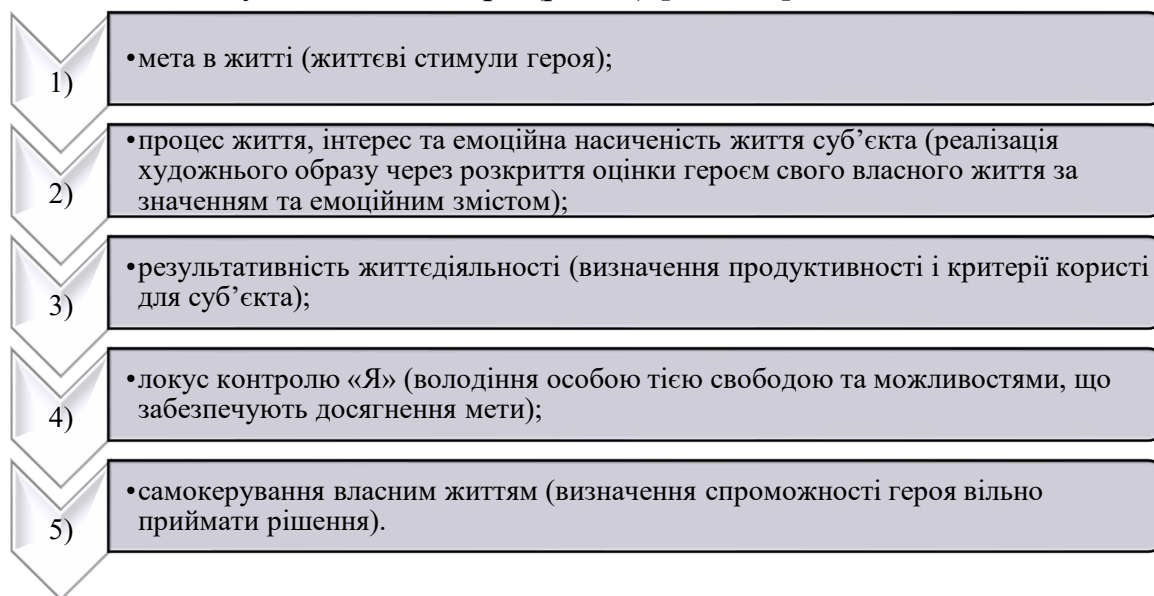

Рис. 3 Виміри психокорекційної роботи художнього образу співака

Отже, постійне виконання артикуляційно-дихальної гімнастики в поєднанні з вправами, які забезпечують процес засвоєння нових голосових рівнів і вільну роботу голосового апарату і наповнені мимовільними, особливо вербальними,

психокорекційними вказівками, пов'язаними з психологічним сприйняттям художнього образу, дозволяє під час репетицій і концертів не тільки усунути професійні неврологічні захворювання, а водночас з удосконаленням вокальної техніки – побудувати і повною мірою реалізувати оригінальний художній образ вокального твору.

Список використаних джерел:

1. Андрушко Я.С. Психокорекція: навч.-метод. посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2017. 212 с.
2. Осика О.В., Осика К.С. Теорія і практика психокорекційної роботи. Навчальний посібник. Слов'янськ. 2016. 111 с.
3. Щербіна І.В. Гігієна голосу: Навч.-метод. матеріали до курсу. Харк. держ. акад. культури. Х.: ХДАК, 2003. 48 с.

Світлана Михальська

доктор психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

В осіб з різними порушеннями зорового аналізатора в умовах обмеження сенсорної інформації у процесі міжособистісної комунікації спостерігаються певні порушення у комунікативній поведінці від загальноприйнятих суспільних норм і правил (Л. Вавіна, Т. Гребенюк, І. Гудим, В. Кобильченко, О. Литвак, П. Сасіна, Є. Синьова тощо).

Найбільш помітною особливістю спілкування дітей зі зниженням зору є труднощі формування немовних засобів спілкування, що кореняться в нечіткому образі сприйняття людини. Ця обставина ускладнює можливість судити про стан останнього, про його ставлення до співрозмовника й обговорюваної теми. Найбільше відставання відзначається в предметно-дієвих засобах спілкування, що виражається у використанні пози і жестів, які не адекватні ситуації, що не відповідають емоційному стану людини. Характерна скутість рухів, стереотип у вираженні емоційних станів. Партнер потрібен незрячим як слухач, а не як співрозмовник. Вони приймають тільки позитивні висловлювання на свою адресу або докази, що підтверджують їх точку зору. Це свідчить про невпевненість в цінності своєї особистості, про необхідність чути підтвердження цієї цінності з боку.

При спонтанному мовленнєвому розвитку незрячість провокує ряд особливостей, які полягають в наступному: обмеження мовних контактів, порушення розуміння змісту промови через неможливість (обмеженість) сприйняття її невербальних компонентів і ситуації, труднощі, пов'язані з незнанням учасників розмови, їх розташування й віддаленості, скорочення або надмірне розширення обсягу мовної продукції, відсутності або обмеженості використання невербальної комунікації та інші [2, с. 45-46].

А.Якуба [4] приходить до висновку, що для дітей з порушеннями зору, в більшості своїй, характерний середній рівень вияву порушень особистісного розвитку (таких як тривожність, замкнутість, невпевненість). Ці особистісні прояви виступають індивідуально-психічними складовими поведінки дітей з порушеннями зору в комунікативних ситуаціях. Такі особистісні поведінкові характеристики, як відлюдкуватість та невпевненість в ситуації міжособистісної взаємодії, зумовлені недостатнім виявом (недостатньою сформованістю) потреби у спілкуванні як потреби у взаємодії з іншою людиною, низьким рівнем сформованості комунікативних навичок та можливим негативним досвідом міжособистісної взаємодії в минулому. Основні комунікативні проблеми дітей з порушенням зору полягають у відсутності емпатії, високій соціально-емоційній неадекватності, що призводить до порушень соціальної критичності та тривожних комунікативних установок. Комунікативні труднощі спричиняють закріплення небажаних, з точки зору соціального пристосування, рис характеру, як то: навіюваність, боязкість, тривожність, істероїдність, що породжує утриманські установки, конфліктну самооцінку та захисну соціальну агресію.

Т.Семенишена [3] вважає, що комунікативна діяльність дітей дошкільного віку організовується і протікає завдяки зв'язкам порушеного зорового аналізатора зі збереженими аналізаторами. Вони включаються в структуру стадії компенсації зорового дефекту. Одним із засобів компенсації є мовлення і розвиток сигніфікативної функції мовлення.

Порушення зору, обмежуючи комунікативні можливості дитини дошкільного віку, знижує також інтерес до навчально-пізнавальної діяльності, що важливо саме для підготовки дітей до подальшого навчання в школі. Достатній рівень сформованості комунікативних навичок є однією із необхідних складових готовності дитини до навчання, забезпечує їй можливість успішного засвоєння шкільної програми. Адже дошкільники з порушеннями зору зазнають більше труднощів під час переходу до навчання у школі, ніж діти з нормальним зором.

На думку, Н.Бабич [1] переважна більшість дітей із порушеннями зору внаслідок порушень комунікативної сфери страждає від соціальної та комунікативної депривації. Спільна робота педагогів та батьків підвищує рівень сформованості комунікативних навичок, що сприяє покращенню комунікативної сфери дитини, а відтак позитивно впливає на засвоєння нею соціального досвіду, що є важливою умовою інтеграції дітей з порушеннями зору в соціум.

Таким чином, порушення зору негативно впливає на процес комунікативної взаємодії, на його результативність, соціалізацію.

Список використаних джерел:

1. Бабич Н.М. Вплив сімейного чинника на формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / За ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2015. Випуск №5. С. 16-26.
2. Психологічний супровід інклюзивної освіти : підручник / [кол. авторів ; за заг. ред. Т.О.Докучиної]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.
3. Семенишена Т.О. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором до навчання в школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Київ, 2011. 19 с.
4. Якуба А.М. Психологічні особливості комунікативної сфери дітей з вадами зору. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 425-427.

Ліана Онуфрієва

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та практичної психології,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Марина Мала

*магістрантка 1 курсу спеціальності 053 «Психологія»,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ХАРАКТЕРИСТИКА АЛЬТРУЇСТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Аналіз теоретичних робіт та даних експериментальних досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів з проблематики альтруїстичної поведінки підтверджують реальність існування альтруїстичних мотивів як самостійних психічних утворень. Так, виділяються два основні підходи до розуміння мотиваційної природи альтруїстичної поведінки (Batson & Shaw, 1991): 1) особистісно-нормативний (з боку моральних норм і переконь особистості); 2) емоційний, (з боку аналізу ролі альтруїстичних емоцій – емпатії, співпереживання, співчуття, симпатії в реалізації альтруїстичної поведінки). Більшість дослідників здійснює або індивідуально-нормативний, або емоційний

підхід до аналізу мотиваційних детермінант альтруїстичної поведінки, причому найчастіше ці підходи виключають один одного. Перспективними представляються спроби синтезу обох аспектів (Ш. Шварц, Х. Хекхаузен, Е. Каріловській).

Щодо емоційних механізмів слід розрізняти ситуативний вплив альтруїстичних емоційних переживань на поведінку допомоги та стійке емоційне ставлення до ситуацій потреби і тяжкого стану іншої людини, яка виступає як специфічний мотив, що сформувався на емоційній основі (співчуття, співпереживання). Розробка теоретичних уявлень про два змістотворних мотиви альтруїстичної поведінки (морального обов'язку і співчуття) проводилася з опорою на уявлення психологів Ш. Шварца, Я. Аронфрід, Х. Хекхаузена, Я. Рейковського, А.В. Запорожця, Я.З. Неверович, Л.І. Божович, Б.І. Додонова, Е.В. Субботського та ін. Питання, які обговорюються мотиви важко помітні за своїми зовнішніми поведінковими проявами, проте мають абсолютно різний психологічний зміст.

Мотив морального боргу по відношенню до альтруїстичним дій є наслідком нормативного виховання особистості і формується на основі інтеріоризації альтруїстичних соціальних норм, які перетворюються у внутрішні імперативи, особистісно-сміслові регулятори діяльності. Провідним почуттям у мотивації цього типу є почуття відповідальності за свої вчинки перед собою та іншими людьми. Дія цього мотиву безпосередньо пов'язано з областю моральної самооцінки. Його реалізація супроводжується позитивними почуттями морального задоволення, самоповаги, гордості, підвищення самооцінки. Фрустрація, неможливість реалізації цього мотиву, пов'язана з відчуттям зле, негідно своєї поведінки, зниженим самоповагою (Занюк, 2002). Ці моральні почуття виконують по відношенню до альтруїстичної поведінки дві специфічні функції: профілактичну, коли передбачають наслідки надання або ненадання допомоги, і компенсаторну, коли альтруїстичний вчинок використовується як засіб відновлення втраченого почуття моральної рівноваги і благополуччя. Осягнення внутрішніх станів, душевного миру об'єкта допомоги не є необхідним для мотивації цього типу, при цьому діяльність може здійснюватися і за наявності амбівалентного ставлення до об'єкта допомоги і навіть при явно негативне ставлення до нього. Поведінка допомоги, детермінується виключно цим мотивом, має жертвний характер. Мотив співчуття, заснований на вихованні ідентифікаційних і емпатійних здібностей людини, є другою і досить істотною смисловою детермінантою альтруїзму. Реалізація мотиву співчуття неможлива без здійснення уявної постановки себе на місце людини, що потребує допомоги, без процесу співчуття і співпереживання їй. Про мотив співчуття мова йде тоді, коли прояв співчуття у відповідь на тяжкий стан іншого виступає як стійка і закономірна тенденція поведінки. Співчуття передбачає не тільки розуміння

іншого і співпереживання його станом, а й співпереживання можливого поліпшення стану реципієнта (об'єкта допомоги), тобто носить випереджаючий, передбачати характер, спонукаючи до скоєння акту допомоги. Механізм співчуття заснований на ідентифікаційно-емпатійній взаємодії, тобто злиття, ототожнення внутрішніх станів суб'єкта в об'єкта допомоги, тимчасове стирання межі між «Я» та «Іншим Я» (Ильин, 2008 : 68). Найбільш альтруїстичними виявляються суб'єкти із гармонійною представленістю у структурі особистості обох змістотворних мотивів, коли мотиви боргу та співчуття однаково сильно діють у ситуаціях, апелюють до допомоги.

Інші теоретики (Batson & Shaw, 1991) під альтруїзмом розуміють ще більш обмежений тип просоціальної поведінки – те, що ми можемо назвати чистим альтруїзмом. Чистий (чи справжній) альтруїзм характеризує поведінку, спрямовану на те, щоб принести користь іншій людині, і такі дії відбуваються виключно заради добробуту іншого. Спрямовані на допомогу вчинки цієї категорії здійснюються незалежно від зовнішніх або внутрішніх винагород. Винагорода за допомогу може бути, але сам вчинок залишається чисто альтруїстичним, і винагороди не обумовлюють допомогу. В даний час найскладніше питання, з яким стикаються дослідники допомоги: чи існує суто альтруїстичний акт, позбавлений будь-якого егоїстичного інтересу (Козляковський & Козляковський, 2005: 231–232). Чистий (справжній) альтруїзм – дії, спрямовані виключно на те, щоб принести користь іншій людині, а не отримати зовнішнє або внутрішнє винагороду.

Висновки. Альтруїстична поведінка характеризує вчинки, що здійснюються однією людиною для іншої заради її користі. Просоціальна поведінка бере початок у дошкільному дитинстві і може бути виявленою в дітей вже у 2-річному віці. Вона складається під впливом соціального середовища і опосередковується дружніми відносинами, турботою, людської теплотою і соціальним розумінням. На розвиток альтруїстичної поведінки величезний вплив чинять батьки, а також брати і сестри.

Список використаних джерел:

1. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. Посібник. Київ : Либідь, 2002. 304с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 512 с.
3. Козляковський П.П. Козляковський А.П. Соціальна психологія: курс лекцій. Практикум. Хрестоматія. Миколаїв : Вид-во МГДУ ім. Петра Могили, 2005. 424 с.
4. Batson C.D., Shaw L.L. Evidence for Altruism: Toward a Pluralism of Prosocial Motives. *Psychological Inquiry*. 1991. Vol.2. № 2. P. 107–122.

Наталія Панчук

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології освіти*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Вероніка Кушнір

студентка

факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

В Україні останнім часом найбільшої актуальності набула проблема фахової підготовки майбутніх практичних психологів, у зв'язку з появою предметних сфер, де необхідною є допомога кваліфікованих практичних психологів. Тому в сучасному суспільстві проблема формування готовності майбутніх психологів до продуктивної професійної діяльності та здійснення успішної професійної кар'єри є актуальною. Зважаючи на те, що основною складовою готовності до професійної діяльності, зауважує М. Міщенко, виступає психологічна готовність, яка розглядається як складне комплексне психічне утворення, поєднання компонентів, що характеризуються динамічною структурою з функціональними залежностями, постає важливим аспектом вивчення проблеми психологічної готовності здобувачів вищої освіти-психологів до професійної діяльності. Готовність до здійснення реалізації професійної кар'єри, згідно думки М. Міщенко, характеризується готовністю до самовдосконалення, наявністю а особистості продуктивного творчого мислення, здатності до пошуку нововведень при розв'язанні ускладнених професійних завдань [4].

Останнім часом проведено ряд досліджень, що присвячені висвітленню та аналізу проблеми психологічної готовності до різних видів діяльності, зокрема, діяльності психолога (О. Бондарчук, Н. Максимчук, М. Міщенко, Н. Шевченко, Шеленкова тощо). Теоретико-методологічні основи дослідження професійної кар'єри у вітчизняній психології закладені в працях таких вчених, як Л. Карамушка, Т. Канівець, Н. Гончарова тощо.

Як зауважує Н. Антонова [1], однією з причин того, що після закінчення навчання у закладі вищої освіти випускники психологічних спеціальностей не завжди відповідають вимогам, які висуваються суспільством до них, як до фахівців, виступає саме низький рівень психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри та професійної діяльності.

М. Міщенко також звертає увагу на те, що психологічна готовність майбутнього фахівця включає наявність в особистості системи спонукань, які зумовлюють її активність, стійке прагнення досягти успіху та уникнути невдачі; здатність швидкого і легкого встановлення контакту з різними людьми, уміння спілкуватися, співпрацювати; здатність до об'єктивної самооцінки власних дій та

вчинків; здатність здійснювати свідому регуляцію і організацію своєї діяльності та поведінки, уміння не боятися труднощів та долати їх при досягненні мети [4].

Т. Канівець виокремлює основні компоненти психологічна готовність до професійної кар'єри, а саме: а) мотиваційний компонент, що включає мотиви, які є необхідними для здійснення успішної професійної кар'єри. До мотивів професійної діяльності роботи входять: фінансові мотиви; мотиви просування на посаді; мотиви змісту виконуваної роботи; мотиви взаємовідносин, як з керівниками, так і з працівниками; мотиви досягнення, авторитету та визнання; б) когнітивний компонент. До нього входять знання, необхідні для успішного здійснення професійної кар'єри; в) операційний компонент, який характеризують, як наявність умінь та навичок, необхідних для успішного здійснення професійної кар'єри; г) особистісний компонент – це особистісні характеристики, які є необхідними для успішного здійснення професійної кар'єри [2].

Н. Максимчук [3], С. Тарасова [5] розуміють професійну кар'єру як цінність, яка в житті людини займає важливе місце, яка пов'язана з усвідомленою позицією та поведінкою особистості в галузі трудової діяльності та визначається посадовим або професійним зростанням.

Таким чином, психологічна готовність студентів до професійної кар'єри – це цілеспрямований вияв потенціалу особистості, що включає їх переконання, мотиви, погляди, почуття, якості характеру, знання, уміння, навички. Готовність досягається в процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти і є результатом всебічного особистісного розвитку особистості майбутніх фахівців з урахуванням вимог трудової діяльності. На основі вище проведеного аналізу, можемо сказати, що єдиного підходу до визначення кар'єри немає.

Список використаних джерел:

1. Антонова Н.О. Проблеми діагностики психологічної готовності до професійної діяльності у випускників психологічного факультету. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць. 2009. Том X. Ч. 11. С. 43-52.
2. Канівець Т.М. Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.10. Київ, 2013. 20 с.
3. Максимчук Н.П. Основи психолого-педагогічної діагностики: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: «Медобори» (ПП Мошак М.І.), 2002. 56 с.
4. Міщенко М.С. Основи формування готовності майбутніх психологів до здійснення професійної кар'єри. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7710/1/Osnovy%20formuvannya%20gotovnosti%20maibutnih%20psyhologiv.pdf>
5. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності: дис ... к.п.н.: 13.00.04. Кіровоград, 2006. 232 с.

Олена Петрук

Практичний психолог Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Калинівської міської ради Вінницької області

РОЛЬ БАТЬКІВ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

В інклюзивному освітньому середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють важливу роль в процесі створення індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка проявляється, головним чином, в наданні інформації про дитину, її родину, наданні необхідної допомоги для забезпечення прогресивного розвитку дитини.

Переваги інклюзивної освіти для батьків

Родини дітей з особливими освітніми потребами можуть отримувати підтримку з боку інших батьків.

Розуміння, у чому розвиток їхніх дітей є типовим й у чому атиповим.

Активна участь у процесі навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Батьки стають частиною шкільної спільноти.

На думку вчених, існує три фактори, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини:

сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому;

постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;

сприйняття батьків як колег [3, с. 56].

Батьки також:

- надають важливу інформацію, котра допоможе створити та максимально успішно реалізувати індивідуальну програму розвитку дитини (наприклад, підготування тем, стиль та спосіб навчання вдома, навички та здібності, які учень демонструє вдома, в незнайомому оточенні, його улюблені заняття, а також те, що не подобається, його можливі реакції на різноманітні ситуації та ін.);
- консолідують та забезпечують безперервність навчального процесу, розпочатого педагогічним персоналом навчального закладу, надаючи дитині вдома можливість для розвитку та застосування на практиці компетенцій, сформованих під час навчального процесу;
- надання зворотної інформації щодо перенесення дитиною сформованих навичок в побутові домашні ситуації;
- підтримує відкритий діалог з навчальним закладом [2].

Очевидним є те, що участь батьків в процесі написання ІПР потребує зусиль з обох сторін: важко уявити, що всі батьки дітей з ООП будуть з задоволенням брати участь у цьому процесі. Це в компетенції вчителя, класного керівника, вчителів, психолога, всього навчального закладу підтримати батьків в цій справі. В якості пропозицій для підтримки (підбадьорювання) для участі батьків можна запропонувати наступні форми співпраці:

- відкрите регулярне спілкування з батьками та дитиною;
- використання в спілкуванні зрозумілої (простої) мови;
- надання можливості самостійно вирішувати, в якій мірі вони можуть долучитися до процесу ІПР;
- інформування (телефон, письмові повідомлення (записки), інші методи) про засідання групи ІПР та проблемні питання, які будуть обговорюватися;
- підтримка та підбадьорювання батьків для формулювання та отримання коментарів, особистої думки, відношення в процесі створення ІПР;
- консультування;
- надання, за необхідності, роз'яснювального коментаря (пояснень) для кращого розуміння очікувань школи від батьків.

Виходячи зі специфіки сімей, де є діти з ООП, слід зазначити, чим більш залученні батьки в інклюзію, тим більша ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей.

Батьки проводять зі своїми дітьми найбільше часу і знають їх краще за інших. Можна сказати, що батьки - експерти з питань, що стосуються їхніх дітей. Педагоги ж - експерти з питань розвитку й освіти дітей у цілому. Коли вчителі та батьки активно співпрацюють, їхні знання та ресурси подвоюються, що справляє загальний позитивний вплив на розвиток дитини.

Таким чином, співпраця з батьками являється ключовим елементом в створенні середовища, де діти почуватимуться щасливими та захищеними, відчуватимуть підтримку родини та зможуть максимально розвивати свій потенціал. В цьому середовищі фахівці та батьки мають співпрацювати задля надання найкращої допомоги дитині в навчанні [1, с. 252].

Список використаних джерел:

1. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
2. Инклюзивное образование: Методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей / Галина Булат, Родика Соловей, Вера Балан [и др.]; коорд.: Домника Гыну; Проект «Интеграция детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные школы», Fondul de Investiții Sociale din Moldova, LUMOS (Protecting Children. Providing Solutions). Кишинев: Б. и.. Часть 1. 2016. 168 р.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивне навчання: вибір батьків / А.А.Колупаєва, Л.М.Наконечна. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с. (Інклюзивне навчання за нозологіями).

Олена Старинська

*кандидатка психологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри прикладної психології та логопедії
Бердянський державний педагогічний університет,
м. Запоріжжя, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність. В Законі України «Про освіту» задекларовано необхідність створення всіх умов для ефективної соціально-психологічної адаптації здобувачів закладів вищої освіти з особливими освітніми потребами, з огляду на індивідуальні можливості кожного здобувача / кожної здобувачки. Невідкладність вирішення завдань державного рівня надає вагомості науковим психологічним дослідженням, які стосуються вивчення розвитку соціального інтелекту, в якому інтегровано такі здатності здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, що сприяють успішності їхньої соціально-психологічної адаптації.

Мета: схарактеризувати психологічні механізми розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. За нашою позицією, соціальний інтелект особистості виступає як складний інтегрований комплекс її знань і здатностей щодо пізнання й вирішення низки життєвих завдань у соціумі, що зумовлюють вплив на успішність соціальних взаємодій із іншими людьми та ефективність процесу адаптації в різних ситуаціях взаємодій.

До соціального інтелекту інтегровано такі здатності особистості, що стосуються: пізнання нею різних соціальних явищ, сприймання зовнішніх стимулів з боку різних груп у соціумі, одержання нових знань про нагальні питання взаємодій із іншими людьми у соціумі; розуміння різних ситуацій взаємодій із іншими людьми; розуміння різних проявів емоцій, вербальної й невербальної поведінкової експресії з боку інших людей та проявів емпатії до інших людей; передбачення своєї поведінки і поведінки інших людей у спільних соціальних взаємодіях; управління, як власною поведінкою, так і поведінкою інших людей у спільних соціальних взаємодіях; ефективної адаптації до ситуацій взаємодій із іншими людьми; досягнення успішного результату в спільних соціальних взаємодіях [2].

З огляду на презентоване тлумачення соціального інтелекту особистості, вважаємо, що психологічним механізмом його розвитку є рефлексія.

Не претендуючи на здійснення теоретичного аналізу масиву наукових психологічних підходів до розуміння поняття «рефлексія» в цій дослідницькій розвідці, апелюємо до його узагальненого визначення в сучасній вітчизняній енциклопедії з психології. В згаданій психологічній енциклопедії рефлексію визначено, як розумовий розвиток людини, що спрямований на самопізнання

власної поведінки, вчинків і дій, своїх здібностей, почуттів, рис характеру, особистісних властивостей і психічних станів [1].

Тому можемо сформулювати припущення про те, що рівні соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами будуть корелювати з відповідними рівнями їхньої рефлексії. Адже рефлексія, як психічний процес, сприяє розумінню особистістю власного впливу на успішність її соціальних взаємодій із іншими людьми. Тому, завдяки розвинутій рефлексії особистість здатна правильно розуміти свої емоції, психічні стани, дії, вчинки й поведінку в різних ситуаціях соціальних взаємодій. Натомість нерозвинута рефлексія у здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами перешкоджатиме досягненню ними успіху в ситуаціях соціальних взаємодій із іншими людьми.

Крім рефлексії, як важливий психологічний механізм розвитку соціального інтелекту особистості, ми розглядаємо емпатію.

Емпатія – це процес, який виявляється в розумінні особистістю емоцій іншої людини та в співпереживанні її емоційним станам (проникненні, відчуженні). Процес емпатії у взаємодіях особистості з іншими людьми простіше здійснюється, якщо він супроводжується процесами рефлексії й ідентифікації. Адже це підтверджують схожі поведінкові й емоційні реакції в особистості та іншої людини в спільній соціальній взаємодії [1].

Зважаючи на окреслене вище, припускаємо, що рівні соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами будуть корелювати з відповідними рівнями їхньої емпатії. Адже, завдяки розвинутій емпатії, як психічному процесу, особистість правильно розумітиме прояви емоцій в іншої людини і співпереживатиме її емоційним станам в ситуаціях спільних взаємодій, що ймовірно сприятиме їх успішності.

Висновки. За результатами проведеного теоретичного аналізу визначено, що психологічними механізмами розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами є їх рефлексія та емпатія. Подальші перспективи наукових пошуків вбачаємо в проведенні нами емпіричних дослідженнях з метою перевірки сформульованих припущень про те, що рефлексія і емпатія є психологічними механізмами розвитку соціального інтелекту здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
2. Старинська О. В. Проблема психологічної сутності понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект» : науковий дискурс. *Наукові праці МАУП. Психологія.* 2022. Вип. 3(56). С. 40–44. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.6>

Ольга Столяренко

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, психології
та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблема здоров'я та його збереження постійно перебуває в центрі уваги медиків, психологів, філософів, соціологів та педагогів. Так, у медицині здоров'я розглядається з точки зору наявності чи відсутності у людини патологічних симптомів, у філософії здоров'я визначається як гармонійне поєнання її біологічних та соціальних якостей. Соціологічна наука трактує здоров'я як стан людського організму, що характеризується гармонійною єдністю із зовнішнім середовищем і відсутністю будь-яких хворобливих змін [3]. На думку психологів, здоров'я – це стан внутрішнього комфорту особистості та психічна рівновага, яка виявляється у гармонії людини з навколишнім світом. Емоційне благополуччя сприяє тому, що людина задоволена собою та стилем свого життя, усвідомлює власні можливості та позитивно налаштована на взаємодію з оточуючими [2]. Загальновідомим є вислів Всесвітньої організації охорони здоров'я: «Здоров'я – це стан, якому властиве фізичне, душевне і соціальне благополуччя, а не лише відсутність хвороб чи фізичних дефектів» [4]. Як бачимо, поняття здоров'я включає характеристики, які стосуються також і психічної сторони життєдіяльності людини: успішна адаптація в соціумі; соціальна активність; відсутність патологічних психічних проявів; стан фізичного, душевного, соціального благополуччя.

Отже, здоров'я людини є цілісним, системним явищем, стан якого залежить не лише від природних і соціальних зовнішніх чинників, а також і від внутрішніх, особистісних. В. Черній, аналізуючи історичні аспекти розвитку поняття здорового способу життя стверджує, що найвагомим чинником, який у всі часи визначає стан здоров'я людини є її спосіб життя [5]. У зв'язку з цим, створення здоров'язберігаючого освітнього середовища постає у наш час пріоритетним напрямом державної політики у галузі освіти, що забезпечує формування здорового способу життя в умовах освітнього процесу у вищому навчальному закладі шляхом оновлення відповідних педагогічних технологій.

Слід зазначити, що сучасні дослідження, які вивчають проблему здорового способу життя в умовах освітнього процесу вищої школи носять комплексний характер. Так, В. Лавренко, Л. Петровська, Д. Рижаків розглядають загальні питання здоров'я студентської молоді; В. Буйлов, А. Броварників, В. Пономарів вивчають вплив різних факторів на формування здорового способу життя студентів; А. Прохоров, Г. Тростанецька займаються дослідженням причин поширення наркоманії, алкоголізму в молодіжному середовищі.

Учені стверджують, що процес формування здорового способу життя серед студентської молоді повинен базуватися на наступних принципах:

- самовизначення, самостійності і самодопомоги як окремої особистості, так і груп людей у питаннях здоров'я;
- активізації потенціалу, де виокремлюють такі складові: постійне підкріплення активного і позитивного світосприймання; розвиток здібностей і ресурсів, які допомагають позитивному сприйняттю соціальних і практичних взаємин та власного соціального оточення;
- участі, що передбачає залучення студентів до процесу планування, підготовки та проведення оцінки певних програм і заходів у процесі формування здорового способу життя;
- реалізації можливостей, що полягає у створенні певних умов, які надають студенту можливості для навчання і для розвитку здорового способу життя.

Отже, процес виховання свідомого ставлення студентства до власного здоров'я потрібно здійснювати, надаючи їм конкретні знання про переваги здорового способу життя та формуючи у них уміння і навички зміцнення та збереження здоров'я. При цьому особливо важливо стимулювати до активних дій усіх учасників освітнього процесу, який має бути спрямований на створення здорового середовища для формування таких важливих життєвих навичок, які ведуть до збереження, зміцнення та відтворення здоров'я і орієнтують на утвердження здорового способу життя і розвиток здорової особистості.

Список використаних джерел:

1. Бутов Р. С. Здоровий спосіб життя, як один з основних чинників збереження та зміцнення здоров'я. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини»*, 2009. Вип. 2. С.144–146.
2. Дьоміна Л. Д. Здоров'я людини в контексті психології. *Психологія: зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 3(6). С. 181-190.
3. Кокун Г. Л. Соціальне здоров'я особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: наук. зб. УДПУ ім. П. Тичини*. Київ : Наук. світ, 2013. Вип. 5. С. 91-107.
4. Постанова ВРУ «Про рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011. № 24. С. 173.
5. Черній В. Історичні аспекти розвитку поняття здорового способу життя. Проблеми формування здорового способу життя молоді : *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, магістрантів та аспірантів* : Під заг. ред. Сіренко Р. Р. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2011. С. 57-63.

Мар'ян Тріпак

*Заслужений працівник освіти України,
кандидат економічних наук, професор, ректор
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Ольга Тимків

*студентка групи П-41бз,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»*

РОЗВИТОК ПСИХОМОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Проблема розвитку психомоторики у дітей з особливими освітніми потребами залишається актуальною в теоретичних і практичних дослідженнях сьогодення. Адже організація навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи дітей з ОПП має свою специфіку та завжди потребує індивідуального підходу.

Поняття «психомоторика» пов'язано з ім'ям великого світового фізіолога І. Сеченова. Його мали вирішальну роль в розумінні психомоторики як «об'єктивації в м'язових рухах всіх форм психічного відображення і в розумінні рухового аналізатора, що виконує гносеологічну і праксеологічну функцію, як інтегратора всіх аналізаторних систем людини» [1]

Людина, виконуючи дії над предметом, одухотворяє його, наділяє його своїми властивостями – втілює в нього стан власної душі – олюднює предмет. Але предмет виявляє і зворотну дію на людину. Предмет стає активним і збуджує в людині дивне явище: сприяє відкриттю в собі здатності до дій, пізнанню себе самої [2].

Для вивчення рівня розвитку психомоторики дітей з ОПП найбільш інформативне значення мають координаційні характеристики, що розкривають ступінь узгодженості просторових, часових і динамічних параметрів рухів зі смисловим завданням дій та умовами їх вирішення.

У системі управління рухами виділені такі п'ять рівнів:

1. Рівень А – рубро-спинальний або «палеокінетических регуляцій», рівень центральної нервової системи, починає функціонувати з перших тижнів життя людини. Це найбільш давній рівень. Система даних структур забезпечує надходження і аналіз пропріоцептивної інформації від м'язів, утримання певної пози, деякі швидкі ритмічні вібраційні руху (наприклад, смичок у скрипалів), а також ряд мимовільних рухів (тремтіння від холоду, здригання). Цей рівень у людини практично ніколи не буває провідним рівнем побудови рухів, але визначає м'язовий тонус і бере участь у забезпеченні будь-яких рухів разом з іншими рівнями.

2. Рівень В – таламо-палідарний рівень, також його ще називають рівнем «синергії і штампів», оскільки його анатомічним субстратом є «зорові

горби» і «бліди кулі». Він відповідає за так звані синергії, так звані високоорганізовані рухи всього тіла, за ритмічні і циклічні рухи, типу «ходьби» у немовлят, «штампи» - наприклад, стереотипні рухи типу нахилів, починає функціонувати на другому півріччі життя дитини.

Цей рівень забезпечує аналіз інформації про розташування окремих кінцівок і м'язів безвідносно до конкретних умов здійснення відповідних рухів. Тому він відповідає, наприклад, за біг взагалі (скажімо, за біг на місці) як змінну роботу різних груп м'язів. Однак реальний біг відбувається за який-небудь конкретної поверхні зі своїми нерівностями і перешкодами, і щоб він став можливим, необхідно підключення інших, більш високих рівнів побудови рухів. Цей рівень відповідає також за автоматизацію різних рухових навичок, виразну міміку і емоційно забарвлені пантомімічна руху.

3. Рівень С – пірамідно-стріарний рівень або так званий рівнем просторового поля. Оскільки його анатомічним субстратом виступають вже деякі коркові структури, що утворюють так звані пірамідні і екстрапірамідні системи, забезпечує орієнтацію суб'єкта в просторі, його дозрівання продовжується починаючи з першого року життя і до юності. Рухи, що виконуються на даному рівні, носять чітко цільовий характер: вони ведуть звідкись, кудись і для чогось. Відповідно вони мають початок, середину і кінець.

4. Рівень D - рівень предметних дій або так званий тім'яно-премоторний. Оскільки функціональні можливості цього рівня забезпечуються різними зонами кори мозку (тім'яними, премоторними й ін.) і його розвиток в онтогенезі визначається динамікою дозрівання цих зон і віковими особливостями міжзональної взаємодії. Він забезпечує взаємодію з об'єктами відповідно до їх предметного значення. Приклади рухів на цьому рівні: питво з чашки, зняття капелюхи.

5. Рівень E - вищий рівень організації рухів. Н. А. Бернштейн говорив, що цей рівень найменш вивчений в фізіології активності, - можливо, це навіть не один, а кілька рівнів. Він відповідає за «провідні в смислового плані координації мови та письма», які об'єднані вже не предметом, а абстрактним завданням або задумом, його розвиток в онтогенезі визначається динамікою дозрівання лобних зон [3].

Таким чином, основними особливостями багаторівневої системи управління рухами є складний поділ праці між рівнями і їхній поділ на провідний і фонові рівні у залежності від поточної рухової задачі й умов її реалізації. Як правило, в побудові дій людини беруть участь структури всіх рівнів, хоча іноді більш прості рухи регулюються лише нижчими рівнями.

Список використаних джерел:

1. Коноваленко Н. І. Використання психомоторики для активізації психічних процесів у дітей старшого дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01004cw1-6cbe.docx.html>

2. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/875/Maksimenko_S.D._Zagal%27na_psihologiya.pdf
3. Шевцова Я.В. Дослідження стану психомоторики в розумово відсталих молодших школярів URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2010/NiO_4-5_2010/psiholog/Shevts.htm

Мар'ян Тріпак

*Заслужений працівник освіти України,
кандидат економічних наук, професор, ректор
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Віктор Федорчук

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

МНОЖИННИЙ ІНТЕЛЕКТ У КОНТЕКСТІ СТУДЕНТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

На всіх етапах історичного розвитку проблема дослідження інтелекту завжди була актуальною, оскільки функціонування сучасного суспільства, зростання його системних змін зумовлюють потребу розвитку розумового потенціалу особистості для її ефективного особистісного, професійного зростання та успішної самореалізації. У зв'язку з цим підготовка спеціалістів потребує більш значного врахування індивідуальних здібностей студентів, тобто застосування студентоцентричного підходу до навчання.

Дослідження проблеми студентоцентризму (СЦ) дозволило вченим виокремити такі його особливості: проголошує студента центральною фігурою освітнього середовища закладу вищої освіти, що свідомо й самостійно обирає власну освітню траєкторію, несе відповідальність за свої навчальні досягнення, поєднує навчання та науково-дослідну роботу, має можливість, використовуючи надані закладом ресурси, задовольнити освітні потреби та інтереси; визначає пріоритетну ціль освітньої діяльності – сформованість результатів навчання студентів; передбачає підвищення рівня вмотивованості, активності, автономності, професійної налаштованості та рефлексії студентів; урізноманітнює освітні функції викладача; трансформує освітню взаємодію

студентів і викладачів у партнерську площину; забезпечує узгодженість між навчанням та викладанням через розроблення й постійне оновлення освітніх програм, спрямованих на формування компетентностей і результатів навчання студентів; спонукає до використання активних та інтерактивних методів, сучасних форм і засобів навчання; передбачає систематичний моніторинг якості освітніх послуг; націлює фахову підготовку у закладах вищої освіти на успіх і конкурентоспроможність студентів на ринку праці [2].

Зокрема, теорія множинного інтелекту (МІ) американського психолога Говарда Гарднера, яка вперше була опублікована у 1983 році у роботі «Структура розуму: теорія множинного інтелекту», розкриває один з можливих способів СЦ до навчального процесу.

Основними концептуальними положеннями Г.Гарднера являються наступні: інтелект неможливо виміряти в лабораторних, штучних умовах шляхом виконання яких-небудь тестів (в тому числі і тесту IQ); категорично не виправдано пояснення расових і релігійних відмінностей, базуючись на результатах тестів, які вимірюють інтелект (як це роблять прибічники теорії IQ); інтелект людини не однозначний, він – множинний [1].

В основі МІ лежить припущення про велику кількість різних талантів або знань, які здатні збагатити життя особистості та допомогти їй ефективно взаємодіяти з навколишнім світом. Г.Гарднер наголошував, що різні типи інтелекту рідко працюють незалежно. Вони використовуються одночасно і доповнюють один одного в міру того, як люди розвивають власні здібності або вирішують проблеми. Розглянемо (в скороченому вигляді) особливості кожного з 9 типів інтелекту. *Візуально-просторовий* – здатність точно сприймати візуально-просторовий світ та змінювати попередні образи або маніпулювати ними. *Кінестетичний* – здатність контролювати рухи власного тіла та майстерно оперувати фізичними предметами. *Музичний* – здатність створювати й сприймати ритм, висоту тону й тембр, а також розрізняти форми музичного вираження. *Міжособистісний* – здатність розпізнавати настрої, темпераменти, мотивації й наміри інших людей та належним чином на них реагувати. *Внутрішньоособистісний* – знання власних почуттів, сильних сторін і недоліків, намірів та здатність керуватися цим знанням для визначення власної поведінки. *Логіко-математичний* – здатність розрізняти логічні або числові моделі та розуміти й вибудовувати довгі ланцюжки висновків. *Вербально-лінгвістичний* – чутливість до звуків, ритмів і значення слів; вміння розпізнавати різні функції мови, здатність ефективно застосовувати слова в усній або в письмовій формі. *Натуралістичний* – здатність розрізняти рослини, тварин, каміння та інші явища навколишнього світу подібно до тієї, яка використовується для розуміння природи. *Екзистенціальний інтелект* – це здатність

філософствувати, медитувати, вивчати історію, культуру, релігії, обговорювати життєві питання [3].

На основі вищесказаного ми можемо виокремити один з базових принципів теорії МІ, який полягає в тому, що при навчанні потрібно враховувати індивідуальні пізнавальні відмінності студентів, тобто здійснювати студентоцентричне навчання.

Отож, вважаємо за необхідне звернути увагу на важливе зауваження Г. Гарднера з приводу того, що описані ним види інтелекту не слід сприймати як даність. На його думку, рівень прояву й розвитку того чи іншого типу інтелекту залежить від життєвого досвіду людини. Закономірно, що чим частіше вона використовує той чи інший тип МІ, тим більше є можливостей розвивати його під час навчання, навчальних та виробничих практик, тим краще розвивається відповідний тип інтелекту. Усі дев'ять типів інтелекту можуть бути пов'язані між собою, але будь-який з цих видів людина може розвивати самостійно.

Список використаних джерел:

1. Горбашенко Т.М. Психологічні особливості множинного інтелекту у студентів з особливими потребами. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/491> (дата звернення: 30.04.23)
2. Заболоцька О.С., Ніколаєва І.М. Студентоцентризм як тренд сучасної освіти. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-29-33> (дата звернення: 04.04.23).
3. Множинний інтелект в контексті якісної освіти XXI століття. URL: <http://inloveforteaching.blogspot.com/p/xxi.html> (дата звернення: 30.04.23)

Dr. Asma Farooque
Professor
Deptt. Of Commerce & Business Management
Integral University, Lucknow
Email-asma@iul.ac.in

IMPACT OF TECHNOLOGIES ON THE PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF CHILDREN AND YOUTH

Children and youth in the 21st century are avid users of technology in comparison with the previous generations. This rise in use has led to much attention on the consequences of technology use, and how this impacts children's and youth brains and their socio-emotional, cognitive and physical development. The research in this area is still in the early stage. In this era of technological boom children and young people are very quick in understanding and using gadgets like cellphone, tablets, Smart TV,

laptops etc. They are in the habit of using these gadgets from a very early age not only for fun and entertainment but also for studies. The continuous involvement of kids and youngsters in technology and gadgets also raises concern about how it affects their health and brain development. We are wandering into unknown territory as generations past have never had this same kind of constant technological immersion. This is more critical for children as they are in their stage of mental and physical development while for youngsters, they become more addicted to an illusionary world full of virtual imaginations and perception. It's not that technology has caused only harm and creates problems for children and young but there is a need to understand and analyze the pros and cons too. This will help us in formulating balanced strategies regarding usage and interface of technology in the lives of kids and youth.

In recent years, research has focused more on psychological aspects of technology use, with less known about physiological outcomes. It is a newer phenomenon that there has been more emphasis on brain and body-based implications of technology use in children and adults. To understand more holistically the implications of screen time on children, it is essential to explore the available research in order to uncover trends, gaps and future directions in this area. Parents and guardians, as well as education and child health professionals, may be uncertain as to how to structure children's screen time and how this should factor into their daily lives, as well as how to interpret the latest literature on these topics. There is thus a need for coherent guidelines on the matter. To make effective and evidence-based guidelines, the most recent and rigorous social science research should be complemented with evidence from the biological sciences as well to get a more holistic picture. It is important to understand how and why children and young use technology and with which tools, when evaluating these guidelines and to determine whether limits are useful and how these should be set. Many groups concerned with children's health, including governments and medical societies, advocate for partially or fully limiting screen time for children and youth. Across many countries, similar guidelines suggesting limits on screen time and "best practices" for parents and guardians exist. Often, these are included as components of guidelines regarding physical activity and sedentary behaviors for children, and therefore take more of a physical health perspective than an emotional well-being or brain-based rationale. The study on this topic will give us input and highlights in managing kids and youth both in school, colleges and at home.

Юлія Шевченко

*магістр спеціальної психології,
аспірантка відділу психолого-педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України*

ОСОБЛИВОСТІ СФОРМОВАНOSTІ КОГНІТИВНОГО ТА ПОВЕДІНКОВО-ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

Проблема розвитку соціальної компетентності у дітей з особливими потребами перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: В. Андрущенко, О. Бабяк, Н. Баташевої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, О. Орлова, Л. Прохоренко, Н. Сабат, М. Ярмаченка, Н. Stutte, F. J. Menola-selno, R. H. Wender, L. Kisenberg, Y. E. Goodman, та зумовлює необхідність її подальшої розробки, зокрема, щодо впровадження інклюзивного навчання [1, с. 3].

За складністю соціальних наслідків і порушень розвитку соціальної компетентності синдром Дауна займає особливе місце серед психічних порушень. Симптоми синдрому Дауна ускладнюють соціалізацію дитини, засвоєння соціальних ролей, пов'язаних з функціонуванням у школі, налагодженням взаємин з оточуючими людьми. Процес формування соціальної компетентності дітей із синдромом Дауна (далі СД) відбувається у відповідності зі структурно-функціональною моделлю на основі компетентнісного, діяльнісного та антропологічного підходів, що являє собою складне системне утворення, результатом реалізації якого є розвиток соціальної компетентності дитини молодшого шкільного віку [2, с. 26].

Змістовними компонентами соціальної компетентності дітей із синдромом Дауна є: когнітивний, що розкриває соціальну компетентність через сукупність знань; поведінково-діяльнісний, який базується на навичках соціальних взаємодій та сценаріїв поведінки; емоційно-мотиваційний, що охоплює компетентності у сфері правил і норм функціонування дитини в суспільстві; особистісний, що проявляється через особистісні риси дитини та інтегрує зовнішні та внутрішні ресурси дитини для досягнення життєво важливих цілей.

Для вивчення стану сформованості когнітивного компоненту розвитку соціальної компетентності нами було використано методика «Ціннісних орієнтацій» М. Рокича та методика методика Біне-Сімона [1, с. 10].

З метою дослідження сформованості когнітивного компоненту розвитку соціальної компетентності були висунуті наступні критерії: диференційованість уявлень про значимі якості людини, ціннісні орієнтації підлітків, взаємсприймання і взаєморозуміння дітьми один одного. Особливості поведінкового-діяльнісного компонента соціальної компетентності у дітей із СД було досліджено за допомогою експериментальної методики «Спостереження за дітьми у вільній діяльності». Підсумовуючи отримані дані щодо сформованості

когнітивного компонента соціальної компетентності, взаємозв'язку між параметрами уваги, соціального та операційного інтелекту у дітей із СД, то вони можуть свідчити про недостатню його сформованість [2, с. 30].

Водночас слід відзначити, що структура когнітивного компонента у дітей із СД не відповідає віковим нормам розробленим деякими дослідниками. Як свідчать отримані дані експериментального дослідження, стан сформованості когнітивного компонента дітей із СД відповідає рівню дітей молодшого дошкільного віку із нормотиповим розвитком.

Отримані дані, що стосуються сформованості поведінково-діяльнісного компонента розвитку соціальної компетентності у дітей із СД, свідчать про недостатню його сформованість [3, с. 5].

Поведінково-діяльнісний компонент розвитку соціальної компетентності у дітей із СД характеризується такими особливостями: переважанням доміантних форм поведінки з нейтральним ставленням до однолітків зі спільної діяльності, що характеризується низькою потребою у спілкуванні, афективними проявами поведінки, інертністю, обмеженістю комунікативних можливостей; низьким рівнем взаємодій з оточенням, низьким рівнем розвитку потреби в конструктивному спілкуванні з навколишніми людьми, недосконалістю комунікативних засобів здійснення контактів; спостерігається підвищена виснажуваність всіх психічних процесів, що виражається в низькій працездатності та підвищеній втомлюваності в процесі соціальних контактів і взаємодій [4].

Таким чином, аналіз даних нашого констатуючого дослідження дає підстави зробити висновок, що для дітей із СД загалом характерне послаблення соціальної спрямованості особистості, що знаходить відображення практично в усіх видах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бабяк О.О. Особливості поведінкового компонента міжособистісних стосунків у підлітків із ЗПР в шкільній групі. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: збірник наукових праць*. Київ: Педагогічна думка, 2012. Випуск 3. Частина 2. С. 3 – 10.
2. Бабяк О.О. Особливості когнітивного компонента міжособистісних стосунків у підлітків із затримкою психічного розвитку в шкільній групі. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. Київ, 2013. №3 (67). С. 26–30.
3. Білаш О. Педагогічні умови організації інклюзивного навчання дітей із синдромом Дауна. *Логопед*. 2020. № 1. С. 5-8.
4. Варбан Є. Психологічна компетентність як запорука життєвого успіху. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* Київ: Контекст, 2000. С. 114-121. (Науково-методичний збірник).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Інновації партнерської взаємодії освіти,
економіки та соціального захисту
в умовах інклюзії та прагматичної
реабілітації соціуму:

Матеріали VII Міжнародної науковопрактичної конференції